

~~R 15/21~~
2

891.97

გამოცემა ყრდ სამღვდელო პლექსანდრესი, გურია-სამეგ. ეპისკოპოსისა.

Handwritten scribbles and a large diagonal line.

საქართველოს ეპისკოპოსის

კათალიკოსნი

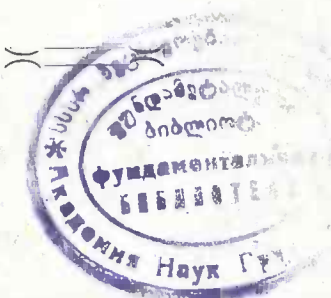
და

მღვდელთ-მთავარნი.

შინ არ გვიყავს

შედგენილი

მდ. ზოლიეკტოს კარბელაშვილის მიერ.

თფილისი.

სტამბა მ. შარაძისა და ამხ. ნიკოლოზის ქუჩ. № 21.

1900 წ.

Дозволено Духовною цензурою 23 Мая 1900 г.

ქრისტიანობის გავრცელება

მცირე აზიაში და საქართველოში.

(მოკლე მიმოხილვა)

I.

პალესტინის ჩრდილოეთით მდებარე სამთავროები შავ-ზღვადმდე (ეხლანდელი მცირე აზია), როგორც თვით პალესტინაც, ძველად შეადგენდნენ დიდის რომის იმპერიის ნაწილს. ზღვიან მდინარე ხალხით იყო დასახლებული, მეტადრე შავი-ზღვის ნაპირი. გეოგრაფიული მდებარეობა და განუწყვეტელი სააღმოსავლეთო მიმართულებით გახშირებული მისვლა-მოსვლა ძალიან ხელს უწყობდა მცირე აზიის სხვა-და-სხვა ტომთა დაახლოვებასა პალესტინასთან. ჯერ ისევ ნაბუქდონოსორ მეფის დროდან მთელს მცირე აზიაში მრავლად იყვნენ ებრაელები დასახლებულნი, როგორც საქართველოში, რომელნიც სულიერად დაკავშირებულნი იყვნენ თავანდელ სამშობლოსთან — პალესტინასთან. შავი ზღვის სამხრეთი ნაპირი, ანუ მცირე აზიის ჩრდილოეთი მხარე იმავე თავით დასახლებული იყო ქართველი ტომით და იწოდებოდა აბაღოკიად, რომელიც ებრაელებთან ერთად იყო საქართველოს დამკავშირებელი მცირე-აზიასა და პალესტინასთან. იესო ქრისტეს გამოცხადების დროს მცირე აზია, აბაღოკია და პალესტინა ბერძენ-რომაელთა წარმართობის გავლენის ქვეშ იმყოფებოდნენ; იგი წარმართობა იმ დროს უკანასკნელ ხანაში იყო და, ვითარცა დაუძლეველ მოხუცს მოხუცს — თვისი საბრძანებელი და გავლენა აღრე თუ გვიან — უნდა დაეთმო ქრისტეს ცხოველ-მყოფელი სწავლა-მოდერებისათვის, რაკი ყველა სხვა-

და-სხვა ტომის ხალხს თავი მოაბეზრა და მოსწყინდათ, რომ ბორც ბერძენ-რომაელთა ძლიერებით მოტანილი; გავრცელებული ზე ძალად თავსმოხვეული: ამიტომ მცირე აზიის მკვიდრნი ყველანი გაფაციცებით აღევნებდნენ თვალ-ყურს იესო ქრისტეს სწავლა-მოდღვრების გავრცელებასა ურიასტანში და მისი ღვთაებრიობის და სასწაულების ამბავი ელვასავით ენათებოდათ.

მთხივ-კუთხივ გაფანტულნი ებრაელნი ყოველ წოობით თავს იყრიდნენ ხოლმე იერუსალიმში პასექის სადღესასწაულად. აქედგან მობრუნებულნი თავის მეზობლებს შორის ავრცელებდნენ იესო ქრისტეს ცხოვრების და მოქმედების ამბებსა.

ამგვარად, ქრისტეს ამალლების დროსვე მცირე აზია და საქართველო დიდად თანაუგრძნობდნენ ქრისტიანობას და სრულიად გულ-აყრილნი იყვნენ წარმართობაზედ. ამალლების შემდეგ მცირე აზიას მოეფინნენ სახარების საქადაგებლად წმ. მოციქულნი—იოანე ღვთის-მეტყველი, პეტრე და პავლე, ანდრია და სიმონი, ბართლომე ბარნაბა და თადეოზი (მატათა) და მალე გაავრცელეს კიდევ. ანტიოქია, მფესო, ბალატია, შრიგია, პაფლაგონია, ლიდია, მდესია, ქაბადოკია, ქოლხიდა რამდენსამე წელში გარდაიქცნენ საქრისტიანო ეკკლესიებად. აქ პირველი ეპისკოპოსი მვოდი, პეტრე მოციქულმა დაადგინა ანტიოქიაში 42 წ. და ამიტომ ყველა მცირე აზიის ჩამოთვლილი ეკკლესიები წმ. მოციქულებმა დაუმორჩილეს ანტიოქიის მღვდელთ-მთავარსა. ქაბადოკიაში ქრისტიანობა ჰქადაგეს ორთა ძმათ—პეტრემ და ანდრეამ. ეს უკანასკნელი გაუდგა ქოლხიდისაკენ სვიმონ მოშურნესთან ერთად, მიმოვლო ძლარჯეთი, (ეხლანდელი ოსმალეთის საქართველო), დასავლეთის საქართველო აბხაზეთიანათ და ჰქადაგა წმ. სახარება.

პეტრემ მოაქცია მთავარი ქაბადოკიისა მდიდარი ბაგრატი თავის სახლეულით. პეტრეს ჩაგონებით ბაგრატმა თავისი დიდი შეძლება გაუყო გლახაკთა და წავიდა სამხრეთ იტალიისა-

კენ ორის მოწაფით (მარტიანე და მერკვირი), დაბინავდა და გაავრცელა სახარება ქრისტესი სიცილიაში და ქ. სირაკუზის მახლობლად მდებარე ტაერომენის ეპისკოპოსად იქმნა დაღ გენილი; აქედან გადიოდა ძალაბრიაში, სამხრეთ იტალიაში, და ყველგან არღვევდა საკერპოებს და აღმართებდა ცხოველ-მყოფელ ჯვარსა ქრისტესსა. მოციქულთა სწორის ბაგრატის ხსენებას ქრისტეს ეკკლესია აღასრულებს 9 ივლისს და თებერვლის 9¹). ძაბადოკიიდან ქრისტიანობა მოეფინა შავის ზღვის ნაპირებზედ — ძლარჯეთისაკენ. სადაც უძველესი სამღვდელთ-მთავრო საყდრები ბიჭვინტისა, ნიკოფსიისა, ფაზისა და მეტადრე ანჩისა მეჩვიდმეტე საუკუნემდე არსებობდნენ და მისნი მღვდელთ-მთავარნი ემორჩილებოდნენ მცხეთის კათალიკოსს. ამ საყდრების მღვდელთ-მთავარნი — ანდრია მოციქულის მოწაფე ფილოლოგი (წინად სინოპისა), ფოტი (წინად ტრაპიზონისა), მელეტი, იპატი, სტრატოფილოსი, მპაციანი და სხ. მრავალნი იყვნენ ძაბადოკიელნი ქართველნი და ქრისტიანობის მღვწელთაგან გამოძევებულნი საქართველოსკენ.

შოველი ესე გვარწმუნებს, რომ შავის ზღვის პირად IV საუკუნემდე უკვე ჰყვა ოდა ქრისტიანობა და ეს იყო მიზეზი, როგორც სამართლიანად ამბობს განსვენებული დ. ბაქრაძე (იხ. ისტორია 110 გვ.), რომ ქართლ-კახეთში ისე ადვილად, სისხლის დაუღვრელად დამყარდა ქრისტიანობა.

1) წმ. ბაგრატ მოციქულთა სწორის ვრცელი და ფრიად საინტერესო ცნობრება ორ ხელნაწერად გვაქვს ცნობილი ჯერ-ჯერობით დ. ორივე დაცულნი არიან საქართველოს სამღვდელთების საეკლესიო მუზეუმში: ერთი ტყავზედ 1066 წ. № 134, აღწერილი რომანაჲ (კონსტანტინეპოლში) მონასტრის წინამძღვრის გელასისაგან იოანე სინელის კლემაქსთან ერთად; მეორე ჩემ მიერ ჩამოტანილი სიღნაღიდან, № 508, შემოწირული პატივცემულის ივანე დიმიტრის ძე ქიტიაშვილისაგან. ბაგრატის ცნობრება წმ. ეფთვიმეს ნათარგმნია ბერძულიდან ქართულად XI საუკ.

II.

არც ქართველთათვის რჩებოდა საიდუმლოებად იესო ქრისტეს ღვთაებრიობის და სასწაულების ამბავი, როგორც ძაბადოკიელთა და სხვათათვის; განვითარებულმა კულტურამ მალე აგრძნობინა ძაბადოკიის და საქართველოს მკვიდრთა უაღრესობა ქრისტეს მოძღვრებისა წარმართობასთან შედარებით. ამიტომ საქართველოში ძველადგანვე დამკვიდრებულ ურიათა ხშირ მისვლა-მოსვლას იერუსალიმში, როგორც ზევით მოვიხსენიეთ, სარწმუნოებრივი ვალდებულობის და აღებ-მიცემობისათვის, დიდი ზედგავლენა ჰქონდა აქაც, როგორც სხვაგან. იერუსალიმიდგან მოსრულნი ურიანი თავის თვალთ ნახულს და ყურით სმენილს იესო ქრისტეს სასწაულებს და სწავლა-მოძღვრებას დაწვრილებით უამბობდნენ თავის მეზობელ ქართველებს და დიდის ქებით და პატივისცემით იხსენიებდნენ თვით იესო ქრისტეს პირიდან (თადეოზ²). ასე რომ, როდესაც წმ. ანდრია, სიმონ და მატათა (თადეოზ) მოციქულნი გადავიდნენ ძაბადოკიიდან დასავლეთ საქართველოში, ქართველობას უკვე დაახლოვებით გაცნობილი ჰყვანდათ იესო ქრისტე და მისი სწავლა-მოძღვრება და ცხოვრება³). მიზეზიც სწორედ ეს იყო, რომ მაგ. მოციქულთა ქადაგებამ ამაოდ არ ჩაიარა და მათი მოღვაწეობის კვალი დღემდე აღნიშნულია და დახსომებული⁴).

²) იხ. ელიოზის მოხუცი დედის და დის სიყვარული და სარწმუნოება ქრისტესი, აგრეთვე აბიათარ მღვდლისა I ნაწ. ქ.-ცხ. 78 და 80 გვ.

³) როგორც სტრაბონი და სხ. მწერალნი მოგვითხრობენ, ქართველებს დიდი აღებ-მიცემობა ჰქონდათ ეგვიპტესთან, ასურეთთან, ფინიკიასთან და, უეჭველია, პალესტინასთანაც.

⁴) აწყურის ტაძრის საძირკვლის დადებასა და ამ ტაძრის ღვთისმშობლის ხატის მოტანას ანდრია მოციქულს აწერს ჩვენი მატთანე. ანდრია მოციქული მეორედაც იყო კლარჯეთში და თან მოჰყვენ სვიმონ

რაკი ისრეთი გაუგებრობა და დაბრკოლება არ დახვდათ საქართველოში, როგორც მაგ. მაშინდელს დაწინაურებულს საბერძნეთში, რომელმაც ანდრია მოციქული აქაიაში ჯვარს აცვა და ტანჯვაში სული ამოართო ისე, როგორც ღიონოსე არიოპაგელს, თეკლას და სხ. ათასობით ქრისტეს მოწმუნებებს. ურიად საგულისხმოა, რომ ერთად-ერთმა ქართველმა ერმა სისხლის დაუღვრელად მიიღო ქრისტიანობა და ერთხელაც არ შეუბღალავს თვისი მიწა-წყალი ქრისტეს მოძღვრების მქადაგებელთა სისხლით. — თუ მეფე შარსმანის ჯიუტობა არა, საქართველო მაშინვე მიიღებდა ქრისტიანობას და წმ. ნინომდე არ დარჩებოდა მისუსტებულ წარმართობაში. შარსმანმა მართალია ცოტას ხნობით შეაფერხა ქრისტიანობის დამყარება საქართველოში, მაგრამ სამაგიეროდ ყოველი ქართველის ყურადღება უფრო მიაპყრო იესო ქრისტეს სწავლა-მოძღვრებასა, რომელიც ნელ-ნელა მკვიდრდებოდა და სხივოსნობდა ყოველი ქართველის გულში.

მოციქულების დროსვე რომის იმპერიის მბრძანებელთ ჩვეულებად ჰქონდათ თვისნი ურჩნი და მოღალატენი. შავი ზღვის აღმოსავლეთით კოლხიდაში გაეგზავნათ ხოლმე. მაგ. ტრაიანე იმპერატორმა ძლარჯეთში გამოაძევა ეპისკოპოსნი — რომისა ძლიმენტოსი⁵⁾ და პონტოჯსა (კაბადოკიისა) პალ-

და მატათა მოციქულნი. (იხ. ქ-ცხ. 42—43 გვ. და ისტ. ბაქრ. 108 გვ.) ანდრიას ქადაგება და ქრისტიანობის დამყარება საქართველოში მოთხრობილია აბხაზეთის კათალიკოზის იოაკიმეს კურთხევისათვის აღწერილს 1480 წ. გუჯარში. მეორე 1431 წ. გუჯარი; მოიხსენებს ანდრია მოციქულის წამებას კაცის-მჭამელ აბხაზთაგან და მისს დასაფლავებას ბიჭვინტაში. ანდრიას ქადაგების მოთხრობა შედგენილია V საუკ. მეცნიერის ნიკიტა ქართველის ბერის მიერ. უძველესი ხელნაწერი ანდრიას ცხოვრებისა და ქადაგებისა დაცულია გაენათის მონასტერში; ამ ხელნაწერიდამ ისარგებლა მ. საბინინმა. (იხ. „ივერია“ 1878 წ. № 28, 9 გვ. წერილი დ. ბაქრაძისა და „საქ. სამოთხე“).

⁵⁾ კლიმენტოსი იყო პეტრე მოციქულის მოწაფე, მეფეთა შთამომავალი, პეტრესგანვე რომის ეპისკოპოსად დადგენილი. შემდეგ ტრაიანე

მოსი⁶⁾, რომელთაც განაგრძეს მოციქულთაგან დაწყებული ქადაგება წმ. სახარებისა გურია-სამეგრელოში, 70 საყდარი აღაშენეს შავი ზღვის პირად და იქმოდენ მრავალთა სასწაულთა. ჩვენ ექვი არა გვაქვს, რომ ანჩის ტაძარი (ქოროხის ხეობაში) ამ დროს არის აღშენებული და სამღვდელთ-მთაფროდ დაწესებული, და სხვა ეკკლესიებთან ერთად მიწერილი ანტიოქიის საპატრიარქოზედ; მაგრამ შემდეგ ქოროხის ხეობის მკვიდრ ქართველებთან ერთომობის გრძობამ გაიწია ჩრდილო აღმოსავლეთისაკენ და ანჩის ეპარქია დამორჩილდა მცხეთის საკათალიკოზოს. აი მიზეზი, რომ მეჩვიდმეტე საუკუნემდე ანტიოქიის საპატრიარქო მუდამ იბირავდა თავისაკენ სამცხესაათაბაგოს მღვდელთ მთაფრებს და ამიტომ ჰსთესავდა ბტრობასა და განხეთქილებასა, მიმართულს მცხეთის საკათალიკოზოს საწინააღმდეგოდ. ანტიოქიის პატრიარქთა ესრეთმა სამწუხარო მოქმედებამ დიდად მოუმართა ხელი საქართველოსთან ერთობისაგან სამცხე-საათაბაგოს განცალკევებასა, ქართველთა დაუძღურებასა და ოსმალთა გაძლიერებასა, როგორც დავინახავთ შემდეგ.

ამნაირად მოციქულების დროსვე აღძრულმა ქრისტიანეთა დევნულებამ მრავალნი ქრისტიანენი იძულებულ ჰყო საქართველოსაკენ მოედებნათ თავ-შესაფარი; მათმა დაუცხრომელმა წმ. სახარების ქადაგებამ უიმისოდაც მისუსტებული და აბუჩად ავდებული წარმართობა თან-და-თან უფრო დააუძ-

იმპერატორმა სტანჯა დიდად და აწამა წმ. სახარების დაუცხრომელი ქადაგებისათვის.

⁶⁾ პალმოსი შთამომავლობით იყო ქართველი; ამისი შვილი მარკიონი, ეპისკოპოზი ფაზისა (გურია-სამეგრელოდესა) იყო მწვალებელი, რისთვისაც თვით მამამ შეაჩვენა და დასწყევლა. მარკიონი შენდობისათვის მივიდა რომის პაპ ანიკიტესთან, მაგრამ მან უარი უთხრა, რაკი მამისაგან იყო შეჩვენებული. (იხ. *Жиз. опис. св. Груз. ц, Иоссе*, 7 და 8 გვ.)

ქურა და მოამზადა ნიადაგი მთელ საქართველოში. ქრისტიანობის გავრცელებისათვის.

ჯერ ისევ ძრისტეს წინად მეფის შარნავაზის და მისის შვილის საურმაგის (237—162) წყალობით კერპთაყვანის-მცემლობას აღმოუჩნდა მძლავრ მეტოქედ სპარსეთიდან შემოტანილი ცეცხლის თაყვანის-ცემა, რომელიც შემდეგ მეფე შარნაჯომ (112—93 წ.) ნებროთიანმა გაავრცელა მთელს თავის სამეფოში⁷⁾. ამის გამო ქართველმა ერმა წინააღმდეგობა გაუწია მეფეს და ამ ორ სარწმუნოებრივ კულტთა შორის ბრძოლა არ შეწყვეტილა VI საუკუნის დამლევამდე⁸⁾. ამ ბრძოლით მობეზრებულმა მეფე რევაზ (186—213 წ.) შეასუსტა კერპთა თაყვანის-მცემლობა, აკრძალა ყრმათა შეწირვა და დააწესა შეწირვა პირუტყვი საქონლისა—კურატისა, ცხვრისა, ქათმისა და სხ. მირიან მეფემ ხომ ორივე კულტს თანაბარი პატივი მიაპყრო, რომ მითომ სამეფო დაემშვიდებინა, მაგრამ უკმაყოფილება დაცხრომის მაგიერ უფრო გაძლიერდა. წმ. ნინომ ურბნისშივე იხილა თავის თვალთ თაყვანისცემა ცეცხლისა⁹⁾, ხეთა, ქვათა და სხ. რამდენსამე საუკუნეში გამოვლილმა ბრძოლამ დიდად შეასუსტა კერპთა და ცეცხლის-თაყვანის ცემის კულტნი და ერთის მხრივ დიდად აუმართა ხელი ქრისტიანობის გავრცელებასა პირველიდგანვე.

ამ დროს სომეხნი კი უფრო სპარსეთისაკენ იყვნენ მიდრეკილნი ძველადგანვე და ამიტომ ცეცხლის თაყვანის მცემლობასაც უფრო აქა ჰქონდა ფეხი მოკიდებული. მიზეზი ეს იყო, რომ ქრისტიანობის გავრცელებასა და დამყარებას მეტი დაბრკოლება აღმოუჩნდა სომხეთში, ვიდრე საქართველოში.

⁷⁾ იხ. ქ. ცხ. 34 გვ.

⁸⁾ იხ. ქ.-ცხ. 56, 60 და 73 გვ.

⁹⁾ ცეცხლის თაყვანის მცემლობის დროინდელი საკერპო—საცეცხლე (ათეშგა) დღემდე დარჩენილია ტფილისში ბეთლემის ტაძრის (ფეთხანის) მახლობლად.

მაგ. სომხეთში რომ ქრისტიანე მეფეებმა განდევნეს ცეცხლის თაყვანის-მცემელნი, მაშინ სპარსელებმა იწყეს (სასანიანთ წინამძღოლობით) სომხეთის აკლება, რომ ცეცხლის თაყვანისცემა ისევ აღედგინათ და ქრისტიანობა დაეთრგუნათ.

ამ ბრძოლაში სომეხთა დიდებულნი და დარბაზისერნი მიემხრნენ სპარსელებს და თავის მეფეებს ეძახდნენ „მამა-პაპის სჯულის მოღალატეს“¹⁰).

საყურადღებოა, რომ ძველადგანვე ქართველთა და სომეხთა შორის სუფევდა დაუძინებელი მტრობა სამიწაწყლო მფლობელობის გამო; იგინი მუდამ სჩაგრავდნენ თავის მეზობლათ მცხოვრებ ქართველებს და მათს მიწა-წყალს იჩემებდნენ; მშიშარნი სპარსელებთან და ბერძნებთან, ქართველებთან გულადნი იყვნენ. მართალია მოყვრობა-დამძახლება ცოტას ხნობით შეაყენებდა ხოლმე მაგ ბრძოლასა, მაგრამ დროებით: VI საუკუნეში სომეხ-ქართველთა კინკლაობა დაბოლოვდა სარწმუნოებრივი განხეთქილებით—განცალკეევებით¹¹).

III.

როგორც ვ'თქვით, საქართველო მომზადებული იყო ქრისტეს მოძღვრების აღიარებისათვის და მხოლოდ საქირო იყო ხელ-მმძღვანელი, რომელსაც ძლიერის სიტყვით შთაეგონებინა ერისათვის საქვეყნოდ უარყოფა და დათრგუნვა წარმართობისა და აღემართა ჯვარი ცხოველს მყოფელი. ამ დიდი საქმის შესრულებისათვის ღვთის განგებით მოივლინა ერთი ძაბადოკიელი ქართველთა დედათაგანი წმ. ქალწული ნინო¹²). წმ. ნინო ზედმიწევნით მცოდნე იყო საღმრთო-

¹⁰) იხ. «ივერია» 1878 წ. 12 გვ.

¹¹) დვინის კრებაზედ 596 წ.

¹²) წმ. ნინოს ბიძაშვილი იყო ძლევა შემოსილი წმ. გიორგი მთავარ მოწამე. ბერძნები ყოველ ქართველს ძველადგანვე დღემდე გიორგის (მიწის მხენელს, მბარავს) ეძახიან; აი უდიდესი საბუთი, რომ წმ. გიორგი ქართველი იყო და თვით წმ. ნინოც.

წერილისა, აღიზარდა იერუსალიმის დედათ მონასტერში, სადაც ქართველ სომეხ დედათაგანნი მოღვაწეობდნენ. აქ კარგად შეისწავლა იესო ძრისტეს მოციქულთა ქადაგება, გაიგო მცხეთაში კვართის წაღება და დამარხვა. ამიტომ კვართის სამარხავი ადგილის ნახვის სურვილით ანთებული წამოვიდა კითხვის-კითხვით საქართველოსაკენ.

მტკვრის ხეობაზე მცხეთაში ჩამოსრულმა იწყო ქადაგება-ხელში ვაზის ჯვარით, რომელიც ლეთის-მშობელმა უბოძა ძილში, იქმონდა მრავალთა სასწაულთა იესო ძრისტეს სახელით. რამდენიმე წლის შემდეგ საქართველოს დედოფალმა ნანამ¹³⁾, შემდეგ თვით მირიან მეფემაც¹⁴⁾ და მისთა დიდებულითა და დარბაზის ერთა ირწმუნეს იესო ძრისტე და მისი მოძღვრება. წმ. ნინოს ჩაგონებით „მირიან მეფემ შემუსრა საბრძანებელსა თვისსა ბომონნი კერბთანი და მათ წილ აღმართა ნიში ცხოველს მყოფელისა ჯვარისა“.

ახლა საჭირო იყო მღვდელი და მკითხველი საეკლესიოთა წიგნთა. ნანა დედოფლის რჩევით მირიან მეფემ თავის სიმამრის ულიოტორის შუამავლობით და კონსტანტინე კეისრის შეკითხვით დაიბარა კაბადოკიიდან მღვდელ-დიაკონნი. კონსტანტინე მეფემ¹⁵⁾ სიხარულით შეიწყნარა ქართველთა მოქცევა და უბრძანა კაბადოკიელს ეპისკოპოსს იოანეს (შთამავლობით ქართველს) სამღვდლოთა კრებით და საეკლესიო სახმარი ნივთებით მცხეთაში წამოსულიყო: გზა-გზა მომავალი იოანე ეპისკოპოსი განამტკიცებდა ზემო ქართლის (სამ-

¹³⁾ ნანა იყო ასული კაბადოკიელის ქართველის ულიოტორისა, რომელსაც კონსტანტინე იმპერატორის კარზე თვლსაჩინო ადგილი ეჭირა.

¹⁴⁾ მირიან მეფემ, სპარსთა მეფის ხოსროს ძემ, 265 წელს შეირთო ქართლის მეფის ასთაგურის ქალი აბეშურა და გამეფდა. აბეშურას სიკვდილის შემდეგ შეირთო კაბადოკიელი ქართველის ულიოტორის ასული ნანა პონტოდამ. † 342 წ., ხოლო ნანა † 344 წ.

¹⁵⁾ იხ. მირიანის და კონსტანტინეს მიწერ-მოწერა საქ. სამოთხ. 87 და 95 გვ. და ვახუშტ. ისტორია 67 გვ. 2 შენიშ. ქ. მოქც. 2 გვ.

ცხე) მკვიდრთა ქრისტეს მოძღვრების ქადაგებით. იოანეს მიერ აღშენდნენ ურუშეთის და მანგლისის სამღვდელთმთავრო ტაძრები (ბაქ. ისტ. 139 გვ). მისივე ჩაგონებით იწყო მირიან მეფემ მცხეთის სამთავარეპისკოპოსო ტაძრის შენება და ოთხს წელს (336—340 დაასრულა; წმ. ნინოს მიცვალების დროს (338 წ) ისევ აშენებდნენ (ქ-მოქც. 21 გვ). იოანეს ხელით ნათელს იღო ქართლის სამეფომ მცხეთაში, სადაც სვეტიცხოვლის ასწვრივ მტკვრის მარცხენა კლდოვან ნაპირს ეხლაც მოჩანს ძველი ოთხკუთხი შენობა, რომელსაც დღემდე „მთავართა სანათლავს“ უწოდებენ.

მირიანმა იოანე დასვა მთავარ-ეპისკოპოსად თვის მიერ აღშენებულსა ზემოაქსა საყდარსა ¹⁶⁾ (ეხლანდელი მცხეთის დედათ მონასტრის ტაძარი).

¹⁶⁾ ამდენის დეაწლისათვის და წმიდა ცხოვრებისათვის მეფე მირიანი და დედოფალი ნანა ქართველთა ეკკლესიამ მოციქულთა სწორად შერაცხა; ამის მოწმობას ვპოულობთ IV საუკ. საბერძნეთის საეკლესიო მენისტორიეთა—რუფინის საეკ. ისტ. 235 თ. და სოკრატ სხოლასტიკის საეკ. ისტ. 1850 წ. 88 გვ. წყობ; სიტყვ. ანტ. კათალიკ. 177 გვ. 548 და 550 ტაეპი. მათ პატივად თხზულნი თითო-ორთა საგალობელნი დაკულია მცხეთის სვეტიცხოვლის ხელნაწერში (№48) და ელიან აღზექდვასა. ყოვლად პატივცემულის იღუმენია ნინოს მეოხებით წმ. მირიანის საფლავზედ დღეს დაუშრეტელი ლამპარი ანთია და თავით ჰკიდია წმ. მირიანის და ნანა დედოფლის თავს სხივ-მოვლებული ძველი ხატი. მირიანი თავს სხივ-მოვლებული გამოქანდაკებულია აგრეთვე სვეტიცხოველში სამირონის ძველ ვერცხლის კარებზედ წარწერით „წმ. მირიან მეფე“. მოგვყავს დაუკარგველობისათვის ოხითა-იბაკო წმ. მირიან მეფისა: ოხითაჲ კმაჲ ა. „იხარებს მეფობაჲ ქართლისა. დღესასწაულსა შენსა ნეტარო მირიან. რამეთუ საკთური ბნელისა მოიძულე და განსპეტაკე ნათლითა ღვთაებისათა. ვინაჲცა შეუდეგ ქადაგსა ჭეშმარიტებისასა. ნინოს ნიშთა მიერ მის მიერთა. იმოდღვრე და ერი შენი მიჰგვარე. ქრისტესა რომელსა ევედრე ჩვენ ყოველთათვის“.

იბაკო კჲა ბ გ^{რი}. „განსცხრებოდე დღეს მეფობაო. ქართველთაო ხსენებასა მეფისა წმიდისასა. კრებაჲ ჰყავ შეილთა შენთა. წადიერებით ვედრებად დედისა ღვთისასა. რომელმან ნინოს მიერ განგარინა. საკთური-საგან ბნელისა და ვითარცა კრავი წარწყმედილი. მოგიძია ნათლისად“.

IV

ბევრი ძიების შემდეგ მწერლობაში ვპოვე ოთხი სია-
მთ. ეპისკოპოსთა და კათალიკოსთა, მაგრამ არც ერთი არ
აღმოჩნდა სრული. პირველი სია ეკუთვნის „წერაკითხვის
საზოგადოების“ წიგნთ საცავსა. მეორე მოყვანილია წიგნში
„Исторія Грузинкой Іерхрхіи Евгенія, ректора
Тифлис. Духов. Сем. 1824 г. 18—19 გვ.“ მესამე —
წიგნში „Хронограф. Исторія“ Мехитара Айриван-
скаго, და მეოთხე ახლად აღმოჩენილს „ქართლის მოქცე-
ვა“-ში. ¹⁷⁾ პირველი სია ეკუთვნის სახელოვანის დავით რექტო-
რის კალამსა. მოგვყავს ოთხივე სია უცვალებელად.

აქ, ვინ იყვნენ ეპისკოპოსნი, ანუ საიღამ იწყებთან
საქართველს შინა.

1) იოანე 318 წ. 2) იაკობ 364. 3) იობ 379. 4) ილია-
405. 5) სვიმონი 408. 6) იოანე. 7) გიორგი 8) ბასილი.
9) მობიდაგე 434 10) მიხაილ 416.

კათალიკოსნი:

1) პეტრე 473. 2) სამოელ 499. 3) თაბეჩაღე. 541.
4) ჩილირმანე 542 5) საბა 555. 6) ქელაგიოს 560. 7) მა-
კარი 582. 8) სვიმონ 581. 9) სამოელ 587. 10) სვიმონ-
600, 11) ბართლომე 603. 12) იოანე 620. 13) ბაბილა 622.
14) თაბორ 666 ¹⁸⁾. 15) იოანე 1089. 16) მიხაილ 1160.

¹⁷⁾ იხ. ქ.-მოქც. 22—39 გვ.

¹⁸⁾ ამა თაბორიღამ ვიდრე იოანე კათალიკოსამდე არღარავინ იყვ-
ნენ კათალიკოსნი, ვინაჲდგან იყო ქვეყანათა აღრევა დავით აღმაშენე-
ბლამდის და ამ დავით აღმაშენებელმან დაადგინა კათალიკოსნი იოანე.
შენიშ. დავ. რექტორისა.

17) ნიკოლაოზ 1150. 18) თეოდოსი 1169. 19) იოანე 1171. 20) თეოდოსი 1202. 21) ნიკოლაოზ 1209. 22) მეთიმე 1216. 23) ნიკოლაოზ 1240. 24) აბრაამ 1279. 25) მეთიმე 1301. 26) ბასილი 1345. 27) ღორთეოს 1357. 28) ბიორგი 1375. 29) ელიოზ 1391. 30) მიხაილ 1396. 31) ღავით—1407. 32) ელიოზ 33) თეოდოსი 34) შიო 1430 35) ღავით 1462. 36) ნიკოლაოზ 37) აბრაამ 38) ბასილი (ორ წელს იმეფა) 39) ღორთეოს 1522. 40) მელქისედეგ 1525. 41) ბერმანე 1532. 42) ნიკოლაოზ 1548. 43) ღომენტი 1559. 44) მალაქია 1580. 45) ევდემოს 1635. 46) ქრისტეფორე 1642. 47) ღომენტი 1660 48) ნიკოლაოზ 1675. 49) იოანე 1680 50) ევდემოს 1704. 51) ღომენტი 1705. 52) ბესარიონ 1724. 53) ნიკოლაოზ 1741. 54) ანტონი 1744. 55) იოსებ, 1755. ან 56) ანტონი 1788. 57) ვარლამ 1811.

მეორე სია: მთავარ-ეპისკოპოსნი:

1) პეტრე 2) სამოელ 3) თავებზალე 4) ჩილირმანე 5) საბბა. 6) ევლავიოს. 7) მაკარი. 8) სვიმეონ. 9) სამოელ. 10) სამოელ. 11) ბართლომე. 12) იოანე. 13) ბაბილა 14) თაბორი.

კათალიკოსნი:

1) იოანე 2) მიხაილ. 3) თეოდოსე, 4) იოანე. 5) თეოდოსე. 6) ნიკოლაოზ. 7) მეთიმე. 8) ნიკოლოზ 9) აბრაამ. 10) მეთიმე. 11) ბასილი. 12) ღორთეოს. 13) ბიორგი. 14) ელიოზ. 15) მიქელ. 16) ღავით. 17) ღავით. 18) ელიოზ. 19) თეოდორე. 20) შიო. 21) ღავით. 22) ნიკოლაოზ. 23) აბრაამ. 24) ბასილი. 25) ღორთეოს. 26) მელქისედეგ. 27) ბერმანე. 28) ნიკოლაოზ. 29) ღომენტი. 30) მალაქია. 31) ევდემოს. 32) ქრისტეფორე. 33) ღომენ-

ტი. 34) ნიკოლაოზ. 35) იოანე. 36) მედემოს. 37) ლომენ-
ტი. 38) ბესარიონ. 39) ნიკოლაოზ. 40) ანტონი I. 41)
ანტონი II.

შესამე სია: 1) ტერ-ოლან. 2) ტერ-აკობ. 3) ტერ-იობ
4) ტერ-მგია. 5) ტერ-იუნან. 6) ტერ-ბრიგორ. 7) ტერ-
ბარსეგ 8) ტერ-მუშიდ. 9) ტერ-მიხაელ. 10) ტერ-პეტროს.
11) ტერ-სამუელ. 12) ტერ-ტაპეჯან. 13) ტერ-ჩიმაკ. 14)
ტერ-აბბას-კათალიკოზი. 15) ტერ-მლტა. 16) ტერ-ქიური-
ონ (ბოროტი, НЕЧЕСТИВЫЙ) 17) ტერ-შაკარ. 18) ტერ-სიმე-
ონ 19) ტერ-სამუელ. 20) ტერ-ბართულიმეოს. 21) ტერ-
ოლანეს. 22) ტერ-ბაბილას. 23) ტერ-თაბორ.

შეათხე სია:

მთ. ეპისკოპოსნი:

1) იოანე. 2) იაკობ. 3) იობ. 4) მლია. 5) სვიმონ.
6) იონა. 7) იოანე. 8) ბრიგოლ. 9) ბასილი. 10) მობილა-
გე. 11) ზლონოქორ. 12) იოველ. 13). შიქელ.

კათალიკოსნი:

1) პეტრე. 2) სამოელ. 3) თავფეჩაგ. 4) ჩიმაკა. 5)
დასაბია. 6) მეთათე. 7) შაკარი. 8) სამოელ. 9) სიმონ-პეტ-
რე. 10) სამოელ. 11) ბართლომე, 12) იოანე. 13) ბაბილა.
14) თაბორ. 15) სამოველ. 16) მენონ.

17) თავფეჩაგ. }
18) მელაღე. }
19) იოველ, }
20) სამოველ. } ცოლოსანნი.
21) გეორგი, }
22) კვირიონ, }
23) იზიდბოზიდ, }
24) პეტრე, }

25) იოანე. 26) გრიგოლ. 26) კლემენტოს. 28) სარმეანე,
29) თალელე. 30) სამოველ. 31) ძირილე. 32) ბრიგოლ-

33) სამოველ. 34) გეორგი. 35) ბაბრიელ. 36) ილარიონ.
37) არსენი. 38) მესუქი. 39) ბასილი. 40) მიქელ. 41) ლავით. 42) არსენი.

ამ ოთხ სიებს ჩვენ დავურთავთ სხვა ახლად აღმოჩენილ სიებს (მაგ. შიო მღვიმის ხელნაწერიდამ და სხ. სიგელ-გუჯრებიდან) და შემოვიტანთ ყველა ცნობას კათალიკოსებზედ, რაც კი ჩვენ სადმე შეგვხვდებოდა. ჩვენ ვეცდებით, სადაც შესაძლებელი იქნება, ხრონოლოგია კათალიკოსთა და მღვდელთმთავართა აღვნიშნოთ სიმართლით; მაგრამ შეუძლებელია მთელი ხრონოლოგიის დაჭეშმარიტებით ჩამოთვლა. ამიტომ ზოგიერთ კათალიკოსის დრო აღვნიშნულია მომეტებულად დაახლოვებით მეფეების დროებასთან ერთად, შეძლებისამებრ შეთანხმებით. შემდეგი წყაროები ჩვენის ისტორიისა (როშელნიც, უეჭველია, აღმოჩნდებიან) შეავსებენ როგორც სიასა, აგრეთვე თვით მღვდელთ-მთავართა ხრონოლოგიასაც. შეუსწორებს მეფეთასას.

მღვდელთ-მთავართა და კათალიკოსთა სიას შემდეგ დაერთვის:

1) სია თვითოეულ ეპარქიის მღვდელთ-მთავართა იერარქიულ რიგზედ, როგორც მირონის და მეფის კურთხევაზედ სხდებოდნენ. 2) სია ანბანზედ საქართველოს ეკკლესიის მოღვაწე პირთა; 3) მონასტერთა სია წინამძღვრებით. წინადავე აღვიარებ, რომ ჩვენი „კათალიკოს-მღვდელ-მთავართა და სხ. სიები“ სრულნი, უნაკლულონი არ არიან, მაგრამ იმედია, რომ იგინი მალე შესწორდებიან და ნაკლი შეივსება ახალის ცნობებით, რომელნიც თან-და-თან ჩნდებიან. შფრო სრული და უნაკლულო არის აბხაზეთის კათალიკოსთა სია (1389 — 1795).

V.

მცხეთას მთავად ეპისკოპოსნა:

ილანე. 318—327. მისი რჩევით მირიან მეფემ „ქალაქ დაბნებთა შინა დაადგინა მღვდელნი ქეშმარიტნი, მოძღვარნი

ქრისტეს სარწმუნოებისანი“. იოანე დიდად მოხერხებული კაცი იყო. მისი მოქმედება შეიქმნა მაგალითად ნორჩი სამღვდელოებისათვის: არასა ზოგავდა, რომ ქართველობისათვის შეეძლებინა კერპთ-თაყვანის-მცემლობა. იქ, სადაც მალლობური იყო ადგილებზედ საკერპონი იყვნენ აღმართული, სამღვდელონი ანგრევდნენ და მათ ნანგრევებზედ აშენებდნენ საქრისტიანო სალოცავ საყდრებს.

მაშინდელ საკერპოთა წოდებანიც კი შეინარჩუნეს დღემდე ბევრგან საქრისტიანო საყდრებმა: წმ. ზიორგი—ზერი-სა, უსანეთისა, ზღუდრისა, ქავთისა, ქეზრისა, ზომართისა, არმაზისა, რეჯახისა, ლომისისა, ზეგარდისა, ღანახვისა და სხ. საკერპო სიმღერების კილოებს სამღვდელოებამ მოუწყო საქრისტიანო ლოცვები და საგალობელნი. ქართველობას ამ ნაირად არ მოეშალა სალოცავი ადგილები და მამა-პაპური სიმღერები ესმოდა წირვალოცვის დროს და ამიტომ კერპობაზე მალე აიცრუა გული და შივიწყა. სამღვდელოებას უნდა მივაწეროთ კერპობის დასამზობლად მიმართული თქმულება შესახებ ბავშვების შეწირვისა და კაცის ხორცის ჭამისა საკერპოების წინაშე¹⁹⁾ იოანეს დროსვე მცხეთა და მისი მიდამონი გარდაიქცნენ ქრისტიანობის სარწმუნოებრივ კერად.²⁰⁾ აქედგან იწყო გავრცელება ქრისტიანობამ მთებისაკენ. ამ დროსვე შემუსრვილ კერპთა არმაზის და ზადენის სალოცავები კერპობის ერთ-გულ მთიულთა მიერ აღმართულ იქმნენ მთებში, მაგ. მდ. რეხულის ხეობაზედ, სადაც შემდეგში სახელოვანმა მეფემ ვახტანგ

¹⁹⁾ იხ. ბაქ. ისტ. 131—133 გვ. და ბროსეს აზრი იქვე 130 გვ.

²⁰⁾ ამ დროს წმ. ნინოს და იოანე მთ. ეპისკოპოსის ჩაგონებით მირიან შეფემ იმოგზაურა იერუსალიმისაკენ, მოილოცა წმ. ადგილი და კონსტანტინე კეისარს გამოსთხოვა ადგილი ქართველთა მონასტრის აღსაშენებლად. კონსტანტინემ აღუსრულა თხოვნა და მირიანმა აღაშენა შესანიშნავი ჯვარის მონასტერი, რომელიც X საუკ. დამლევს განაახლა ქართველმა ბერმა პროხორემ (გიორგი) და XIX საუკუნემდე ქართველებს ეკუთვნოდა და დღეს ბერძნების ხელშია. იხ. ტიმოთეს მოგზაურობა 48 გვ.

გორგასლანმა არმაზის საკერპოზედ აღაშენა ღღემდე მთლად დაცული არმაზის წმ. ბიორგის საყდარი²¹), ხოლო ზადენისაზედ იქვე პატარა მიუვალი ციხე და საყდარი წმ. ბიორგისავე, რომელიც მთელ ხეობას დაჰყურებს და ხუროთმოძღვრების, ხელოვნების საკვირველებას წარმოადგენენ ღღეს. იოანეს დროს აღშენდნენ თუხარისის ციხის და წუნდის მშვენიერი ტაძრები. იოანე საქართველოში მოსვლამდევე იყო განთქმული მთელ მცირე აზიაში თავისი წმიდა ცხოვრებით. ამიტომ 325 წ. ნიკიის მსოფლიო კრებამ იოანე დაადგინა პატრიარქად ანტიოქიისა. ეს იყო მეორე მიზეზიც, რომ რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში ანტიოქიის საპატრიარქოზედ იყო მითვლილი ივერიის ეკკლესია²²).

იაკობ 328—360 წ. იოანეს მოადგილედ, წმ. ნინოს თხოვნისამებრ მთავარ-ეპისკოპოსად დაიდგინა იაკობ მღვდელი²³). მირიანის სიცოცხლეშივე ქრისტიანობა იმდენად განმტკიცდა, რომ მისი ძის ბაქარის²⁴) მეფობაში (342—364) ქრისტიანობა ვრცელდება საქართველოს მთიულებში, რომელთა მოქცევა მირიანმა და იოანემ ვერ შესძლეს. იაკობის და ბაქარის მხნეობის წყალობით გავრცელდა ქრისტიანობა შირვანსა და კახეთის აღმოსავლეთ ნაწილში (ნუხის და შემახას მაზრები), რომლის მთავარმა შეროზმა ნათელს იღო თავის საყმითი და და-

²¹) სამხრეთის კედელზედ მალა ყველის ქვაზედ (сѣтъ) ამოზურცული ხუცურ უძველესის ხასიათის ასო-მთავრული ასოებით (релиѣтъ) წარწერა „ქ სხლთა მმსათა და... აღთისაჲ... (აღ)ვაშენს ძეგსა...თა მე გ... ჰდ კელმწიფსაჲ ვაგა“. ამ უკანასკნელ ქარაგმიან სიტყვას ჩვენ ვკითხულობთ „ვახტანგსა“.

²²) იხ. საქ. სამოთხე 25, 97 გვ.

²³) იხ. ქ. მოქც. 20 გვ.

²⁴) ქართლის მოქცევით ბაქარი არის შვილი რევისა, ქ. ცხ. კი ბაქარ და რევი ძმები არიან და ერთმანეთს ებრძოდნენ. რევის შემწეობას უწევდნენ სომეხნი, რომელთა მეფის თრდატის ქალი იყო სალომე რევის ცალი. რევი მკვიდრობდა უჯარმაში და აქედგან განაგებდა კახეთს-კუხეთს. იხ. ქ. ცხ. 101 გვ. და ისტ. დ. ბაქრ. 148 გვ.

უახლოვდა ქართველებს. შეროზის მოქცევამ დიდად შეასუსტა ცეცხლის თაყვანის მცემლობა საქართველოს და სპარსეთის შორის მდებარე თემებში. იაკობის რჩევით ბაქარმა დაიბარა კაბადოკიიდან სჯულის მეცნიერი და მოძღვარი, დააარსა ყრმათა სასწავლებელი, უბრძანა მკოდნე პირთა გადმოთარგმნა საეკლესიო წიგნთა ქართულს ენაზედ ებრაულიდგან, აღაშენა ტაძარი, დაადგინა ეპისკოპოსნი ღ სხ. ამ დროებში ბაქარმა სძლია სომეხებს, რევის მომხრეებს, სპარსთა დახმარებით და გაძლიერდა. რევის დამარცხებამ ბაქარს დაუმორჩილა კახეთი და იაკობმა, რაც წინა წლებში, წმ. ნინოს დროს ვერ მოახერხა — ეხლა შეასრულა: ნათელსცა კახელთა და გაუერთგულა იგინი ქართლის მეფეს.²⁵⁾ ბაქარმა გაამრავლა სამღვდელონი ქართლში და რანში, აღაშენა მშვენიერი წილკნის ტაძარი²⁶⁾ და თვისი სამეფო გადასცა თავის შვილს მირდატ III (364 — 379) აყვავებული და დამშვიდებული, რაკი ვიზანტია და სპარსეთი მოკავშირეთ ჰყვანდა.

იოზი. (360—374) გამეფდა თუ არა, მირდატმა იაკობ მთავარ-ეპისკოპოსის მოადგილედ დაადგინა სომეხთა კათალიკოზის ნერსესის აღზრდილი დიაკონი იოზ. მირდატმა განაგრძო მამის დაწყებული საქმე: კლარჯეთისაკენ ჰგზავნის სამღვდელოებას კლარჯთა შორის მეფისადმი ერთგულებისა და ქრისტიანობის განსამტკიცებლად, და ასრულებს ტაძრებს თუხარისის ციხეში, მრუშეთში, შუნდაში, ნეკრესში, რუსთავში და სხ. სომეხნი ამ დროს ავის თვალით უყურებენ ქართველთა ერთ-მთავრობის გაძლიერებასა და მტრულათმოქმედებენ: ხელს უმართავენ სპარსებს ქართველთა სამტროდ. ამის გამო ქართველნი ვიზანტიას უწვევენ ერთგულობასა, ხოლო სომეხნი სპარსელებს²⁷⁾.

²⁵⁾ 354 წ. ქ. მოქც. 22—23 გვ.

²⁶⁾ იხ. Ист. Груз. Цер. Сабинина 51 стр.

²⁷⁾ მეისტორიე ფაუსტ ვიზანტიელის (IV საუკ.) სიტყვით, სომეხთა განმანათლებელის გრიგოლ პართელის შვილი ვარდანესი იყო ეპის-

ელია. (375—394 წ.) ამის უამს წმ. მირდატ მეფემ აღაშენა შესანიშნავი ბოლნისის სამღვდელთ-მთავრო ტაძარი²⁹⁾ და სპარსთა შიშისა გამო არმაზის საკერპონიც განახლებულ იქმნენ; ²⁹⁾ ნელ-ნელა ძლიერდება სპარსთა გავლენა და პოლიტიკური უთანხმოება ძრისტეს მორწმუნე სამეფოებთან, ამიტომ ქრისტიანენი იღვენებიან ყველგან სპარსთაგან.

სიმეონ. (395—411) წ. ამის უამს გაძლიერდა დევნულება ქრისტიანობისა: სპარსთა დაიპყრეს ქართლი, შემუსრეს და გარყვნეს მრავალნი ტაძარ-საყდარნი. ამიტომ ძრისტეს მორწმუნე ერთი იძულებული შეიქმნა მიუვალ მთიან ადგილებში გახიზნულიყო. მთ.-ებისკობოსი სიმეონი გახიზნა „ხევსა კახეთისასა მეფისა ნათესაგთა თანა“ (ბოქორმაში), ხოლო წმ. მირდატ მეფე შეიპყრეს სპარსელებმა, წარიყვანეს ბაღდადში და აწამეს ძრისტეს სარწმუნოებისათვის 408 წ. ³⁰⁾.

იოსა. (412—415 წ.) ამის დროს მეფემ არჩილ I აღაშენა არაგვის კლდოვან ნაპირზედ წმ. სტეფანეს ეკლესია მცხეთაში, რომელიც დღესაც მთლად სდგას და ანტიქიას უწოდებენ. „მაშინ დაეცა ქვემო ეკლესია (ხისა, წმ. მირიანისაგან აღშენებული) და იონა მიიცვალა გარეუბნისა (სამთავრო?) ეკლესიასა და სვეტი იგი ცხოველი თანა წარმოიღო (ჯვარი პატიოსანი) ³¹⁾.

იოსავე. 416—418 წ.

კოპოსად იბერიისა და ალბანიისა (აღოვანისა). წმ. ნერსესის მოთხრობით ვარდანესი ამყარებს სავისკოპოსო კათედრებს ქართლ-კახეთში. იხ. საქ. ისტ. დ. ბაქრაძისა 145 გვ. 7

²⁸⁾ ბოლნისის ტაძარი თავის მღვდელთ-მთავრებით ბრწყინავდა 1400 წ. განმავლობაში; დაიხურა 1809 წ. და მას აქეთ მისი ბედი სატირელი შეიქმნა: ჯალაც მანქანებით ეს მშვენიერი ტაძარი გარს ეზოიანათ თათრის აღალარის ეზოში მოჰყოლია დღეს და საქონლის თავშესაფარად გადაქცეულა ავღარში, ორი ადლის სიმაღლეზედ საქონლის ნეხვით არის ავსილი.

²⁹⁾ იხ. ქ. მოქც. 26 გვ.

³⁰⁾ იხ. ქ. ცხ. 107 გვ.

³¹⁾ იხ. ქ. მოქც. 27 გვ.

ზრიგოლ (გიორგი) 419—422 წ.

ბასილი. 423—431 წ. „და მისივე არჩილისზე მეუისა (410—431) ოთხნი მთ. ეპისკოპოსნი გარდაიცვალნეს—**იონა**, **იონანე**, **ზრიგოლ** და **ბასილი**“... ქ. მოქც. 27 გვ. ქ. ცხ. კი სამნი: **იონანე**, **ზრიგოლ** და **ბასილი**. ამის დროს ითარგმნა წმ. სახარება ქართულიდგან სპარსულად, საგდუხტ დედოფლისათვის. 110 გვ.

მოზიდავე. 432—448. იყო ნათესავით სპარსი მოგვთაგანი; ირწმუნა ქრისტიანობა და **ფეროზის** შემწეობით მთ. ეპისკოპოსად იქმნა დადგენილი **მოზიდავემ** უკანასკნელ მიიღო არიოზის წვალება, სცდილობდა მის გავრცელებასა საქართველოში და სწერდა „წიგნებსა საცთურებისასა“. ამის გამო ქართველნი შეირყივნენ მართლ-მადიდებლობისაგან. ეს იყო მიზეზი, რომ დედოფალმა (**ვახტანგის** დედა **სარანდუხტმა**, ანუ **საგდუხტმა**) მოიწვია საბერძნეთით მეცნიერი ეპისკოპოსი **მიქელი** ერთის მხრით შესამოწმებლად წესთა ქრისტიანებრივთა და **ზლონოქორის** (**მოზიდავეს**) მოქმედებათა და მართლ-მადიდებლობისა განსახილველად საქართველოში და მეორე მხრივ — საბრძოლველად ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან. მცხეთაში მოსრულმა **მიქელმა** მოახდინა კრება და საქვეყნოდ გამოააშკარავა **ზლონოქორის** (**მოზიდავეს**) მავნებელი მიმართულება. ძრებამ განაპკვეთა გლონოქორი და მის მაგიერ აღირჩია **მიქელი**: იხ. **Ист. Груз. Барат.**, 11 რუ. 14—28 გვ. და **Ист. груз. п. Юссел.**

მიქელ 449—472 წ. რანის (ეხლანდელი ყარაბაღი) ღ შირვანის ერისთავი **ფეროზი** (მამა დედოფლის **სარანდუხტისა**) განრისხებული იყო ქართველებზედ ქრისტიანობის გაძლიერებისათვის, რადგან ამის გამო ქართველნი უკავშირდებოდნენ საბერძნეთს; ამიტომ, მოკვდა თუ არა **მირდატ** მეფე, **ქმარი** **სარანდუხტისა** და მამა **ვახტანგ** გურგასლანისა, 446 წ. — **ფეროზს** უნდოდა საქართველოს აოხრება და ტაძრების შემუსრვა. **სარანდუხტი** წავიდა მრისხანე მოხუც მამასთან, შეეხვეწა ქარ-

თველთა შებრალებისათვის და გული მოუღბო, მაგრამ იმ პირობით, რომ ვისაც ცეცხლის თაყვანისცემა ჰსწამდა, აგინი არ შეევიწროებინათ. ამ პირობის ძალით შეროზმა გამოისტუმრა საქართველოში მქადაგებელნი და მეცნიერნი ცეცხლის თაყვანისცემის სჯულისა დიდის ქურუმის ბინაქარის მეთაურობით. აი ამ ბინაქარის მოპირდაპირედ, რაკი მობიდაგეც იმ დროებში მოკვდა, სარანდუხტმა დაიბარა მთავარეპისკოპოსად კონსტანტინეპოლიდგან მეცნიერი მიქელ მღვდელი; რომ მიქელის მოქმედება არ გამჟღავნებულყო, პატარა შახტანგის აღზრდის და სწავლების საქმე იმას მიანდეს სახელოვან ჯუანშერ სპასპეტთან ერთად. მიქელი მხნედ შეუდგა საქმეს: იწყო განმხნევება და მოძღვრება ქართველთა ქრისტიანობის განსამტკიცებლად და ცეცხლის თაყვანის წინააღმდეგ ბრძოლა.

იმ დროს სომხებმა მიიღეს დამატება „წმიდაო ღმერთო“ში (რომელი ჩვენთვის ჯვარს ეცვი), მაგრამ მიქელი არამც თუ დასთანხმდა სომხებს, არამედ ქ. დვინში კრებაზედ ქვით ჩაქოლა სომეხთა მოძღვარი პეტროს მკაწრველი.

შახტანგმა 458 წ. შყირთო სპარსეთის მეფის ქალი. რომელსაც თან მოჰყვა აღმზრდელი რაზდენ, შემდეგ წმ. მოწამე, ზე ამ მოყვრობამ შახტანგი დაუკავშირა სპარსეთს ბერძნებთან ბრძოლის დროს მცირე აზიაში. პონტოს დაპყრობის დროს შახტანგმა აღუკრძალა გამარჯვებულ ქართველ-სპარსთა ჯარებს გაძარცვა ეკლესიებისა და სამღვდლო პირთა. ამისთვის მღვდელი პეტრე და მონაზონი სამოელ მოვიდნენ და მადლობა გამოუცხადეს შახტანგს; ხოლო იმპერატორი მოურიგდა შახტანგს, ომის გათავებადმდე მიათხოვა თვისი ქალი ელენე (სპარსეთის მეფის ქალი მშობიარობაზედ მოუკვდა შახტანგს) და მზითევში გამოატანა „ეგრის მდინარეს იქით აფხაზეთი, კლარჯეთი და დასთანხმდა დამოუკიდებელი კათალიკოზი დაედგინა მცხეთაში — ოღონდ სპარსების მეგობრობაზე ხელი

აიღეო.³²⁾ სპარსელები დამარცხებულნი გამობრუნდნენ და იწყეს მზადება საქართველოს ასაკლებად. ამიტომ ვახტანგი გამოეშურა სამეფოში, რომ გამძვინვარებულ სპარსელებს მზად დაჰხვედროდა. სპარსეთის 300,000 ჯარი შემოესია საქართველოს საზღვრებსა 464 წ. შეიქმნა ბრძოლა; ამ დროს მოვიდა დესპანი საბერძნეთის იმპერატორისა ხაზარეთიდან (ეხლანდელი სამხრეთ რუსეთი) — მალე მოგეშველებიო. ამის გამო სპარსთა მეფემ შესწყვიტა ბრძოლა, შეურიგდა ვახტანგს და წაიყვანა ჯარით ინდოეთისაკენ საომრად. ინდოეთიდან გამობრუნებულმა ვახტანგმა თავისი დედა და დაჲ (ურა ქალაქში, ანუ ედესია, ელოდნენ მისს მობრუნებას) წაიყვანა თან იერუსალიმისაკენ წმ. ადგილთა მოსალოცად; აქედან მოითხოვა იმპერატორისაგან თავისი დანიშნული მღვინე, პეტრე (შემდეგ პირველი კათალიკოზი მცხეთისა) და თორმეტი ეპისკოპოსი და საქართველოში მობრუნდა 471 წ. გამარჯვებული აუარებელის სიმდიდრით. მიქელ მთ.-ეპისკოპოსს ბრაზი მოუვიდა, რომ ვახტანგმა თან პეტრე და თორმეტი ეპისკოპოსნი მოიყვანა მისდა დაუკითხავად: შესწამა განდგომა ქრისტიანობისაგან და შეაჩვენა მხედრობიანათ ეკლესიის ამბიონიდან სახალხოდ. ვახტანგი მეტად კეთილშობილურად მოექცა მიქელს: „გარნა თუმცა მართალ ვართ, არამედ ჯერ არს სიმდაბლე“, სთქვა წინაშე დიდებულთა, მივიდა ეკლესიაში მიქელთან მუხლზედ ამბორისათვის; მაგრამ თავგასულმა და უზრდელმა მიქელმა ამოჰკრა ფეხი და ფლოშტის წვერით ორი წინა კბილი ჩაეგდებინა ვახტანგსა. ზრდილმა მეფემ ასე უპასუხა ამისთანა მხეცური საქციელისათვის: „შურით ჰქმენ ესე, რამეთუ მოვალს უხუცესი შენი და ამის ძლით რათა აღმძრა მეცა, არამედ მე არა რაჲ გიყო შენ, გარნა წარგავლინო კონსტანტინეპოლედ“. ასეც მოიქცა ვახტანგი: ქონსტანტინეპოლში პატ-

³²⁾ იხ. ისტ. ბაქრაძ. 163 გვ. და ქ. ცხ. 125—130 გვ.

რიარქმა ბენნადიმ კრებით განჰსაჯა მიქელი ტაძარში სისხლის დათხვეისათვის, განჰკვეთეს მღვდელობიდან „არლარა წირვად“ და დააპატიმრეს მღვდიძარეთა მონასტერში სიკვდილამდე.

შახტანგმა იქორწინა მლენეზედ 472 წ., დაადგინა კათალიკოზად პეტრე და მთავარ-ეპისკოპოსად სამოელ, აგრეთვე ეპისკოპოსნი: ძლარჯეთს, მრუშეთს, წუნდას, მანგლისს, რუსთავს, ნინოწმიდას, ჭერემს, ჩელეთს, ხორნაბუჯს, აგარაკს, ნიქოზს.³³⁾

V.

„აღშენდა ეკკლესია ძრისტესი კლდოვანს საქართველოს ნიადაგზედ“ და პირველშივე მრავალი საფრხე და შემმუსრველი მტერი მოესია ახალსა ამას ღვთაებრივსა ნერგსა, მაგრამ ქართველმა ერმა მალე იგრძნო ღვთაებრიობა და სიწმიდე ძრისტეს მოძღვრებისა, მალე იგრძნო თვისი ზნეობრივი განკარგება და წარმატებაც. ამ დროს (IV საუკუნის დამდეგს) რომის და საბერძნეთის სახელმწიფოებში ჯერ არ იყო შემუშავებული და გამოკვეული საღმრთო მსახურებათა აღსრულების რიგი, არ იყო დაკანონებული საქრისტიანო დოღმატნი და კანონ-მდებლობა ეკკლესიათა მართვა-გამგეობისათვის. ეკკლესიის გამგენი ხშირად თავისებურად ასრულებდნენ ეკკლესიურ სამსახურსა; თავისებურად ესმოდათ და ხსნიდნენ საქრისტიანო დოღმატთა. ამის გამო მცირე აზიაში (მეტადრე სირიაში და სომხეთში) მალე იჩინა თავი სხვა-და-სხვა მწვალებლობამ. ამიტომ საჭირო შეიქმნა მსოფლიო კრებათა მოწვევა „განმართვად საქრისტიანო და საეკკლესიო წესთა“. საკუთრად საბერძნეთში ქრისტიანობა დიდს მერყეობაში

³³⁾ ვახუშტ. ისტ. 100 გვ. Ист. Груз. ц. Юсел. 28, 29, გვ.

და განსაცდელში იყო IX საუკუნემდე.³⁴⁾ პირველ საუკუნეშივე აღძრული დევნულება ქრისტიანობისა არ შეწყვეტილა ამოდენა ხნის განმავლობაში და ვინ იცის რამდენი ათასი ქრისტიანის სისხლი დაღვარა საბერძნეთის მთავრობამ? შემდეგ დავინახავთ, რომ მცირე აზია იყო ბრწყინვალე ასპარეზი ქრისტიანობისა და სწორედ აქა ჟღერავდა საბერძნეთის მთავრობა განღმრთობილ ქრისტიანებსა.

საქართველოში პირ-იქით საბერძნეთის სამეფოდგან გამოდევნილნი ქრისტიანენი ზ სიწმიდენი ჰპოვებდნენ თავშესაფარსა და სიყვარულსა. სპარსთა და არაბებმა ხომ მრავალნი აწამეს ზ დახოცეს საქართველოში ქრისტიანობის ერთგულობისათვის. ძართველი სამღვდლოება ამისთანა თავდადებულთა დღესასწაულს უდგენდა, უთხზავდა საგალობლებს და მათს ქება დიდებას გადასცემდა შემდეგ საუკუნოებს მისაბაძავად და ქრისტიანობის განსამტკიცებლად. მაგ. ქართველნი სამღვდლოებამ დააწესა დღესასწაული—ჯვარ-პატიოსნისა 328 წ. სულის წმ. მოსლვის კვირის ოთხშაბათს³⁵⁾, წმ. ნინოსი 340 წ., წმ. რაჭდენისი, შუშანიკისი, წმ. გიორგისი. მსტატესი, ათცამეტ-მამათა, აბო ტფილელისა, მირ-არჩილისა და სხ. მბრაულიდგან მთარგმნელნი წმ. ნინოს დროსვე მრავლად

³⁴⁾ სულ შვიდი მსოფლიო კრება მოხდა: 1) ნიკიისა 325წ; 2) კონსტანტინეპოლისა 381 წ.; 3) ეფესოში 431 წ. 4) ხალკიდონისა 451 წ. 5) კონსტანტინეპოლისა II 553 წ. 6) კონსტანტინეპოლისა III 680 წ. და 7) ნიკიისა II 787 წ.

³⁵⁾ ამ დღეს ჯვარპატიოსნის დღესასწაული დღესაც წმინდად სრულდება ს. ჭალაში, სადაც ასვენია წმ. ნინოს დროსვე წმ. სვეტისცხოვლისაგან გაკეთებული „ჯვარი პატიოსანი“. ამ დღესვეა დღესასწაული ლომისის წმ. გიორგისა, რადეცა გვაფიქრებინებს, რომ ერთ-ერთი ჯვარი წმ. სვეტისაგან გაკეთებული აქ იქმნა დასვენებული მაშინვე და ერთხელ დაწესებული დღესასწაული დღემდე არ მოშალა ქსნის და არაგვის მკვიდრმა ქართველობამ. იხ. ქ. ცხ. I, 94—95 გვ.

იყვნენ მცხეთის ურიათა შორის—აბიათარ მღვდელი, მეცნიერნი მწიგნობარნი—კარსანელნი და კოდის წყაროელნი და სხ. ამიტომ IV საუკუნეშივე აღფრთოვანდა საქართველოში ქრისტიანობა და მტკიცედ დამკვიდრდა, ვიდრე სხვაგან სადმე.

ზემოთ ჩამოთვლილ მცხეთის მთავარ ეპისკოპოსთა სასახელოთ უნდა ვთქვათ, რომ იგინი მცირე აზიიდგან ძაბადოკიელნი ქართველნი ინიშნებოდნენ და საქართველოში არც ერთ მწვალელობას ფეხი არ შემოადგმევინეს, მალე სთარგმნეს ქართულად საეკლესიო საღმრთო მსახურების წიგნნი, მალე შეაგნებინეს თავისს, ლვთისა მიერ მომადლებულ სამწყსოს მოძღვრება ძრისტესი.

იმ დროს, როდესაც საბერძნეთის და მთელი მცირე აზიის და აფრიკის ეკლესიებს არყევდნენ მწვალებელნი და სამღვდლოება რომ საღვთის-მეტყველო დავიდარებას უნდებოდა, ამ დროს საქართველოს ეკლესიის სამღვდლოება მშვიდობიანათ მწყსიდა ქართველ ერსა და აკი მათმა მღვიძარე მოღვაწეობამ „ნაყოფი მრავალი გამოიღო!“ ქართველმა ერმა იმდენი და იმისთანა საცვიფრო ტაძარნი, ჯუჲარნი და ხატნი შეჰქმნა, ისეთი მდიდარი სასულიერო მწერლობა დაჰბადა, ისრეთი სულის აღმტრფობი საგალობელი კილოები შეჰქმნა საერო ნიადაგზედ, როგორც ზევით მოვიხსენეთ, რომ ქართული გალობა დღესაც დიადს სულიერ საგანძურს შეადგენს ქართველი ერის საისტორიო ცხოვრებაში; შეჰქმნა მრავალი თვალის წარმტაცი ხელ-საქმე (საოქრო-მკედლო, საქსოვი და სხ.), ისრეთი კულტურით იწყო ცხოვრება, რომ ვერც ერთი მაშინდელი ქრისტიანე ერი ამ მხრივ ქართველს ერს ვერ დაედრება. მწვალებელნი და ურწმუნონი ვერ ჰბედავდნენ ქართველებში ხმის ამოღებასა და შურის თვალით შეჰყურებდნენ ქართველთა სულიერ ზნეობრივს ამოღლებასა და წარმატებასა, „რამეთუ მოქცეულ იყო ქართლი

და დიდსა სარწმუნოებასა შინა იყვნეს აზნაურნი და ყოველი
ერი ქართლისა³⁶⁾“.

სამღვდელოებამ გამართა ეკკლესიებთან ყრმათა სასწავლო
სკოლები, რომელთაც მთელი ერი ეკკლესიაში მკითხველ-
მალობლად გარდააქციეს. თუ რა მშვენიერად იყო ყრმათა
აღზრდა-სწავლების საქმე იმ დროს საქართველოში, ამის უე-
ჭველს საბუთს ვპოულობთ წმ. პეტრე ქართველის სვინაქ-
სარში: „და ვითარ მიეცა (პეტრე) სასწავლოდ, მცირედთა
ჟამთა დაისწავლა უოვეჯივე წერილი და გულის ხმის ყოფით-
აღმოიკითხავნ და იწვრთინ დღე და ღამე; რამეთუ ფრთხილ
იყო და მახვილ გონებითა და მადლი ღვთისა იყო მას ზედა“³⁷⁾.
თორმეტის წლის პეტრე მძევლად წარგზავნილი კონსტანტი-
ნეპოლში წარსდგა წინაშე იმპერატორის თეოდოსე მცირისა.
(424 წ.). აქ დააწყებინეს სწავლა ბერძულის ენისა. „მცი-
რეთა ჟამთა ისწავა ენა ბერძული და ყოველივე სწავ-
ლულება საეკკლესიო და საფილოსოფოსო. აგრეთვე წარვიდა
რა იერუსალიმად, საფლავსა უფლისასა მიიწია და მუნ აკვე-
ცილ იქმნა მონაზონებად, და უწოდეს სახელად პეტრე;
ესწავა ენა და სწავლულება ასურებრავი, ვიდრემდის უკვირ-
და ყოველთა სიფრთხილ და სიმახვილე გონებისა მისისა“³⁸⁾.
აჲა უეჭველი საბუთი, რომ მირიანის დროდამვე ქართულს
ენაზედ³⁹⁾ ისწავლებოდა და იმოძღვრებოდა ქართველი ერი,

³⁶⁾ იხ. ქ. ცხ. 1 ნაწ. 105 გვ.

³⁷⁾ იხ. იქვე 103 გვ.

³⁸⁾ იხ. იქვე.

³⁹⁾ თუ მეფის კარზე ყრმანი ისწავლებოდნენ სამშობლო ენაზედ და
ბერძულ ასურული ენისა არა იცოდნენ რა, დაბალ ხალხში როგორღა შეიძლე-
ბოდა უცხო ენაზედ (ბერძულზედ) სწავლა-მოძღვრება? პეტრე თვით სთარგმ-
ნიდა ზსწერდა ქართულს ენაზედ საღმრთო წერილს, აწერინებდა თავის მოწა-
ფეებს მრავლად წირვა-ლოცვის დროს სახმარებელ წიგნებს. გაამრავლა ყრმათა
სასწავლო სკოლები, დააარსა მონასტერნი ანტიოქიაში (საკვირველ მთაზე),
სასტუმრონი და ქსენონნი და ბოლოს მირიანის მიერ დაწყებულს და თა-
ვის მიერ გამშვენიებულ ჯვარის მონასტერში დაბინავდა, სადაც შობილგან
65 წლისა † 477 წ.

და რომ მთავარ-ეპისკოპოსნი და მღვდელნი ძაბადუკიელნი იყვნენ, ქართულის ენის კარგად მცოდნენი. საბერძნეთის იმპერატორნი ძაბადუკიელ მთავარ-ეპისკოპოსთა (მცხეთაში) შემწეობით ერთის მხრივ საქართველოს სამეფოს იერთგულეზდნენ სპარსეთის საწინააღმდეგოდ. საბერძნეთსა და სპარსეთს უძველეს დროათგან დრო-გამოშვებით დიდი მტერობა ჰქონდათ ხოლმე ერთმანეთში და თუ ხან-და-ხან დაშოშმანდებოდნენ ხოლმე, მხოლოდ იმიტომ, რომ დაესვენათ, ძალა მოეკრიბათ ახალის ბრძოლისათვის, ძველის დარდის-ჯავრის ამოსაყრელად. მათ შორის გამარჯვებული უფრო ხშირად იგი რჩებოდა ხოლმე, რომელსაც ქართველთა გული მოგებული ჰქონდა. მაგრამ ბერძენნი ჯეროვნათ ვერ სარგებლობდნენ თავის გავლენით ქართველებზედ და ზოგიერთა ბერძენთა იმპერატორების და მთ.-ეპისკოპოსების უგუნური ქცევა ხელს უმართავდა ქართველთა სურვილს საქართველოს ეკლესიის სრულიადის განთავისუფლებისათვის ბერძენთა გავლენისაგან.

ამ დროს პეტრე ქართველის მიერ დაწესებულნი მონასტერნი სავსენი იყვნენ ბერ-მონაზნებით, მოდიოდნენ იგინი სამშობლოში და თან მოჰქონდათ ქრისტიანობის და ეროვნული გრძნობის განმამტკიცებელი სწავლა-მოძღვრება და საეკლესიო წიგნნი და არიგებდნენ ეკლესიებში, სადაც საჭირო იყო. მსრეთი სათნო მოღვაწეობა ქართველ ბერ-მონაზონთა პალესტინის და ანტიოქიის და მერე სინა მთის, ათონის მთის და სხ. მონასტრებიდამ არ შეწყვეტილა თვით XVIII საუკუნემდე.

ქრისტიანობის წმიდა ზნეობრივმა ძალამ სპარსეთს გამოჰბირა მისი ღვიძლი შვილი სასანიანთ სამეფო გვარისა და საბერძნეთს დაუკავშირა, მაგრამ, როგორც ზევითა ვსთქვით, მობიდაგეს და მიქელ მთავარ-ეპისკოპოსთა წინ დაუხედავმა მოქმედებამ ქართველნი, ცოტა არ იყო, ექვის თვლით შეახედა საბერძნეთზე და აფიქრებინა საკუთარის კათა-

ლიკოზ-პატრიარქის დადგენა მცხეთაში. პოლიტიკური მდგომარეობა საბერძნეთისა თითქოს ხელს უწყობდა ამ წმიდასურვილსა: ომის დროს ქართველნი რომ სპარსელებს არ მიმხრობოდნენ, საბერძნეთი მუდამ ეფერებოდა ქართველებს და ყველა სათხოვარს უსრულებდა, უგზავნოდა წმ. ჯვარ-ხატებსა, ნაწილებსა, უთმობდა ციხე-სიმაგრეებს და სხ. ამიტომ მეფე ვახტანგ ზორგასლანმა რომ ჯერ მოზიდავე გადააყენა და მერე მისი მოადგილე მიქელ მთ.-ეპისკოპოსი გააძევა საქართველოდგან, თვისი ნაცნობი პეტრე მღვდელი აღიყვანა კათალიკოზ პატრიარქის ხარისხზედ 472 წ. საბერძნეთმაცნება დართო ამაზედ, თუმცა თვისი სულიერი გავლენა აბხაზეთზედ ხელიდგან არ გაუშვა თვით XVIII საუკუნემდე. მცხეთის საკათალიკოზო-საპატრიარქოს დაწესებამ სული ჩაუღდა ქრისტიანობას ჯერ ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან და შემდეგ მაჰმადიანობასთან ბრძოლის დროს და ზნეობრივ გამარჯვებასაც ყოველთვის ქართველებსა ჰკერძავდა ხოლმე. ძათალიკოზს მიეცა ტახტად სვეტიცხოვლის ტაძარი, იწოდებოდა ძათალიკოზად მცხეთისა და ივერიისა და თითქმის 1400 წ. განმავლობაში განაგებდა მცხეთის საკათალიკოზოს. ძათალიკოზ-პატრიარქი მცხეთიდან თავისუფლად განაგებდა საქართველოს საეკლესიო საქმეებსა და ანგარიშს არავის აძლევდა. ძათალიკოზის ხელქვეითთა-მორჩილთა შექმნეს სამეფო სამეფოში, როგორც სჩანს ძველი სიგელ-გუჯრებიდან და ვახტანგ VI სამართლის წიგნიდან, იმ სახითვე, როგორც ფეოდალებმა დასავლეთ ევროპაში. ძათალიკოზი ითვლებოდა სულიერ მეფედ ქვეყნისა. მეფე და კათალიკოზი ერთნაირი პატივითა და უფლებით სარგებლობდნენ: შეურაცხება კათალიკოზისა უდრიდა მეფის შეურაცხყოფასა. მის შემდეგი იერარქიის სასულიერო წევრნი გათანასწორებული იყვნენ საერო იერარქიის წევრებთან.

ძათალიკოზნი, მღვდელთ-მთავარნი და სხ. სასულიერო წარჩინებული პირნი შთამომავლობით უფრო ხშირად სამეფო

და დიდებულთა გვარისაგანნი იყვნენ და იგინი პატარაობი-
დანვე შესაფერს აღზრდასა და განათლებას იღებდნენ ხოლ-
მე. შოველი შეძლებული საგვარეულო ცდაში იყო, რომ
თავის სახლიდგან ერთი მწირველ-მლოცველი და მღვთის მა-
ვედრებელი ჰყოლოდა საყდარში. ამიტომ თვითოველი სა-
გვარეულო საკუთარს საყდარსაც იშენებდა და სწირავდა შე-
ძლებისა გვარად უძრავ-მოძრავ ქონებასა, რომლის შემოსავ-
ლითაც უნდა უზრუნველ ყოფილიყვნენ „საყდარი და საყდრის
შვილნი“ (სამღვდელონი) მომავალში. მეფის კარიდგან დაწყე-
ბული უკანასკნელ გლეხამდე მრავალნი, კაცი და ქალი,
ბერ-მონაზნობას იღებდნენ და თავის თავს ლმერთსა სწირავ-
დნენ თავის სარჩო-საბადებლიანად. ამიტომ სასულიერო წო-
დებამ პირველიდგანვე შეიძინა შესამჩნევი გავლენა, რომე-
ლიც ნელ-ნელა იზრდებოდა და ვრცელდებოდა. ეკლესია
სამღვდელოებიანად შეიქმნა დიდი მამულ-დედულის და მთა-
ბარის პატრონი.

მცხეთის კათალიკოზის სასულიერო გამგეობას ემორჩი-
ლებოდნენ ზემო (ოსმალეთის საქართველო) და ქვემო შართ-
ლი, ძახეთი, ალბანია (ალაზნის გაღმა მხარი), მსეთი, ძავკა-
სიის მთიულნი, შაქი-შირვანი და სხ. კათალიკოზს ეჭირა მთე-
ლი თემები საკუთარს გამეობაში; მის საკუთვრო ყმების რიცხვის
დასახელება ძნელია: 1498—1559 წ. საეკლესიო გუჯრებში
ნაჩვენებია 237 სოფელი, და შესდგებოდნენ გლეხკაცთა და
აზნაურთაგან.

ქათალიკოზი აწესებდა თავის საბრძანებელში მოურავებს
რომელნიც ჰკრებადნენ ერთხელ დადებულს გარდასახადს
(მახტა, კულუხი) ფულათ და მოსავლით ყოველგვარ სამეფო
გარდასახადის სამაგიეროდ. ქათალიკოზს ეკუთვნოდა ზოგი-
ერთა საბაჟოები, სამღებროები და სათევზო ადგილებიც მტკვარ-
ზე, ალაზანზე, ხრამზე და სხ. მდინარეებზე⁴⁰).

⁴⁰) იხ. Историч. и Этногр. опис. г. Тифлиса, Бакрадзе и
Берзенова стр. 9.

საეკლესიო სოფლებში სამართალი და მსჯავრი, სამოქალაქო და სასისხლო საქმეები ირჩეოდნენ კათალიკოზისაგან, ანუ მისის დავალებით რომელიმე სასულიერო პირისაგან; დანარჩენი სამეფო და წარჩინებულთა საყმონიც ვერ იცილებდნენ თავიდან სასულიერო წოდების სამართალსა და გავლენასა. სამღვდლოებამ შეჰქმნა საკუთარი სასულიერო კანონმდებლობა, შემუშავებული მღვდელთ-მთავართა კრებათა მიერ ეროვნულ ნიადაგზედ. თუ ესე ზედ შესისხლ-ხორცებით როგორ გაძლიერდა და გავრცელდა საერო ხასიათი სასულიერო წოდებისა, ამისი განმარტება უნდა ვეძებოთ ხალხის გადაქარბებულს სარწმუნოებრივს მიღრეკილებაში, როგორც ერთხელ დასავლეთ ევროპაში იყო. მეფე და ერი მიღრეკილი იყვნენ სარწმუნოებისაკენ: კეთილდღეობა და ბედნიერება ცხოვრებაში, მტერზედ გამარჯვება, ყოველი საქმის წარმართება და კეთილი შედეგი მათის წარმოდგენით დამოკიდებული იყო ეკლესიის მოთხოვნილებათა წმინდად შესრულებაზედ მსრეთი მიღრეკილება, როგორც ზევითაც ვთქვით, აიძულებდა მეფეთა და დიდებულთა, შეძლებულთა და შეუძლებელთა შეეწირათ ეკლესიებისათვის მთელი სოფლები, მთელი საგვარეულონი, ოქრო, ვეცხლი, პური, ღვინო და სხ. ამა სოფლის ამაოებისა და დაუდგრომელობისა გამო მრავალნი თავის ქონებას სწირავდნენ ეკლესიას და თავის სულის საცხონებლად შორდებოდნენ სამშობლო ბინადრობას და სადმე შორს მონასტერში ასრულებდნენ თავის სიცოცხლესა. მსრეთი სარწმუნოებისა გამო საეკლესიო გლეხნი თავისუფალნი იყვნენ ყოველი საერო გარდასახადისაგან. როდესაც მეფე, დიდებული, ანუ სხვა ვინმე საეროთაგანი რაჟმე დანაშაულს ჩაიდენდა, მაგ. თუ ვინმე კაცს გაჰყიდდა, თუ მეფე შეერთავდა დაბალი წოდების ქალს, ან მეფის სახლისაგანს მიათხოვებდა მოყმეს, თუ ქორწინებით დაარღვევდა ვინმე ნათესაობითს ხარისხს, ანუ დაარღვევდა რომელსამე საეკლესიო გარიგებასა, — ყველა ესე დამნაშავეს

ეპატივებოდა წინაშე საზოგადოებისა მხოლოდ გადაწყვეტი-
ლი ჯარიმის გარდახდის შემდეგ სასარგებლოდ ეკკლესიისა.
ამისთანა წესწყობილების წყალობით სასულიერო წოდების
უფლებას დიადი ზედმოქმედება ჰქონდა მთელს სამეფოში.
ამ ზედმოქმედების გამო ქართველი ერი ქრისტეს სარწმუ-
ნოების სიყვარულით აღფრთოვანებული და სულიერად გან-
მტკიცებული თავგამოდებით ებრძოდა მთელი 1500 წლის
განმავლობაში თავისზედ უძლიერესს მტრებს — სპარსელებს
პარაბებს, სელჯუკებს, მონგოლებს, ლეკებს და სხ. შინაურ
გარეულ მტრებს და თავისი მიწა-წყალი არ დასთმო, დაიცვა
მამა-პაპის სალოცავნი, ენა და თავისი ეროვნული ელფერი.

მტკიცე უფლება კათალიკოზისა და მთელი სასულიე-
რო წოდებისა საქართველოში იყო მიზეზი ქრისტიანობის
გავრცელებისა კავკასიის მთიულთა შორის, სადაც დღესაც
მრავლად მოჩანან უძველესი ეკკლესიები ქართულის წარწე-
რებით. შამსოდ საქარაველოს გეოგრაფიული მდებარეობის
(საშუალ ძლიერ ურწმუნო მტერთა) წყალობით ქრისტიანო-
ბა აღრე თუ გვიან უთუოდ დაემხოზოდა. სასულიერო წოდე-
ბა მუდამ მღვიძარებდა, ამხნევებდა ერს და უმტკიცებდა
რწმენას, რომ გარ შემოხვეულ მტრებთან ბრძოლა არის ბრძო-
ლა სარწმუნოებისა და სულის ცხოვნებისათვის.

სასულიერო წოდებას უნდა უმადლიდეს ქართველი ერი თა-
ვის ძველი წარმატებული კულტურისათვის. წერა-კითხვის
შემუშავება, ყრმათა სასწავლებელთა გახსნა ეკკლესიებთან
და მონასტრებში, მოძღვარნი და მასწავლებელნი, მეცნიერ-
ნი და მთარგმნელნი, აღორძინება სამშობლო მწერლობისა,
მხატვრობა, ხუროთ-მოძღვრება, მრავალი ხელოვნება, ერის
ზნეობრივი განსხვებულება და სხ. — ყველა ამის მიზეზი და
მოთავე იყო დიდად მოღვაწე სასულიერო წოდება.

სამღვდელოებათაგვე გონივრულის მოსაზრებით საერო კი-
ლოებზე ააგო „ქართული საეკლესიო გალობა“, რომელიც
წარმოადგენს საუკეთესო ნაკვეთს ქართველთა ეროვნების

სულიერის ცხოვრებისას, უმდიდრეს კრებულს საღმრთო ჰანგებისას მთელს დედამიწის ზურგზედ. ქართველთა მონასტერნი სავსენი იყვნენ ბერებით; იგინი მუქთად არა სჭამდნენ სხვის ოფლით მოყვანილ პურსა: დღე ღამ სწვრდნენ, სთარგმნიდნენ საჭირო წიგნებსა; მხატვრობით ამკობდნენ წიგნებსა, ეკკლესიებსა, აშენებდნენ მშვენიერ ტაძრებსა და, როცა საჭირო იყო, თავის მოძმეებთან ერთად ებრძოდნენ მტერს სამშობლოს და სარწმუნოების დასაცველად.

კათალიკოზსა ჰყვანდა საკუთარი მხედრობა იმავე წესრიგით როგორც მეფესა; სპასალარებს, ათასის თავს, ასის თავს და სხ. მოხელეთ თვით კათალიკოზი ნიშნავდა. მშშინ თვით კათალიკოზი და ეპისკოპოსნი წინამძღვრობდნენ, ან სპასალარნი, როგორც დრო და გარემოება მოითხოვდა; ცალკე ჯარებს აგროვებდნენ, როცა საჭირო იყო ეპისკოპოსნი და მონასტერთა წინამძღვარნი და ბრძოლის ველზედ გაჰყავდათ და მათთან ერთად ჰღვრიდნენ სასხლსა.

ბი ამოდენა უნარი გამოიჩინა ეროვნულმა გრძნობამ საქართველოში და V საუკუნეში უკვდავის ჰახტანგ ბორგასლანის მეთაურობით დააწესა დამოუკიდებელი საკათალიკოზო მცხეთისა. მცხეთის კათალიკოზთა ვინაობა მჭიდროდ შეკავშირებულია ქართველთა ერის ისტორიასთან, და მთელი მცხეთის საკათალიკოზოს თავგადასავალის შესწავლა ჩვენ მიერ იქმნება შესწავლა საქართველოს ეკკლესიის ისტორიისა.

კათალიკოზნი:

პეტრე I 472—510 წ. კაბადუკიელი ქართველი მღვდელი, მოწაფე ბრიგოლ ნაზიანზელისა. პეტრემ დიდი ამაგი დასდო ვიზანტიის იმპერატორს ლეონს, რომლის საიდუმლო მინდობილება ჰახტანგთან მშვენიერად შეასრულა: დაარღვია ქართველთა კავშირი სპარსელებთან ტრაპეზუნტის მახლობლად და ჰახტანგი დაუმეგობრა ლეონს. პეტრეს რჩევით გა-

დიტანა მახუანგმა სამეფო ტახტი ტფილისში, რომ აქედგან უფრო მარჯვედ ებრძოლნა სპარსელებთან და ცეცხლის თაყვანის მცემლობასთან, რაკი სპარსელებს ფეხი მოკიდებული ჰქონდათ იმ დროს ტფილისში და აქედგან მძლავრობდნენ ქართველებზედ.

პეტრემ დიდი ბრძოლა გამოიარა მიქელის მომხრე სამღვდელთაგან, მაგრამ ყოველსავე დაბრკოლებასა სძლო და მის ჟამს მახუანგმა იწყო შენება მცხეთის სვეტის-ცხოვლის ტაძრისა, აავსო ეკლესიანი ყოველივე სახმარი ნივთით, შესწირა მთაბარი სამღვდელ მთავრო ტაძრებს და თვით სამღვდელონი უზრუნველ ჰყო ქონებრივად პეტრე ამხნევებდა მახუანგსა სპარსელებთან საბრძოლველად; ქალკილონის კრების განჩინებათა გამო ებრძოდა სომხებსა¹⁾.

სამოელ I. 511—529 წ. წინად მთ-ეპისკოპოსი, შემდეგ მიქელისა. ესე მოჰყვა პეტრეს კაბადუკიიდან და პეტრესთან ერთად დიდად იშრომა ქრისტიანობის განმტკიცებისათვის საქართველოში.

თავბეჩალი 530—536 წ.

ჩილირმანი 537—541 წ.

საბა I 542—551 წ. იყო მკვიდრი მცხეთელი, წარჩინებულის გვარის შვილი, აღრჩეული მცხეთაში პირველად.

ამ დროს ვიზანტიის იმპერატორი იუსტინიანე ებრძოდა აფხაზეთ-ოსეთის მოსამზღვრე ტასკუნებს და ამ ბრძოლის დროს საბამ აღმოუჩინა დიდი შემწეობა: აღამხედრა ზარსმან მეფე და მეწველად გაისტუმრა; ზარსმანმა სამეფო ჩააბარა ციხე დიდის (ძეგეს და შიომღვიმის შუა, მტკვრის მარჯვენა ნაპირზედ) მთავარს მევარის²⁾. იუსტინიანემ გაიმარჯვა და

1) პეტრემ იმოგზაურა სომხეთში 490—493 წლებში ვალარშაპადის კრებაზედ დასასწრებლად და ამ დროს სამოელი კათალიკოზად იხსენება. მოსვლის შემდეგ პეტრემ განაგრძო კათალიკოზობა. იხ. ქრონიკ. ჟორდანიასი 51 გვ.

2) ჩვენის ფიქრით ევავრი ან ძმა არის და ან ახლო ნათესავი სა-

საბას სახლს დაუმკვიდრა ქართლის კათალიკოზობა 549 წ. ამ შემთხვევისა გამო „ქართ. მოქცევაში“ ვკითხულობთ: „და აქაფთან ორთა სახლთა აღიღეს კათალიკოზობაჲ მცხეთელთა მკვდრთა“ (ქრონიკ. I, 52 გვ.) შემდეგ ვნახავთ, რომ ორი კათალიკოზი ერთი ერთმანეთს სცვლიან საკათალიკოზო ტახტზე, ორი სახლიდგან ერთი მეორეს აღგიღს იქერდა მომხრეთა შემწეობით და გავლენით სამეფო კარზედა³⁾.

მვლავიოს (ევლალე) 551—557 წ. ამის უამს, მეფობასა შარსმანისსა, მოვიდა წმ. იოანე ზედაზნელი და ათორმეტნი მოწაფენი მისნი სირიიდან, სადაც იგინი მოღვაწეობდნენ შავმთაზე დაარსებულ ქართველთა მონასტერში სვიმეონ II მესვეტის წინამძღვრობაში⁴⁾. მვლავიოსი მტკვრის გაღმა მიეგება იოანეს და ქართულად მოიკითხეს ერთმანეთი.

ამ დროს სპარსნი მძლავრობდნენ ქართლ-კახეთში, უფლება მეფეთა შევიწროებული იყო და წმ. ათცამეტთა მამათა ქადაგებამ ერი ქართველთა გაამხნევა სპარსელებთან თავგამოდებული ბრძოლისათვის. 552 წ. ეწაზა წმ. შუშანიკ დედოფალი, 570—575 წლებში წმ. აბიბოს ნეკრესელი,⁵⁾ წმ. მესტათი მცხეთელი 589 წ. აი ამ დროში მოღვაწეობდნენ

ბასი; ევაგრი შემდეგ დაემოწაფა წმ. შიო მღვიმელს, ბერად შედგა და თავისი დიდი ქონება უდაბნოს შესწირა.

³⁾ იხ. დაწვერილებით ქრონიკ. ყორდანიასი 1, 52 გვ. შენიშვნები.

⁴⁾ იხ. იქვე 53 გვ. ეფრემ მც. წერილი.

⁵⁾ წმ. აბიბოს ნეკრესელი მოიყვანეს ტანჯვა-წვალებით ქ. რეხაში, სადაც ბინადრობდა VI—VII საუკუნეში სპარსეთის მარზაპანი. რეხა მდებარეობს გორის მაზრის ს. საკორინთლოს ჩრდილოეთით ერთ ვერსტზედ. რეხა ააოხრეს ჯერ არაბებმა VIII საუკუნეში, მერე თემურლანგმა XIV საუკუნის დამლევს. რეხა დღეს წარმოადგენს დიდს ნავენახობებს, მოფენილს უზარ-მაზარი კაკლის და სხ. ხილნარით, ქვითკირის მრავალ საწნებელთა და სრა-სასახლეთა ნანგრევებს; რეხის უბანს დღესაც ლეგმაზეთი ეწოდება და მისი ციხე და ღრის-მშობლის მხატვრობიანი საყდარი მგზავრის ყურადღებას იქცევენ. რეხას სტერია მდ. რეხულის ვრცელი ხეობის შესავალი.

სახელოვანნი მამანი, რომელთა მოძღვრება დაახლოვებით წინ-
გაიძღვარა სახელოვანმა კათალიკოზმა ძირიონმა და შემუს-
რა ერთბუნებიანთა (სომეხთა) მძლავრება.

მაკარი 558—569 წ. ამან აკურთხა მღვდელ მონაზო-
ნად ღირსი შიო მღვიმელი, თხოვნისამებრ ჴარსმან მეფისა,
მღვდელთ მთავართა და საზოგადოებისა. ამისვე ჟამსა შეს-
წირა მეფემან ჴარსმან შიო მმღვიმეს: 30 ლიტრა ოქრო,
სახარება საგდუხტ დედოფლისა ოქრო-თვალ-მარგალიტითა.
მკული, ⁶⁾ ჯვარი ოქროსი, ბარძიმ-ფეშხუმი ოქროსი და სხ.
სახმარნი ნივთნი და ამა შეწირულებათათვის გუჯარიც დაუ-

აი აქ აწამეს აბიბოსი. ყური ვათხოვთ მემპტიანეს: „...შემდგო-
მ-დ მრავლისა გუემისა და საკვრველთა სატანჯუელთათა კვთა განტვნეს
იგი ნეტარი აბიბოს და მოჰკლეს და განათრიეს გარეშე ქალაქისა და
მცუელნი განაწესნეს მის ზედა, რათა მხეცთა და მფრინველთა შეჰკამნეს
ხორცნი მისნი, ვინადგან ეშინოდა, ნუ უკუე ქრისტიანენი მოვიდენ და
წარჩუნენ იგი და დიდებითა დაკრძალნენ. ხოლო სანატრელთა ხორცთა
მისთა არა რა შეეხო ყოვლადე მხეცთა და მფრინველთაგან და ვითარ
მცოვარ ჟამ იხნეს, დაუტევეს მცუელთა მათ და წარვიდეს. გამოვიდეს
მამანი იგი, რომელნი მყოფ იყუნეს გარემო ქალაქსა მას რებისასა და
მათთა მოწაფეთაგანსა (?) აღეშენა მონასტერი იგი, და აღიხუნეს ნაწილ-
ნი იგი წმიდისა აბიბოსნი და დაფლეს ადგილსა მას დიდებითა დიდითა“.
ეს მონასტერი დღესაც მთლად დაცულია და იწოდება ძველადგანვე
„ქვაბის მანად“, სადაც გვიჩვენებენ, რომ „აქ წმინდანი არის
დასაფლავებული“. იხ. საქ. სამ. 215 გვ. ექვი არა გვაქვს რომ
ქვაბისმანის მონასტრის აღმშენებელი არის „მოწაფე ილანე ჴელაზ-
ნელისა“ ღირსი ისიდორე სამთავისელი. სამთავისიდან მონასტრამდე მხო-
ლოდ ექვისი ვერსტი მანძილი იქმნება.

⁶⁾ ამ სახარების გამო ცილობა დღემდე გადასაწყვეტია: საგდუხტი
იყო ასული რანის ერისთავის ბარზაბოდისა, ცეცხლ-თაყვანის-მცემელის
სპარსისა, მეუღლე მეფის მირდატისა და დედა სახელოვანის ვახტანგ გორგა-
სლანისა. საგდუხტმა საეკლესიო კანონთამებრ მიიღო ქრისტიანობა და ამი-
ტომ საჭირო იყო თვით შეესწავლა ქრისტეს მოძღვრება: „გამოიკითხა
სჯული ქრისტესი, რამეთუ ქმარმან მოჰგვარნა კაცნი სჯულის მეცნი-
ერნი და უთარგმნეს სახარებაჲ უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი“.

საგდუხტი იყო სპარსთა მშობელთა ასული, აღზრდილი სპარსთა
ოჯახში და საზოგადოებაში. რაკი საგდუხტმა იცოდა მხოლოდ სპარსუ-
ლი ენა და ქართული კი არა, ამიტომ საჭირო იყო ეთარგმნათ მისთვის
სახარება სპარსულს ენაზედ. მაგრამ რომელი ენიდგან უთარგმნეს? აი კი-

წერა და დაუმტკიცა. სპარსთა მძლავრებამ ფრთები შეისხა ჰახტანგ ბორგასლანის შემდეგ და მეტადრე მაკარის უამს: „ხოლო შემდგომად მისა, ჰახტანგისა, მოიწიენეს სპარსთაგან ქართველთა ზედა დიდნი ჭირნი და ფრიალნი სულნი მოსწყდნეს და ქუცყანანი დაიპყრნეს და მრავალნი იწამნეს ძრისტეს სახელისათვის, რომელთანიმე წიგნნი აღიწერნეს და რომელთანიმე დაშთეს აღუწერელი“. . . . იქამდე გაბატონდნენ სპარსნი შართლ-ძახეთში, რომ გადავიდნენ შავის ზღვის პირად ლაზისტანში და მდგარი ბრძოლა აუტეხეს ბერძენთა მფლობელობასა. იუსტინიანე მეორემ (565—578 წ.) სპარსებთან ბრძოლაში გაატარა თავისი მეფობა.

სამოელ II 569—572 წ. მოძღვარი და განმამტკიცებელი შუშანიკ დედოფლისა „დათმენად ტანჯვათა ქრისტეს სახელისათვის“, რომლისა სვინასქარში სამოელი წოდებულია „თავად ეპისკოპოსთა“ და „პირველ კათალიკოზად“. ⁷⁾ მეფე

თხვა. ჩვენ ეჭვი არა გვაქვს, რომ არამც თუ არჩილ (410—434 წ.) მეფის დროს, არამედ უფრო ადრე იყო ნათარგმნი სახარება ქართულს ენაზედ. ებრაელთა მწიგნობარნი და სჯულის მეცნიერნი აზიათარის მეთაურობით პირველნი ქრისტიანენი იყვნენ და მათთვის ძნელი არ იყო ეთარგმნათ სახარება ქართულს ენაზედ. დღესაც დაცულია წ.-კითხ. საზოგად. წიგნთ საცავში სპარსული სახარება, დაწერილი ქართული მხედრული ასოებით. იგი დაწერილია XVII საუკ. დამდეგს და ეკუთვნოდა საქართველოს სამეფო ოჯახსა. ჩვენ ვაჩვენებთ მეცნიერს ეფენდის ეს სახარება, წავუკითხებთ რავდენიმე ადგილი და გადაჭრით გვითხრა, რომ ენა სახარებისა არის უძველესი საუკეთესო მწერლობის ენა, რომელიც ძველადგანვე სპარსეთის სამეფო კარზედ იხმარებოდაო. არავითარიმე საბუთი არა გვაქვს ვიფიქროთ, რომ საგდუბტისთვის ეთარგმნოთ სახარება ბერძულიდამ. თუ კი ერთის სპარსთაგანის ქალისათვის საჭიროდ აღმოჩნდა სახარების თარგმნა, განა ქართველთა სამეფო ოჯახში ეგევე საჭიროება დიდის ხნიდგან არ იქმნებოდა დაკმაყოფილებული? იხ. ქ.-ცხ. 108—109 გვ.

⁷⁾ იხ. საეკლ. მუზ. ხელნაწ. № 170, 128 გვ. და საქ. სამოთხ. რასაკვირველია იმიტომ, რომ სვინასქარის დაწერვის დროს სამოელი კათალიკოზად იყო, ხოლო თვით წამების დროს მთავარ-ეპისკოპოსად.

ბაქარი † 570 და დაუტევა მცირე წლოვანი ძე; ამის გამო სპარსნი მეტად გათამამდნენ, გადაადგეს სამოელი და მის ნაცვლად დადგენილ იქმნა სიმონ პეტრე. სპარსელებმა გაამაგრეს ტფილისი და მცხეთის დამცირებასა ცდილობდნენ დიდად.

სიმონ-პეტრე, II ანუ ძირიონი 572—598 წ. კათალიკოზად აღყვანილ იქმნა შობილგან 25 წლისა; ამის დროს მოხდა „განდგომა სომეხთა მართლ-მადიდებლობისაგან; საფუძვლად ესრეთის სამწუხარო შემთხვევისა შეიქმნა ვიზანტიის იმპერატორის არკადის უარი მიჰშველებოდა სომეხებსა სპარსების წინააღმდეგ, რომელთაც ამიტომ დაიპყრეს მთელი სომხეთი და ემუქრებოდნენ — თუ ბერძნებთან ერთობაზედ ხელს არ აიღებთ — გადაგასახლებთო. ამის გამო მეფისა და კათალიკოზის რჩევით სომხეთმა აღიარა იაკობიტთა მოძღვრება, უარ ჰყო ქალკიდონის კრების (451 წ.) დადგენილებანი და განდგა მართლ-მადიდებლობისაგან, სპარსეთსაც ეს უნდოდა.

ძირიონმა თვისი დრო მოანდომა სომხის კათალიკოზ ბბრაამთან ბრძოლასა, უარ ჰყო ერთობა სომეხებთან და არ უღალატა მართლ მადიდებლობასა⁸⁾; განდევნა ხანადირო ქალაქილგან (წორთავი) სომეხთა ერთგული ეპისკოპოსი მოსე და გამართა მიწერ-მოწერა რომის პაპა გრიგორთან⁹⁾, არ დაესწრო სომეხთა კრებასა ქ. ღვინში 596 წ., არამედ გაუგზავნა მხოლოდ დადგენილებანი მსოფლიო კრებათა — „ამათ თანახმად იმწყსება საქართველოს ეკკლესიაო“. ამიტომ სომეხებმა უწოდეს ძირიონს ბგგტი. ბევრს ეკადნენ შემდეგ ერთობის აღდგენისათვის ბერძენთ-სომეხთ კრებებზედ — ორჯელ ღვინში, კარნუქალაქში (არზრუმში) და კონსტანტინეპოლში, მაგრამ ამაოდ, თუმცა სომეხების წარმომადგენლებმა ბოლოს აღიარეს ქალკიდონის კრების განაჩენი.

⁸⁾ იხ. Ист. Барат. IV тетр. 79 გვ.

⁹⁾ იხ. Древн. г. Тифлиса Юсел. 170 გვ.

ქირიონმა აკურთხა ზეაომა (ურთაღ ტი ტი კალი ბაგ-
რატიონი) 575 წ. საქართველოს მეფედ¹⁰⁾.

სამოელ III „სხუა“¹¹⁾. 598—612 წ. ამის დროს იწ-
ყეს ჯვარბატოსნის და ტფილისის სიონის შენება¹²⁾. წინაღ იყო
მთავარ-ეპისკოპოსად. ამის ჟამს ეკურთხა ეპისკოპოსად შრბ-
ნისისა წმ. მღვდელ მოწამე ნეოფიტ¹³⁾.

ბართლომე 613—620 წ. ამის ჟამს ჯვარბატოსანი
და ტფილისის სიონი ისევ შენდებოდნენ. სტეფანოზის ერთ-
გულობისათვის, ვგონებ, ვიზანტიის იმპერატ. მრეკლემ ბართ-
ლომე გადააყენა კათალიკოსობიდან, მაგრამ მისი წასვლის
შემდეგ სტეფანოზმა ასევე აღიყვანა ჩამორთმეულ ხარისხ-
ზე¹⁴⁾ მზითარ ანრივენტლის მოწმობით, ამის დროს სრულიად
გაიგნენ ივერიელი სომეხთა თანა თანხმობისაგან¹⁵⁾. „ჰამ-
თა მათ, ოდეს მთავრობდა ქართლსა შინა სტეფანოზ, ინება
ამან, რათამცა მოვიდა მღვმედ... და აღმოუწოდა კათალი-
კოზსა ბართლომეს, რათა იგიცა მივიდეს კრებისა ყოფად
მისთანა და, მოვიდა რა კათალიკოზი, ჰსცნეს მამათა ყოველ-
თა და განვიდეს მიგებებად მის წინაშე ჯუარებითა და კე-
რეონებითა, ვითარცა ჰშვენის მამათ-მთავარსა და შეასხმიდეს
გალობასა ჯერისაებრ. იხილა რა ესე სტეფანოზ, განიხერხე-
ბოდა შურითა, რამეთუ ამას არა რაჲ ესე ვითარი პატივი
უყვეს მონათა მათ ლუთისათა“. ამისათვის სტეფანოზი დი-
დად გაუწყრა წინამძღვარსა და ძმათა კრებასა, წაართვა ორი
აგარაკი და დამუქრებული წავიდა ტფილისისაკენ. სამ-
ჯერ უბრძანა წმ. შიომ სტეფანოზს სიზმრად წართმეულ აგა-
რაკთა დაბრუნება; მაგრამ სტეფანოზმა ყურით არ მთხოვა.

10) იხ. Археолог. путеш. Бакрадзе 157—158 გვ.

11) იხ. ქ.-ცხ. 34 გვ.

12) იხ. ქ.-მოქც. 34 გვ. და სუმბატ. ისტ. 45 გვ.

13) იხ. საქ. სამოთხე 309, 322, 359 გვ.

14) იხ. ქ. მოქც. 36 გვ.

15) იხ. მისი ისტ. და საქ. სამ. 256 გვ.

ამისთვის მიეღო თუალთა მისთა ნათელი და განცოფნა;
ეგრეთვე იქმნეს ცოლი და შვილნი მისნი... გულისკმაყვეს
წარჩინებულთა მის ქლაქისათა და კრულნი წარიყვანეს სარ-
კინისა მღვმედ წოდებულსა მას მონასტერსა“. სტეფანოზი
განიკურნა ცოლშვილით წმ. შიოს კვერთხის შეხებით. ამი-
ტომ „სტეფანოზმა მოუწოდა მწიგნობარსა თვისსა და უბრძა-
ნა მას, რათა დასწერნეს ორნი დაბანი დაბათაგანი სამეფოთა
ურჩეულესნი; მერმე აღიღო კელითა თვისითა ქარტა იგი და
დადგა საფლავსა ზედა წმიდისა შიოსსა. დაამტკიცა კელით
წერილი იგი კელითა თვისითა და წარსცა ყოველსა ქუეყა-
ნასა ქართლისასა, რათა ყოველნი ეკლესიანი განათავისუფ-
ლნენ მძლავრებისაგან და ხარკისა მიხდისა, და პატივისა პერო-
ბად ებისკოპოსთა, მღვდელთა და მონაზონთა და ამანცა ფრი-
ადი აშენა ეკლესიასა ზედა ჯუარისასა“. აგრეთვე ცოლმა
მრავალი საგანძური შესწირა წმ. შიოს უდაბნოს და ყოველ
წლივ მიდიოდნენ 9 მაისს „დღესასწაულობად“. შეიძლება ვი-
ფიქროთ, რომ განრისხებულ სტეფანოზს გადაეყენებინოს
ბართლომე კათალიკოზობიდან და განკურნების შემდეგ ისევ
აღეყვანოს კათალიკოზის ხარისხზედ¹⁶⁾.

იოანე I 620—623 წ. ზვარამ კუროპალატმა ესე
იოანე, ჯერეთ მღვდ. მონაზონი, წარუზავნა ანტიოქიის პატ-
რიაქთან, რომელმაც აღიარა დამოუკიდებლობა ივერიის ეკა-
ლესიისა, აკურთხა კათალიკოზად და წარმოავლინა. იგი იყო
უკანასკნელი კათალიკოზი ანტიოქიაში ხელდასხმული.

ბაბილა. 624—635 წ. აღარნასე მეფემ (614—639 წ.)
იმეცადინა საქართველოს კათალიკოს პატრიარქნი, აღრჩე-
ულნი მცხეთაში საქართველოს მღვდელთ მთავართა კრები-
საგან, აქვე, მცხეთაში კურთხებულებიყვნენ, და არა ანტიო-
ქიაში, რაზედაც ანტიოქიის პატრიარქმა ნება დართო¹⁷⁾.

¹⁶⁾ იხ. Ист. Баратава II тетр. 70 გვ.

¹⁷⁾ იხ. Др. г. Тифлиса 24 გვ.

ბაბილა იყო პირველი კათალიკოზი, მცხეთაში აღრჩეული და კურთხეული. ამიტომ ბაბილამ ტფილისში აღიშენა თვისი საკუთარი მეტოქი—ტაძარი ღვთის მშობლისა მტკვრის მარჯვენა კლდოვან ნაპირზედ. მსე ტაძარი დღესაც მართლად დაცულია და იწოდება ანჩისხატის ტაძრად. ამა ბაბილას დროს, 630 წ. დასრულდა სიონის ტაძრის აშენება¹⁸⁾. „...და მან, ჰერეკლე მეფემან ტფილისს და მცხეთას და უჯარმოს ქადაგნა განავლინნა, რათა ყოველნი ქრისტიანენი ეკლესიასა შევიდენ, და ყოველნი მაგუნი და ცეცხლის მსახურნი, რომელნიცა და არა მოინაღნეს—მოისრნენ. ხოლო მათ ნათლის ღებაჲ არა ინებეს, არამედ ზაკვთ აღერინეს ქრისტიანეთა თანა და მიაწიეს ყოველთა მათზედა მახვილი და ეკლესიათა შინა მდინარენი სისხლისანი დიოდეს; და განწმიდნა სჯული ძრისტეს ღმრთისა ჩუენისა, და წარვიდა ჰერეკლე სიმეფოდვე თჳსად“¹⁹⁾.

თავორ. 635—639 წ. მოხსენეულია წრომის ტაძრის ქვის წარწერაში²⁰⁾.

სამოელ IV 639—647 წ. მედროე სტეფანოზ II-სა.

ეპნონე 648—655 წ. ამის დროს დასრულდა სტეფანოზის მიერ ჯვარპატიოსანი და იკურთხა ერთის თვის დღესასწაულობით²¹⁾.

თავფეხავ 656—664 წ.

ეპლალე 665—668 წ.

იოვანე 669—670 წ.

სამოელ V 670—677 წ.

გეორგი I 677—678 წ.

კირიონ II 679—683 წ. ამის დროს VI მსოფლიო

¹⁸⁾ იხ. სუმბატ. ისტ. 48, 49 გვ.

¹⁹⁾ იხ. სუმბატის სტ. 48—49 გვ.

²⁰⁾ იხ. ქრონიკ. I ეორდანიასი, 70 გვ.

²¹⁾ იხ. ქ. მოქც. 36 გვ. და სუმბ. ისტ. 50 გვ.

კრებამ დაამტკიცა დამოუკიდებლობა მცხეთის კათალიკოზისა „პონტის ზღვიდამ დარუბანდის ზღვადმდე“¹⁾.

იზიდ. გოზიდ 683—685 წ.

თევდორე, თუ თეოდოსე? 685 წ. 2)

პეტრე, ანუ სიმონ III 685—689 წ. „ხოლო კათალიკოზნი, რომელნი მენონისითგან მომართ იყვნეს, ესე ცხრანი ცოლოსანნი იყუნეს“³⁾.

მიქელ I. 689—702. არჩილ მეფის კურთხევის შემდეგ აღძრულმა უთანხმოებამ საქართველოს ეკლესიის მღვდელთ-მთავართა შორის ესე მიქელი აიძულა შეედგინა „წესი და განგება მეფის კურთხევისა და მღვდელთ-მთავართა სხდომის რიგი მეფის კურთხევის დროს“. ამა მიქელის მეცადინეობით და კურთხევით დაიწერა: ა) შთამომავლობა ქართველთა ერისა; ბ) ქართლის მოქცევა ნინოს მიერ; გ) წესი მირონის კურთხევისა; დ) იერარქიული სია საქართველოს ეკლესიის მღვდელთ-მთავართა, მონასტერთა და წინამძღვართა და მოთხრობა: კათალიკოზობის დაწესება მცხეთაში: იხ. ისტ. საქარ. ბარ., 200 გვ. თეიმურაზ ბატონიშვი. ცნობა. მეფენი სახელით „არჩილ“ მოხსენებულ არიან სულ სამნი: არჩილ I (410—434), არჩილ II (668—718) და არჩილ III (1678—1712). კათალიკოზი სახელით მიქელ მართალია პირველის და მეორის არჩილის დროს არ არის მოხსენებული, მესამის დროს ხომ შეუძლებელია ვიფიქროთ, მაგრამ ისტორიულ პირობათა გამო რომ არჩილ I (410—434) დროს სამღვდელთ-მთავრო საყდრები ჯერ ისე მრავლად დაწესებულ არ იყვნენ (დაწესდნენ შახტანგ I 446—499), რომ კათალიკოზობა ჯერ ისე მტკიცედ დამყარებული არ იყო და, მაშასადამე, არც წესნი საეკლესიონი იყვნენ დადგენილ და არც „დიდნი შფოთნი და ამბოხნი იქმნებოდეს ებისკოპოსთა

1) იხ. ქ. ცხ. I 191 გვ.

2) იხ. ქ. მოქც. 38 გვ.

3) იხ. იქვე.

ცილობისაგან“; რადგან მირონი ანტიოქიიდან მოჰქონდათ მესტათი პატრიარქის ღროდგანვე, რისთვისაც საქართველოს მეფენი ჯერ ასი სოფლის შემოსავალს უგზავნიდნენ და მერე „ასსა დრაჰკანსა“, და მირონის მოტანა გაძნელდა მეშვიდე საუკუნიდგან, — ამისათვის მხოლოდ არჩილ II მეფობის დროს უნდა მიეკუთვნოს ქართლისა კათალიკოზობა მიქელისა და მის მიერ შედგენა „მირონის კურთხევის წესისა“ და სხვ. აჰა, თვით ტექსტი მიწმინის კურთხევისა და ეპისკოპოსთა რიგზედ სხდომისა.

9x7 კმ. კურთხევა მიწმინისა.

ღიღნი შფოთნი და ამბოხნი იქმნებოდეს ეპისკოპოსთა ცილობისაგან და ლუთივ გვრგვინოსან მათ მათ არსათნო იჩინა ამათ შფოთთა ქმნად და გვიბრძანა განჩინად, ვითა ნიშანთა შეეტყუებოდა, და ხელგყავ მე გლახაკმან მიქელ ქართლისა კათალიკოზმან და ვაკურთხეთ წმინდა მიწრონი. მდეს მეფე, ათაბაგი, ქართლისა ერისთავი, სპასალარი და ყოველნი ერისთავნი და ყოველნი მღვდელთ მოძღვარნი შემოკრბენ მცხეთას დიდსა ხუთშაბათსა, დიდისა სამხეთისა მიტრაპოლიტსა ჰმართებს ნივთთა ზედა დგომად; და ქუაბნი საკურთხეველთათ გამოიხუნენ, და მიტრაპოლიტსა და ქადაგისა ეტვრთნენ კეტნი ქუაბთანი; წინათა კეტთა მიტრაპოლიტი შეუდგეს და უკანათა ქადაგი. თუ მწირველი იყოს, თეთრითა შესამოსლითა შემოსილ იყოს; თუ მწირველი არა იყოს თეთრისა ატლასისა ჩაჩი თავსა ებუროს მოყუნტუზვილი. და მეორეთა ქუაბთა მთავარ-ეპისკოპოზი ქუსზე უდგეს და წინა მივიდოდეს და უკანათა კეტთა მაწყურელი და უკანა მთავარ-ეპისკოპოზისა მოჰყვებოდეს; და რაჟამს განზავებდენ ტაკუსა, ტაკუკი მაწყვერელსა ეტვრთოს; და რაჟამს განზონ ტაკუკი, ქადაგისა კელითა დაიბეჭდვოდეს და ყოველთა ეპისკოპოზთა თვითო კოკაჲ მირონისა ეტვრთოს; და კე-

რონებითა სვეტსა ცხოველსა გარე მოადგენ და კათალიკე ეკკლესიისა გალობდენ.

„შემზადება... მირონისა ვითარ იგი სრულ იქმნების... წმინდასა სოფიას ზედ-მიწევნით გამოძიებული და გამოწულილივით გამოკულეული თვით კეთილ-მსახურთაგან და მოძღუართა ამისისა შეზავებისა და სრულებისათა. ხოლო მე ერთ გვარიცა კურთხევაჲ მინახავს იერუსალიმს, გარნა ამის ეკკლესიისასა სოფია-წმიდისა და ანტიოქელთა ეკკლესიისა ესთენ არს წესი წმიდისა მირონისა კურთხევისა და ესთენ ლოცვანიცა და თქვენ ვინადგან ამის ეკლესიისა შედგომილნი ხართ, ამისითა წესითა გიღირს ბაძვა და მიმსგავსებაცა ძალი-საებრ“. ¹⁾

აქა დაგვშთა საძიებელი მრავალთაჲ, თუ ოდეს მიიღეს ქართველთა კურთხევაჲ მიჭრანისაჲ; და ამისდა ცნობად მრავალ ჟამ ვდროებდ აღწერად ბრძანებულსა ჩემდა შენ მიერ მოსაკსენებელსა ამას, და ესოდენ ვპოე საზოგადოდ ყოველთათვს, ვითარმედ ძალკიდონისა კრებასა ესმა, რომელ სიძვრისათვს ფასით ჰყიდდეს მიპრონსა. ამისთვს ბრძანეს წთა მამათა, რათა არა ხოლო ანტიოქიას, არამედ სხუათაცა ეკკლესიათა შინა წმიდა იქმნებოდეს მიპრონი. ხოლო თვსაგან ქართველთაჲ საგონებელ არს, ვითარმედ სიშორისათვს გზისა და რომელ ფრიად საშიშ არს უცხო თესლთა შორის გმელით ანტიოქიით ქართლს წადებაჲ წსა მიპრონისა, — ამისთვს თვთ ადგილსა დაწესებულ არს მათდა კურთხევაჲ მიპრონისაჲ. ²⁾

განგება დაბასობისა.

რაჟამს იკურთხოს მეფე და დაჯდეს ტახტსა ზედა, ებისკოპოსნი ამა წესითა დასხდენ: ა) ბრძანოს ქართლისა ძათა-

¹⁾ იხ. წ.-კით. ბიბლიოთ. ხელნაწ. № 352.

²⁾ იხ. ქრონიკ. 47 გვ. და ქართ. ცხ. 117 გვ.

ლიკოსმან და დაჯდეს მარჯუპნით მეფისა ნატითა და ბალი-
შითა; ბ) შემოვიდეს ჭყონდიდელი და დაჯდეს მარცხენით
მეფისა ნატითა და ბალიშითა; გ) შემოვიდეს დიდისა სომხი-
თისა მიტროპოლიტი და დაჯდეს კათალიკოზსა ქუცმო ნა-
ტითა და ბალიშითა.

შემოვიდეს მთ. ებისკოპოზი და დაჯდეს მიტროპოლიტ-
სა ქვემოთ ნატითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს მაწყვერელი და დაჯდეს მთავარ-ეპისკოპო-
ზსა ქუემოთ ნატითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს აბბა ალავერდელი და დაჯდეს ჭყონდიდე-
ლისა ქუცმოთ ნატითა უბალიშოდ.

შემოვიდეს ძიზიყელი და დაჯდეს აბბა ალავერდ. ქუც-
მოთ უნაოდტ.

შემოვიდეს ძუმურდოელი და დაჯდეს ქიზიყ. ქვემოთ.

ნინოწმიდელი არქიმანდრიტი — მაწყვერელ ქვ.

იზხნელი — ძუმურდ. ქვ.

ანჩელ არქიმანდრ. ნინოწმ. ქვ.

ტბევარი. იზხნელის ქვ.

წურწყაბელი ანჩელის ქვ.

წყაროს თაველი ტბევარის ქვ.

მრუშნელი. წურწყამ ქვ.

მანგლელი წყაროსთავ. ქვ.

წინწყაროელი ერუშნ. ქვ.

რუსთველი მანგლელის ქვ.

წილკნელი წინწყაროელის ქვ.

ააწარელი რუსთველის ქვ.

ურბნელი წილკნელის ქვ.

მრუელი კაწარელის ქვ.

სამთავნელი ურბნელის ქვ.

ნიქოზელი მრუელის ქვ.

ქაქათ მთავარნა.

ვალაშკერტელი, ნიქოზ. ქვ.
ბოლნელი სამთავნელ ქვ.
ქარელი ვალაშკერტელ ქვ.
ანელი ბოლნელის ქვ.
ხარჭაშნელი კარელის ქვ.
ტფილელი ანელის ქვ.
წალკელი ხარჭაშნელ ქვ.
ბანელი ტფილელის ქვ.
ჭერემ — ქალაქელი წალკელის ქვ.
ღმანელი ბანელის ქვ.
დადაშნელი ჭერემ. ქვემოთ.
ბიშელი დადაშნ. ქვემოთ.

მოღვენე ყოველთა მონასტერთა მოძღვარნი და წინამძღვარნი და მათითა წესითა წინა მიუსხდენ ეპისკოპოსთა.

„მეფესა ჯვარის მტვირთველსა ათაბაგსა და სპასალარსა შუა მართებს ჯდომა. ვინცა ესე ლუთისა სწორთა მეფეთ მეფისა არჩილის ბრძანებული და განაჩენი და ჩვენ გლახაკისა ქართლისა ქათალიკოზისა მიქელისაგან დამტკიცებული შეურაცხჰყოს და ამა განაჩენსა ურჩეჰქმნას, კათოლიკე ეკლესიისაგან განიხადოს და ურჩებისა პატიჟი მიეხადოს, ვითარცა ურჩსა და სჯულისა გარდამავალსა და რომელიცა პატივი აქვნიდეს, იგიცა მოეძარცოს“.

იოანე II 720—752 წ. ამის დროს მიაწერენ არგვეთის მთავართა — ღავით და ძოსტანტინეს წამებასა 741 წ. იხ. საქარ. სამ., 330 გვ. და ვახ. ისტ., 116 გვ. შენიშ. ბაქრაძისა. თეოფილაქტე ანტიოქიის პატრიარქისაგან (744—751 წ. ხელდასხმულს, დროთა შლილობისა გამო; ამა იოანესვე მიაწერენ გოთელთა (ყირიმის ეპისკოპოსის) იოანეს (751—775) კურთხევას- მცხეთაში, რადგან საბერძნეთში მიმავალი გზები

შეკრული იყო ხატთა მბრძოლთაგან, იხ. ისტ. საქართ. ბაქრად.. 201—202 შენიშვნა, და სვინაქსარი 26 ივნისისა.

ბრიზოლ I 752—759 წ.

სარმიანე I 760—774 წ. მსე სარმიანე ოდესმე შიომღვიმეში იყო მწირველი ყველიერისა ხუთშაბათსა, დღესასწაულს დღეს. ამ დღეს მოსრულიყვნენ ტფილისიდან ეგვიპტელნი მწვალებელნი—იაკობიტნი: ამათ მიართვეს კათალიკოზს ძღვენი—ხილვეული „თვისისა ქვეყნისაგან“, და სთხოვეს კათალიკოზს ზიარება წმ. საიდუმლოთა. ძათალიკოზმა გამოუძიებლივ აზიარა იგინი თვისითა ხელითა და წარვიდა მცხეთად. იმ ღამესვე ძილში ზეგარდმოეხილა სარმიანეს ესრეთი წინდაუხედაობა და უღირსებით შეურაცხება ხარისხისა მისისა. ზამოღვიძებულმა ჰქმნა კრება ეპისკოპოსთა და მათის რჩევით დასწვა იაკობიტთა მიერ მორთმეული ძღვენი; ხოლო თვით მივიდა ღირსის შიომღვიმელის უდაბნოში და ცრემლით სტიროდა ცთომასა თვისსა; სიზმრადვე ემხილა შენდობა და მიქცევა მცხეთად. ამავე დროს მღვდელთ მთავართა კრებამ ეპისკოპოსის შილიძეს ხელით წარმოუვლინა სარმიანეს შემდეგი წერილი: „დიდსა მამათ მთავარსა, მეუფესა ჩვენს სარმიანეს, გიხაროდენ! შეილნი შენნი და სიწმიდისა შენისა მრწემნი, ყოველნი ეპისკოპოსნი გაუწყებთ, რათა არღარა დააშრობდენ მოხუცებულსა გუამსა შენსა, რამეთუ მოწყალე ჰყუეს ღმერთი დიდებულისა მაგის წმიდისა შიოს მეოხებათა და გამოგჩნდა უღირსთა მონათა მისთა, რიცხვთ ხუთთა და თვთოვეულსა გვბრძანა, ვითარმედ „მიუტევა ღმერთმან სარმიანეს კათალიკოზსა ბრალნი მისნი და აწ შეუორგულებელად მიიყუანეთ მწყემსი თქუენი“. აწ გვბრძანენ სიწმიდემან შენმან, რათა ყოველნი მანდა მოვიდეთ და მადლი აღუაროთ საკრულელთ მოქმედსა მამასა შიოს“¹⁾).

¹⁾ იხ. საქ სამოთხ. 262—264 გვ.

თალელე 774—776 წ.

სამოელ VI 776—791 წ. ამის ჟამს (786 წ. 6 იან-
ვარს პარასკევ დღეს) ეწამა წმ. აბო ტფილელი ¹⁾). ამ სამო-
ელის ბრძანებით აღწერა ცხოვრება და მოწამეობა წმ. აბო-
სი მღვდელმა იოანე საბანის ძემ. აჰა თვით ბრძანება კა-
თალიკოზის სამოელისა, რომელსაც წინ უძღვის: „თვესა იან-
ვარსა 6 წამებაჲ წმ. მოწამისა ჰაბოასი, რომელი იწამა ქართლს
შინა ქაჯაქსა ტფილის კელითა სარკინოზთაჲთა, გამთქმუვლი-
ოიანეს მიერ ძისა საბანისი, ბრძანებითა ქრისტეს მიერ ქართლისა კა-
თალიკოზისაჲთა“. „მე სამოელ ქრისტეს მიერ ქართლისა
კათალიკოსი იოანეს საბანის ძესა სულიერად შევილსა წმი-
დისა კათოლიკე ეკლესიისასა და საყუარელსა ჩუენსა ლო-
ცვით შევლისა მიერ გიკითხავ! მშვიდობაჲ იყავნ შენზე-
და და ყოველთა სახლისა შენისა კრებულთა ქრისტეს მიერ.
ჩვენ თვთ უწყით წადიერებაჲ შენი ღუთის მსახურებისათვს
და ღუთივ მიმადლებული შენი მეცნიერებაჲ საღმრთოთა წიგნ-
თაჲ და გულს მოდგინებაჲ შენი, კეთილთა საქმეთა მოღ-
ვაწებაჲ შენი. შენ თვთ უწყი სანატრელისა ამის ახლისა
მოწამისა ჰაბოასი, რომელი დღეთა ამათ ჩვენთა იმარტვლ-
აგობად ქრისტეს მიმართ ყოვლისა ამის სოფლისა ჩვენისა
ქართლისათვს; მნებავს; რათა დაიწეროს სანატრელისა ამისა
მარტვლბაჲ, ვითარცა ჰირველთაჲ მათ ქრისტეს მოწამეთჲ
და დაიდვას იგიცა წმიდასა კათოლიკე ეკლესიასა შინა
მოსახსენებელად ყოველთა, ვინ იყუნენ შემდგომად ჩუენსა.
ამისთვსცა მოვაფლინე წიგნი ესე ჩემი კელითა ხსართან-
მღვდლისა ჩემისათა; აწ მიიღე წიგნი ესე ჩემი და ლოცვაჲ
ჩუენი და ჯუარისა დაწერაჲ კელითა ჩემითა და შეწევნითა
ღუთის-მშობელისათა და წმიდათა მოციქულთათა და მოწა-
მეთაჲთა, — კელ-ყავ გამოთქუმად სრულიად ჭეშმარიტად, ვი-
თარ იგი იყო და ვითარცა შენ თვთ უწყი, და აღწერე მარ-

¹⁾ ქრონიკ. ეორდანი 48.

ტილობაჲ წმიდისა მოწანისა ჰაბოაჲსა და აღწერილი ჩვენ მოგვიძღუანე, რათა უმეტესად ლოცვა ვყოთ შენჯეს. მადლი უფლისა იყავნ შენზედა. ამინ“.

საკითხავი პასუხი წიგნისაჲ იოანეს მიერ. „მარადის საწადელი და თაყუანის-საცემელი ბრძანებაჲ ლუთიჲ პატიოსნისა მამფლისა ¹⁾ და უფლისა ჩემისა კელითა სიწმიდის მოყუარისა სანთნ მღუდელისაჲთა, რომლისათვისცა აპყრობითა კელთა ჩემთაჲთა მადლი შეწირა უღირსებამან ჩემმან ყოვლად ძლიერისა და ქველისმოქმედისა ძრისტეს ლუთისა ჩუენისა, რომელმან არა დავიწყებულ ყო სიმდაბლე ესე ჩემი ლუთის შეწყნარებულთა წმიდათა ლოცვათა შენთა, რომელსა ესე ღირს ვიქმენ მიმთხუევაღ. და უფროს-და ვაქებ და ვაკურთხევ მოწყალებასა ლუთისასა, რომელმან დაჰწერგა გულსა მამფლისასა ესე ვითარისა ამისთვის ბრძანებაღ, რომელი სარგებელ და ნაყოფ სულისა და სიქადულ და სიხარულ კორცთა მექმნების საუკუნოდ მიმართ და სოფელსაცა ამას. აწ რაჲ მოვახსენო უფლებასა თქუენსა? მძიმე არს ჩემდა ორკერძოვე: უკეთუ ურჩ ვექმნე ბრძანებათა თქუენსა, წერილ არს — „შვილი ურჩი წარსაწყმედელსა მიეცესო“; და თუ ვისწრაფო მორჩილებად, მისთვისცა იტყვს: „უღარესსა შენსა ნუ გამოეძიებო და უძლიერესსა შენსა ნუ განიკითხავო“. ამისთვის შიშმან და ზრუნვამან შემიპყრა მე და შეშფოთნა გონება ჩემი და დავეცი და მოვაკლდი მეცნიერებისაგან; არამედ უმჯობესად შევეპრაცხე მორჩილყოფად თავი ჩემი ბრძანებასა უფლისა ჩემისასა, რომლითა კვალად განვძლიერდი და აღვემართე ლუთისა სათნოჲთა წმიდითა ლოცვითა თქვენითა და

¹⁾ სიტყვა მამფალი (მამფლობელი, ანუ მმფლობელი) VIII—X საუკუნოებში მიეთვისებათ დამოუკიდებელ მეფეთა ქართლისათა, აგრეთვე მცხეთის კათალიკოზთაცა. მათი დამოუკიდებელი მოხელე, მათგანვე რაჲსამე „ფლობად დადგინებული“, უწოდებდა თავის „ფლობად დამდგენს“ მამფლად. მამფალი შემდეგ საუკუნოებში თავის ადგილს და მნიშვნელობას უთმობს სიტყვას „პატრონი—ბატრონი, ბატონი“.

მარადის ძღუნის მიმპყრობელისა ღუთისა მარჯუჴნისა თქუც-
ნისა ჯუარისა წერითა ჩემ უღირსსა ზედა, და რამეთუ ვის-
წავეცა ბრძენთ მთავრისა მის სოლომონის მიერ თქმული,
ვითარმედ — „ჰბაძევდი ჯინჴველსა, მედგარო, და იქმენ მუ-
შაკ მსგავსი მისა, ვითარცა იგი მან თვისსა უდიდესსა მარ-
ცუალსა მას იფქლისასა შებმა უყვის გულს მოდგინედ, ვიდ-
რემდის აღიღის და წარიღის საზრდელად თვისა...“ მეცა
გულს მოდგინე ვიქმენ უძლიერესსა ჩემსა აღებად და წადიე-
რებაჲ გულისაჲ ჩემისაჲ აღავსო უფალმან და აღვწერე უღირ-
სისა გონებისა ჩემისა შეკრებული მარტულობაჲ ჴემშარიტი
და უტყუველი წმ. მოწამისა მადლითა და მეოხებითა ნეტა-
რისა ჰაბოაქითა, და მიგიძღუანე უფალსა ჩემსა, რომლისა-
თვს კვალად ვითხოვ ვედრებით — სათნო ყავნ უფალმან გულ-
სა თქუენსა და გულსა ყოვლისა ქრისტეს მოყუარისა ერისა
მორწმუნისასა, რომელნი აღმოიკითხვდენ, რათა ზიარ ლოც-
ვათა თქუენთა იქმნეს კუალად და მერმეცა უღირსებაჲ ჩე-
მი“. ¹⁾ ჰართველთა ეკკლესიის წმიდათა ცხოვრება, ღვაწლი
და ტანჯვათა დათმენა ქრისტეს სახელისათვის ამა წესით
იწერებოდა და ინახებოდა სამოძღვრებელად შემდგომთა საუ-
კუნეთა. ამისთვის ჩვენ გვაქვს ძველი მოწმობა: „ხოლო შემ-
დგომად მისა (შახტანგ გორგასლისა) მოიწიენეს სპარსთაგან
ქართველთა ზედა დიდნი ჴირნი და ფრიადნი სულნი მოსწ-
ყვდნეს და ქუტყანანი დაიპყრნეს და მრავალნი იწამნეს ქრის-

¹⁾ ესე წერილები და ვრცელი ჰაბოაქ ცხოვრება დაცულია „სვანურ მანუსკრიპტში“, რომელიც 1848 წ. სვანეთიდან ჩამოიტანეს ბროსეს ჩვენებით და ექსარხოზის ისიდორეს ბრძანებით და ეხლა ეკუთვნის „საეკ-
ლესიო მუზეუმს“, № 19. ესე აბოაქ ცხოვრება უმეტნაკლებოდ დაიბეჭდა საქართველოს სამღვდლოების საეკკლესიო მუზეის ხარჯით და ყდ სამ-
ღვდლო ეპისკოპოსის კირიონის ბრძანებით 1899 წ. აბოაქ სავედრებელი პარაკლისით. სახელოვანის მიქელ მოდრეკილის X საუკ „საგალობელთა“ კრებულში იანვარს 8 აღნიშნულია წმ. ჰაბოაქ დღესასწაული და მოთა-
ხებულია ოთხი სხვა და სხვა სამწუხრო და საციხრო საგალობელთა კ-
ნონნი. იხ. 176 გვ.

ტეს სახელისათვის, რომელთანიმე წიგნნი აღიწერნეს და რომელთანიმე დაშთეს აღუწერელად, გარნა ყოველნი აღწერილ არიან წიგნსა მას ცხოველთასა“¹⁾).

მღვდელი იოანე საბანის ძე კარგს ცნობებს გვაძლევს მასზედ თუ რომელი მოღვმის ერი მკვიდრობდა VIII საუკუნეში შავი ზღვის ნაპირებზედ და რავდენად ჰყვოდა მათ შორის ქრისტეს სარწმუნოება „მაშინ ვითარცა ეუწყა მთავარსა მას აფხაზეთისასა ნეტარისა ჰაბოსთვის, რამეთუ ახალ ნათელღებულ არს, განიხარა ფრიად ყოვლით ერთი მისითურთ და მოუწოდეს მას მთავარმან მან და ებისკოპოსთა და მღვდელთა და აკურთხევდეს და ნუგეშინის სცემდეს მას სიტყვთა ცხორებისათა და ახარებდეს ქრისტესთვის და საუკუნოა მის ცხორებისათვის... და იხილა მან (ჰაბომ) ქუეყანა იგი სავსე ქრისტეს სარწმუნოებითა და არაფინ ურწმუნოთაგანი მკვიდრ იხრების საზღვართა მათთა. რამეთუ საზღვარ მათდა არს ზღუა იგი ზანტოსისა, სამკვიდრებელი უფლადვე ქრისტიანეთა მისაზღვრადმდე ქაღდაძისა, ტრაპეზუნდიამ მუნ არს, საყოფელი იგი აფსარქაძისა და ნაფსაძის ნავთსადგური და არს ქალაქები იგი და ადგილები საბრძანებელად ქრისტეს მსახურისა იონთა (ბერძენთა) მეფისა...“²⁾ ამა ცნობებს ამოწმებს თვალსაჩინოდ მცხეთის მეტაფრასი XIII საუკუნისა: „...ხოლო მრეკლე მეფემან (ვიზანტ. იმპ. VII საუკ.) ისწრაფა და ყოვლით კერძო შეიკრიბა ლაშქარი და ურიცხვი ერი მბრძოლთა ნათესავთაგან მრავალთა და ევკსქნი პონტოჲთ (შავი ზღვა), რომელ არს ზღვა ვრცელი ჩრდილოთ კერძო, წარემართა სიმრავლითა ურიცხუთა ნათესაობისათა (ნ 22 წ.) და ჰყვა მისთანა ცოლი თვისი მიიწია რა ტრანეზუნდელ, სანახებთა (სამზღვრებთა) სამეგრელოსათ, უშვა ძე, რომელსა უწოდა მრეკლე.“³⁾ აი უცხადესი საბუთი, რომ ტრაპიზონდი და

1) შიომღ. მამათცხ. 364 გვ.

2) იხ წმ. ჰაბო ტფილელი, 1899 წ. 18 გვ.

3) იხ. ქრონიკ. I, 64 გვ.

შისი მიდამო ხეობანი ძველის ძველად სამკვიდრებელი იყო ქართველთა ტომისა, აქ აყვავდა ქრისტიანობა და აქედგან გავრცელდა იგი საქართველოსაკენ.

მეშვიდე საუკუნიდგან დაწყებული თითქმის ოთხასის წლის განმავლობაში არაბები ბატონობდნენ საქართველოში და მთელი მცირე აზია გადათელ-გადმოთელეს. არაბები სდევნიდნენ ქრისტიანობის მქადაგებელთა, თავის ბატონობის ურჩთა და სჯულის (მაჰიადის) მოღალატეებს. ბარეშე ამისა არაბების დროს, სხვა შემოსეულ მტრებთან შედარებით, ქართველებს შეღავათი ჰქონდათ; ამის გამო არაბების მფლობელობის დროს გაძლიერდა ქართველთა შორის ეროვნული გრძნობა და ქრისტიანობა. არაბნი ისე უდიერად არ ეკიდებოდნენ სამღვდელოებას და საქრისტიანო ტაძრებს, როგორც სხვა მტარვალნი. სტეფანოზ ადარნასეს ძის დროდგანვე ჯვარპატიოსანში, პარასკევსა და ხუთშაბათსა, მახლობელ მღვდელთმთავართა კრება დაწესდა კათალიკოზის მოთავეობით და დაუწერა (სტეფანოზმა) კრება ყოველთა პარასკევთა და მუნ შეკრებიან ყოველნი ეპისკოპოზნი და მღვდელნი მის არისანი კათალიკოზსა თანა წინაშე პატიოსნისა ჯუარისა და აღიდიან პარასკევი, ვა დიდი პარასკევი; ხოლო საკათალიკოზო არნ კრება ყოველთა ხუთშაბათთა და აღიდიან წმიდაჲ სიონი, ვითარცა დიდსა ხუთშაბათსა, საიდუმლოსა თანა კორციითა და სისხლითა. ხოლო მცხეთას საეპისკოპოზოსა (სამთავრო) არნ კრებაჲ ყოველთა შაბათთა და ესენებაჲ პირველ მოწამისა სტეფანესი და წმ. აბიბოს ნეკრესელისა ეპისკოპოზისა.“¹⁾ სწორეთ არაბების დროდგან (VIII საუკ.) ქართველთა ეკლესია განთავისუფლდა ანტიოქიის პატრიარქთა ბატონობისაგან და მის შემდეგ იქმნა კათალიკოზი ქართლისა სწორი პატრიარქთა თანა... და მწყემსად ქართლისა გაღმა გამოღმა ქახეთისა, შაქისა, შირვანისა, სვანეთისა, ოსეთისა

1) ქ.-ცხ. 169—170 გვ.

და ყოველსა ზემო ქართლსა და სამცხე-საათაბაგოსა“... ანტიოქიის პატრიარქი სწერს „მიგვიცემია ხელმწიფება შეკრებისა და განსხნისა, რომელი შეკრას, კრულ იყოს იგი ცათა შინა; და რომელი განჰხსნას ქუეყანასა ზედა, ხსნილ იყოს იგი ცათა შინა... ამა კრებისა მიერ დაგვიმტკიცებია პატრიარქად (მცხეთის კათალიკოზი). ნუ იქმნებინ მიტროპოლიტი ნუცა ებისკოპოზი კათალიკოზისა შეუნდობრად. ხოლო უკეთეს იკადროს ვინმე მთ.-ებისკოპოზმან, გინა მიტროპოლიტმან, ანუ ებისკოპოზმან და დაიპყრას ხარისხი და ეკკლესია ძალითა კათალიკოზისა უკითხავად და შეუნდობელად, ანუ იკურთხოს მეფე, გინა მთავარი, ანუ მთ.-ებისკოპოზნი და მიტროპოლიტ ებისკოპოზნი — განიკვეთნენ. ხოლო ოდესცა ენებოს შემზადება და კურთხევა მირონისა, აკურთხოს თვისა ეკკლესიასა (სვეტიცხოველში).“¹⁾ თვთ მურვან ყრუს ცეცხლითა და მახვილითა შემოსევის დროს, როდესაც საქართველოში, შავის ზღვის პირამდე აუარებელი სისხლი იღვრებოდა, აი ამ დროს ერთს მაჰმადიანს არაბს ძილში უნახავს მაჰმადი რომელსაც უბრძანებია — „მოუცემია ღმერთსა ძლევაჲ ჩვენდა ვიდრე აღსრულებადმდე ათთა მეფეთა, ვითარცა ჰრქუა აბრაამს და აგარს. არამედ ეკკლესიასთა ღვთისათა და კაცთა ღვთის მსახურთა ეკრძალებოდეთ, ვითარცა იგი გამცენ ყურანსა შინა ჩემსა.“²⁾ ჩვენ შემდეგ დავინახავთ, რომ განძლიერება ქრისტეს სარწმუნოებისა და ეროვნული გრძნობისა ქართველთა შორის არ შემდგარა და დაგვირგვინდა ოქროს საუკუნით.

კირილე 791—794 წ.

გრიგოლ II. 795—797 წ.

სამოელ VII. 798—801 წ.

გიორგი II 802—805 წ.

გაბრიელ I. 806—809 წ.

1) იხ. ქ.-ცხ. 171—172 გვ.

2) იხ. იქვე 176 გვ.

ილარიონ I. 810—812 წ.

არსენი I. 813—815 წ.

ვსლუჟი 816—818 წ.

კლიმენტოს 819—832 წ. ამან ალაშენა ზედაძენის ტაძარი, დღემდე მართლივ დაცული. შინად იყო ზედაძენის წინამძღვრად, მერე შიო მღვიმის ლავრის არქიმანდრიტად. ღაბლოვებით ამის ჟამს (826 წ. იანვრის 29) აწამეს აგარიანთა მეფე აშოთ კურაპალატი, რომელმან „პოვა“ კლარჯეთის ტყეთა შინა კლდე, რომელი პირველ მახტანგ ბორგასალს ციხედ აღეშენა, სახელით არტანუჯი, აოხრებულ იყო ბაღდადელისა მის ყრუობითგან. იგი განაახლა აშოთ და ალაშენა ციხე და მას შინა ეკკლესია წმ. მოციქულთა პეტრესი და პავლესი და შექმნა მას შინა საფლავი თვისი... დაესხნეს მას (აშოთსა, სარკინოზნი უცნაურად... და შეიფლტოდა აშოთ ეკკლესიად და მოწყლეს იგი მახვილითა საკურთხეველსა ზედა და შეისვარა საკურთხეველი იგი სისხლითა მისითა, რამეთუ დაკლეს იგი მუნ ვითარცა ცხოვარი, აღსავალსა საკურთხეველისასა და სისხლი იგი მისი დღესაცა საჩინოდ სახილველ არს¹⁾...)

ბასილი I. 833—845 წ. ამას მიეწერება აღშენება ტფილისის წმ. ანდრია პირველ წოდებულის (ეხლა იოანე ღვთისმეტყველისა, ვერაზედ) მშენიე-ი ტაძრისა, რომლის სამხრეთის კარების თავზედ დღემდე დაცულია ხუცური ასომთავრულით წარწერა: „...ვინაიდგან ჩემებრ ბრალეულთაგან სარწმუნოებითა კეთილ შთამომავალნი კეთილად ქმნილნი, ამისთვის მეცა უვლი ჭეშმარიტისა ემბაზისა, გარნა სახელით ოდენ ქრისტიანე, ხოლო საქმით ურჩი და ყოვლად უშიში, ღუთის ბრძანებითა უდიდსი ბასილი ქართლისა მთავარეპისკოპოსო ყოფილი ძე კეთილ ნაშრომისა იობისა უნდოთა ამათ მცირეთა ნივთთა მიერ, გულსმოდგინებით მსასოებელი

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. I, 188 გვ.

შენი, ცეებრსა ამას გიმკობ საყდარ-სართულსა, სამსახუროსა
ამას კადრსა, შორის ყოვლისა სოფლისა მომნადირებელთა
სარწმუნოებასა ზედა მართალსა სამართალსა, ათორმეტ თა-
ვად აღრაცხილსა, დასსა მოციქულთასა თანამოსაყდრეო და
სწორო ანდრია! ხოლო მე ვითხოვ, შეიწყნარე ნაცუალ სა-
გებელად ჩემთვის და საყუარელისა ძმისა ჩემისა მრისთავთ მრის-
თავისა შართლისა, ამირთა ამირისა რუისთავისა და შვდთა
მთეულელთა პატრონისა აბულსანისათვის და უპირმშოვისა
ძმისა ჩემისა შვლისა ღავითისათვის, ვიდრემდის დაუდგრო-
მელსა ამას და წარმომდინარესა სოფელსა შინა, ხოლო...
ვიყუნეთ მშვიდობით დაცულ საძუალეთა ამათ შინა. შორი-
ნიკონსა...“ უკანასკნელი შვიდი სიტყვა ეხლა აღარ არის,
რადგან ამ ოციოდე წლის განმავლობაში მოუმტვრევიათ და
ამოკითხულია წინად განსვენებულის პ. იოსელიანისაგან ¹⁾.
ამის დროს ეწამა წმ. პონსტანტინე ქართველი 853 წ. 10
ნოემბერს წმ. გიორგის დეკესსწაულსა. ²⁾

მიქაელ II. 856—858 წ.

ღავით I. 859—861 წ.

არსენი II. 862—865 წ.

იოანე III. 865—867 წ. ძე ბიორგისა, რომელი იყო
უშვილო. ესე ბიორგი თავის ცოლთან ერთად მივიდა შიო
მღვიმელის უდაბნოში, ვეცდრებოდნენ ღირსსა შიოს შვილი-
ერებასა. შესმენილ იქმნა ვედრება მათი და დაებადათ ესე
ყრმა, რომელიცა მიიყვანეს იმავე უდაბნოში და მონათლეს
მლია წინამძღვრის ხელითა და უწოდეს სახელად იოანე.
შესრულდა ათის წლისა, მიიყვანეს წმ. შიოს უდაბნოში,
სადაც აღიზარდა მამათა მიერ მის უდაბნოჲსათა, რომელი
ესე ყრმა არს იოანე ქართლისა კათალიკოზი, რომელი ყოვ-
ლითურთ იქმნა სწორ იოანე ოქროპირისა, რომლისა სათნო-

¹⁾ იხ. Древ. Г. Тифл. 34 83.

²⁾ იხ. ბაქრ. ისტ. 218—219 83.

ებანი და საქმენი უკეთუ ვისმე უნდენ ცნობად, მიიღედ ხელად მისთვის აღწერილი წიგნი და მუნით ჰსცნობდინ¹⁾. ამან დააწესა დღესასწაული ქონსტანტინე მთავრისა 22 ნოემბერს, რომელიც ეწამა ბაღდადში 849—854 წ. ამა წმ. ქონსტანტინეს დღესასწაული და სრული საგალობელთა კანონი დაცულია მიქელ მოდრეკილის კრებულში 22 ნოემბერს ქვეშე²⁾.

სვიმონ I 867—878 წ. ამა სვიმონს მიეწერება შესანიშნავი ხუცური ასომთავრული ხელნაწერი ტყავზე „იაკობის ჟამის წირვა“. ამ ხელნაწერში მოთავსებულია: ჟამის წირვა 1—95, კურთხევა ებისკოპოზისა 96—101,; წიგნის მკითხველისა 101—104; დედათ დიაკონისა 104—110; მღვდელთა, გინა თუ ებისკოპოზთა 110—121; ხუცესისა 121—130; ქორებისკოპოზისა 130—135; ებისკოპოზისა და კათალიკოზისა 135—154; ზადიკისა „რომელ არს საგზაური მოსაღებელი საკურთხეველი 154—164 გვ. აქა-იქა ამ ხელნაწერში ჩვენ ვკითხულობთ: „მოიხსენე უფალო და აღიდგომგებელი, ამა ჟამის წირვათაჲ სვიმონ ქართლისა კათალიკოზი და შეიწყალენ და აღიდგენ იოანე აწყვერელი ებისკოპოსი და მფრემ წილკნელი... უკეთუ ებისკოპოზი იკურთხებოდეს, ესე ლოცვაჲ მთავრ ებისკოპოზმან წართქუას, და უკეთუ კათალიკოზი იკურთხებოდეს — მანგლელმან წართქვას“. ბოლოს: „...მე ქრისტეს მიერ ქართლისა კათალიკოზმან სვიმონ დავწერენ წმინდანი ესე ჟამის წირვანი სამღვდელთ-მოდღვრად“...³⁾

ბასილი II. 879—901 წ. ძე დიდისა პატრიკის ზაჩესი.

¹⁾ იხ საქ. სამოთხ 261—262 გვ. ამა იოანეს ცხოვრებას საბინინი შეცდომით მიაწერს XI საუკ., რადგან ამა იოანეზედ აღსრულებულის სასწაულის აღწერილი კათალიკოზი ბასილი, ძე დიდისა პატრიკისა ვაჩესი, დაახლოვებით სცხოვრებდა 874—901 წ.

²⁾ იხ. საქ. სამ. 168 გვ. და ჟამნში 10 ნოემბერი.

³⁾ ამ ხელნაწერზე იხ. ბაქრ. ისტ. 221—222 გვ.

ამან შეჰკრიბა ერთად და აღწერა სასწაულნი ღირსისა შიო მღვიმელისა. ბასილი მოგვითხრობს, რომ წმ. შიო განითქუა ნიშებითა და სასწაულებათა რომეონი უკეთუშტა ბერძენთა შორის ქმნილ იყუნეს, ძლიმცა აღსარიცხველნი წერილნი შეეკმნა; გარნა ვითარცა აწს ნათესავი ქართველთა მარტივ და ამასთანა ლიტონიცა, აწავინ იღუაწა აღწერად. გარნა ესე მცირედი თითო სახედ სხუათა და სხუათა მოსახსენებელთა შინა ჩემ მიერ ჰოვნილი არა დავიცოანე ერთად შეკრებად, ვინათ-გან თვთ მეცა მრავალთა თუალითა ჩემითა მხილველ ქმნილ-ვარ სასწაულთა წმიდისა ამის და დიდისა მამისა შიოსთა, თვთ ჩემხედაცა აღსრულებულთა და სხუათაცა მრავალთა და ვითარცა ღმერთმან ძალი მოგუცეს, ყოველი გარდამოვსცეთ სიყუარულსა თქუცნსა“¹⁾).

მალაქია I. 901—917 წ. ამის ჟამს ღინარ დედოფალმა კახელნი მოაქცია სომეხთა წვალებისაგან მართლ-მადიდებლობად (კახეთ. ცხ. 97 გვ.) ამა წვალებას კახელნი აღიარებდნენ ქასრეს შემდეგ. ღინარი იყო მეუღლე ჰერეთის მპყრობელის აღარნასე პატრიკის ძის იშხანიკისა და ასული აღარნასესი და დაჲ ზურგენ ერისთავთ ერისთავისა. საქართველოს განაპირად მართლ-მადიდებლობა მტკიცდებოდა მართლიდამ და ღინარიც ხომ აქაური იყო. ამის ჟამს, 912, აწამეს სარკინოზთა ყველის ციხეში წმ. ზობრონ (მიხაილ) შველის ციხეში, მეფობასა ზურგენ მრისთავთ-მრისთავისასა († 941). ზობრონის ცხოვრება და მოწამეობა აღწერა სტეფანე მტბე-ვარმა, სანანოას ჩემ აშოთ კუხის († 918) ბრძანებით. ბაქრაძის ისტ. 228 გვ.

მიქელ III. 918—948 წ. მოხსენებულია გრიგოლ ხან-ტფელის ცხოვრების ბოლოს წარწერაში. ამის ჟამს (922 წ.) მოვიდეს სარკინოზნი, რომელთა უხმობენ საჯობით, და მოტყვენეს ძახეთა და დაწვეს ჯვარი, მცხეთა და შეიქცეს და

¹⁾ იხ საქ. სამოთხე 253 გვ.

წარვიდეს და წარიტანეს თანა ჯვარი ზატეოსისნი დაჭრილი. და შემდგომად მისა შეედვათ სნება მუცლისა და გულის ხმა ჰყევს, რომელ ჯუარისაგან ევნოთ. ამისთვის შეკრიბნეს ნაწილნი და წარმოსცნეს ძართლსავე, ხოლო მათ ჩაკრიბნეს ნაწილნი იგი ბუდესა შინა და აღმართეს ადგილსავე თჳსსა¹⁾.

დავით II 949—955 წ.

არსენი III. 956—972 წ. ჰაჩეს ძე. არსენი პირველად მოღვაწეობდა შიომღვიმის უდაბნოში, სადაც სთარგმნიდა ბერძულიდგან ბრიგოლ ნოსელის დოქმატიკონსა და სხ. ამისათჳს აი მოწმობა დიდის მეფის დავით კუროპალატისა († 1001 წ.): „მე მაშინდელი კაცი ვარო, ოდეს (934 წ.) არსენი და რაჯიდი ქამად, მარჯუენასა გუერდსა ზედა წვა, ნოსეკლსა იკითხვიდა და დოქმატიკონსა აწამებდა (შიომღვიმეში)²⁾“.

არსენი იყო სამცხიდან „სსახებთაგან სსაფარით“ ...მრავალნი დაემოწაფნეს წმ. იოანეს (ზედაზნელსა...) და შემდგომად ოთხას ოთხის წლისა (550, ანუ 557+404=954, ან 961 წ.) გამოიძია წმიდამან მამამან ჩვენმან არსენი ძართლისა კათალიკოზმან წმინდათა ცხოვრებანი, შეკრიბნა, „განაახლა და განავრცნა წმ... კათალიკოზმან არსენი აღწერა მათნი საგალობელნი რომელთაგან მცირედია დაბეჭდილი დღესა³⁾“.

მანვე აღწერა-მოთხრობა განყოფისათვის ქართველთა და სომეხთა სარწმუნოებრივი ერთობისაგან,⁴⁾ რომლის აღწერის მიზეზი მისცა სომეხთა მოძრაობამ კვლავ შეერთებისთვის (965—970 წ) ქართველთა თანა; ამას გარდა აღწერა ცხოვრება იოანე ზედაზნელისა და მოწაფეთა მისთა; კანონი-სა-

¹⁾ იხ. ქ. ცხ. I 197 გვ.

²⁾ იხ. ქრონიკ. ეორდანიასი I, 309—311 გვ

³⁾ იხ იქვე 79 გვ. შენიშვ.

⁴⁾ ეს წერილი იხ. ქრონიკ I ეორდანიასი 313—332 გვ.

გალობელი წმ. ნინოსი¹⁾). ამა არსენმა დაახავა 958 წ. დი-
მიტრი მეფე და ძმა მისი თეოდოსე კვირიკე ქორიკოზის გა-
მო ამ ცოტა ხანში აღმოჩნდა მცხეთის სვეტისცხოვ-
ლის ტაძრის ძველ ხელ ნაწერთა ფურცლებში ახალი ვა-
რიანტი (XII საუკ. ხელნაწერი). წმ. ნინოს ცხოვრებისა
ეკკლესიაში საკითხავად შეწყობილი ამა არსენისაგან. აჰა
ბოლო სიტყვაობა ამა ხელნაწერისა: „წმიდანო მამანო და
ძმანო! ესე ნეტარისა ნინოჲს ცხოვრებაჲ შეუწყობლად და
განბნეულად ქართლისა მოქცევისათანა და ჰანბავსა შეუეთასა თა-
ნა არეულად სწერია, ვითარცა თქუნს უწყით: რამეჲმე
თჳთ მის წმინდისაგან მოთხრობილად, რამეჲმე შეუთისა მიჩი-
ნისაგან, სსუჲ აკობ მდდისაგან, სსუჲ აბათარისაგან, სსუჲ
კვად სიდინისაგან. გარნა წინაუკუანა და უკუანა წარ-
იგივე და ერთი პირი. და ამისთვის საეკლესიოდ მკით-
ხველთათვის ფრიად საწყინო იყო და მსმენელთათვის უკმარ-
და ვერსაცნაურ. ამის პირისათვის დაფარულად მდებარე იყო
და თანა წარვჰხდებოდეთ მოთხრობასა ღვაწლისა მისისასა,
ღღესა კსენებისა მისისასა, რომელი ესე დიდი ზღვევაჲ არს-
ყოველთა მორწმუნეთათვის და უფროჲსად ჩუნს ქართველთა
სასწაულთა და შრომათა და ღუაწლთ მისთა დაფიწყებასა
მიცემაჲ, რომელი იგი ლმერთმან აღიდა და რომლისა მიერ
განათლდა ნათესავი ჩუენი და ღუთის მეცნიერებაჲ პოვა.
ამისთვის ვიკადრე თვთ მის წმიდისა მეოხებითა თანა შეწევ-
ნითა და თქუნთა ბრძანებათა მრავლებითა მე უნდომან
მტურმან ფერხთა თქუნთამან ყოვლად (უღებად) ცხოვრე-
ბულმან და ა... უღირსმან აკ...ნი (ამისა) აღწკად (შეფობასა-
და) მიტრისასა. მშობელთა...ღზრდით სულიერა...თა ღვაწლ-
თა და ქადაგებ... სასწაულთა შემდგომითი შემდგომად მიწუჯ-
ლიტონითა სიტყვთა იგი პირი, რამეჲი ძუჭლსა შინა სწერია,
არცა შემიმეტებია, არცა დამიკდია. არამედ ძალი სიტყვსა და

¹⁾ იხ. საქ. სამ. 301 გვ.

გამოცხადებდა საქმისად მოკლედ და მარტივად წარმომითქუმს; და მრავალ კაცსა და მასვე თანა აღრეულობასა ჰანბავისასა თანა წარვხდილვარ. და უკეთუ რაჲმე შესავალად თხრობისა, ანუ ადგილ-ადგილ შესაკრავად სიტყვსა სიტყუად გვემარებია, იგიცა საღმრთოთა წიგნთაგან და წმიდათა მიერ თქმულისაგან არს და ყოველი ქეშპარიტი და ქეშპარიტებით აღწერილი და წამებული მათ მიერ აჰა, წინაშე თქუჲნსა არს, შეზღუდვილნო საღმრთოთა სიყუარულითა და მარადის მოსურნენო წმიდათა ღვაწლისაო! იკითხევდით და ერსა წარმოუთხრობდით სადიდებელად ღუთისა და პატივად, რომლისაჲ არს დიდებაჲ...“ ღიმიტრი მეფე, ძე ბიორგისა და ძმა ლეონისა და თეოდოსესი, გამეფდა 957 წ. † 981 წ. ამა ღემეტრეს ებრძოდა მისი ძმა თეოდოსე და არსენ კათალიკოზის მეცადინეობით დაზავდნენ ერთმანეთს¹⁾).

პირველში, 934 წ. არსენი მოღვაწეობდა შიო მღვიმეში, სადაც ამ დროს ახლო ხანში უთარგმნია „დოღმატიკონი“ (წერ. კითხ. საზ. ბ. № 1463), ამ ხელნაწერზედ იპოვება დიდი ლავით კუროპალატის († 1001 წ. ზემოდ მოხსენებული მინაწერი.

ბასილი III. 973—983 წ. თანამოღვაწე ლავით ხახულელისა დიდებულს ხახულის ლავრაში.

ოძროპირი იოანე IV 984—995 წ.

ილარიონ II. 996—1002 წ. ამის ბრძანებით სთარგმნა წმ. მფთვიმე ათონელმა მათეს სახარების ვანმარტება ბერძულიდამ. იხ. ანდერძი მფთვიმესი ПУТЕВ. ЗАП. ПО КАХЕТ. 137 გვ. უკანასკნელ ნებსით განეშორა საყდარსა საკათალიკოზოსა.

სვიმონ II 1002—1012 წ. ამის კათოლიკოზობის ჟამს აღშენდნენ ქუთაისის მშვენიერი, ოდესმე დიდებული ბაგრატის ტაძარი და ბედიისა საეპისკოპოსო, სამურზაყა-

¹⁾ იხ. იმერეთ. ცხ. 181 გვ.

ნოშის ვგონებ ამა სვიმონმა განაახლა ძველი საეკლესიო ტიბიკონი და მასთანავე განჰკარგა წესი ეპისკოპოსთა და სხ. სამღვდლო პირთა კურთხევისა.

მელქისედეგ I 1013—1042 წწ. მელქიზედეგი ფრიად შესანიშნავი და განათლებული პირია საქართველოს ეკლესიის XI საუკ. ისტორიაში, აღზრდილი სამეფო კარზედ. მიზეზი ეს არის, რომ მელქიზედეგი ასე თამამად მოგზაურობს საბერძნეთში, რომლის იმპერატორ ბასილთან შინაურულად მიდის-მოდის. მელქიზედეგს უნდა მიეწეროს, სხვათა შორის საბერძნეთის სამეფო ოჯახის დამოყვრება ჩვენ მეფეებთან (ბაგრატ IV და სხ.)

შემდგომად ამისა წმინდამან მეუფემან კათალიკოს-პატრიარქმან მელქისედეგ მოიგო ქართლისა მონასტერი პალავრა ოთხითა სოფლითა და წუქეთი შესავლითა მასითა, შინცვისი შესავლითა მისითა და შინდობის ნახვარი; ძურბითს, რააზნაორი კარგი სოფელი ერთი; ჩუჩეთს უბანი ერთი, მიწა და ვენახი სასეფეო. ზეგანთა სოფელი, შიდარი და კუხეთს ძხატანს უბანი ერთი და ნოსორნა სოფელი ერთი; და ჰერეთს მონასტერი დიდითა ძალითა და ლაგოდუხი. და ჰერეთსვე ძატეხისა ეკლესია შესავლითა მისითა; და ძაკს ვაჭარი ათორმეტი და ზიარი სოფელი დიდი¹). მსე ყოველი სოფლები, რომელი მან მოიგო, და რომელნი სოფელნი ძველად ჰქონდეს სვეტსა ცხოველსა და კათოლიკე ეკლესიასა, და სხვა შესავალნი რაც იყვნეს — მოახსენა ბაგრატ კურაპალატსა და შეუვალად გახადნეს და მისცა სტამბუკი შეუალობისა; და სხვა რომელნიმე შესავალნი ამას წმიდისა დედა-ქალაქისა — ცხვარი, ცხენი, ღვინო ზედაშენი და რაცა იყო, ყოველი ალი ამირმა ამოაგდო და ახადა ამას წმიდასა კათოლიკე ეკ-

¹) ს. ზიარი დღესაც არსებობს სიღნაღის მაზრაში, ს. გურჯაანის დასავლეთით მალა მთის დავაკებაზედ, ს. ფხოვლის ჩრდილო დასავლეთით, გადაჰყურებს მდ. ალაზნის და ივრის ველ-მინდვრებს და ეკუთვნის თონანდრონიკაშვილებს, აბაშიძეებს და სხ.

ლესიასა; ¹⁾ და ყოველნი სოფელნი, რომელნი წმიდასა კათო-
ლიკე ეკკლესიისანი არიან, ააშენა, დადგნა ყოველგან სახლ-
ნი და ააგნო ეკკლესიანი ყოველნი, რიცხვით ყოველნივე
და შემდგომად სამხრით საღიაკენოსა წმ. მოწამეთა სამარტ-
ვილოსა შიგინ შექმნა საფლავი თვისი და დააყანა საფლავსა
ზედა თვისსა გაზრდილი მისი იოანე და უჩინა ამას საკურთ-
ხეველსა უამის მწირველსა და მისცა (თეხს ²⁾) გლეხი სამი
ფოძითა (ფუძი) სრულითა, ვენახი ერთი, მიწა ერთი, წის-
ქვილი ერთი, ქალა და ოტათლოანს გლეხი ერთი, ციხედიდს
გლეხი ერთი, ორივე ფოძითა სრულითა და ვენახი ერთი.
მცხეთას სენაკი ერთი, ბოსელი, ყანა, ვენახი. მსე ყოველი
ხელ-შეუალად თავისუფლად მისცა და გაირიგა სამკვიდრო
სასულიერო აღაპნი და მოსახსენებელი და გარდაიცვალა წმი-
და ესე ³⁾). მელქისედეგ კათალიკოზმა განაახლა სხვათა
შორის: ა) სვეტის ცხოვლის ტაძარი, რომლის ჩრდილოეთ
კედელზედ მალლა საშუალ კარნიზის ქვეშ და ჩუქურთ-
მიან ჯვარს აქეთ იქით მომწვანო ყველის ქვაზედ აწერია
ხუცური ასო მთავრულით: «ქ. ნებიითა:.. ღვთისათა:.. გა-
ნათლდა:.. ახლად:.. სამირონო ესე:..» ბრძანებითა ქრისტეს
მიერ კათალიკოზის მელქიზედევისითა: შეიწყალე უფალო

¹⁾ ალიამირი ტფილისისა შუაბისძე წინამოადგილე საპაკიჯამირისა
790—840 წ.) ამის შემდეგ მცხეთა ჯვარპატიოსნიანად დაიხრეს სარკის-
ნოზთა 922 წ. (ქ.-ცხ. 197 გვ.)

²⁾ ს. თეზი მღებარეობს მდ. ქსანსა და ოკამს შუა, 1868 წლამდე
საეკკლესიოდ ითვლებოდა; მისი გასგებელი მიხეილ ბერი—არხიმანდრიტი
† 1830 წ. და მარხია სამთავისის ტაძრის ეზოში, დასავლეთის მხრივ.

³⁾ სრული პირი ამა შესანიშნავი გუჯარისა იხ. დ. ჩუბინაშვილის
პირველად გამოცემულ ქრისტომატიაში, 1846 წ. ქართლის ცხოვრები-
დამ და სხ. ცნობები ჩვენ მოვიყვანეთ იმიტომ, რომ კათალიკოზი მელ-
ქისედეგი არც ერთს სიაში არ იხსენიება, არ ვიცით კი რა მიზეზით,
თუმცა მემატთანე თანამედროვეა აღნიშნულ შემთხვევებათა. ესევე მშვე-
ნიერი სრული გუჯარი მელქიზედევისა იხ. ქრონიკ. II ყორდანიასი,
31—36 გვ.

მონა: . შენი: . ამისი გალატოზნი ოთხნი ამინ», ბ) აღაშენა დასავლეთით მშვენიერი გალავნის კარის ბქე (დღეს ამოშენებული, ამოქოლილი). აჰა წარწერა ასო მთავრული კარბქის თაღზედ: «ქ. აღიდე შენ მიერ დამყარებული მეუფე ჩვენი ქრისტეს მიერ მელქისედექ ქართლისა კათალიკოზი, რომელმან აღაშენა წმ. ეკლესია სულისა მათისათვის...» გ) ქერემის საეპისკოპოსო ტაძარიც, რომლის საფუძველთან დატანებულ ქვაზედ წარწერაში იხსენიება. იგი იხსენიება მცხეთის სვეტი ცხოვლის ქარტაში და ბრიგოლ ღვთის-მეტყველის წიგნში¹⁾ სვეტს ცხოველს შესწირა მრავალნი წმ. ნაწილნი, ხატნი და ჯვარნი, მათ შორის შესანიშნავი საქადაგე ხატი, მრავალ ნაწილიანი, რომლის შემდეგში თავგადასავალს მოვიყვანთ წარწერებიანათ შემდეგ.²⁾ ამან შეადგინა სია სვეტი ცხოვლის უძრავ-მოძრავ ქონებისა, რაც კი მოიპოვა საბერძნეთში და საქართველოში და იმ ქონების ხელუხლებლობის დამტიკიცებას ასე ევედრება მეფეებს—ბაგრატს და ძვირიკეს: «ღვთივ. დიდებულნო, ძლიერო ბაგრატ აფხაზთა მეფეო და ნებითა ღვთისათა ყოვლისა აღმოსავლეთისა კუროპალატო და ძლიერო მეფეო ძვირიკე! ესე დაწერილი და განგებული სულისა ჩემისათვის ხელითა თქვენითა დამიმტიკიცეთ»³⁾ 1059 წ. ათონიდან მოვიდა საქართველოში ბიორგი მთაწმინდელი, თან მოიტანა მრავალი ხელ ნაწერი. საეკლესიო წიგნნი და მიმავალმა თან წაიყვანა რამდენიმე ყრმანი განსასწავლებლად ათონის მთაზედ.

იოანე V (ოქროპირი) 1042—1063 წ. საფარელი აღიზარდა ანტიოქიის მახლობლად ქართველთა ღწის მშობლის მონასტერს კაჯიხჳსში. მელქისედეკის საბერძნეთში უკანასკნელ მოგზაურობის დროს ესე იოანე განაგებდასაკათალიკოსო

1) იხ. ისტ. ბაქრაძ. 257 გვ.

2) იხ. 1605—1615 წ. ქვეშე იოანე კათალიკოზი.

3) იხ. ქ.-ცხ. 221—222 გვ.

საყდარსა. „გარდაიცვალა წმიდა ესე (მელქისედეკი) და აწ წარუ-
მართონ ღმერთმან ოქროპირს, მელქისედეკისაგან შვილად
გაზრდილსა; დაჯდა კათალიკოზ-პატრიარქად ოქროპირი“. **ამანაც** მრავალნი შემატნა ღიღსა კათოლიკე სამოციქულო
ეკლესიასა და აღაშენა დასავლის კუთხესა სამხრით ეკვდე-
რი ქვითა წმინდითა და თეთრად შევნიერად გამოქანდაკებუ-
ლითა... და სხვაც შესავალნი, რაც იყვნეს, მოახსენა ბაგ-
რატ კურატ-პალატსა და ძვირიკე კახთ მეფესა, ძის წულსა
ძვირიკე მეფისასა, და შეუვალად გაუხადნეს და მისცა სიმტ-
კიცე შეუალობისა. წმიდამან ამან კათალიკოზ-პატრიარქმან
ოქროპირმან მრავალნი ეკლესიანი აღაშენა და განაახლნა“...
ასრე მოგვითხრობს მემატნიანე. ბერძულიდამ სთარგმნა მან „წი-
ნამძღვარი“ ათანასი პატრიარქისა და წიგნი ბრიგოლ ნაზიან-
ზელისა¹⁾ იერუსალიმში, გოლგოთის მონასტერს მისრული
მცხეთელი მღვდელი სტეფანე პალავრელი დაუწესებიათ მწირ-
ველად ქართლისა კათალიკოზისა ოქროპირისა“, აქვე უყიდ-
ნია სტეფანეს 1048 წ. აღწერილი ლაშთხვერის სახარება.
სოფ. შოკაში ამა იოანეს დროს აღშენდა თოფორავანის
ტბის მახლობლად მშვენიერი ტაძარი. XI საუკუნეში ქართ-
ველთა შორის სარწმუნოებრივ ნიადაგზედ ეროვნულის გრძ-
ნობის დიდის ხნიდგან აღორძინებამ, როგორც წინათ მოვიხ-
სენიეთ, გამოიწვია წინააღმდეგობა საბერძნეთში და სირიაში.
ამიტომ ანტიოქიის პატრიარქი XI საუკ. თეოდოსე შეც-
თომად სთვლიდა თვის წინამოადგილეთა თანხმობასა ქართ-
ველთა ეკლესიის თავისუფლობაზედ და ამ საქმის გამო-
ძიებაში შევიდა; მოახსენეს თეოდოსეს: მღუდელთ მოძ-
ღუარნი ქართლისანი, არა რომლისა პატრიარქისა კელმწიფე-
ბასა ქუშე არიან და ყოველნი საეკლესიონი წესნი მათ მიერ
განიგებიან და თვთ დაისმენ კათალიკოზთა და ეპისკოპოსთა
და არა სამართალი არს ესე, რამეთუ ათორმეტთა მოციქულ-

1) იხ. წყობილ სიტ. 208 გვ.

თავანი არავინ მისრულ არს ქუეყანასა მათსა... ჯერ არს რა-
თა კელმწიფებასა ქუეშე ანტიოქიისა პატრიარქისა იმწყსე.
ბოდინ და აქა იკურთხებოდეს კათალიკოზი.“ ამ დროს წმ.
ბიორგი მთაწმიდელმა, როგორც მკაფიოდ გამომთქმელმა
ქართველთა ეროვნული გრძნობის აღორძინებისამ—უპასუხა.
მკვახედ: „რად ესრეთ უგუნურად შეგირაცხიეს ნათესავი
ქართველთა, წრფელი და უმანკო?... მოღებად ეც წიგნი
„მიმოსლვა ანდრია მოციქულისა“... წმიდაო მეუფეო! შენ
იტყვ, ვითარმედ თავისა მის მოციქულთასა პეტრეს საყდარ-
სა ვზიო. ხოლო ჩუენ პირველ წოდებულისა და ძმისა თვის-
სა მწოდებელისა ნაწილნი ვართ და სამწყსონი, მის მიერ მოქ-
ცეულნი და განათლებულნი, და ერთი წთა ათორმეტთა
მოციქულთაგანი, სიმონს ვიტყვ ძანანელსა, ქუცყანასა ჩუენ-
სა დამარხულ არს აფხაზეთს, რომელსა ნიკოპსია ეწოდე-
ბის... შუენის ესრეთ, რათა წოდებული იგი მწოდებელ-
სა მას დაემორჩილოს; რამეთუ პეტრესი ჯერ არს, რათა-
დაემორჩილოს მწოდებელსა თვისსა და ძმასა ანდრიას, და
რათა თქუნ დაგვემორჩილნეთ... იყო ჟამი, რომელ ყოველ-
სა საბერძნეთსა შინა მართლ-მადიდებლობა არა იპოებოდა;
იონე ზუთელ ებისკოპოზი მცხეთას იკურთხა ებისკოპოზად,
ვითარცა სწერია დიდსა სჯნაქსარსა“. კურთხევა ზუთელ იო-
ანესი მოხდა 758 წ. (ისტორია ბაქრაძისა გვ. 202).

ამისა შემდგომად (ე. ი. შემდგომ ერეკლე მეფის ძლე-
ვა-მოსილად დაბრუნების) განეფინა ქადაგება მუჰმედ უს-
ჯულოსა და მრავალი ერი შეუდგა მას. შემდგომად მისა
გამოვიდეს სპარსნი და პონტომდე მოიწივნეს და ყოველი
ძაბლუკია დაიპყრეს. და ვითარ იგი იყო კურთხევა კათალი-
კოზისა ანტიოქიით, ვერღარავის კელმწიფებოდა სლვად გზა-
სა ანტიოქიისასა: ამისთვის დიდი ზრუნვა აქვნდა ქართველ-
თა. —ხოლო დღეთა თეოფილე ანტიოქიელ პატრიარქისათა
წარავლინეს მოციქულნი და მიუთხრეს ამის პირისათვის. ხო-
ლო თეოფილე ჰქმნა კრება საზოგადო და განაწესეს, რათა

შეკრებობიან ეპისკოპოზნი სამრევლოაჲსა მისისანი და აკურთხედენ კათალიკოზსა, რომელიცა სთნდეს მეფესა და ერსა; და ამის პირისათჳს დაწერა წიგნი და დაბეჭდულად წარმოგზავნა. ხოლო ვითარ იგინი პირველ იყვნეს ასნი სოფელნი სასყიდლად მირონისა, ამის წილ განუწესა ასი დრაჰკანი. ხოლო შემდგომად ამისა კვალად ეს ოდენ განაჩინეს, რათა სახელით ოდენ მოიხსენებოდეს პატრიარქი ანტიოქელი მართლს, ესრეთ განაგეს მართლისა ეკკლესიათა წესი და ქ(კვე) და ესრეთცა არს დღეინდელად დღედმდე“. ¹⁾

ბესარიონ კ^წი „გრდემლში“ სწერს: „ესრეთ შესასწავებელ არს ტახტიკონსა შინა წ^წისა კონსტანტინეპოლისასა: „მას ჟამსა წ^წა მეექუსესა კრებასა ქონსტანტინე პოლონატისასა ბიორგი ქონსტანტინეპოლელისა და თეოფანე ანტიოქელისა და მათ თანა 130 მამათაგან გაპატოხნდა კ^წი ქართლისა და ჰყვეს მამათ მთავრად და თავისუფლად და უფლად ყოველსა ზედა საქართველოსა; და მერმე კვალადვე კრებასა შინა ანტიოქიისასა განთავისუფლდა და გაპატოხნდა, რამეთუ არღარა ვისგან ხელქვებარ არს, არამედ თავისუფალ და მამათმთავარი არს“. ²⁾

გიორგი III 1056—1063 წ. ამას უწერია ხელი 1058 წ. ბაგრატ IV გუჯარზედ; ³⁾ ამის დროსვე აღწერილი აღავერდის სახარება.

ვახტანგ II საფარელი. 1064—1089 წ. ხელი უწერია მეფე ბიორგი II 1073 წ. გუჯარზედ ⁴⁾.

¹⁾ იხ. ქრონიკ. I 76—77 გვ.

²⁾ ყურადღების ღირსია, რომ XI საუკ. ქართველი მოღვაწე გრიგოლ ბაკურიანის ძე გავიდა საბერძნეთში; დაარსა რამდენიმე მონასტერი და სხვათა შორის ბოლღარიაში; ამა მონასტერთათვის შეადგინა სამონასტრო ტიპიკონი, რომლითაც აკრძალა ჯოხით, ანუ ხელით დასჯა ბერმონაზონთა. ეტყობა წინათ ხმარებაში ყოფილა ესრეთი სამარცხვინო სასჯელი. იხ. ათონის მთის აღაპი № 38, 225 გვ.

³⁾ იხ. შიომღვიმ. გუჯრები 4 გვ.

⁴⁾ იხ. შიომღვიმ. გუჯ. 12 გვ.

იოანე VI 1090—1127 წ. საფარელი, ამის დროს იყო კრება რუის-ურბნისისა 1104—1105 წლებში; ამ კრების სრული „ძეგლის დება და განაჩენი“ დაცულია სვეტიცხოვლის „დიდს სჯულის კანონთა XII საუკ. ხელნაწერში № 76, რომელიც დღეს საეკლესიო მუზეუმში ინახება. ეს ძეგრფასი „ძეგლის დება“ ცალკე მოათავსა თ. ჟორდანიამ ქრონიკებში II, 54—72 გვ.

სვიმონ III 1128—1144 წ. ესე იყო გულაბრისძე, ბიძა სახელოვანის კათალიკოსის ნიკოლოზისა, კახელი¹⁾. აღიზარდა არმაზის წმ. საბას მონასტერში, რომელიც შემდეგ მეფე ლავით აღმაშენებელმა შესწირა სინა მთის წმ. მკატერინეს მონასტერს. XVII საუკუნეში ისევ დედათ მონასტრად იყო; აქ მოღვაწეობდა სპარსეთიდან ტყვეობიდან მოსული ცოლი ზურაბ ერისთავისა, რომელიც მოლოზნად შედგა და თავისი დიდძალი ქონება იქვე მიიტანა და შესწირა. ღღეს ეს მონასტერი ვილაც გორნიჩის ცოლის ხელშია.

ილია 1145—1149 წ. ამან განამშვენა ქართველთა ეკლესია ქადაგებითა; დიდი ამაგი დასდო სვეტიცხოვლის ტაძრის განშვენებისათვის.

ნიკოლოზ I 1149—1160 წ. ქახელი, ძმისწული სვიმონ კათალიკოზისა; აღმწერი სვეტიცხოვლის „სვინაქსრისა“ № 48, გვარით — გულაბრის ძე. ნიკოლოზი არის დიდად განათლებული და ნიჭიერი კაცი. იგი საუკეთესო წარმომადგენელია XII საუკუნისა, როდესაც ქართველი ერის კულტურამ და ისტორიულმა ცხოვრებამ ფრთები შეისხა და უმაღლეს წარმატებადმდე მიადწია. ნიკოლოზის შეხედულება ბერძენების და ქართველების შესახებ ფრიად საინტერესოა: მცირედ რაჟმეს ბერძენნი აზვიადებენო, ბუკს ნალარას უკრავენო, არც ერთს შემთხვევას — მცირეს, თუ დიდს დაუწერავს არ უშვებენო. ჩვენ ქართველნი კი ალალ-მართალნი, გულუბრყვი-

¹⁾ იხ. საქ. სამოთ. 108—109 და შიმღ. მამათ. ცხ. № 170, 122 გვ.

ლონი ვართ და ქეშმარიტი, დიდი შემთხვევების დაწერაც გვეძნელებაო, არამც თუ წვრილმანებს ავჰყვეთ და გავაზიადოთო. ამიტომ უცვლელად მოგვყავს ეს ადგილი: „...პირველად უკვე ესე საცნაურ ვყო თქვენდამი, # ღვთის მოყვარენო! რომელიცა ესე ნამდვლვე ღირს არს თხრობისა, რამეთუ ვითარცა რაჲ ნათესავთა შორის კაცთასა მრავალნი რაჲ კელოვნებანი იპოვებიან და კაცად-კაცადთათჳს თჳსად მიუჩნს ყოველთავე თჳსი სახმარობაჲ, რამეთუ რომელსამე იგი, და რომელსამე ესე. მსრე სახედვე უკვე იხილვების და ნათესავთაცა შორის: რამეთუ რომელნიმე ნათესავნი ესე ვითარნი არიან ბუნებით, ხოლო რომელნიმე ეგე ვითარნი, სიტყუსაებრ სამოციქულოსა ნამდვლვე განყოფანი არიან მადღთანნი უოველთავე შორის, რამეთუ რომელნიმე ნათესავნი ლბილ და დედაღ არიან და ფრიად მოსწრაფე ენა მქვერობისა ფილოსოფოსობისათჳს და საკვრველი რაჲმე გულსმოდგინებაჲ და ტრფიალებაჲ მოუგის გამოძიებაჲთა, რომელთათჳსმე ღვთისაჲთაცა და კაცობრივთა და ყოველთავე დაბადებულთათჳსცა. და ამით სახითა რეცა მძლეობენ ყოველთა ზედა სილადითა გონებისათა, ვითარცა ზეშთა ქმნილნი და ენა მქვერობაჲთა და სიბრძნეაჲ თჳსთა მიმართ მინდობილობენ, რათა სიბრძნით მოხსენებითა ენისათა ნუგეშინისცემდედ სჯნიდისითა ცხოვრებისა თჳსისათა, ვითარ სახედ არიან ელენნი ესე ბერძენნი. ხოლო სხვანი არიან ბუნებით სდაგნი და მარტივნი და გონებით წრფელნი, სიმატლესა ცხფრებისასა და უდელსა უმანკობისასა მზიდველნი, და მხლად ღვთისაჲ ოდენ და მკლავისა თჳსისა მოსავნი, რამელითაცა უკვე გამოისახჳს და საცნაურ იქმნების სიქველე ჭაბუკისა, ვითარცა აჰა ესე რა არიან ნათესავნი ჩვენ ქართველთანი, რამეთუ ვითარცა საცნაურ არს ყოველთა მიერ უეჭველად ესე ვითარი ბუნებაჲ პირველთგანვე უკვე დამცველობს ნათესავთა შორის ქართველთასა, რამეთუ არა ოდეს ჰქონებია ჩვეულებაჲ ფილოსოფოსობისა და სწავლულეებისა გამოძიებითა და ენამქვერობაჲთა. ხოლო სხვანი

უკვე ნათესავნი სხვადათა რაჲთმე მიმართ ღონისძიებითა და ხელოვნებათა მინდობილობენ. ღა სხვანი სხვადათა რომელნიმე მათდა, რომელნიმე ამათ და ყოველთავე უკვე თვს თვსად შეუცავს საზღვარი ტომებისა თვისისა და უკეთუმცა არა ვიდრემე საჭირო მექნებოდა მიზეზი მეტყველებათა განგრძობისა, თვთეულადმცა უკვე წარმოვაჩინე შემსგზავსებულეზა ნათესავ ტომებისა თითოეულისა, რამეთუ არა საჭირო ვიდრემე იყო ჩვენდა ესე წყალობითა ღვთისადათა. ხოლო აწ შეუღდინო ცხად მყოფელად სახისა საქმეცა მიზეზმყოფელი განგრძობისა ჩვენისა, რამეთუ მიზეზი მეტყველებისა ჩემისა ესე ვიდრემე არს, რამეთუ, ვითარცა ეგერა პირველვე ვთქუ ზემორე ჩვეულებაჲ, ვიდრემე და წურთილებაჲ გამომეტყველებისა და გამოძიება სამეცნიეროთა და საფილოსოფოსოთა საქმეთა არა რაჲ უკვე ჰქონებია ნათესავსა ქართველთასა, ვითარცა ბერძენთა შორის დღესცა იხილვების ესე ვითარი საქმე, რამეთუ რაჲცა რაჲმე უცხად და საკრეფელი საქმე სანაურ იქმნეს, მუის მისვე ჟამსა შინა მეფესეულად აღსწერენ, და ესრეთ სიმტკიცედ და სახსენებელად მომავალთა ნათესავთათვს ძეგლად წარუწყმედელად დაუტეობენ. ხოლო უკეთუ საღმრთოთა მოქმედებითა, გინა თუ ხატთაგან იქმნეს რაჲ, ანუ თუ ჯვარისა, გინა თუ ნაწილთაგან წმიდათასა, ანუ თუ სხეულსავე შორის მყოფთა წმიდათა კაცთაგან,—რადღა უკვე სახმარ არს სათქმელად, თუ ვითარ კინი ოდენთაცა არა რაჲს დაუტეობენ აღუწერელად და არცა ვიდრემე მისცემენ უფსკრულსა დავიწყებისასა. ხოლო ვითარცა მრავალ გზის ვთქუ, ესე ვითარისა მოქმედებისაგან უფლად უცხონი და უმეტარნი აჩიან ნათესავნი ესე ქართველთანი. უკეთუ არა, ვითარმცა ვინ აღრიცხვნა, თუ რაოდენნი უკვე და რაბამნი სასწაულნი ქმნილ არიან სვეტისა ცხოველისაგან ჟამსა მას პირველ გამოჩენისა მისისასა ღ შემდგომითი შემდგომად. მსე უკვე უწყოდეთ ჰემმარიტი, უკეთუმცა ვის აღეწერნეს, ვითარცა არს ჩვეულება ბერძენთა ნათესავისა, რამცა უკვე დაიტი.

სოფელქმან უფელქმან აღწერილი წიგნები, სიტყვსაებრ წმიდისა სახარებისა...“¹⁾.

ჩვენ ვფიქრობთ რომ ნიკოლოზმა ათონზე, ივერიის ლავრაში და საბერძნეთში მიიღო განათლება. 1160 წ. ნიკოლოზმა უარი სთქვა კათალიკოზობაზედ და იერუსალიმში წავიდა. „პირველად აღმოუწოდა (წმ. თამარ მეფემ*) 1184 წ. წმიდით ქალაქით იერუსალიმით ნიკოლოზს ზულაბრის ძესა, რომელსა სიმდაბლისა ძლით ეჯმნა ქართლისა კათალიკოზობისაგან... ხალხი უემოკრბეს ყოვლით კერძო სამეფოსა მისისა ებისკოპოსნი, რომელთა პირველად აქვნდა ზემო ხსენებული იგი ნიკოლოზ, მსგავსი სეხნისა თვისისა წმიდისა ნიკოლოზისი...“²⁾ ამა კრებამ დიდი საფრთხე მოაშორა თავიდან როგორც საქართველოს ერსა, ისე ეკკლესიასა.

გიიველ III (1160—1187 წ.) შირიანის ძე. ამის უამს მოვიდა საქართველოში სირიის პატრიარქი მენატე მეფე ბიორგის III წინაშე მოციქულად ჯელალ მდდინისაგან, რათა ტყვეები გაენთავისუფლებინა³⁾ ამა მიქელს ჰხვდა წილად მეფედ კურთხევა თამარ დედოფლისა 1179 წ., რომელიც პატივს არა სცემდა ვითარცა კაცსა ამპარტავანსა და უფლებებისა მოყვარესა, ამისათვის თამარს უნდოდა ამისი გადაყენება და ნიკოლოზ ზულაბრის ძის (იერუსალიმელის) აღყვანა; მაგრამ ამ უკანასკნელმა სიმდაბლისა გამო უარი ჰსთქვა. თამარ დედოფალმა გამეფების უმაღლ (1186 წ.) მოახდინა სა-

¹⁾ იხ. შიომღვიმ. მამათ ცხოვ. № 170 გვ. 417—418.

²⁾ ქრისტეს ეკკლესიისათვის და სამშობლოსათვის დამაშვრალი და მრავლად ჭირნახული წმ. თამარ დედოფალი დღემდე მიჩრდილული იყო; ვიეთნიმე უარჰყოფდნენ თამარის წმიდათა შორის აღრაცხვასა ჩვენ დროში, მაგრამ ამ უკანასკნელ დროს საგარეჯოს მთაში ერთს ძველს საყდარში აღმოჩნდა ძველი ტილოზედ დახატული, ჩარჩოიანი ხატი თამარისათვის სხივ მოვლებული წარწერით: «წმიდა თამარ დედოფალი». დღეს ეს ხატი საქართველოს სამღვდელოების საეკკლესიო მუზეუმშია დაცული.

³⁾ იხ. ქ.-ცხ. I 279—280.

⁴⁾ იხ. ბარათ. IV რვ. 44 გვ. და ქ.-ცხ. 276 გვ.

სულიერო პირთა კრება „განმართვად საეკლესიოთა და ქრისტიანებრივთა წესთა“. ამ კრებაზედ თავმჯდომარეობდა ნიკოლოზი. ამ შესანიშნავ კრებაზედ ყური ვათხოვოთ ჩვენს მემატიანეს: „...ინება (თამარმა) რათა იქმნეს შეყრა და გამორჩევა დიდთა მათ და მსოფლიოთა კრებათა. პირველად აღმოუწოდა წმიდით ქალაქით იერუსალიმით ნიკოლოზს გულაბრის ძესა, რომელსა სიმდაბლისა ძლით ეჯმნა ქართლისა კათალიკოზობისაგან. მსე რა მიიყვანნა, შემოჰკრიბნა (თამარმა) ყოველნი სამეფოსა თვისისა მღვდელთ-მთავარნი, მონაზონნი და მეუღაბნოენი, კაცნი მეცნიერნი საღმრთოსა სჯულისანი და მოსწრაფე იყო, რათა მართლ-მადიდებლობასა ზედა შემოთესილნი ბოროტნი თესლნი აღმოფხვრნენ სამეფოსაგან თვისისა, რომელი ესე განემარჯვა აღრე სასოებითა კეთილის მქონებლითა. ხოლო შემოკრბეს ყოვლით კერძო სამეფოსა მისისა ეპისკოპოსნი, რომელთა პირველად აქვნდა (თავმჯდომარეობდა) ზემოხსენებული იგი ნიკოლოზი და ანტონ ქუთათელი საღირის ძე, დიდად განთქმული სათნოებათა შინა და ძლიერი სიტყვით და საქმით. მიეგებვოდა მათ წმ. თამარ დიდითა სიმდაბლითა, ვითარცა ერთი კაცი შეურაცხი, და არა ვითარცა მეფე, ვითარ. ანგელოზთა და არა კაცთა. შეჰკრიბნა ყოველნი ერთსა სადგურსა და დასხნა საყდრებითა (მაღალი დასაჯდომელი—კათედრა), ხოლო თვით დაჯდა შორის მათსა მარტოდ, და არა მეფობით, და ესრედ ეუბნებოდა:

„ჰ, წმიდანო მამანო! თქვენ ღვთისა მიერ განჩინებულხართ მოძღვრად ჩვენდა და მმართველად წმიდათა ეკლესიათა, და თანაგაცთ სიტყვის მიგებად სულთათჳს ჩვენთა! გამოიძიეთ ყოველი კეთილად, დაამტკიცეთ მართალი და განხადეთ ყოველი გვლარძნილი; იწყეთ პირველად ჩემზედა, რამეთუ შარაჲანდელი ესე მეფობისა არს, და არა ღვთის მბრძოლობისა! ნუ თვალახვამთ მთავართა სიდიდისათჳს, ნუცა გლახკთა უღებყოფთ სიმცირისათჳს: თქვენ, სიტყვთ, ხოლო მე

საქმით; თქვენ სწავლით, ხოლო მე განწვრთით! ზოგად ხელ-
მივცეთ დაცვად სჯულთა საღმრთოთა შეუშინებელად, რათა
არა ზოგად ვიზღვივნეთ! თქვენ ვითარცა მღვდელნი, ხოლო
მე ვითარცა მეთე! თქვენ ვითარცა მნენი, ხოლო მე ებგურ
(ჯაშუში)!“..

მსმნეს რა სიტყვანი ესე ყოველსა მას კრებულსა მამა-
თასა, მადლობდეს ლმერთს და თანად მეფესა ღვთივ განბრძ-
ნობილსა. ჯდა უკვე წმ. თამარ მცირედ ჟამ შორის მათსა,
მერმე მოილო კურთხევა მათგან და წარვიდა პალატად თვისად.
ხოლო წინამძღვართა კრებისათა ნიკოლოზ და ანტონი,
რომელნი ვითარცა პირმეტყველნი მთიებნი უძლოდეს მომ-
რგვლებასა ცაებრისა მის ვარსკვლავთა ვარსკვლავისასა, ხო-
ლო არა ინება მაშინდელან მან მიქელ კათალიკოზმან შო-
რის მათსა (კრებისა) ყოფა, რამეთუ წინა უკმო იყო წესთა-
გან საეკლესიოთა და ჭყონდიდელ-მაწყვერლობა და მწიგ-
ნობართა უხუცესობაცა მას (მიქელს) მოეხვეჭა უფლისა-
გან,—არამედ ვერ განაყენეს, დაღაცათუ ფრიად იღვაწეს,
არამედ თვით განაყენა აღრე სასჯელმან ლვთისამან. ხოლო
სხვანი ფინმე ეპისკოპოსნი შესცვალნეს და მათ წილ საღმრ-
თონი კაცნი და მეცნიერნი სჯულისანი დასხნეს და სხვანი
საეკლესიონი წესნი განმართნეს, უდებთა მიერ დახსნილნი;
ხოლო აღივსებოდა რა კრება და აღდგეს წმინდანნი მამანი,
კვალად მეფე თამარ მიექცა საურავთა და განსაგებელთა სა-
მეფოსა თვისისათა...“¹⁾ მიქელმა, ვითარცა ფრიად თავმო-
ყვარე კაცმა, ვერ აიტანა ნიკოლოზის პირველობა კრება-
ზედ და თავის შეურაცხებად მიიღო; ზედ კრებამ მითვისებუ-
ლი ჭყონდიდელ-მაწყვერლობა და სამთავნელობაც ჩამოარ-
თვა — და ამიტომ მალე გარდაიცვალა. მიქელის სიკვდილი
დასაკლისად არავინ მიიღო, არავის ეწყინა, „რამეთუ ყო-
ველნი სძულობდეს მას“²⁾.

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 279—280 გვ.

²⁾ იხ. ქ. ცხ. I 191 გვ.

მიქელის შემდეგ ღავით გარესჯილამ მოიყვანეს ანტონ ბელთანის ძე და კვლავ უბოძეს ჭყონდილობა, რომელი მისტაცა მიქელმა; მისცეს ეგრეთვე სამთავისის ეპარქია, შისისხევი და მწიგნობართ უხუცესობა. მიქელის დროსვე (1174 წ.) მოვიდნენ ათონის მთილამ საქართველოში მთარგმნელნი მამანი—მფრემ მცირე, თეოფილე, არსენი, იოანე ტაიქის ძე და სხ.

თეოდორა II 1188 --1202 წ. სხვა ეპისკოპოსებთან ესეც იმყოფებოდა დედოფალ თამართან ჯარის გასტუმრების დროს როქნედინთან საბრძოლველად 1203 წ. ყარსის მახლობლად. მობრუნებულნი სამცხეში, ოძრხეს ციხეში განატარებდნენ დღე ღამესა ლოცვითა, მომლოდნელნი ომის ამბავისა ბრძოლის ველიდამ. 1189 წ. აწერს ხელს თამარ დედოფლის გუჯარზედ¹⁾ ისტ. ბარათ. IV რვ. 78. გვ. „კაცი წმინდა და სახიერი“.

ბასილი IV 1202—1204 წ.

იოანე VI 1204—1209 წ. ებრძოდა სომეხთა სარწმუნოებას და მცდელობდა მათ შემოერთებასა. „კაცი ანგელოსთა სწორი და სულითა საღმრთოთა აღსავსე“.

ეპიფანე 1207—1208 წ.²⁾

ნიკოლოზ II 1209—1212 წ.

არსენი 1213—1234 წ. ბულმაისის ძე, ძმა აბუსერისა და შარდანიისა; აღმწერი ოთხ-თვეყულის პროლოგისა (თებერ., მარტი, აპრილი, და მაისისა) პატივად წმიდათა და მათ შორის პატივად შიო მღვიმელისა, პირი ლუთის ხატისა³⁾. ამის ნებართვით რუსუდან დედოფალს ჰქონდა მიწერ-მოწერა, 1225 წლითგან რომის პაპა ჰონორი III-თან—თათრებზე მოგვეშველე და შენი ქვეშევრდომნი შევიქმნებითო. არსენი კრე-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდანიასი I 277 გვ. და II 75 გვ.

²⁾ იხ. ქრონიკ. I, 80—81 გვ.

³⁾ იხ. ხელნაწ. № 83 სსეკ. მუხ. და ქრონიკ I ჟორდან. 81 გვ.

ბით ამხილებდა ლაშა ზიორგის უგვანსა ცხოვრებასა და გარყენილებაში დროს გატარებასა; ვერა გზით ვერ დაითანხმეს ლაშა კანონიერად ექორწინა და ცოლი შეერთო¹⁾). უკანასკნელ დროს არსენმა თავი დაანება კათალიკოზობასა და შიომღვიმის უდაბნოში დამკვიდრდა სამოღვაწეოდ.

გიორგი II 1234—1239 წ. წინად მთ.-ეპისკოპოსი. ამის დროს დაწერილია შესანიშნავი ისტორიული „ვაჰანის ქვაბის ძეგლი“²⁾

ნიკოლოზ 1240—1279 წ. ძე ძაგანისი, ვგონებ აბულეთის ძისა.³⁾ მსე ნიკოლოზ კათალიკოზი არის ერთი საუკეთესო საქართველოს შეილთაგანი. იგი სცხოვრებდა იმ დროს, როდესაც სისხლის ნაკადულნი სდიოდენ საქართველოს მიწა

1) იხ. ქ.-ცხ. 342 გვ.

2) იხ. გამოც. ჟორდანიას მიერ 1896 წ.

3) როგორც თანდათან ირკვევა, ზევედგინის ძეთა (შემდეგ ამილახვართა) საგვარეულო დაჰპატრონებია ზედსიძეობით აბულეთის ძეთა, ქართლის ერისთავთა სამკვიდრებელსა. ამიტომ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ს. კალაში, სადაც უმთავრესად ბინადრობენ ამილახვარნი ძველადგანვე და პატრონობენ რეხის ხეობასა, უძველესი საყდარი წმ. ნიკოლოზისა, მდებარე ცხვილოსის გალავნებიდგან ჩამომავალ ზემო გზის ბოლოს, თ. ი. და დ. ამილახვართა ზერის აღმოსავლეთით, — აღშენებული უნდა იყოს ამა ნიკოლოზ კათალიკოზისაგან, რადგან ამა საყდრის ძველს ძვირფასს ხატზედ ჩვენ ამოვიკითხეთ ხუცური ასომთავრულით შემდეგი წარწერა: „ქ. ჰ მღუდელთ: მთავართა: შორის დიდებულო: წაო: ნკზ: მზ მფრვლ: ექმნ: მოვს: დ: მკობელს: შსა: პა: ნის: კ: მნაგლ: დმიტრის:...“ ჩვენ ასე ვკითხულობთ— ჰ მღვდელთ-მთავართა შორის დიდებულო, წმიდაო ნიკოლოზ, მეოხ-მფარველ ექმენ მოსაესა და მკობელსა შენსა პატრონსა ნიკოლოზს კათალიკოზსა, მანგლელ დმიტრის... ნიკოლოზ კათალიკოზის მედროეთა შორის ჩვენ ვიცით დემეტრე წილკნელი (ქრონ. II 126 გვ.), რომელსაც შეიძლება მერე მანგლელობა მიეღოს, რადგან აბულეთის ძეთ ეკუთვნოდათ მაშვერ-ხრამზე დიდი მთა-ბარი. რუის-ურბნისის კრებამ (1103—1104 წ.) განჰკვეთა ეპისკოპოსი მოდისტოს, ძმა ძაგანისა. იხ. ქრონიკ II 142 გვ.

წყალზედ, როდესაც „სალმობიერი ღალადი, ტირილი, ტკი-
ვილი და ზახილი, და უზენარო ვნება და საზარელთა ხმათა-
გან იძროდა ქალაქი ყოველი, რამეთუ უმრავლესი ერი ვითა-
ცხოვარნი შეკრიბიან (თათართა, ჯალალედინისაგან ტფილი-
სის აოხრების დროს 1227 წ). და ხოცდიან! და ჰხედვიდეს
ზოგნი საყვარელთა შვილთა და ზოგნი ძმათა, და მამათა, და
ქმარნი ცოლთა, უპატიოდ მკვდრად მდებარეთა, ცხენთა მიერ
დათრგუნვილთა და ფოლოორცთა (ღრატე) შინა ძაღლთა
მიერ ზიდულთა; და არა თუ დაფლვასა მიწასა შინა ღირს
ჰყოფდეს, ეკკლესიანი და ყოველნი პატროსანნი სამსხვერპ-
ლონი შეურაცხ იქმნებოდეს, პატროსანნი მღვდელნი და ღია-
კონნი და მონაზონნი ეკკლესიათა შინა თვით ხატთა და
ჯვართა თანა შეიმუსრვოდეს!..“¹⁾ როდესაც იქმნა მოწვევა-
სრულიადისა ღვთისა რისხვისა და განწირვა ქართველთა ნა-
თესავისა სიმრავლისათვის უსჯულოებათა ჩვენთასა, და იქმნა
უკუნ ქცევა სვე-სვიანისა, სრულისა და მადლისა და საჩი-
ნოსა დავითიანისა დროშისა გამარჯვებულისა!“²⁾ როდესაც
„უმთავრესთა მკვდართა მდინარეთა შინა შთაუტევებდეს;
მოიგონეს სხვაცა სიბოროტე, რომლისა ხსენება სირცხვილ
მიჩნს, რამეთუ გლოვათა და ცრემლთა მიერ შევიცვები, თუ
ვითარ განვარისხეთ მოწყალე და შემწყნარებელი ღმერთი
არა შეწყალებად ჩვენდა! იწყეს რღვევად ეკკლესიათა, ვიდ-
რე საფუძველადმდე!“³⁾ და ყოველი ესე იქმნებოდა „უკეთუ-
რებისათვის მკვიდრთა ქართლისათა; რამეთუ ყოველი ჰასაკი
ბერთა და ჭაბუკთა, მეფეთა და მთავართა, დიდთა და მცირ-
რეთა—მიდრკა სიბოროტეთა მიმართ, რამეთუ დაუტევეს სა-
მართალი და წყალობა! ყოველი ერი იქმნოდა სიბილწესა!“⁴⁾

1) იხ. ქ.-ცხ. I, 358 გვ.

2) იქვე 347 გვ.

3) იქვე 354 გვ.

4) იქვე 359 გვ.

და ესრეთ „ირყვნებოდა ქვეყანა(ქართ ლი) მათ მიერ და ძლიერნი იგი მბრძოლნი და სახელოვანნი ულონო იქმნნეს და ვერლარა ეძლოთ წყობისა ყოფად თათართა... და სრულიადსა გაოხრებასა მიეცნეს! 1) აი ამისთანა მწარე ღროს დაიბადა, აღიზარდა და კათალიკოზ იქმნა ნიკოლოოზი. ამისთანა გაჭირვებაში ქვეყნის საშველად ნიკოლოოზმა მიმართა სარწმუნოებისა და ზნე-ჩვეულებათა განმართვასა. ამისათვის იგი ძლიერის სიტყვით ამხილებს ჯერ რუსუდანს, მერე ორივე ლავითებს და ბოლოს ლიმიტრი II, თავდადებულს; მაგრამ იმედ გადაწყვეტილი ნებისთ თავს ანებებს კათალიკოზობას და შიომღვიმეში ბინავდება, ვითარცა ერთი მემხოლოეთათაგანი და ემსგავსა იერემია წინასწარმეტყველსა, ტირილით და ვაებით მომთქმელი სამშობლოს უბედურებათა! ნიკოლოოზი ბოლოს არ დაერიდა, არ შეუშინდა მაინც მონგოლთა ძლიერებას: იგი მივიდა სამარყანდში ულო ყვენთან 1243 წ., ჰსთხოვდა ქრისტიანეთა შებრალებასა, ეკლესიათა დაცვასა. ნიკოლოოზის ესრეთს საღმრთო მოქმედებას მონგოლთ მბრძანებელმა დიდად პატივისცა და უმთავრესი სათხოვარიც აღუსრულა: მეორე წელსვე(1244 წ.) ნარინ ლავით IV და ლავით V მეფედ ეკურთხნენ ტფილისის მეტეხის ტაძარში მონგოლთა ნებართვით. აი როგორ აღგვიწერს ჩვენი თვალ ცრემლ-შეუშრობელი მემატია ნე ნიკოლოოზის სახელოვანს მეზავრობასა: „...წარვიდა ულოს წინაშე კათალიკოზი ნიკოლოოზ, კაცი სულითა მხილველი, მობაძავი ანგელოსთა და მრავალთა მოღვაწებათა შინა საკვირველი მართლმადიდებელი, ძლიერი და თვალ-უხვად მამხილებელი მეფეთა და მთავართა! რამეთუ იყოცა უმანკო და არავის თვალ ახვნის. იხილა რა ყაენმან, განჭკვირდა წესსა და ხიჯვასა შესახედავისა მისისსა, რამეთუ არა მეცნიერ იყო ნათესავსა ქრისტიანეთასა, თვინიერ არქვანთა, და პატივისცა პატივითა დიდითა და დაუწერეს იერჯაყი, რომელ აწს წიგნი შე-

1) იქვე 360 გვ.

წააღების, და მისცეს შინა (საწირავი ფული), და შეუქმნეს ჯვარნი ოქროსანი და შეუქმნა თვალითა მიერ და მარჯალიტთა და უბოძა ერთი თვით კათალიკოზსა, ერთი მოძღვარსა ვარძიისსა, რომელი თანაჰყვა კათალიკოზსა; და არგანიცა (კვერთხი სამღვდელთმთავრო) იგი ოქროთა შეკაზმული მოანიჭა კათალიკოზსა; ოდენ, ჯვარიანი იგიცა, და ესრეთ პატრიარქთა წარმოავლინეს და დაიცვნა უფუელნი ეკკლესიანი და მონასტერნი მოწყალებითა ღვთისათა.¹⁾) ნიკოლოზის თანა მოღვაწე იყო მაწყვერელი მთავარებისკობოსი ნიკოლოზ (ჯუანშერისძე). ნიკოლოზი რომ სამეფოს აღდგენას მცდელობდა და ორივე ღვთისების გამეფებასა, ამ დროს დიდ მოწინააღმდეგედ აღმოუჩნდა ძლიერი სარგის ჯაყელი, რომელმაც უთავა მესხთა და განდგა სამეფოს ერთობისაგან და თვით სამცხე საათაბაგოს მღვდელთმთავართა და სამღვდელოებასაც კი ჰპირავდა მცხეთის კათალიკოზსა და უმორჩილებდა პნტიოქიის პატრიარქსა. ნიკოლოზ კათალიკოზის და ნიკოლოზ მაწყვერელის მხილებამ აქაც ამაოდ ჩაიარა და, მესხნი რომ აწყურის ტაძარს და მის მიდამოს აოხრებდნენ, იძრა მიწა და მრავალნი ეკკლესიანი შეირყვნენ, მათში მცხეთის ტაძარიც, და ამისათვის წამოასვენეს აწყურის ღვთის მშობლის ხატი. ნიკოლოზმა განახლა ჯალალედინისაგან (1227 წ. შემუსვრილნი და შებილულნი ტაძარნი და აკურთხა.²⁾) ნიკოლოზ კათალიკოზს უწერია ხელი რკონის მონასტრის გუჯარზედ, (1260 წ.) რომლითაც ერისთავი ძახა (თორელი) და დედოფალთ-დედოფალი ხათუთა სწირავენ სოფელ ხოვლეს, თათართაგან ბაღდადის აღების დროს ნაშოვნ ფულით ნასყიდს.³⁾) ამ გუჯარში ნიკოლოზი თავის თავს მეექვსე პატრიარქად უწოდებს. ნიკოლოზი გადადგა კათალიკოზობიდან და თვით აკურთხა

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 380 გვ.

²⁾ იხ. Др. г. Тифл. Иссл. 137 გვ.

³⁾ იხ. ვახუშტ. ისტ. 240—241 გვ.

კათალიკოზად აბრაამ ჯვარის მტვირთველი მეფისა. „შრიცხეთა კეთილთა მიერ აღვსებული მეფე (ღიმიტრი თავდადებული) მცირედ სიზოროტედ მიდრკა, რომლისათვისცა ნიკოლოზ კათალიკოზი განრისხებული უთქმიდავე და ამხილებდა მრავლად და ვერ დაარწმუნა: დაუტევა კათალიკოზობა და კელითა თვისითა აკურთხა ჯუარის მტვრთიელი მეფისაჲ. აბრაჰამ კათალიკოზად და თვთ წარვიდა მამულად თვსად (რეხის ხეობაში) მოხუცებული და მუნ იყოფოდა მრავლითა მოლუაწებითა, მარხვთა, მღვდარებითა და გლახაკთ მოწყალებითა და სავსე სათნოებათა ტვრთითა უფლისა მიმართ მიიციულა. ¹⁾ მეფის ღიმიტრის და მისი მეგობრის სადუნის უჯვროების (სამცოლიანობა) მხილება განაგრძეს ათონიდამ მოსულმა ბასილ მონაზონმა და გარეჯის მოღვაწემ ჰიმენ სალოსმა ²⁾.

აბრაამ (1279—1297 წ. ზობირახის ძე; ესე აბრაამ და მღვდელი მოსე თან ახლდნენ 1289 წ. მეფე ღიმიტრი თავდადებულს მონგოლებთან, არღუნ ყენის ბრძანებით წამებულს; მისი გვამი ტფილისელ მეთევზე ვაჭრებს გამოაპარებინეს, ჭილობში შეხვეული, და მცხეთაში დაფლეს. ამანვე აბრაამმა გადაარჩინა სიკვდილს ძე ღიმიტრისა ლავით IV „და კათალიკოზი აბრაამ კეთილად ჰმართებდა საქმეთა (საქმეთა) კათოლიკე ეკლესიისათა, რამეთუ იყო კაცი ესე მართლმოქმედი კეთილთა საქმეთა და საურავთა სამეფოთა გამგე კეთილი“. ³⁾ ასე აგვიწერს მემატიანე აბრაამის გამგეობასა ⁴⁾ აბრაამის მეცადინეობით მონგოლებმა დაუბრუნეს ლავითს VI ტფილისი.

მეტიში 1298—1310. მერე ისევ 1319—1335 წ. იგი

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 418 გვ.

²⁾ იხ. Ист. взыл. на сост. груз. ц. подъ вл. ц. магомет. Иссл. 11 და 13 გვ. და ქ.-ცხ. 415—418 გვ.

³⁾ იხ. ქ.-ცხ. I 420 გვ.

⁴⁾ იხ. იქვე 418—424 გვ. და ვახუშტ. ისტ. 251, 225 გვ.

იყო ძმისწული ბასილი ათონელისა. ცოცხალი იყო 1344 წ. და მიიღო მონაწილეობა მეფე ბიორგის „ძველის დები“-ს შედგენაში, ეპისკოპოსთა და ერისთავთა თანა.

მიქელ 1310—1318 წ.

ბასილი 1319—1356 წ. რაკი მაჰმადიანთა ძლიერმა მთავრობამ ფეხი მკვიდრად მოიკიდა საქართველოში, იწყეს მუქარა ქრისტიანობის აღმოფხვრისათვის; ჰქმნა მეფე ბიორგი V კრება განსამტკიცებლად ქრისტიანობისა (1344 წ. „განახლებისათვის საეკლესიოთა წესთა, განმართვად და დადგენად მოწესეთა წესთა ზედა თვისთა და უწესოთა განკვეთად“¹⁾) ამა ბასილს გამოუცხადა სრული მორჩილება სამცხე-საათაბაგოს ეპისკოპოსთაგან კუმურდოს მთავარ-ეპისკოპოსმა ზოსიმემ, რაკი თვით ყვარყვარე ათაბაგი (1335—1361 წ. სარგისის ძე) ემორჩილება საქართველოს მეფეს და მცხეთის კათალიკოზს. ამა თვით წერილნი. ა) „მოგახსენეთ ჩვენ პატრონმან ათაბაგმან ცათა მობაძავსა კათალიკე, მცხეთისა საყდარსა და მას შინა დამკვიდრებულსა ქართლისა კათალიკოსსა ბასილის და კათალიკე მცხეთის სყდრის შვილთა მას ჟამსა, ოდეს სჯულის საქმეზედ კარზედ მოგადექით (1344 წ. კრების დროს) და ჩვენ ამას დაგპირდით, იპრიანოს ღმერთმან და ჩვენი საპატრონო მამული ჩვენვე დავიჭიროთ, როგორათაც ძველითგან და პაპისა და მამისა ჩვენისა ჟამშიგან მცხეთის საყდრის მამული ყოფილიყვნენ და ეპისკოპოსნი და მაწყვერელი თქვენგან საკურთხელი ყოფილა და სხვანი სამცხის ეპისკოპოსნი, ყოველნივე ისრე დაგამორჩილნეთ და საღმრთოთა და სულიერითა საქმითა თქვენისა ბრძანებისა მორჩილნი ვიყვნეთ. ამისა გათავებისა თავსმდებად ღმერთი, სვეტი ღვთივ აღმართებული და ყოვლად წმიდა აწყვერისა ღვთის მშობელი მოგვიხსენებია და რაცა საათაბა-

¹⁾ იხ. ვ ხუშტ. ისტ. 279 და ქ. ცხ. 449 გვ. და ქრონიკ. ეორდან. 176 და 186 გვ.

გოშიგა მცხეთის საყდრისა მამულნი იყვნენ, არც ისი დაგი-
ჭიროთ და მოგანებოთ». ბ) „ესე წიგნი გკადრეთ და მოგახ-
სენეთ ყოვლისა საქართველოსა პატრიარქ კათალიკოზსა ბა-
სილის ჩვენ კუმურდოელ მთავარ-ეპისკოპოსმან ზოსიმე
(1431—1369) მას ჟამსა, ოდეს კუმურდოელად ხელნი დაბ-
სხენ და თქვენ მიერ კურთხევა მივიღე, ასრე და ამა წესითა
პატრონისა ათაბაგის (სარგის ბექას ძე 1309—1334 წ.)
უზიანოსა საქმითა თქვენნი და თქვენისა საყდრისა გაუყ-
რელნი და ერთგულნი ვიყვნეთ, საღმრთოთა და სულიერი-
თა საქმითა რაც მცხეთის საყდრისა წლითი წლად სამსახური
გვმართებს, როგორც სხვათ სამცხის ეპისკოპოზთა რაცოდენ
გვედვას, არც ჩვენ დაგაკლოთ“. მართის მხრივ მცხეთის კა-
თალიკოზი მცდელობს სამცხე საათაბაგოს სამღვდელოების მორ-
ჩილებასა და საქართველოს სამეფოსთან გაერთგულებისათვის;
მეორე მხრივ ანტიოქიის პატრიარქნი, ჯერ ბერძენთა და მე-
რე ოსმალთა მომხრეობით, მცდელობენ სამცხე საათაბაგოს
სამღვდელოების დამორჩილებასა. ამა ბრძოლის პირდაპირი
შედეგი იყო შიზანტიის და სამცხე საათაბაგოს დაუძლეუ-
ბა, რაკი ამა უგუნური პოლიტიკით დაასუსტა იგი. ერი და
თვით ვერ მოუარა და, როგორც თვით შიზანტია (1453 წ.),
ისე სამცხე სასათაბაგო (1600 წ.) შეიქმნენ მსხვერპლნი ოს-
მალთა მძლავრებისა. ¹⁾

შიო I 1365—1364 წ. თანამედროვე ყვარყვარე ათა-
ბაგისა († 1261)

ნიკოლოზ 1365—1377 წ.

გიორგი 1377—1398 წ.

ელიოზ 1398—1419 წ. ზობირახის ძე, თავის ნებით
გადადგა კათალიკოსობიდან ტემურ ლანგის შემოსევის დროს
1401 წ. ესე ელიოზ მცხეთის ტაძრის ქონებით და სამკაუ-
ლით გახიზნული იყო ძსნის ხეობაში ლარგვისის მონასტერ-

¹⁾ იხ. ვახ. ისტ. 286 და 287 გვ.

ში, მრისთავ ვირშელთან, რომლის მეუღლე თამარმა (მე-
ფის ბაგრატიის ასულმა?) იმ დროს შვა ძე და კათალიკოზმა
მლიოზმა მონათლა.

დრო ელიოზის კათალიკოზობისა ფრიად შესანიშნავია, მაგ-
რამ ფრიად მცირედ ცნობილი კი საქართველოს ისტორიაში. ამ ოცის
წლის შორის დიდ-დიდნი ისტორიულნი შემთხვეულებანი სრულიად
არ არიან მოხსენებულნი ქ.-ცხოვრებაში. შემატანე გატაცებულია
თემურლანგის მიერ სამშობლოს ახსრებათა გამო სიმწარით და ში-
ნაურული ამბავნი აღარ ეპრიანება, აღარ ეხაღისება დასაწერად.
1405 წ. იანვრის 19-ს მოკვდა თემურლანგი, ხოლო გიორგი მე-
ფე მოიკლა თურქთაგან 1407 წ. მაშინ გიორგი მეფის ძმამ კონ-
სტანტინემ მიითვისა მეფობა და სჯულიერი ტახტის შემკვიდრე
(18 წლის ალექსანდრე) გააძევა საათაბაგოში. კონსტანტინეს ესრეთს
მძღაგრებას არა თანაუგრძობდნენ ქართლის დიდებულნი და სამ-
ღვდელონი და მიზეზიც ეს არის, რომ ქ.-ცხოვრებაში კონსტანტინეს
ცალკე მეფობა სრულებით არ იხსენება. ეკვი არ არის, რომ თავად-
აზნაურთა გაერთოელებისათვის კონსტანტინე უხვად ურიგებდა ახს-
რებულ ეკკლესიათა მამულებს. ჩვენ ამ დროს მივაწერთ მღვდელო-
თაგანთა კრების შემდეგს უკმაყოფილებით სავსე წერილს, და არა
დომიტრი თავდადებულის მეფობას. სამღვდელოების და ქართველის
კრის სული და გული იმ დროს ათბაკ ივანესთან მეოფე ალექსანდ-
რესთან იყო, რადგან წარჩინებულნი ქართლის დიდებულნი თან ახ-
ლდნენ „ხუთსა წელსა დარიბობასა“, დიდი ბარათა, თუა ზევედგო-
ნის ძე და სხ. მოგვყავს ეს შესანიშნავი კრების გარდაწვეტილება:
... „გვედრებით და ვრეკთ კარსა მოწყალებისა თქვენისასა,
მოწყინეთ ჭრტინვა ჩვენი და სიგლახაკე და უქონებელი... ქვრივად
და ობლად დასხმულნი ეკლესიანი ღმრთისანი, შეიწყალებით განში-
შელებანი, სიმართლით შემოსენით, იხსენით დაწუნებული, უსაჯუთ
სამართალი მართალი, რათა მართალთა თანა ეწესნეთ და იხსენით
უპატიოებისაგან მწარისა, ვითარცა იტუვის წინასწარმეტუველის ზი-
რითა, უფალი საბაო, ღმერთი წმიდა ისრაელისა: „რომელმან გა-
მოიყვანოს პატიოსანი უპატიოებისაგან, ვითარცა ზირი ჩემი იუოს“,

რომელთა შირველი არს თავი სჯულასა და ეკლესიათა მცხეთაი. და უკეთუ თავსა ჯერეტცა ნედლსა ესრეთ ეუოს ხელ-ფერხ, თით-თით, მწვერვალუბამან რამცაღა ინაყოფეს? კვალად იტყვის: „აღუთქე და აღუსრულე უფალსა ყოველი აღნეთქეში შინა“; და „უმჯობეს არს არა-აღთქმა, ვიდრე აღთქმა და არა აღსრულება“. სრულ უაგ, წმადრ და ქრისტეს კვართითა მისილო მეფეო, ბრძანებული ესე თქვენისი სიტყვანი საქმით სრულ უკენით, მთადებინეთ სიგლები და ნაშნები უკელაი უკელასი, ვის ვისთვისცა გიბოძებია! არა თუ ჩვენთვის რასისმე და ჩვენისა შეძენისათვის ვიწუინებით, მაგრამ საღმრთოდ წერილს საღმრთოდვე ხამს ქონებაჲ და მაუენებაჲ და თვით საუღართა ქონებაი დიდათ უფრო თქვენნი ქონებისაჲ. აწ თუ ერთხელ საჭურჭლესა თქვენსა შემოდებული და ერთგზის თქვენთვის გამოძღვანებული თვალთა და მარგალიტთა და ჭურჭელთა ოქროსა და ვეცხლისათა თანა რამე მცირე, ანუ გინა დიდი საჭურჭლესა შინა თქვენსა მდებარე გამოიღოს ვინმე, ანუ თქვენვე გამოგწიროს, ანუ წარაგოს, რაიღმე ნიჭნიმცა მიანიჭენით, ანუ ჰატიგნი და ქებანი აღუარენით? არამცა უფროს რისხვეულ და ჰატიჯებულ უკენით? ღმრთისათვის შეწირულთა ადგილთა განცემის ვაზირი მსწვეველი, მაქმნეველი და მნებებელი განცემისათვის, ვითამცა არა ღვთისგან რისხვეულ იქმნეს? ვინცა იკადრებს და გინა აქნევს? ვითა კეთილის მმოქმედებელსა კეთილი მიენიჭების ღვთისა მიერ, ეგრეთვე ბოროტის მიზეზი ბოროტსა მოისთულებს ღვთისა მიერ.

ვიცი, რომ მრავალნი კადრებენ უამისა ძიებებლობასა და საჭიროობასა, მარა ამის უძნებებდესნიცა ყოფილან მაშინ უამნი, ოდეს დიდი კათოლიკე ეკლესია შენებულა. ასრე რომე ჯათყარამირი დაჯდომილსა, თბილის ქალაქი სპარსთა ჰქონებია და თკათ არამცა მიზეზი არკინ კადრა საუღართა, ქვეყანისა ქონებისა და დარღვევის მნებებელმან. ყოველი დრკუდ მავალი მიზეზებებად მზარ, მაგრამ ნუ მისცემთ გზასა მეტყველთა ესე ვითარისა მეტყველებისასა.

სამოცდა მეთხუთმეტენი შვილნი კართ თქვენთა გვართანი და რომელი მეფე თქვენ ოდენტა ჭირთა, ღვაწლთა და განსაცდელთა გან არა ხსნალა, ვითა ღმერთსა თქვენსა მხსნელსა თქვენ უხსნი-

ხართ? და არცა რომელსა მეფესა თქვენგან უფრო ღვთის გზის და-
ჭირვა ჰმართებია. ამ სამოცდა ათხუთმეტთა თქვენთა გარდასრულთა
მეფობასა შიგა უფროსი და უმრავლესი ჟამი ამისგან უძნელესი და
უბოროტესი ყოფილად, ვითა ქართლისა ცხოვრებაჲ გამოაჩენს. რომელსა
დიდებულსა, ანუ აზნაურსა, ანუ დარბაზის ერსა, ანუ გლეხსა
აქვს სიგელი თქვენთა გვართაგან ბოძებულნი? და თუ ვის აქვს, არა-
ვინ დაჰმალავს, რად არა ვინ გამოაჩენს, რომე საუდართა სოფელი
ვის ზედა გაცემულ იუოს და ეწეროს თვინიერ ამისსა რომე თქვენ
გაკიცემიან და გიბოძებინან სიგელითა. ესეც იუწუონ წმიდამან მე-
ფობამან თქვენმან აწ შეკრებულისა ამის კრებისაგან წესი სახლისა
და ზაღატისა თქვენისა ესე ყოფილად: ვინცა ვინ დაკრულავილად რა-
თაცა მიზეზითა და საქმითა, თქვენ მიერცა შერისხულად—მამული
დასჭირვია რა ლაშქართა შიგან არ შეშვებულა. აწ თუ ვის
დავჭკრულავთ, გამოიჭენებს თქვენსა დარბაზსა და თქვენთა ვაზირთ
მიჰმართებს; ბრძანებასა და კაცს უბოძებთ—ჯვარი დასწერეთ, გაწე-
რომისა და ჰვად განდის ნაცვლად.—ესე უწესო წესი ნუდარადღეს
იქნების, ნუ დაგვემართების. ვისაც დაგვკრულავილეთ, თქვენც შეჭრის-
ხედით და ზრმელით თან უღებთ სჯულთა და წესთა სამღვდე-
ლთა, საღმრთოთა წერილთა მოძღვრებისაებრ. თუ თქვენს მე-
ფობაშიგა არ შეჰკაზმავთ საუდართა და მონასტერთა და არა უბო-
ძებთ ხელთა მათთა საქონებულთა, ვინცადა დაუურვა, ანუ ვინცადა
ჰვადრა თქვენთა სიგლებ ნიშნებთა გატეხაი? ცოდვა ეგე ბრალი
და ცოდვაი არა არს, ვითა ცოდვის სახედ და იგავად დიდებაჲ მომა-
ვალთა და ყოფადთა ჟამთა და კაცთათვის მისათხრობია მოსახსე-
ნებლად. არღარავისგან გვაქვს ზატივი: არც სჯულსა და არც ების-
კობასთა, არც მონაზონთა, არც ხუცესთა, არც მღვდელთა, არცა
მიწრონსა, არც ქორებისკობასთა;—ეველსა ეველსა უზატიოდ, შეუ-
რაცხად, გინებით და ბასრობით ვჭყავთ! რად დახსნით წესსა საქე-
ბულსა? რად უზატიო ჰყოფთ ზატიოსნებასა და საკრძალაობასა ამის
სახისა საქმისასა? რომელი მეფე იქნების უზატიო მეფეელი, შეუ-
რაცხად მახსენებელი ებისკოპოსთა და მონაზონთა?

თქვენ სიურმითგან ღვთივ სწავლულნი ხართ და საღმრთონი

წერილი ზეპირით უწენით. რამელთა საქმეთა მოქმედი მუჟე იქ. ნების, ანუ რამელთა იუვედრების? რანიცა პატრიონი თქვენთა გვართავან ზედ სხმიან ებისკოპოსთა და მონაზონთა, მასვე თვენგან ვიღიკსებოდეთ; და თუ თქვენ უპატრიოდ გვევთ, ვინმცა არა შეურაცხ გვეყნა? ვინმცა არა გვაგინნა? ვინმცა არა უპატრიოდ და ავად დაგვხადნა? თვით პირად ამას გვეუბნებიან მქონებელნი და მნებებელნი საუდართა და მონასტერთა საქონებელთა ქონებისანი: „პატრონი არ გვაძობინებს და არც წაგვიღებს, რამელსა სიგელით უბოძებია და თქვენ არ დაგიღებთ და არც გვემართლებით დადებინებასა, ქრთამს მოგტე მითა“. ამ საქმეს თქვენვე სწამლეთ და დასდევით ემპლასტრო საკურნებელი. ხუცა ვინ უაღბობის მიზეზსა შემოიღებს: რაც საუდართა საქონებელთა უაღბანი ჭმარებებს, მისნიმც მზღველნი ვართ და არას უკუყვადგებით და თქვენს თქვენნი თქვენთავან განაღებ გმსხუკებდით ძალისაებრ და შეძლებისა ჩვენისა! ესე ამის კრების აწ შეკრებულისა ძალი უოველთა შორის სცნაურ იყავნ წმიდასა და თვით-მზურაბელსა მუჟეთ მუჟობასა წინაშე, რამელ, თუ ღმერთი გურისხავს და მიუდრეკელი და წმიდა გონება თქვენი ცოდვათა ჩვენთა სიმრავლისაგან მიდრეკების და ესე რაც გვიკადრებია და მოგვიხსენებია არ დაგვეურგების ჩვენითა წესითა, რაიცა დაგვიპირებია, ამისნი მქნელნი ვართ: არცა მიჭრანსა განგჭსხნით, საქართველს ეკბლეხითა დაგჭბეჭდავთ, ხუცესთა დაგაუენებთ წირვისა და ნათლვისა და სამკურდართა ზიარებისაგან. თვინიერ ამისსა ქნისა სხვისა ღონისა უოვლისაგან უღონო ვართ. და ხუ თუ ამისითა ქნითა სხვაჲ სჯულთა და სხვას ცოდვათაგან მუჟობასა თქვენსა საწინო რამე შემოუვიდეს და სჯულიცა ჩვენი დაკნინდეს! ეზომის კადნიერებისა და წყენა კადრებისათვის ვითა საშენელისა ღვთისა საშინელებათაგან ვძრწით და ვიშიშვით, გარნა საღმრთონი სჯულნი მუჟეთაცა ზედ მთავრობად ბრძანებულან და სადა ღმერთი დაგვჭირდების, მუნ უოველსავე შეურაცხველოთ, და „მთნებელი კაცთა ქრისტესცა მონა არ ვიუოო“, წმიდა მოციქული პავლე სწერს.

აწ აქა შეურიღნი და გაუერეღნი და მომლოდენი ამისისა დაურკებისანი უოველნივე აქა ვართ და ვიღოცავთ წმიდასაჲ....“

მეფეთა მიერ შევიწროება სამღვდელთა და ეკლესიათა იშვი-
 ათი არ იყო; მაგ. მეფე დავით რუსუდანიძის ძე. „მაშინ.... მკზავრ
 ზამთავალსა მეფესა დავითს შეეძგა საღმობაჲ მუცლისა და ვითარ
 მკურნალთა ვერ უძლეს კურნებად, მაშინ ევედრა ხატსა მარტომეო-
 თისსა და მივიდა მის წინაშე, ვითარ ჩვეულ იყო, რამეთუ შირველ
 ამისა მუცლისა სნეულებითა შეპურობილ იყო და მკუდარი იღვა
 უსიტევოდ, აღედგინა ხატსა ხორცშესხმულისა ღუთისსა, ხოლო აწ
 არღარა ჰმკვია ჯხინებაჲ ამისთვის, რამელ მოაკლო ღუთის მსახუ-
 რებაჲ და იწყო რღვევად საყდართა დაბლად...“¹⁾

თუ რა თავზარდამცემი და შემშუსვრელი იყო ჯანგთემურის
 შვიდჯერ შემოსევა (1393—1405 წწ.) საქართველოში და რა
 განსაცდელი გამოიარა ამ დროს საქართველოს ეკლესიამ სამღვდე-
 ლეობითურთ — ამას არა ნაკლებ შემადრწუნებელი მოთქმით გადმოგვ-
 გვამს ჩვენი თვალცრემლიანი შემატანიე ასე და იმ კიდობთივე, რა-
 გორც მოხვალთა შემოსევით დროს. ასე აგვიწერს იგი ქვეყნის
 ბერებისა და აჯლების შემთხვეულობათა: „....განწესა (თემურლანგმა)
 სპასალარი ერთი ვინმე წარჩინებულთა თვისთაგანი და მისცა სიმ-
 რაველი სპათანი უჩინებო, წარმოგზავნა საქართველოსა ზედა და
 ამცნო სრულიად მოხრება და დასრულება ქართლისა, და უმეტესად
 წმიდათა ეკლესიათათვის, ცხენთა და შენობათათვის ეტურდა —
 „დაარღვიეთ, დაარღვიეთ მისაფუძველადმდე მისა!“ მხცოვანთა მამა-
 თა და დედათა, უფროსთა სამღვდელთაგან, რამელნიცა შეიპურან,
 მოსრან უოველნივე შირითა მახვილისათა და სხვანი წარტუვენონ,
 და ტუვეე ჰეონ და მოწვან ცეცხლითა წმიდანი ეკლესიანი და უო-
 ველნივე დაბანი და შენობანი ქართლისანი.“ და ესრედ ამცნო და
 განაბტოცნა სარდალნი და უოველნივე სპანი თვისნი მძლავრმან
 უწვალომან ჯანგ თემურ. მაშინ წარმოვიდენ და მოვიწვინენ მსწრაფელ
 შეისთა შინა არეთა ქართლისათა, ქრისტეს აქეთ ჩტვტ.

და ვითარცა მოვიწვინეს, მაშინ მოიცვეს ტუთისი და სრუ-
 ლად უოველნივე სანახები ქართლისანი, და სრვიდეს უწვალოდ.

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 409 გვ.

ვითარცა ჰირველად შეკვიპტულთა ღვთისა მიერ რისხვით მივლინებულნი იგი მომსრველი სენი, რამეთუ ესრედ თქმულ არს— „რცხის ჟამიცა აღარ შექცევოსო.“ ნამდვილვე ფრიად უბორბტეს ჟამისა გამჩნდეს იგინი, რამეთუ მომსრველი იგი ჟამი ზეკარდამა ბრძანებითა უფულად მოწყალისა ღვთისათა მიივლინების კაცთა ზედა, განმრავლებისათვის ცოდვათა ჩვენთასა და ჰსწრთვნის ვითარცა საუფარელსა ძესა მამა იგი მოწყალე, რათა შეინახონ და მოქცეონ სინანულად, და განგებითა ღვთისათა მის მიერ აღსრულებულნი გვამნი მკვდართანი უფველნივე მღვდელთა მიერ შეიმურვის და იმსახურების და წმიდათა ეკკლესიათა შინა განწესებულ არს სამარხთა მათი, ზატივად და საღვინებელად აღსრულებულთა სულთათვის; და მომსრველი იგი სენი ვერ მიეხების მღვდელთა რათურთ, და ესრედ განთავისუფლებულ არიან მღვდელნი მომსრველთა სენტა მიერცა, და წმიდათა ეკკლესიათა მიერ ფრიად შიშნულ არს და მოწყალარე ჰირი იგი მომსრველი; არამედ ფრიად უბორბტეს გამჩნდეს მომსრველისა მისგან ჟამისა სხანი იგი ღანგთემურისანი საქართველსა შინა. ხოლო არა თუ უფველთა კაცთა სრვა კმა ეუთ, არამედ წმიდანნი ეკკლესიანიცა და მას შინა მყოფნი სამღვდელონი კრებულნი ცეცხლითა დამწვარ იქმნეს მათ მიერ. მასშინ დაუტევეს ჰვე კერძონი იგი სანახები ქართლისანი და წარვიდეს ზემოთ კერძო, შიდა ქართლად, რომელსა აწ ზემო ქართლად უწოდენ; რამეთუ ჰირველ მათსა დაშთა შიდა ქართლი წარუტევენველად. მასშინ მივიდეს უსჯულონი იგი წმიდა კათალიკე ეკკლესიასა მცხეთას, უფრასდა და უმეტეს სავსენი შურითა მისითა ეჭა ვამე, დღისა მისთვის და ჟამისა, რომელი მოწია ჩვენდა სიმრავლისათვის ცოდვათა ჩვენთასა! აჭა, წარმოდგინ ჩვენდა გოდებისა მთხზველად ხმა ღრმათ მტირალი საღმრთო იერემია, მეტეველი ესრედ: „განიშორა უფაღმან საკურთხეველი თვისი, განახინა სიწმიდე თვისი, შემუსრა ხელითა მტერისათა ზღუდე ტაძართა მისთა! ხმა ბრძოლისა მოსცა სახლსა შინა უფლისსა, ვითარცა დღესა შინა დღესასწაულისსა, და ეკვეთნეს ჰვეუნასა ბჭენი მისნი, წარწმიდნა და შემუსრნა მოქალაქონნი მისნი, მეუფე მისი და მთავარ-

ნი მისნი წარმართთა შორის და არა არს ჰსჯული, წინასწარმეტყუ-
 ელთადა მისთა არა ჰოვეს ხიჯვა უფლისა მიერ!.. რამეთუ ესრეთ
 სხედ უოველივე ჰყო მძლავრმან უწუალმან ლანგ-თემურ საქართვე-
 ლისა შინა, ვითარცა მეფემან ბაბილონისამან ნაბუქოდანოსორ მთა-
 წია იერუსალიმს შინა, და უფროსდა გარდამატა მას, რამეთუ მან
 არა იკადრა დარღვევა ტაძრისა მის სოლომონისა, თვინიერ წარღუ-
 ბისა მრავალ ფასსა მის ჰატოისანთა ჭურჭელთა ტაძრისათა. არამედ
 ამან ლანგ-თემურ ესე ოდენი ბოროტი ჰქმნა, ვითარმედ წარიღო
 სრულიად ჰატოისანი სამკაული და შემოკობილობანი ჭურჭელნი
 წმიდისა კათალიკე ეკკლესიისანი და იგი არა ჰქრ უხნდა კმა უო-
 ფად. არამედ თვითცა შეჰკადრა და ბილწითა ხელითა წარმდებად
 ხელ-ჰყო დარღვევად და მოხრებად სვეტისა ცხოველისა შინაგან
 გრეთ ზღუდენი და ჰაღატნი და უოველნივე შენობანი სრულიად
 იავარ ჰევეს სჰათა ლანგ-თემურისათა. ამისა შემდგომად აღიყარნეს
 და წარვიდეს და, სდაცა განვლეს, დაწვეს და მოახრეს დაბანი და
 შენობანი ზემო კერძოთა სანახებთანი.

და ესე ვითარითა სიბოროტითა მიიწივნეს ქვაბთა-ხევის და
 იგიცა მობიჯეს და წარმოსტევენეს, და ჰევეს მრავალი ბოროტი
 გრეთე წმიდისა ეკკლესიისა; და ინებეს წმიდისა მის ეკკლესიისა
 ტეცხლითა დაწვა და დარღვევა, რამეთუ შიგან ტაძრისა მის შელ-
 ტოლოდ იუვნეს უოველნივე მუნ მუთონი წმიდანი მდუდელნი, დია-
 კონნი და თიჩოსანნი, მდუდელ-მონაზონნი, კლახანნი და უდონ-
 ნი, დავრდომილნი და დედანი მონაზონნი, რომელნი მდგომ იუვნეს
 აზნურთა და თავადთა ასულნი და დედანი. ხოლო ესე უოველნივე
 მონაზონნი გამოიყვანნა და შესახნა სამეჩანგო შესასხმელნი, და
 დაჰკიდნა ეუვანნი და თერხითა დაბმევიანა ¹⁾, ათამაშა და აძღერა;
 და ერთმა ვინმე მონაზონმა აღმოთქვა „ვინა ჩვენს დედაბრობასა,
 ეს რა გვეუფარუნებინა!“ ამისა შემდგომად რომელნიცა ინებეს წა-
 რიყვანეს, და რომელთა არა დაუტევეს ჰსჯული ქრისტესი და ურბ
 ექმნენ მათ და კლახანნი და დავრდომილნი იუვნეს, მათ უოველთა

¹⁾ ე. ი. ფეხული.

11 376373 ჩვენთვისა და უნაქო

შეუკრეს ხელნი და ფერხნი და დაწვეს საშუალ ეკკლესიის! რა მეთუ იყო ხმა მათი ვაებისა და ოხრებისა, ვითარცა ქუხილი ცისა! ხოლო მათ უოველთა, უკეთურებითა აღსავსეთა, აღაგზნეს შიგან და გარეშე ტაძრისა მის ცუცხლი მძათრი და დაწვეს ტაძარი იგი ქვაბთა ხევისა ღვთის-მშობელისა და მას შინა შეოფნიცა იგი წმი-
 დანი და სამ გზის სანატრელნი სამღვდელთა დასნი, რამელნი მას შინა ცუცხლითა აღესრულნეს და წამებისა ღვაწლითა და გვირ-
 გვინითა შემკულნი აწი იხარებენ წინაშე ღვთისა და ჩვენთვის ჭე-
 თუნ ვედრებას! ხოლო დამწვარნი იგი წმიდათა გვამთა მათთა აჩ-
 დილნი ვიდრე დღეინდელად დღედმდე, მსგავსად კაცთა სახედ,
 იხილვების იატაკსა შინა შიგან წმიდისა ტაძრისასა, და ესენი სურ-
 ვილითა წამებისთა და ტრთიალებითა ზესთა სასურველისათა შეთქ-
 მულ იქმნეს, რათა ღირს იქმნენ იგინი ქრისტესთვის სიკვდილსა
 და ტანჯვას! და აქა მცირედ მითმინეს, და მუნ საუკუნოდ იშვე-
 ბენ და ითხოვენ ზეცათა შინა უვაკილთა მათ დაუტკნობელთა!

ხოლო უსჯულთა მათ მოკლეს გარემონი მათ ადგილთანი და წარსტევენეს უოველნი და ამისა შემდგომად წარვიდეს და მი-
 იწივნენ რუისს და დაიბანაკეს მუნ. მოიციკეს სრულიად შადა ქართ-
 ლისანი და აღიდეს ციხენი, გოდოლნი და სიმპკრენი უოველნივე,
 თვინიერ მთისა კავკასიისა. მაშინ ძარითურთ აღმოთხზურეს დიდი
 ეკკლესია იგი რუისისა, რამულ არს საუღარო ღვთაებისა, ვიდრე
 საფუძველითურთ დაარდვიეს და არსდა დაშთა დაბანი და შენობა-
 ნი მათ მიერ წარუტევენველად. და ესრეთ სრულ ჭეკეს ბრძანებულ
 იგი ლანგ-თემურისნი სპათა მისთა, ვითარცა პირველ ნაბუზარდან
 მთავარ ქანდაქარმან შეთვისა ნაბუქოდონოსორისმან ჭეო იერუსალიმს
 შინა, იუდაიანთა ზედა მოქმედმან ესე ვითარისა უკეთურებისმან,
 რამელმან განასახლნა იერუსალიმით ბაბილონად იუდაიანი, ძენი
 სიონისანი, სიტყვისაებრ წინასწარმეტეველისა იერემიასა—, „მოფო-
 დო ნაბუზარდან მთავარ ქანდაქარი და წინაშე მდგომი შეთვისა ბა-
 ბილონისა იერუსალიმად, და დაწვა სახლი უფლისა და სახლი
 შეთვისა და უოველნი სახლნი ქალაქისანი, და უოველი სახლი და-
 დი მოცუცხლა ცუცხლითაო:“ ესე უოველნივე ჩვენდა მომართ აღა-

სრულა უწყალობან ღანგ თემურ და სხათა მისთა, რამეთუ სრულ
შევეს ეფექტივე ბრძანებული მისი ¹⁾.

საეურადღებოა, რომ ელიოზის დროს (1397 წ.) ერთს მცხქე-
თის გუჯარში მოხსენებულა წმ. ნინოს კაზის ჟგარი ²⁾.

მიძელ V 1414—1426 წ. წინათ მთ. ეპისკოპოზი, აღ-
მზრდელი ალექსანდრე I მეფის ძის ღავითისა კათალიკოსად.
შეუნურმა პოლიტიკამ ათაბაგებისამ სასცხე მოსწყვიტა საშვი-
ლიშვილოდ საქართველოს ერთობასა და მით ხელი შეუწყო
ოსმალთა გაძლიერებასა. მსრეთს პოლიტიკას ხელს უწყობდა
ანტიოქიის სამღვდელოებაც, შორს მხედველობას მოკლებუ-
ლი, რაკი სამცხეს სამღვდელოებისა და ეკკლესიებისაგან ნიფ-
თიერ გამოარჩომას ელოდა. პოლიტიკურმა განცალკევებამ
ეკკლესიური განცალკევებაც გამოიწვია. ალექსანდრე მეფემ
1415 წ. ათაბაგი ივანე დაამარცხა და შეიპყრო ძოხტის თავს,
1416 წ. ოსმალებმა ააოხრეს ახალციხის მიდამონი და ამის
გამო ცოტაოდენის ხნით, დროებით აღდგენილ იქმნა საქარ-
თველოს გავლენა სამცხეზედ. აი ამ ხანებში (1420—1426 წ.)
დაწერილი საინტე-ესო პირობის წერილი ზერასიმე მაწ-
ვერლისა მიქელ კათალიკოზთან: „ქ. ესე წიგნი გკადრე და
მოგახსენე შენ წმიდასა და ძრისტეს მიერ კურთხეულსა . . .
ქართლისა კათალიკოზსა მიქაელს. ზკადრეთ და მოგახსენეთ
მას ჟამსა, ოდეს მცხეთას მოველ და მაკურთხეთ. აწ ესე
წიგნი მე მაწყვერელ მთ.-ეპისკოპოსმან ზერასიმე გკადრე და
მოგახსენეთ ვინც შემდგომად ჩემსა სხუანი მაწყურფლნი
იყვნენ და საყდრის შვილნი, როგორათაც ამას წინათ მეფეთა
მლოცავნი და თქვენნი მომხსენებელნი და ერთგულნი ყოფი-
ლან, ამავე წესითა მეფეთა მლოცავნი ვიყვნეთ და თქვენნი
მომხსენებელნი ვიყვნეთ. არც ზატრიაჩქი მოგახსენათ ანტიოქი-
ისა და არც მისგან გამოგზავნილი კაცი შევიწყნარათ, არც ვარ-
ძიის დიაკონი ვაკურთხოთ (ვარძია კათალიკოზისა იყო), და

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 454—457 გვ.

²⁾ იხ. ქრონიკ. ეორდანიასი II 202 გვ.

ვინც ამა თემსა, ანუ სხუაგან შეაჩუენოთ, როგორაცა თქუენ-
გან ნაკურთხევსა გვმართებს აგრე შევაჩუენოთ; და ვისცა შენ
სწყალობდე, ჩვენც მისნი მლოცველნი ვიყუნეთ . . . და თუ
ესე ასრე არ გაგითაოთ ჩვენ და შემდგომად ჩვენსა სხუათა
აწყურისა ებისკოპოსთა და საყდრის შუილთა, შენისა კურთ-
ხევისა წილ წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ, კათოლოკე ეკკლესიი-
საგან განვეყოთ, ვითარცა ურჩი და ძკრის მოქმედი... საფა-
რის სამწყსო თვნიერ შენისა ბრძანებისაგან კიდე არა ვა-
კურთხო¹⁾). მოგვეყავს საყურადღებო წერილი აღექსადრე
მეთისა: „...მეტეხისა და ხახულისა და ვარძიისა ღვთის-მშო-
ბელო! ჩუენ მეფეთ მეფემან აღექსანდრე და თანამეცხედრე-
მან ჩუენმან დედოფალმან თამარ და ძეთა ჩუენთა მონაზონ-
მან ლავით, ვახტანგ, ლიმიტრი და ბიორგი და ძმათა ჩუენთა
ბაგრატ და ბიორგი.... ვცანით რომელ პირის მწდე ტოხასდე
ძუელთაგან მკვდრი მცხეთის შვილი იყო.... შეცვლოდათ
ახლად შემოგწირეთ მამულითა.... კათალიკოზო მიქაელ...
ესე საქმე მის ჟამისა შედეგად ვიწყე, ოდეს მძლავრი იგი
და დიდისა ულუსისა პატრონი თემურ წარმოემართა აღმო-
სავალით კერძო, ქუეყანით სამარყანით, და მრავალნი თემნი
და ქუეყანანი ოკერყენა.... ეკლესიანი დააქცივნა და... მცხე-
თა დააქცია ჩუენისა პატრონობისა და მეფობისა უწინარეს,
სხუათა მეფეთა ჟამთა შიგან. და მე მეფეთა მეფემან აღექსან-
დრე ოც და ორისა წლისმან (1411 წ.) სურვილით და წადიერ-
რად ხელგყავ შენებად საყდრისა მცხეთისა.... ღმერთო...
მტკიცე ყავ საწადელი ესე ჩემი! და ამავე ჟამსა დაიდგინა
პატრიარქად ქათალიკოზი მიქაელ, რომელმან მრავალი ილუა-
წა და ვიდრე დასრულებადმდე საყდრისა ამის ილუწის შე-
ნობისათვის და სრულქმნისა და ამასვე ქათალიკოზსა მიქაელს
შევედრეთ ჩუენ მიერი სურვილი — საწადელი ძე ჩუენი მო-
ნაზონი ლავით. .. მის მიერვე ხელდასხმულ იქმნას.... დაი-

1) იხ. ქრონ. უორდან. 226—227.

წერა ინდიქტიონსა მეფობისა ჩუენისასა მეშვიდესა, ქორონიკონსა წმ, სეკდემბერსა ი, ხელითა დემეტრე მარკოზისშვილისათა....“¹⁾

დავით III 1427—1430 წ. ჩუენის ფიქრით კათალიკოზობით არის ძე მეფის ძონსტანტინესი, რომელიც მეფე ალექსანდრემ იშვილა და ბერად შეაყენა, მოამზადებინა საკათალიკოზოდ და აღიყვანა ამ ხარისხზედ. ამის საბუთად ჩუენ მიგვაჩნია: ა) უფროსმა ბატონის შვილმა ვახტანგ ალექსანდრეს ძემ მხოლოდ 1442 წელს იქორწინა შანასკერტელის თაყას დაჲ სითიხათუნ შვირთო²⁾. ბ) დავითმა 1426—1427 წელს მიიღო კათალიკოზობა და მიიცივალა 1430 წ. გ) ალექსანდრე მეფე კი დაიბადა 1389 წ. გამეფდა 24 წლისა 1413 წ. და კათალიკოზად 24 წლის ნაკლებს ვერ აკურთხებდნენ დავითს. ალექსანდრე მეფე მეტად მშვიდი და კაცთმოყვარე კაცი იყო: თავის მტრის და მესისხლედ მდევნელის ბიძის, მეფის ძონსტანტინეს († 1411 წ.) ალაპი დაამტკიცა გამეფების უმაღვე (1413 წ.), აგრეთვე მისის მეუღლის დედოფლის სითიხათუნისა 1415—1419 წ. შორის. ამით მეფე ალექსანდრემ დიდი მოცილე მოიშორა თავიდან. ძათალიკოზს დავითსაც ალაპი დაუწესა მეფემ 1431 წ. თუ ჩუენი აზრი შემცდარია, მაშინ ალექსანდრე მეფე 1389 წ. წინათ არის დაბადებული, მაგრამ თვით მეფე ალექსანდრე გვიჩუენებს 1389 წ. თავის დაბადების წლად.

თეოდორე III 1430—1435 წ. 1431 წ. მეფე ალექსანდრემ ლორის ციხე წაართვა მონგოლთ დანაშთენ მფლობელთა და ამიტომ მცხეთის სვეტისცხოვლის ტაძარს შესწირა ს. ამუქი. ამა შესწირულობის გუჯარში მეფეს მოჰყავს ის სიტყვები, რომლითაც, ჩუენის ფიქრით, კათალიკოზს თეოდორეს მიუმართავს ლორის ასაღებად მიმავალი ჯარისათვის: პირ-

¹⁾ იხ. იქვე 226 გვ.

²⁾ იხ. ქ. ცხ. 474 გვ.

ველად ვედრებითა ლუთისათა და კუალად ლაშქართა მიმცნებითა ესრეთ, ვითარმედ ამა უსჯულოთა აგარის ნათესავთა პნდრონიკეს შვილი პლასტანელი ბიორგი მოუკლავს და მრავალნი ქრისტიანენი წამებითა აღუსრულებიან და დაუტყუებიან და ტახტი მეფეთა განურყვნია და საპატრიონი და ცამდის მალალნი საყდარნი შეურაცხ უქმნიან, სახლ საფაფგელი ქუბ ავაზაკთა უქმნია — და უნეთა (ცხენთა) მათათვს საყოფად განუჩენია. აწ იბრძოლეთ ძლიერად და დაღათუ ვინმე ომსა შიგან აღსასრული მიიღოთ, ძრისტესთვის წამებულთა გუერდით მიითუაფჯით! და დაღათუ ვინმე დაკოდითა, ანუ დაშავებითა და რათაცა ტკივილით იტანჯებით, ყოველსავე ქრისტე მისად ნების მყოფელად მიითუაფჯავს!..“ და მერე განაგრძობს მეფე: „და შეწევნითა ლუთისათა და ჯაფჯათა მათითა (კათალიკოზისა) იქმნა და ვიშოვეთ არა თუ ამუჭი“¹⁾... ამა თეოდორეს აძლევენ ერთგულების ხელწერილს მაწყვერელ მთ.-ებისკოპოსი სერაფიონი და იოანე მანგლელ-თფაღელ მთ.-ებისკოპოსი.²⁾

დავით IV 1435—1439 წ. სამცხის პოლიტიკურად განცალკევებას საქართველოდგან დიდად შეუწყო ხელი ათაბაგის შვარყვარე II დაუძინებელმა მტრობამ საქართველოს მეფის ბიორგისამი (1451—1466 წ.), ჩამოაგდო ეკლესიური განხეთქილება და საათაბაგოს ებისკოპოსებს თვითონ შვარყვარე ნიშნავდა მცხეთის კათალიკოზის დაუკითხავად. აი ამ დროს ტრაპიზონტის მახლობლად მდებარე ანჩის მღვდელმთავარი (ანჩელ არქიმანდრიტი) ძერობინ (აბელის ძე) აძლევს 1453 წ. კათალიკოზს დავითს შემდეგს პირობის წერილს: „...სუეტისა ცხოველისა და ყდ საშინელისა ანჩისა ხატისა თავსმდებობითა და შუამდგომლობითა ესე წიგნი და პირი გკადრეთ თქუნენ ძრისტეს ლუთისა მიერ ქართლისა კა-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. ჟორდან. II 242—243 გვ.

²⁾ იხ. იქვე 238—237 გვ.

თალიკოზსა დაჯითს მე აბელის ძემან ანჩელ არქიმანდრიტმან
ძერობინ მის ჟამისა შედევად, ოდეს მაწყურელი და სამც-
ხისა ებისკოპოსნი თქუენგან უჯუარო და შეუნდობელნი იყუ-
ნეს საფარისა თავზედა და თქუენ დიდითა ხუაიშნითა მაკურთ-
ხეთ. აწ დღეისითგან წაღმა ჩემად დღედ სიკუდილამდი ვიყო
თქუენი და თქუენისა საყდრისა ერთგული და მეფეთა მლო-
ცველი და ყოველთა წირვათა და ლოცვათა შინა თქუენ
მოგიკსენებდეთ. შინ თქუენგან უჯუარო და შეუნდობელნი
იყუნენ, ჩუენგანცა უჯუარო და შეუნდობელი იყოს. თქუენ-
თა შეუნდობელთა ებისკოპოსთა გუერდით ჟამი არა ვწიროთ,
სადამდის თქუენგან აქსნილობისა და შენდობისა ნიშანი არ
მოგვვიდეს; ვის სწყალობდეთ, ჩუენც მისნი მლოცველნი
ვიქმნეთ; და თუ შუარყუარემ მაწყვერელობაც, ანუ სხუა-
რამე კელი გუაძლიოს და დაგუბატიჟოს კურთხევსა მიზეზი-
თა, სადამდის თქუენსა საყდარსა არა დაემორჩილნენ, და რა-
ზედაც უწყრებით თქუენსა საყდარსა არა დაემორჩილნენ და
რაზედაც უწყრებით თქუენისა საყდრისა წესითა იგი ესრეთვე
არა დაგეურვოს, როგორაცა თქუენ და თქუენსა საყდარსა გამარ-
თებს, მით წესითა, სხუა კელი არა გამოვართუა და არცა რა ვინ-
დომო თქუენად დაუმოწმებლად და შეუნდობლად; თქუენისა
საყდრისა მტერისა მტერნი ვიყუნეთ და ერთგულთა მოყუა-
რენი და მლოცველნი ვიყუნეთ, ვითა წესად სძეს მეძღუნე-
ნი და მოსამსახურენი. ესე ასრე გაგითაოთ ღწ მამამან, ძე-
მან და სულმან წმიდამან და იმა საშინელმა ხატმა ანჩისამან
და რისაც მიზეზისათჳს ესე აღთქუმა გიტყუვოთ და არა გა-
გითაოთ, თქუენისა კურთხევისა წყევასა ქუეშე ვიყუნეთ ლუ-
თისა და მისთა წმიდათა... ვინცა ანუ სამწყსომან, ანუ სხუა-
მან ვინ კაცმან შემიწყნაროს, იგიცა კაცი კრულია... სა-
დამდი თქუენვე არ შემიწყალოთ. ამას გარეთ მაწყურელო-
ბა, ანუ სხვა კელი რამე გუაძლიოს, არა გამოვართუათ შუარ-
ყუარეს თქუენდა დაუმოწმებლად და ბატონის ჩემისა უზიან-
ოთა საქმითა; საყდრისა და თქუენი ერთგულნი ვიყუნეთ"....

ასრეთსავე პირობას აძლევს იოანე ქუმურდოელი, ლასურის ძე ¹⁾. ღვითი მერეც იყო კათალიკოსად 1447—1459.

ამავე დროს არის დაწერილი შემდეგი საინტერესო წერილიც: „...ესე წიგნი გკადრეთ თქუენ ქათალიკოზსა მეუფესა ღვითს, დაგიდევით აღთქმა ჩუენ საფარისა და შარძიისა ძმათა მას ჟამსა, ოდეს ცბიერი ბერძენი მოვიდა, ცრუ წინასწარმეტყუელი და მცირითა რათმე სიტყუა მიგვზიდნა. აწ თქუენ გაგუიწყერით და კიდევ უმართლვე იყვენით... ვითა წესითა ყოფილ ვართ, მითვე წესითა ვიყვნეთ: არც მიტროპოლიტი (ბერძნისა) შემოუშვათ, არც მისი წიგნი ვნახეთ, არცა მისი მცნება გავიგონოთ და არასთანა მისი არა ვირწმუნოთ. არც უმცხეთოდ ჩუენი მღდელი და დიაკონი იკურთხეოდეს; არცა რამ ჯავახეთს და წალისყურს ვისაქმოთ სამწყსობისა პირუხედა და ვიყუნეთ თქუენისა ბრძანებისა მორჩილნი“... ²⁾

შიო II 1440—1443 წ. გამეფდა თუ არა ალექსანდრე 1412 წ., მაშინვე მიჰყო ხელი თემურ-ლანგისაგან დანგრეულ ციხეთა და საყდართა განახლებასა, ანუ ხელახლად აღშენებასა. ამისათვის თავის სამეფოში თვითოეულ კომლს შეაგდო წვლიწადში სამი აბაზი და ესე მოკრებილი ფულით დაასრულა ეს დიდი საქმე 1440 წ., რომელსაც ასე აღვიწერს დიდი გვირგვინოსანი: „...ქორონიკონსა რა (1412 წ.) შეფედ დავჯედ და ყოველი საქართველო უსჯულოსა თემურისაგან აოხრებული და ქართლი უნუგეშინისცემოდ განსრული დაგვხუდა ესრეთ, რომელ უსჯულო იგი შეჰოვიდა საქართუბლოს ქორონიკონსა ზს და ვიდრე ჩუენად მეფობისა დაქირვადმდე ესრეთ... ტფილისით ციხითა მეფე ბაგრატ და ანნა დედოფალი გამოასხნეს, დაატყუევეს და მრავალი სული მოესრა და თავად დედაქალაქი მცხეთაჲ და რაოდენნი საქართველოსა საყდარნი ეკლესიანი და ციხენი იყუნეს, ყო-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. II ჟორდანიასი 267—268 გვ.

²⁾ იხ. იქვე 269 გვ.

ველნი დაექცივნეს საფუძველითურთ და სრულიად საქართველო-
ტყუე ექმნეს და ჩუენისა მეფობისა დაჭირვადმდე მუდამი
ტყუენუა და რბევა იყო საქართველოსა, და გაოხრდა და
იავარ იქმნა და ყოვლადვე ძალი და ნუგეშინისცემა არსით
ჰქონდა. და შენ მიერთთა შეწვევითა და წინამძღუარებითა
ჯუარისა პატროსნისათა ვიწყე ბრძოლად უსჯულოთა და
განვასხენ მზღუართაგან ჩუენთა და ქრისტიანენი ფრიადსა
მშველობასა და მყუდროებასა მიეცნეს. და ვითარ ჩუენგან
სათანადო იყო, ეგრეთ ვინებე და ვიგულსმოდგინე ყოველ-
თავე საქართველოსა ციხეთა და საყდართა აღშენებად. მას
ჟამსა შემოსავალი ჩუენისა სახლისა არსით რა იყო და ამად
საქართველოს კუამდსა ზედა ორმოცა თეთრი მალად განვაჩინე
და ასოცდაწვად ქორთნიკონადმდე (1440 წ.) რაოდენნი სა-
ქართველოსა ციხენი, საყდარნი და მონასტერნი არიან, ყო-
ველნივე სრულიად ახლად აღვაშენენ და შევაძკუენ და აწ
ჩუენსავე ჟამსა შიგან ამოგვიკვეთია. მსრეთ დღეისითგან წა-
ღმა რამანცა ჩუენთა მომავალთაგანმა მეფეთა, ანუ დედო-
ფალთა და ანუ სხვსა გუარის კაცმან ადამის ნათესავმან სა-
ქართუელოს მალი ითხოოს, მოკრიფოს და წაიღოს, აწიენ
ღმერთო! ულხინებელი რისხუა შენი და ჩუენთა ცოდუათა
და ბრალთათვს იგი განკითხულ ქმენ მას მეორედ მოსლვასა
წინაშე თქუცნსა... და კუალად გევედრები ზქუენ ძეთა ჩუენ-
თა შახტანგს, ბიორგის და ღიმიტრის და შემდგომთა მეფეთა
და დედოფალთა, რომელ ჩუენი აღთქმული სრულყოთ და
დღესითგან წაღმა მალის აღება არავინ ინებოთ! და კუალად-
ვე ამას გევედრებით, რომელ საყდარნი ვითარ ახლად აღგვ-
შენებიან და რაოდენნი ქუეყანანი და შესავალნი შეგვწირ-
ვან და მოგვხსენებიან, იგინი უნაკლოლო ჰქონდენ და რა-
ოდენი ზეთი და ცკლი გაგვიჩენია და ჩუენისა სულისათვს
მწირველი, ანუ სამამულოთა და ანუ სხვთა სახარჯოთა გა-
გვჭენია და ჩუენად მწირველად დაგვყენებია; მათ მათი გაჩე-
ნილი ნუვისაგან მოაკლდების და ჩუენ ნურას ჟამისა გამო-

ცვლილებებისა და შემოსრულობისათვის ნუ მოგუეშლებს და ყოველთავე სრულ ქმენით, რათა ღმერთმან თქუენი ვედრება და გაგებულიცა სრულყოს. დაიწერა სიგელი ესე ქორონიკონსა რკს, ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა კკ, კელითა მწიგნობრისა.... ჩუენისა ძლიმი ძაკლაჩასძისათა. მინცა შემდგომად ჩუენსა მეფენი და პატრონი იყუნეს, მათთვის მალი არავინ აილოს; და თუ ულუსი მოვიდეს და თათართაგან ძალი დაემართოს, რაიცა ციხეთა და საყდართა დაუქცევლობისა და თემთა და ქუეყანათა ამოუწყყუედლობისა და ჟამთა და ქუეყანათა დაუტყუევლობისათვის—მათთვის,—სხუად მოსაკმარებლად მალი არავინ აილოს“. ამტკიცებენ: მეფე ზიორგი, კათალიკოზი შიო, ამბა ალავერდელი აბრაამ და მანგლელი იოანე. ¹⁾

ამის შემდეგ მეორე წელს (1441 წ.) ალექსანდრე მეფემ მცხეთის სვეტის-ცხოვლის ტაძარს ჩრდილოეთის მხრივ შიადგა მშენიერი სამწირველო მთავარანგელოზის ეკუდერი თავის სასაფლაოდ, შედგა ბერად ათანასეს სახელით, მიიღვა 1443 წ. და დაეფლა იქვე, ეკუდერში, რომელიც 1837 წ. ნაღმით დაანგრიეს. ამისთვის მოგვყავს მშენიერი ანდერძი: „...ვიგულსმოდგინე მოლტოლვად თქუენდა და მცხეთას... ცალკე ახალი ეკუტერი აღვაშენე ჩრდილოთ კერძო და საუკუნოდ საყოფელად განვიმზადე და შევწირე ქუეყანა სხორი (სასხორი?)... შირშის სახლი მცხეთასა შევსწირე, მისაქციელი... და ჩუენთა საფლავთა ზედან ოთხნი მეკუდრენი მწირველნი გავაჩინეთ: მლიოზის ძე ღიმიტრი, ჯვარისმტვირთველი მახარებელი, ზაქარია და მლიოზ... ოთხი კანდელი წლითი-წლად დაუვსებელი.... ყოველს წელიწადს აბ ლიტრა სანთელი მიეცემოდეს ეკუდერს ასანთებლად....

დაიწერა ქორონიკონსა რკთ, ინდიკტ. მეფობისა ჩუენი

¹⁾ იხ. ქრონიკ. უორდან, 247—249 გვ.

სასა კო, კელითა ძლიმი ძაკლახასძისათა. “ მსრეთივე შეწირუ-
ლობის რამდენიმე ანდერძი იხ. ქრონიკ. II ჟორდანასი.
249—254 გვ.

დავით V. 1441—1453 წ. მს დავითი წინათაც იყო
კათალიკოზად. ამის დროს შემოწირული ძვირფასი გარდა-
მოსხნა სვეტიცხოველისა დღეს დაცულია ჩვენს საეკლესიო
მუზეუმში ზედ წარწერით ხუცური ასომთავრულით: „ქ. დი-
ლისა მეფეთა მეუვისა ალექსანდრეს ძესა მეფესა ბიორგის გაუ-
მარჯოს და ცოდვანი მისნი შეუნდოს ღმერთმან, რომლისა
ბრძანებითა საფლავს დადება მხსნელისა ჩუენისა იესო ქრის-
ტესი შეიმოსა“... .

ამა დავითს ბოზელისძე ამირეჯიბი რამინი აძლევს 1451 წ.
შემდეგ საყურადღებო სიგელს: „ . . . ესე . სიგელი სამკვდრო
სამამულე... მოგაკენთ .. მცხეთასა საყდარსა და.. კათალიკოზსა
პატრიარქსა დავითს ჩუენ ბოზელისძეთა ამირეჯიბმან რამინ
და თქუენისა საყდრისა ამილახორმან და ძმამან ჩემმან საჰამ,
შემოვსწირეთ და მოგაკენთ შრცხილოანს (ცხინვალი) ერ-
თი გლეხი ლალასძე მისითა მამულითა. . . ერთი გლეხი სრგ-
ნეთს ჯოხასძე ორითა ვენახითა და ერთი ვენახი სხუა ვე შე-
ნი და ველი, მიწად სამისა დლისა - მას ჟამსა, ოდეს ჩემსა
ძმისა საჰამს ძაკათარასძისა ასული შეერთა და შეეჯობა რამე გა-
მოხნდა და საჰამს გაუწეურით და ესე ორნი გლეხნი ძრცხალთანს
ლაღასძე... და კრგნეთს ჯოხასძე . შემოვწირე ჩუენი ნასისსლი და . . .
მოუდევარი და უსარხლავი... ტკბილისა ნახევარსა მოგაკენ-
ნებდენ და სხუა რაცა ბეგარი და გამოსაღები ჰმართებს...
დაიწერა ქორონიკონსა რლო, მარტსა კელითა მლიოზის ძის
მლიოზისათა“¹⁾.

მარკოზ 1460—1466 წ. ესე მარკოზი ამტკიცებს ჟუ-
რულიანთ შესანიშნავს გუჯარს 1460 წ. ივნისის 12..

¹⁾ იხ. ქრონიკ. 11 261 გვ.

ღავით VI 1466—1479 წ. ამა ღავითს აძლევენ ძალა-
ურელნი შემდეგს პირობის წერილს:

„ . . . მეოხებითა წმ. მამისა ჩუენისა ღავით გარესჯელისათა და ღოდო და ლუკიანესითა ესე ჟამთა გასათავებელი პირი გკადრეთ და მოგაკენეთ თქუენ ძრისტეს მიერ ძართლისა კათალიკოზსა ღავითს ჩუენ დიდმან და მცირემან ერთობილ-
თა ძალაურელთა მას ჟამსა, ოდეს ჩუენსა და ზორგია-
შვილსა შუა ცოტა რამე სამღურავი გამოვიდა. აწ ეს წიგნი მოგაკენეთ: თუ ამის უკანის თუ რამე ჩუენგან ერთმანეთ-
ზედა ავ-კაცობა გამოვიდეს, თქუენი და თქუენის საყდრის შემცოდენი ვიყუნეთ და კუამლის თავსა ათას ათასი თანგა მოგაკენოთ შუა შემოუსლველად ყოვლისა კაცისაგან . . .“¹⁾

აბრაამ II. 1480—1494 წ. აბალაქის ძე. ამის ღროს ეკურთხა მეორედ 1492—1495 წ. მეფედ ძონსტანტინე. ამისვე ღროს ძონსტანტინემ მოახდინა კრება კათალიკოზ-
ებისკოპოზთა და სამეფოს დიდებულთა და წარჩინებულთა-
გან—, „რაჲ ყოფად დამშვიდებისათვის მთავართა და განმტკი-
ცებისათვის მრთმთავრობისა.“²⁾ კრებამ დაადგინა: „ვინადგან იმერნი ერთგულობენ ზაგრატს, ჰერ-კახნი ზიორგის და სამცხელნი ათაბაგს ზაადურს, — ვაცადოთ ბრძოლად; ღრო-ჟამი უკედ განაგებს მეფობასაო“³⁾. აბრაამმა დასდო ბართაშვილს სულხანს საკანონო რაღაც მძიმე დანაშაულისათვის. თუ როგორ სწარმოობდა ძველად სჯდევო მამულის საქმის გადაწყვე-
ტა, მომყავს საინტერესო ცნობა ს. ჯიმიითის სამზღვრების განახლებისა: „ღვთივ გვრგვნოსნისა სანატრელისა ღავით აღ-
მაშენებელის მეფეთა მეფისაგან შემოწირულს მზღლუარხედა დავიფიცეთ თვთ მე კათალიკოზმან აბალაქმან (აბრაამ) და სრულიად ჩემთა საყდრის შვილთა ჯიმიითის სამზღლუარი თაჟო საღოცაჟნი. ჩუმლაყის თავსა ჩავიარეთ და მივდევით კუნე ლამდი; ჩავიარეთ და მივდევით ძამაურაზედა; ჩავიარეთ და

¹⁾ იხ. იქვე 270 გვ.

მივდევით წურს ხევზედა; ჩავიარეთ და მივდექით გაწყუტ-
ტილასა... წნორზედა.. ჭიაბრის ეკკლესიასთან იორამდის,
სადაც ღავით აღმაშენებელსა ეკკლესია სამზღუარად ჩაუდ-
გამს...“

ბასილი IV 1495 — 1497 წ. მხოლოდ ორ წელს კათალი-
კოზობდა; ამის სიცოცხლის დროს რამდენიმე კათალიკოზი
გამოიცვალა, მაგრამ მაინც კათალიკოზობას არ იშლიდა;
ესრეთი წინააღმდეგობისათვის ხელს უწყობდა ათაბაგი შვარ-
ყვარე (1482 — 1500 წ.), როგორც უმაღური ქართლის მე-
ფისა და მისი სათნო კათალიკოზისა. აქ და სხ. ამ გვარ
შემთხვევებში გამოიჭვრიტება დაუძინებელი მტრობა ანტი-
ოქიის პატრიარქისა და ოსმალთა გავლენისა სამცხე სა-
ათაბაგოზედ, როგორც ზევითაც მოვიხსენეთ.

მეაგრე 1498 - 1503 წ. ამა მეაგრის აძლევს მორჩი-
ლების და ერთგულების შემდეგს იერილს ქუმურდოელი ების-
კოპოზი ზერასიმე „... ესე პირი და წიგნი მოგახსენეთ თქვენ
ჭრისტეს ლუთისა მიერ ქართლისა კათალიკოზსა მეაგრის მე
ქუმურდოელ მთავარ ებისკოპოზმან ზერასიმე მას ჟამსა, ოდეს
პატიოსანმა მზეჭაბუკ (ათაბაგი 1500 - 1516 წ.) შემიწყალა
და ქუმურდოსა საყდარი და კელი მიბოძა და თქუენს წინა-
შე საკურთხევლად გამოგუგზავნა და თქუენ შემიწყალეთ
და მაკურთხეთ; აწ დღეისათგან წაღმა ჩემა დღედ სიკუდი-
ლამდე ვიყო თქუენი და თქუენისა საყდრისა ერთგული და
მეფეთა მლოცველი და ყოველთა წირვათა და ლოცვათა ში-
ნა თქუენ მოგიკსენებდეთ; ვინც თქუენგან უჯუარო და შე-
უნდობელი იყოს, ჩუენგანცა უჯუარო და შეუნდობელნი
იყვნენ; თქუენგან შეუნდობელთა ებისკოპოზთა გუერდით
ჟამი არა ვწიროთ; ჰარძიისა და მისის შესავლისა დიაკონი
არა ვაკურთხოთ და არცა მათსა სამწყსოსა დავეცილოთ. თუ
ათაბაგმან შუარყუარე და მათთა შვილთა მოწყალება, ანუ
სხუა კელი გუაძლიოს, არა გამოვართუათ.“¹⁾

¹⁾ იხ. ქრონიკ. II, 315 გვ.

ამისვე მეაგრის დროს წარგზავნა მზექაბუკმა თავისი აღმზრდელი არქიმანდრიტი აშბროსი იერუსალიმს და სხ. წმ. აღგილთა შესაწირავითა მისის ძმის ათაბაგის ქაიხოსროს († მარტს, ოთხშაბათს 1500 წ.) სულის მოსახსენებლად, „...მე აშბროსი წარმომავლინა პატრონმან მზექაბუკ იერუსალიმს და სინასცა მრავლითა საქონლითა და უწყეთ გაცემა ტრაპიზონტით ქონსტანტინეპოლემდის, ვიდრე ამა წმ. მთადმდე (ათონის ივერიის მონასტერზედ) და მოველეთ ყოველნი მთისა ამის მონასტერნი, საყუდებელნი და მესაყენი და წესისაებრ მოვაკსენეთ მოსახსენებელი და სალოცავი და სრულიად მლადისა და მაკედონიის თემისა მონასტერთა, მიტროპოლიტთა, ეპისკოპოსთა, ხუცესთა, გლახაკთა და ტყვეს უფალთა ყოველთა ზედა დიადი გავეცით. მგრეთვე ჩვენსა ამას (ივერიის) მონასტერსა მოვაკსენეთ ოცდა ხუთი ათას ხუთასი ოთმანურისა ზოგი ფლოურად და ზოგი თეთრად და მამამან და კრებულმან მონასტრისამან გააჩინეს და შეგვიკვეთეს სულდიდებულისა პატრონისა ქაიხოსროსთვის ყოველთა პარასკევთა მწუხრი კოლიო და შაბათსა წირვა. “

დორათეოს I 1503—1516 წ. ამან დორათეოს და ქონსტანტინე მეფემ შეარიგეს მეფე შახტანგ და ძმა მისი ალექსანდრე. 1505 წ. ღვით მეფემ შეირთო ქაიხოსრო ათაბაგის ასული.

1500 წ. მაისის 6 მოკვდა ათაბაგი ქაიხოსრო და ამის ძმამ მზექაბუკმა მიითვისა ათაბაგობა, თუმცა ქაიხოსროს დარჩა ვაჟი შვილი, შვარყვარე IV. რადგან შვარყვარეს შემწეობას უწევდა ქართლის მეფე ქონსტანტინე და მცხეთის კათალიკოზი, ამიტომ მზექაბუკმა შესწყვიტა ყოველი კავშირი ქართლის სამეფოსთან და განზე ვადგა, საათაბაგოს მღვდელთმთავარნი დაუმორჩილა ანტიოქიის პატრიარქს დორათეოსს და ამით ზემოქართლის კარი გაუღო ოსმალთა მფლობელობასა. აი სწორეთ ამ დროს ეკუთნის შემდგგი თვალსაჩინო გრამატა, რომლითაც ანტიოქიის პატრიარქი დორათეოსი

გუნდრუკს უკმევს მზეჭაბუკსა და მიწასთან ასწორებს ქართლის მეფესა და კათალიკოზსა წყალობითა ღვთისათა ღვთისმეტყველების პატრიარქი დიდისა ღვთისა ქალაქისა ანტიოქიისა და ყოვლისა აღმოსავლეთისა მოგიმცნობ; წყალობა და მშვიდობა და შეწევნა უფლისა ჩუენისა იესო ქრისტეს მიერ თქუენზედა და ყოველსა საბრძანებელსა თქუენსა, რომელმან განამტკიცნა წმინდანი მოციქულნი სიონს ქორსა მას ზედა რომლისა ბრძანებითა ვიძულენით თქუამდ ამას დიდისა პატრონის მზეჭაბუკის მიერ; რამეთუ მაგან ოდენ მხოლოდმან იყურებდა ქვეშარიტად ემბაზსა შინა ნათლისღებისას: რამეთუ სადაცა მიიწიოს ღონე მაგისი, და დათრგუნოს ქუეყანად მტერთა (ე. ი. ქართლი), აგინიერ ბრძოლასა მოსცეს ღმერთმან ადგილი იგი (ე. ი. ქართლი); ანუ რომელთა იხილონ წუტრი ჰოროლისა მისისა, თვინიერ კუეთებისა ლტოლვილ ქმენინ ყოველნი წინააღმდეგნი პატიოსნისა და ღვთისა მიერ განმტკიცებულისა და განძლიერებულისა, დიდისა მეფისა ჩუენისა და ყოვლისი აღმოსავლეთისა ხელმწიფისა პატრონისა მზეჭაბუკისაგან; სამარადისოდ ყოს ღმერთმან პატივი და დიდება ძალი და სიმტკიცე მათი უკუნისამდე. და აღამაღლოს პატივი მისი და ბედნიერ ყოს და დაანთქნეს მტერნი მისნი და მოსცეს ძლევა მათ ზედა და ყოველსა მხედრობასა და ერსა მისსა და აღიდოს სახელი მისი მზისა და მთვარისაებრ და სრულ ყოს ყოველი ნება და წადილი მისი და გარდამოავლინოს უფალმან ღმერთმან მას ზედა მადლი და კურთხევა მისი!

მერე ებრძანა აწყურის ღვთისმშობლისა საქმენი პირველნიცა და უკანის რაჲ გარდახდა! და თუ რაბამნი სასწაულნი!) აღასრულნა და ნიშნი სურვილიო და სიყუარულითა მისითა ვევედრები, რათა მეცა ღირს მყოს ხილვად და თაყუანისცემად მისა! და ესეცა ვითარმედ აწცა წარუელვნიან

1) აქ იტყულისხმებს იმ სასწაულთ-მოქმედებათა, რომელნიც აღწერილია „შეფეგი ქ-ცხბისა“ (გვ. 162—3; 265) იაყუბ ყეენისა შემოსევის დროს: ეს გუჯარი ამტკიცებს იმ ამბების სიმართლესა.

კაცნი სოფლის გუერდის და ჩუენიკა ებისკოპოზი ყოფილიყო მათ წინაშე, სახელით ბრიგოლ ებისკოპოზი ბოლოზნისა და მას თვით განეცადა ყოველი საქმე და თუალითა ეხილა და გულისხმაჲ ეყო უსჯულოება მეფეთა და ერისა მათისა ¹⁾, და პატრონისა მზექაბუკის ლუთის მოშიშებაჲ და მართლ-მადიდებლობაჲ და ლუთის მოყუარება, ყოველივე განგუაცადა და გულისკმა გვიყო; და ეგრეთვე მაწყვერლისა სიკეთე და ლუთის მოშიშება და მართლ-მადიდებლობაჲ და მეცნიერება და სჯულთა ლუთისათი კეთილად დაპყრობაჲ და დაცვა მცნებათა ლუთისათა ამისთვის ვითარცა ჯერ იყო და სამართალ მადლითა ლუთისათა ვინებეთ და მას მივათუალეთ ყოველი საბრძანებელი პატრონისა მზექაბუკისი, რათა ებისკოპოზნი მისგან იკურთხეოდნენ ყოველნივე და მისსა წესსა და ბრძანებასა მორჩილებდნენ და სჯულთა მისთა ერჩიდნენ და მისგან იმწყსებოდნენ და მაკურთხეველნი მისნი კურთხეულ იყვნენ და მწყევჭრნი მისნი წყეულ; და მისდა მიგვიცემიეს კელმწიფებაჲ შეკრვისა და განკსნისა: „... მაგრამ ღავით მეფემ შეირთო ასული შაიხოსრო ათაბაგისა და მისი (შაიხოსროს) კანონიერი მემკვიდრე იყო შვარყვარე IV, ხოლო ათაბაგობა მიითვისა შვარყვარეს ბაძამ მზექაბუკმა; ამიტომ შვარყვარე მეფის ღავითაჲ კარხედ იმყოფებოდა. მიზეზი ეს იყო, რომ მზექაბუკ გაუდგა მეფის მორჩილებასა, დაამცირა საათაბაგოში უფლება მცხეთის კათალიკოზისა და მის ნაცვლად ანტიოქიის პატრიარქის უფლება გაავრცელა და დაუმორჩილა საათაბაგოს სამღვდელთა. მაგრამ მიიცვლა თუ არა მზექაბუკი (მ ივნისს 1516 წ.) საათაბაგოს მღვდელთმთავარნი ზედი-ზედ აძლევდნენ მცხეთის კათალიკოზს მორჩილების პირობის წერილებსა.

მელქისედეგ II (ბასილი) 1517 - 1529 წ.) † 1553 წ.
მსე იყო ძე კონსტანტინესი და ძმა ღავით მეფისა; ბერობა

¹⁾ იგულისხმებიან ქართველთა მეფენი და ქართველთა ერი.

შეიმოსა 1510 წ. (ქცხ. 266 გვ.). რომ მელქისედეგ კათალიკოზი იგივე ბასილია, ამას ცხადათ გვეუბნება შემდეგი გუჯარი. პირველი მუხრანბატონი, იყო ბატონიშვილი ბაგრატ, ძე კონსტანტინე მეფის, რომელმაც დიდი მამული სამუხრანო, მსანს და არაგვს შორის მდებარე, წაართვა ამილახერებს და ზურამიშვილებს; ამა მძლავრებამ გამოიწვია კახბატონის ავ-ბიორგის რამდენჯერმე მოხდომა და აწიოკება სამუხრანოსი. ბაგრატმა სძლია კახბატონს ავ-ბიორგის 1513 წ. იენისში და ამისს შემდეგ ხელი მიჰყო მცხეთის მამულებისა დაჩემებასაც და მეტი რა ღონე ჰქონდა კათალიკოზს ბასილს თავგასული ძმისათვის ბაგრატიათვის არ დაემტკიცებინა. შემდეგი გუჯარი საბუთს გვაძლევს ვიფიქროთ, რომ სამღვდელოთა კრებამ კათალიკოზი ბასილი (მელქისედეგი) სხვათა შორის მცხეთის მამულების გაცემის გულისთვის განსდევნა სრმაზის მონასტერში და კათალიკოზობიდან დაამხო: „ქ. კათალიკოზმა: . პატრონმა: . ბასილი: . ძმისწულთათვის დაიჭირა კუნენელთა სამი კუამლი კაცი და სხუა სრულად პატრონს ბაგრატს (ე. ი. მუხრან ბატონს კონსტანტინე მეფას ძეს) მისცა და მისაქციელი, თეკენა და წეროვნის ნახევარი; კოპინასშვილები დაასახლა და დაუკარგა მცხეთას, ასრე რომე ასრე ჯერეთ არა გარდაწყვეტილა, იქივე წეროვნას იყიდა მოყალნების მიწები სასახლე და ჭურ-მარანი და იმისმა ძმისწულებმა კიდავე (კადეკე) დაყიდეს. აღაიანთას წისქული, ზუარი და მიწები: მარტიცი მცხეთის პურღვინითა და ბანბითა, და კიდავე მცხეთის მამული გამოიღეს ფასად, სათაღებისი და რეკული მამული. მცხეთას სასახლე რაგუარაც თვთან მოეკიდა მცხეთასა დასაქკევრად, აღარცა სხუათა გამოენახვა. მიყვეს კელი შინაურმა და ვარეულმა მცხეთის მამულსა სასყიდრად, და ასრე დაიკარგა, რომე რაც სოფელი არის ზოგან ნახევარი, ზოგან მესამედი აკლია—დაიკარგა მცხეთისთვის. ამას უკახის ერთი სოფელი შონთხელა ქარმაულმა, იყიდა გეშაშვილისაგან. მოკითხული ქენით და თუ ყუელა

მის ქამშიგა არ დაკარგულიყოს, იმისი მწერალსა გარდაკდ-
ვინეთ და თუ მართალი იყოს — სარიდანა, ძმანი და მისნი
დაჰკარგენით, მცხეთის დამაქცევნი არიან. როგორცა ეს ყუ-
ელა მცხეთის დაქცევა და შეცოდება გამოაჩნდა, მეფემან
საეკუდრო წაართუა და გააგდო და ამისითავ; ბრძანებითა
ჩუენ მარტაცი წაერთუთ და მისსავ მემკვდრესა მიუბოძეთ“.

კათალიკოზობა ჩამოერთვა 1527—1529 წლებ შუა და
ამის მაგიერ კათალიკოზად დაიდგინა ბერმანე. „ხოლო მაშინ
(1529 წ) მტკიცედ ეპყრა ქართლი მეფესა ლუარაბს; ხო-
ლო კათალიკოზი მელქისედეგ პირველვე განძებულ იყო
და იღვა მონასტერსა არმაზისასა და იყო კათალიკოზად ბე-
რმანე, ტფილელად ლომენტი და მროველად ბედეონ“¹⁾. ამის
დროს 1522 წ. ტფილისში აღშენდა პირველი მეჩითი თათა-
რთაგან.

ლიონოსი 1511 წ. აღყვანილი კათალიკოზად კახთ მე-
ფის ავ-ბიორგისაგან, როდესაც სამუხრანო დაიპყრო. კა-
თალიკოზობდა რამოდენსამე ოთვეს. აი ამისი საბუთი:
„ . . . ჩუენ . . . ორისავე ტახტისა . . . მპყრობელმა . . . მე-
ფეთ-მეფემან ბიორგი და ძემან ჩემმან საყუარელმან ლეონ
რამეთუ . . . აჰა ესერა ბრწყინვენ ოთხნივე კერძონი მე-
ფობისა ჩუენისანი . . . აგარის ნათესავნი მტერნი უკუ ქცე-
ულ არიან . . . პაპათაგან გაჩენილსა (მცხეთისადმი შეწი-
რულთა კასეთის ძამუღითა) დავამტკიცებ . . . ვათარხნეთ (მცხე-
თის მამულნი კასეთს) . . . ჩუენთა ცოდვათა სიმრავლითა და სო-
ფლისა ვითარებისაგან ცოდვისა საქმესა შევესაწრ. თქუენ
პატრონი კათალიკოზი ლიონოსი და მთავარ-ეპისკოპოსი მა-
ლაქია და პატრონი ამბა ალავერდელი იოანე რჯულისა
წესითა გამოგუენახენით . . . გავიგონეთ . . . და შემოვსწირეთ
კუნენელნი ნახევარი სოფელი და ნახევარი უწინაც დიდის
აღექსანდრესაგან შეწირული იყო, და ერწოს სოფელი ჩე-

¹⁾ იხ. ქრონიკ. 373—377 გვ. და ქცხ. 22 და 271 გვ.

კურნი... მამისა ჩუენისა ძლექსანდრესთუის (აჲ გიორგისაგან მოკლეულისა 1511 წ.) კარგადებულსა აღაპსა გარდაიკდიდენ... დაიწერა... ინდიკტიონსა მეფობისა ჩუენისასა ერთსა, ქკს. რეთ: კელითა ირუბაქისძისა სახლის უხუცესისა ბეენასითა“.

გერმანე 1 1529—1531 წ.

მალაქია 531—1549 წ. წინად მთ-ეპისკოპოსი. ამა მალაქიამ და აფხაზეთის კათალიკოსმა მედემოს მოახდინეს კრება და შეადგინეს სახელმძღვანელოდ საკათალიკოზო კანონები; ამის კათალიკოსად აღრჩევაში ძახ-ბატონმა ლევანმა დიდი მონაწილეობა მიიღო. მალაქია დიდი მოღვაწე კაცი იყო. დიდი ამაგი დასდო სვეტიცხოველის ტაძრის შემკობაზედ. აი მშვენიერი შეწირულობის გუჯარი მალაქიასი:

„ქ... ესე დაწერილი მოვაკსენე და შევსწირე: ყოველთავე ჩრდილოეთისა საყდართა შორის უაღრესსა და უაღმატებულესსა უდიდებულესსა წმიდასა სამოციქულოსა საყდარსა მცხეთისა ხალოცველსა. ჩუენ, ქრისტეს მიერ **✠: ՄԻԻ** (ქართლისა ჰატ-რაქქმან) მალაქია მას ჟამსა, ოდეს უღირსი ესე ღირს ვიქმენ საჭეთ-პყრობასა წმიდისა ამის ტაძრისასა: შევსწირე და მოვაკსენე ჩემ-მიერ ნაღუაწი და ჩემითა ღონის-ძიებითა მოგებული: ა: (ქათა) ომოფორი მძიმედ ნაკერი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა: ა: ენქერი, იგიცა მძიმედ შეკერილი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა: ა: სამკლავენი იგიცა მითვე წესათა ნაკერავი და შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა: ა: სტიხარი მძიმედ ოქრო-ქსოვილი თეთრისა ქამხისაჲ: ა: კვერთხი თევზის კბილისაი, მძიმედ ოქროჲთა მოჭედილი შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა ა: დიდი ხატი ყოვლად წმიდისა სრულიად ოქროჲთა მოჭედილი, შემკობილი ნაწილითა და თვალ მარგალიტითა :ბ: ხატი მაცხოვრისა ვეცხლითა მოჭედილი და შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა, უძეოდ გამოსახული: მე **Մ** (მუთსე) ხატი ნათლის-მცემლისა ვეცხლითა მოჭედილი, შემკობილი თვალითა და მარგალიტითა; ორნი ხატნი წმიდათა მთავარ-ანგელოზთანი

მიქელ და ზაბრიელისნი ვეცხლითა მოქედლი, შემკობილი (თვალათა და მარგალიტითა); ორნი ხატნი წაყდ ქებულთა თავთა მოციქულთა პეტრესი და პავლესი, ვეცხლითავე მოქედლინი, შემკობილნი თვალთა და მარგალიტითა ამავეცხლი ხატთა ოთხთა ჩოლასაშვილმა ბაადურ შემოსწირა და მე ჩემითა საფასოთა მოვქედე და შევამკე; კიდევ; შეესწირე სამღვდელთ-მოდღუროთა ყელთ საკიდი ხატი ოქროსა ნიწილიანი ძვირფასითა თვალთა და მარგალიტითა შემკობილი ოქროსა ჯაჭვთურთ. სხუაჲ ცოტა ხატი ოქროსავე მთავარ-ანგელოზისა მიქელ ..; ერთი დიდი ბეჭედი ოქროსა ოქროს-ჯაჭვიანი: მორე ცოტა ბეჭედი ოქროსავე თვალთანი: ესე ჩემ მიერ მცირედი შესაწირავი ვინცა და რამცა გუარმა კაცმა .. (წყვეს რისც დააკლასო).

კიდევ შეესწირე ერთი ქალღმერთის მეტაფრასი და ერთი ძილის-პირი ეტრატისაჲ (ესჲა ეკლ. მუზ. დაცული № 85): სამი ბედაური ჭაკი ცხენი მისიუთა საშენებითურთ; კვიციები გაისყიდვოდეს, მისი ნავაჭრი სასაყდროდ დაიდებოდეს.

კიდევ შემოვწირე ერთი კონდაკის ღერი ვეცხლითა ორგზით თავი ოქროსაჲ მძიმეთ მორთული პატროსნითა თულგებითა: ოთხი ჩინური თეფში და ოთხი ჯამი: კიდევ ერთი თეფში და ერთი ჯამი სხუაჲ ჩინურისავე: ერთი ვეცხლის სუფრა ერთი ვეცხლის მაშრაჲ, ერთი მძიმე ოქროქსოვილი კავედი, ექუსი ორხაო, ათი ქუაბი სხვილი წურლი, ორმოც-და-ათი თეფში სპილენძისაჲ, სამი ზედადგარი, ორი ფინარი. ცხრა ჯამი სპილენძისავე, ერთი ვერცხლის ჯაჭვიგრძელი: საყდრის კლიტეთა მხარ იღლის დასაკიდი, არის ნაკვეთი ას-ოც-და ერთი თავითურთ, ოთხი ფური კამბეჩი კბოიანი - კიდევ შეესწირე ერთი მთავარ-ანგელოზის ხატი პერილეგტი-სა თვალზედა გამოქრილი: ერთი ოქრო-ქსოვილი ქართის ბისონი, მეფისა ლეონისაგან ბოდებული: ერთი მუშაბახიან სპილენძის მანკანა; ერთი ხალიჩა საკურთხეველის საყდარზე და დასაფენელი; ერთი ორხაო გარეთსა საყდარსა ზედა დასა:

ფენელი; ერთი სეფისკვრის დასაქრელი დანაკი, თევზის კბილის ხართა ოქრო-ზარ-ნიშიანი კიდევ ერთი დიდი დევაძტაფა; კიდევ ერთი ვეცხლის აბრაიგი საზედაზე: ორას-ოცი სული ცხვარი, რვა ჩინური ჯამი....“

მელქისედეკ (ბასილი) III 1539 — 1541 წ. მელქისედეკ კათალიკოზი გადაყენებული იქმნა 1529 წ. მაგრამ რალაც მიზეზით კათალიკოზობა ისევ მიუღია; აი ამის საბუთი: „ქ. . მოგაკსენე . . და თქუნ... კორციელად ძმასა ჩუენსა ქართლისა კათალიკოზ პატრიარქს მელქისედეკს მე ბიორგი ბაგრატუნთან, ძემან მეფისა ძონსტანტინესამან; ვცან, ვითარძედ სოფელი წუთ ერთ და მსწრაფლ წარმავალ არს და საუკუნო იგი ცხოვრება დაუსრულებელ. ამისთვის დაუტევე ყოველივე ამაოება და დიდება მისი და შევიმოსე საღმრთო მონაზონება და შემოგწირე სოფლები ზეკრტები... სამი კარგადებული აღაპი... სამნი კანდელნი... სამარადისოდ მსე სოფლები ამა წესითა შემოგწირე მე პანკრატონთან გიორგი ყოფილმან მონაზონმან ბერასიმე... თარხნად, ერთისა სათათროსა საურისა გარეთ, ფეტვს ღალა და ფუტკრის ბეგარა ამოგკვეთია... დაიწერა ქკსა რკც (1540 წ.)

სვიმონ IV 1542 — 1558 წ: „ . . . ჩუენ მეფემან ლეონ და თანამეცხედრემან ჩუენმან თინათინ და ძეთა ჩუენთა ბიორგი, იესე, ალექსანდრე და მლიმირზა ესე სიგელი მოგაკსენეთ... და ქათალიკოზს სვმეონს მას ჟამსა, როდეს ჩუენი ქალი მლენე ბაგრატისშვილს მრეკლეს მივათხოვეთ უხუედრად და თქუნ სჯულისა წესითა გამოგუენახენით... მოგაკსენეთ მთას აქეთ საგარეჯო სრულიად ასრე და ამა წესსა ზედა, რომე საყენო საურსა, ლაშკრობა-ნადირობასა და გონბორს გარეთ ნახევარს ცხურის საბალახეს აქეთ, სხუა ჩუენი კელი აღარა შემოვიდოდეს და ჩუენი კერძი შესაწევარი: პური, ღვინო, ღალა, იორის საბალახე და რაც იქაური გამოსავალი იყოს, სრულიად თქუნ აიღებდეთ. და თუ სადმე იქით ჩავიარდეთ პურსა გუაჭმევდენ; და თუ ვინმე გარესჯელმა კაცმან შეგუ-

კოდოს და გამოცენახნეთ, მისი ნახევარი ჯურუმიცა თქუენ მოგაკენოთ ქკსა სლვ 1548 წ.

ნიკოლოზ V 1549—1558 წ. აჰან ასხურა იაზმით ტფილისის სიონი და სხ. ეკლესიანი, სპარსთაგან შებილწულნი, მეფე ლუარსაბის ბრძანებით; დაესწრო გარისს ბძოლაში შავერდი ხანთან და ლუარსაბ მეფის სასიკვდინედ დაკოდვასა. ამის დროს სპარსეთის ყაენმა შაჰთამაზმა ორჯერ (1554 და 1556 წ წ.) ააოხრი ქართლი და საბარათიანო, დაატყვევა სახელოვანი **ვახუშტი** ღიასამიძე დახოცა მუხრან-ბატონი **ვახტანგ** და მისი სამი ძე; დაატყვევა დედოფალი **ნესტანდარეჯან** ატენის ციხეში. დედოფალმა ვერ აიტანა შეურაცხება მრევნისაკენ ფეხით წაყვანილმა და გზაში საწამლავით მოიკლა თავი.

ლომენტი I 1557—1562 წ. ბარათაშვილი. ამა ლომენტის აძლევენ შემდეგ საინტერესო ხელწერილს ესე სიგელი მოგახსენეთ ჩვენ ჰვენთენეველმა რასტიშვილმა შიოში ზ ძმამან ჩვენმან მანუჩარა... მას ჟამსა ოდეს... ძმა შემოგუაკუდა... კათალიკოზსა ლომენტის მოვახსენეთ, .. მცირე ესე შემოსაწირავი ტფილის ქალაქს ჩემი მკვიდრი ყმა ღემურაშვილი ღავიგულა მისითა მამულითა, ქულბაქითა .. ქკსა სმე. მოგყავს ამა ლომენტისადმი მირამეული ორი ფრიად საინტერესო სიგელი; ,,ძ... ესე წიგნი .. გკადრეთ... (მცხეთას) და კ-თ-პატრიარქს ჩუენ ბოგიბაშვილმან იოასაფ, ჩემმა ძმამა **ვახუშტ** და ფალან ხოსრო .. მას ჟამსა, ოდეს ლუთისა გვრგვონოსანმან მეფეთ მეფემან პატრონმან **ლეონ** შეგვწყალა და მათი ქალი გვბოძა, ბატონი ჰეთეონ ჩუენისა ძმისა **ვახუშტის**ათვის, დიდად უხუცდრი და საკანონო იყო... შესანდობელად. .. მოგაკენეთ... (მცხეთას) მაქიხელს :ლ: კუამლი კარგი გლეხი უკლუბად ბევრის გამომღები, ორი თქროს კანდელი სუეტსა ცხოველსა და წინა დაუესებლად ენთებოდეს .. ასრე თარხნად და შეუღად... არა ეთხოვებოდეს რა, არცა ციხისის მუშაობა, არცა სახლის მუშაობა, არა ყანისა და ვენაჟისა მუშა-

ობა, არა ულაყის ზიდვა, არა ტიკი, არა ტომარა არა გო-
ქი, ქათამი, არა საჯინიბო, არა საახოსალარო, არა საბაზი-
რო, არა დიდი და არა წურბილი სათხოვარი და გამოსაღები,
თუნიერ თანადგომისა და ძალ მიცემისაგან კიდე... (წიგნა ვინც
ქმედდასო) .. დაიწერა... ქკსა :სმზ:“.

„მ.. რაოდენი ქება და მადლობა შევსწიროთ თქვენ-
და (სკეტი ცხოვრას) მომართ... რამეთუ ავა ესერა ბრწყინვენ
ოთხივე კედარნი მეფობისა ჩუენისანი: აგარის ნათესაენი და
მტერნი ლტოლვილ და ოკუნქცეულ არიან დღეინდელად
დღემდღე, ან ავა ესერა მოიწია საშინელება და რისხვა სა-
შინელებით აღძრული, მსვაესი უოდვათა ჩუენთა და ჟამსა .,
მამისა ჩუენისა .. მეფობისა... მოვიდა უსჯულოებით აღძრუ-
ლი და ყოველისა ქუსყანისა მაოკრებელი და ყოველისა სჯუ-
ლისა მტერი აგარის მონათესავე და წინიღმდგომი ყოველთა
ჯუარის მოსავთა .. ახალი ივლიანე, უსჯულო შამაზ, აუ-
რაცხელითა და მრავლითა ულუსითა და ამოსწყვიდა საქართ-
ველო და მრავალი სულნი პირითა მახვილისათა მოსრნა და
ტყუპ ყო და დედა ქალაქი მცხეთა აღაოკრა და ამას ჟამ-
თა შა მეფეთა შორის სანატრელმან:.. მამამან ჩემმან... ლუ-
არსაბ თვთცა მიიღო წამებისა გვრგვნი, . . და უსაშინელეს და
უმწარეს მოიწია დღესა მას, რლ კრეტსაბმელი ტაძრისა გა-
ნიბო. . შდ მათსა... ორისავე ტახტისა კელწიფედ მპყრო-
ბელ-ვიქმენით . . და . . ახლად გუჯრითა ამით ჩუენცა დავამტ-
კიცეთ და ვათარხნეთ... მცხეთისა მამულნი: ქალაქს მეტეხი,
მეტეხელნი, ქალაქის კარნი ძუელითაგან წაღებული იყო...
კიდევ იქივე ტფილის ქალაქს რანიც ვაჭარნი და გლეხნი
არიან მათითა სახლ კართა, ქულობაქითა და მამულითა და
სომხითს სოფელი ყორანთა... კიდევ ერთი საგლეხო და ერ-
თი ზუარი. კიდევ დიღმის თავსა პატრონისა ბებია ჩუენის
სააღაპო ზუარი, ლისთა ბარათაშვილისაგან შეწირულნი გლეხ-
ნი... ვირშა მისითა შესავლითა წიას-წყლითა ერისთვისაგან
შემოწირული. . ბერშოეთი რაჲცა ძუელითაგან მცხეთის შე-

წირულნი საგლეხონი და მამულნი არიან. . ახლად გუჯრითა ამით ვათარხნეთ... სათათროსა საურისა და ულუფის მეტი არა ეთხოვბოდეს წურთლი ულუფა. საჩუენო საწერი მულა-მი ულუფა, არა მეჯინიბეთა, არა ბაზიერთა, არა ახოსალართა, არა მეხლეთა. . ქკო ღომენტი .. ლოცვათა თქუნთა... დაიწერა ქკს :სმზ: თნ დეკემბერს :ა:... კელითა... ქვთაკევის წინამძღურისა ბართაშვილის ფილიპესითა... ქსნის კონი ნახევარი თქუნ გქონდა“... ამა ღომენტის დროსვე მოხდა სახელოვინი ციხედიდის ბრძოლა (ძეგვსა და მტკვარს შუა, შიომღვიმის პირდიპირ) 1561 წ ალდგომის ღამეს, 5 აპრილს საღამოს. ამ ომში დაიხოცნენ ცხრა ძმანი ამილახვარნი, დაასაფლავეს იგინი შიომღვიმის მიძინების ტაძარში **ნიკოლოზ VI 1562—1583 წ ბართაშვილი, საჩი** ნოს ძმა. აი ამა ნიკოლოზის მშვენიერი სიგელი.

„მ. ჩუენ ქრისტეს მიერ კურთხეულმან ქართლისა კათალიკოს-პატრიარქმან ნიკოლოზ ესე უკუნისამდე გასათავებელი დაქრასა გინდავე ჟამთა ქცევათა გამოცვლილობათა შინა მტკიცე და უქცეველი წიგნი და სიგელი მოგიბოძეთ ბრძანებითა ღვთივ გვრგვნოსანისა მეფეთ მეფისა სვიმონისათა და კითხვითა და ნება-დართვითა ყოველთა მცხეთის შვილთათა შენ მალალაშვილს ქადაგსა ბედეონსა, შენთა შვილთა რომანოზსა და ნიკოლოზსა, შვილთა და მომავალთა სახლისა შენისათა ყოველთავე მას ჟამსა, როდეს უღმრთოთა აგარიანთაგან ძართლი აოკრდა და შენი ბიძაშვილი ამოსწყდა თათართაგან და თქუენ უმამულობასა ჩიოდით და შენის ბიძაშვილის კერძს მამულს გუეაჯენით. ჩუენ ვისმინეთ აჯა და მოკსენება თქუენი, ვითარცა არავის მართებდა სხვას გუარსსა საქადაგო მამული თქუენგან კიდე და მოგიბოძეთ შედულე ბით და მკვდრად სოფელი ჩოჩეთი მისითა სახლითა, ეკკლესიითა, ქურ-მარანითა, მთითა, ბარითა, წყლითა .. ერთობ ყოვლითა და ფუშრუკაული მამული დიაკვნისეული და რაცა შენს ბიძაშვილსს ან ჩოჩეთსა, ან გორს მამული ქონდეს

მისითა მიდგმითა სამართლიანითა სრულად და უკლებლად—
 აწ დღესითგან წალმა გქონდეს და გიბედნიეროს ღწ საყდ-
 რისა და ჩუენსა ერთგულად სამსახურსა შინა . . . თუ ვისმე
 ამა მამულისა ნიშანი ქონდეს, მტკიცითა ამით სიგლითა გა-
 გვიკუდებია, ვინათაგან სამკვიდროდ შენს ბიძაშვილს ქონდა
 იგი სრულიად უმკვდროდ იქმნა, ასე ვერავინ მოგესარჩლოს
 ვერა ადამის ტომი კაცი . არა მოგეშალოს ჩუენგანა და არა
 შემდგომად ჩუენსა შომავალთა მიფეთაგან და კათალიკოზთა-
 გან და არა სხუათა მეპატრონეთაგან . . . დაიწერა წიგნი სი-
 გელი ესე ქკს :სნ: კელითა ფრიად ცოდვილისა კარისა ჩუე-
 ნისა მწიგონობრის ერასტისითა“ . სკუულად სელ ჩაწთჳა კჯისა
 და აზის საათადგომო ბეჭედი %

ნიკოლოზ VII 1584 1591 წ. ძე კახთ მეფის
 ლეონისა და ძმა ქართლის დედოფლის ნესტან დარეჯანისა,
 სვიმონ მეფის მეუღლისა „ქორონიკონსა საბ (1584 წ.)
 შიიცვალა ბარათაშვილი კათალიკოზი ნიკოლოზ და ნებითა
 და ბრძანებითა ლვითსათა კათალიკოზ იქმნა ძე კახთ მეფის
 ლეონისა, თთვესა ფებერვალსა 28 შაბათსა დღესა. ამა ნი-
 კოლოზს ჰქონდა დიპლომატიური მიწერ მოწერა რუსეთის
 პატრიარქ იობთან (1586 – 1590) და საჩუქრად გაუგზავნა
 ბედაური ცხენი ნიკოლოზმან შეწსირა მეტეხის ღვთის მშო-
 ბლის ტაძარს, მშვენიერი, ტყავზედ ხელ-ნაწერი სახარება აღ-
 წერილა 1581 – წ. ბესარიონისაგან *) ამა ნიკოლოზს ექომა

*) ბ. მ. ჯანაშვილმა მეტეხის სახარება 1049 წელს დაწერილად
 გამოაცხადა და წმ ქეთევან დედოფლის მანის, ბატონიშვილის აშოთა-
 ნის († 1561 წ ფხოველთაგან) სახელს ძებნა ლაუწყო XI საუკუნეში
 სწორედ ორი ამისთანა სახარება—სიდიდით, წერით, მელნით, პერგამენ-
 ტით და ვეცხლის ბუდით—დღეს დაცულია წილკნის ტაძარში. ეს არ
 იქმნა: კათალიკოზი ნიკოლოზი მეფის ლეონის ძე ჯერ საძიებლად
 ახადა და მერე კათალიკოზ დომენტი ლეონის ძეზედ დადგა—ნიკოლო-
 ზი დომენტი იქმნება, თუ მეტეხის სახარება ახალ დროს ეკუთნისა.

გებოდა კახთ მეფე ალექსანდრე. 1569 წ. სპარსებმა შეიპყრეს ქართლის მეფე სვიმონი და ალექსანდრესაც ეს უნდოდა: მაშინვე გადააყენა კათალიკოზი ნიკოლოზ ბარათაშვილი და ესე ნიკოლოზ, თავის ღვიძლი ძმა დაადგინა. — აი ამისი საბუთი: მეფეთ მეფემან .. სულ კურთხეულის პატრონის ლევანის ძემან მეფემან ალექსანდრე და თანა მცხედრემან... თინათინ და ძეთა ჩუენტა მრეკლე, ღავით ბიორგი, პონსტანტინე, როსტომ... მას უამსა ოდეს მცხეთისა მამულნი და აგარაკნი მიეტაცნეს... მობძანდა ჩუენ წინაშე ჩუენის სულის მეოხი... ჩუენი ძმა კათალიკოზი ნიკოლოზ... მცხეთის ძუელნი გუჯარნი და სიგელნი მოიხუნეს... *)

ლორთქიფანიძე II 1692 — 1599 წ.

ზეზუაძე 1603 — 1610 წ.

იოანე IV 1611 — 1615 წ. წინაღ ქვათა ხევის წინამძღვარი; შაჰაბაზისაგან განდევნილი მცხეთიდან, წარვიდა 1614 წ აბხაზეთის კათალიკოზ მალაქია გურიელთან და გარდაიცვალა გურიაში; იოანე აღუწერა წმ. ქეთევან დედოფალს ლოცვანი. იოანე იყო ძმა არსენი ალავერდელისა, ავალისშვილი; თან მოჰყვნენ თეიმურაზ მეფეს ორივე საათაბაგოდამ.

დღეს მცხეთის სვეტიცხოვლის საკათალიკოზო ტაძარში დატყუდა საქადაგო სატი, შემოკლბილი და შემოწირული XI საუკუნეში მელქისედეკ კათალიკოზისაგან. აი ამ სატის მშენებელი წარწერა:

„სვეტო ღვითუ აღმართებულა, კვართო საუფლოო და მირანო წმიდაო, ჟვარო ქრისტეს ღვთისა ჩვენისაო! შეკამკეო და შეკამკინეო გუბო ესე სვეტიცხოველასა, საქადაგე სატისა, ჩვენ ყოვლისა ჩრდილოეთისა და აბხაზეთის კათალიკოზმან გურიელმან მალაქია ამ სოფელთა დღეთა ჩვენთა სიკრძისათვის და პატრონებისა ჩვენისა წარსამართლებლად, საუკუნოსა ამას საოსად და სახსრად სულისა ჩვენისათვის; მას უამსა-ოდეს შაჰაბაზ უკენმა გასუთი და ქართლი აღაოსრსა, გასუთისა და ქართლისა ბატონები ორივე ღვთისათვის მთას აქეთ გარდმო...“

* იხ. ქრონიკ. უორდა. II 132 გვ.

უადნენ და ჩვენ ვინილეთ და ქართლის კათალიკოსი. იოანე ჩვენ-
თან მოვიდა და აქ ჩვენთან მიიტყვალა და რაც სკათალიკოსო ი-
წავა დაწინა, სჯარია კათალიკოსს მივაბარეთ. ეს სჯარადგე ხატი,
სურა, ბარქაში აქ დაწინა და თუ შართლად სჯართველო შეიქმნას,
იბრინას ლმერთან, ჩვენ მივასვენეთ იმის სყუდარსა და სხვაც
მრავალი შევწინათ და ვინც ჩვენს უკან სვეტსცხოველს დაუჭი-
როს, ჩემის ცოდვის ზასუხი შეკრედ მოსვლასა მან გასტყოს. ვინც
დაუჭიროს და მცხეთას არ მიასვენოს, მის კათალიკოსს არ მია-
ბაროს“ . *)

ნეტარს კათალიკოსს-პატრიარქს იოანეს არც კი ეღირსა
წირვა მცხეთის სვეტისცხოვლის ტაძარში და ასე დევნულება-
ში დალია თვისი დღენი.

მოგვყავს მშვენიერი გუჯრები ათაბაგის მანუჩარის ქვრი-
ვის ელენესი, ქართლის მეფის სვიმონ დიდის ასულისა, და
თეიმურაზ მეფისა, რომელნიც კარგად ამტკიცებენ ჩვენ მა-
ტიანეთა სიმაართლესა.

ა) „ქ. ესე: წყალობის წიგნი გიბოძეთ ჩვენ კელმწიფის
შვილმა ბატონმა მლენემ **). და ძემან ჩვენმან ათაბაგმან პა-
ტრონმან მანუჩარ თქუენ ავალიშვილს წინამძღვარს ბატონს
იოვანეს და თქვენსა ძმასა ზაქარიასა ასე და ამა პირსა ზე-

*) ამ წარწერის მეორე ნახევარი იხ. შემდეგ, ლომენტი კათალიკოსის
დროს, 1704—1728 წ.

***) მლენემ და ათაბაგმა მანუჩარმა იქორწინეს 1584 წ. ამ დრო-
დგან სვიმონ მეფე და მანუჩარი ებრძვიან ოსმალებს, რომელთაც სამცხე-
სათაბაგო დაიპყრეს და ათაბაგი მანუჩარი ცოლშვილით გამოაძევეს ქარ-
თლში. მლენე მიიკვალა რუისში 1609 წ., (იხ. ქრონიკ. II, 438 გვ) და იქვე
ღვთაების ტაძარში დაასაფლავეს. ამიტომ ეს გუჯარი დაწერილია 1605—
1609 წ. მანუჩარ ათაბაგი მიიკვალა 1614 წ. (იხ. ქ-ცხ. 248 გვ.) და
ათაბაგობა მიიღო მისმა ძემ მანუჩარმა, რომელიც შემდეგ საფარ ფაშამ
დააპატიმრა ციხეში, მაგრამ 1624 წ. გამოიპარა 300 მხლებლით, და-
ესწრო მარაბდის ომსა იენისში და თავის ხელით გაუჩეხა თავი ხმლით ყიზილ-
ბაშების ბეგლარბეგს ამირგუნჯანს. (იხ. Ист. В. Мопр. Тос. 59—60 გვ.)

და, რომე რასწამ ლმერთმან იპრიანოს და ჩუენი საბატონო ჩუენ დაგურჩეს, და ვინ იცის სოფლის საქმე—თუ მსრომიშვილი პაპუნა უშვილოდ გარდავლინდეს, ჩუენ იმისნი კერძი მამულიცა და თქუენი კერძი მამულიცა კელშეულად თქუენ გიბოძოთ, თუ მოხვიდეთ და ჩუენი ყმანი შეიქმნათ და არამე კაცი არ შემოგაცილოთ. ამისად გათავებისა თავდებად მოგვიცემია ლმერთი და ყოელნი მისნი წმინდანნი. მლენე.“

ბ) „...ხოლო...ოთა ყოველთა საკვირველებათა მზგაფსა...თა მომფენელსა, სასოსა, მცველსა, მეოხსა და მეოხად ქრისტეს წინაშე ჩე...ებელსა, დიდებულსა და ნათლით შემოსილსა საკვრველსა სა ფ ა რ ი ს ა დ საფარველად სახელწოდებულსა, რომლისა მადლნი უხუებით კურნებანი მოუკლებელად წყაროიან, რომლისა კურნებანი და საკვრველებანი ვერცალა უღმრთოთა აგარიანთა ზედამოსულამა დააყენეს: დაღაცათუ საყდრით შენით ექსორია გყუეს, არამედ მოუკლებელადვე აღასრულებ ნიშთა ძნელოანთა, რამეთუ ჯაჭვითა დაბორკილებულთა ეშმაკეულთათ აოტებ ეშმაკეულთაგან და იხსნი მტერთა ძუელთაგან ეშმაკეულთა და ბორგუნეულთა: ხოლო ჩუენი: მონდობილნი: თქუენნი მეფე ოიემურაზ და დედოფალი ხვარაშანი: და ძე ჩუენი ყოვლად სასურველი ღავით შეგივრდებით და გევედრებით, რათა გვხსნე ხილულთა და უხილაფთა მტერთაგან და შემუსრნე ქუეშე ფერხთა ჩუენთა ხილულნი და უხილაფნი მტერნი: ჩუენი: მას ჟამსა ოდეს უღმრთოთა მაჰმადიანთა მიერ მონასტერი თქუენნი: ყოვლად დიდებული : მოოხრებულიყო: პატოისანი ხატი წარმოესუნეპულიყო : მამულნი მეტოქნი: სოფელნი: დაბანი და აგარაკნი : წახდენილიყუნეს: ხოლო რაოდენნიმე დაშთომილიყო : ყმანი წმიდისა მონასტრისა თქუენისანი: მოვავრავთ და დავასახლეთ: სანახებსა ქართლისასა : არადეთისა ბოლოს, რომელსა ზედა საღლებულიყუნეს: სხუანიცა : მესხნი: და ეკლესიაცა: ნაოხარიცა იყო და დავსვით წინამძღურად და მამად წმიდისა : ხატისა თქუენისა ძმისწული პარველისა

მღვდელთმთავრისა ქართლისა მთავარებისკოპოზისა, კაცისა სწავლათა უფსკრულისა და ზეცის ბუდისა სრულისა და ფილასოფოსისა იოვანე, მეოთხედ იოვანედ ღირსისა, ავალიშვილი, აღზრდილივე მისი კეთილად და სამონოდ ძრისტესა და შედგომილი კუალსა მონაზონებისა არსენი, კაცი სარწმუნო, რამეთუ პირველთა ესენი ნასაესაობით დიხს ქმნილიყუნეს სხდომად საუღარსა თქუნესა ზედა. და რაოდენნი ვინ იქმნეთ და გამოახვათ წმიდასა ამას ხატსა და წინამძღუარსა, ხუეებულ იქმნენით საუფლოსაგან ჯუარისა, სოფელი ესე ყოვლად და ყოვლითურთ მისითა სამართლიანითა უკლებლად, ანუ წარმდებ რასამე ვინ ექმნეთ, თვნიერ თანადგომისა და შეწევნისაგან კიდე, ანუ ადგილითა, ანუ სხუათა სახმართაგანისა: წყლითა, ტყითა, მიწითა, სახნავითა და უხნავითა, მთით ვიდრე ბარამდე. და ვინცა ესე მოშალოს წყეულ იყუნენ ლუთისა დაუსაბამოსაგან, მამისაგან, და ძისაგან და სულისა წმიდისაგან. ყოველთა წმიდათა ლუთისაგან, ზეცისა და ქუეყანისაგან, ხორციელთა და უხორცილთაგან. მსე მკვდრი და საბოლოოდ გასათავებელი წიგნი თქუნცა, ქრისტეს მადიდებელნი მღვდელთმთავარნი და ერნი ესრეთ დაუმტკიცეთ წინამძღუარსა საფარისასა ავალიშვილსა უფალსა არსენის. ხოლო დაიწერა წიგნი ესე ქკსა ტის. სეკდენბერსა. თ, იოკიმ და ანნას: მღვდელთმოდღურობასა საქართველოსასა დიდისა მის ყოვლადბრძნისა ზაქარია კათალიკოზისასა. ბარნა ხელითა ყოველთა უნარჩევნისა, ყოვლად მცოდველისა ზებედესითა. დამამტკიცებელნი ამისნი ლმერთმან აკურთხენეს და წმიდამა ლუთის მშობელმან“

კათალიკოსი იოანე ავალიშვილი ათაბაგის მანუჩარის მეუღლეს მღენეს მოპყოლია და თეიმურაზ-ლუარსაბ მეფეებს ჯერ ქვათახევის წინამძღუარად დაუდგენიათ, მერე მთავარებისკოპოსად. *)

*) იხ. ქრონიკ. II, 438 გვ.

შაქარია 1615—1631 წ. თეიმურაზ მეფისაგან კათალიკოზად დადგენილი თ. ჯორჯაძე ძმა კახთ მეფის სახლთ ხუცესის ნოდარისა (ნოდარი თან ახლდა ქეთევან დედოფალს და პატარა პატონიშვილ ალექსანდრეს, მისრულთა შაჰაბაზთან 1615 წ.): იყო მეფის კარის წინამძღვრად 1605—1613 წლებში. შემდეგ ნეკრესის ეპისკოპოსად იქმნა დადგენილ (1613—1616 წ. თეიმურაზ მეფისაგან. ახლდა განუყრელად თეიმურაზ მეფეს, შაჰაბაზისაგან დევნილს, იმერეთში და დიდი ერთგული იყო. შაქარია იყო ფრიად მეცნიერი და შესანიშნავი კაცი: მან აღწერა საქართველოს ისტორია; მიწერ მოწერა ჰქონდა რომის პაპა ურბანოს VIII თან (Древ. Р. Тиф. 127.) გვ. შაქარიამ დიდი დღესასწაულობით დაკრძალა ქეთევან დედოფლის ნაწიანი, სპარსეთიდან მოსვენებულნი, ალავერდის ტაძარში. მსეთის შაქარიას ერთგულობისათვის თეიმურაზმა უბოძა ნოდარს და მის შვილებს, სახლთ ხუცესს იესეს და მის ძმას მნანას ღვებთან ომში მოკლულის შრასტიშვილის ჯანოს მამულ-დედული. მოგვყავს საინტერესო გუჯარი: “სახელთა დაუსაბამოხსა და დაუდებელისა (და სხვა) ჩვენ ღვათივ გვირგვინოსანმან მეფეთ მეფემან ხელმწიფემან პატრონმან თეიმურაზ და თანამეცხედრემან ჩვენმან დედოფალთ დედოფალმან ხელმწიფეთასულმან პატრონმან ხვარაშანი,*) პირმშომან სასურველმან და საყვარელმან ძემან ჩვენმან პატრონმან ღვათთ ესე ყამთა უკუნისამდე მოუშლოელი წყალობის წიგნი და სიგელი შეგიწყალეთ და გიბოძეთ თქვენ ერთგულთა და თავდადებით ნამსახურთა ყმთა ჯორჯაძესა ნოდარის შვილთა იესეს, სახლისა უხუცესსა და ძმას შენსა მნანასა, შვილსა შენსა ბიორგისა შვილთა და მომავალთა სახლისა თქვენისათა ყოველთავე ასრე და ამა პირსა ზედა რაც ხელმწიფის პაპის ჩვენისა პატრონის ლევანისაგან და პატრონის ალექსანდრესა.

*) ხვარაშანი იყო ასული მეფის ბიორგი X და წმ. მეფის ლუარსაბის დაჲ.

გან სიგელი გქონებოდათ — ანუ სამკვიდროსი და ანუ შემატე-
ბულისა — ყველა დაგკარგოდათ ეამთა ვითარებისა და თემის
აშლილობისაგან; აწე მოხვედით კარსა დარბაზისა ჩვენისასა
და სიგლისა განახლებას გვიჯენით; ვისმინეთ აჯა და მოხსე-
ნება თქვენი და გიბოდეთ სიგელი ესე ასრე რომ ხელმწიფეს
პაპა ჩვენს პატრონს ალექსანდრეს მამის თქვენისათვის ლე-
კთელის კაცები ებოძა წყალობათ; ისი და იმას გარეთ კიდევ
ეგოდებინა საჯილდავოთ ღანუყს საყანხინელისა მამული ისენი
სიგლით ამით დაგვიმტკიცებია: მათითა მთითა, ბარითა, წყლი-
თა, წისქვილითა, ქვევრ-მარნითა, სახნავითა უხნავითა, ყოვ-
ლის მისის გასადევრითა მოუკლებლად; რაც მაშინ ღანუყს
მამათქვენს საყანხინლის მამული მისცემოდეს ყოვლის კაცის
შეუცილებლად გვიბოდებია: აგრეთვე აღიძრა ბედნიერი შაჰბაზ,
მტერი ქრისტიანთა და ააოხრა კახეთი და ჩვენ ლტოლვილი
ლიხტიმერს გარდავედით და მამათქვენი სახლის უხუცესი ნო-
დარ და ბიძა თქვენი ქათალიკოზი შაქარია თან გვიახლნეს,
კარგათ ერთგულად და თავდადებით გვემსახურეს ვითარცა
შეგვანდა თქვენსა ერთგულად სამსახურსა: გიყავით წყალობა
და გიბოდეთ მამუქა და გადაბეჭი მისის მათითა, ბარითა,
წყლითა, საწისქვილოთი, სახნავითა, უხნავითა, ბოლოსადგო-
მითა ყოვლის მისის სამართლიანის გასადევრითა, ყოვლის კა-
ცისაგან ხელშეუვალად გვიბოდებია; აგრეთვე გიბოდეთ ბიძა
შენს მოურავს და თქვენ ერთათ რაც თამარს არა ჰქონდა მას
გარეთ გოსტაშაბისეული მამული და თქვენ გაიყავით და რაც
მაშინ გაყოფაში გოსტაშაბისეული ანუ სასახლე, ანუ ყმა და
ანუ ნასახარი გერგო ყველა ყოვლის კაცის ხელშეუვალად
შენთვის გვიბოდებია სადაც რამ იყოს ანუ შენი ანუ უშენი
მისისა სახლითა, მთითა, ბარითა, წყლითა, საწისქვილოთა,
ქვევრ-მარნითა, სახნავითა, უხნავითა ყოვლის მისის სამართ-
ლიანისა გასადევრითა ბოლო სადგომითა; რაც გაყოფაში ბი-
ძა შენს მოურავს არა რგებოდეს: მის გარეთ ყოვლის კაცი-
საგან ხელშეუვალად შენთვის გვიბოდებია აგრეთვე ლეკის ომ-

ში მრასტი შვილი მოკვდა და თქვენცა ამ ომში მსახურები დაგეხოცათ და ყმა არ შეგრჩათ: გავყავით და რაც იმისი მამული წილში გერგო; გიბოძეთ ყოვლის კაცისგან ხელშეუვალად, მისის მთითა, ბარითა, წყლითა, საწისქველოთა, ქვევრ-მარნითა, სახნავითა, უხნავითა, ბოლო სადგომითა ყოვლის სამართლიანის გასადევრითა აგრეთვე გიბოძეთ ალმატელის შვილის ნაოხარი ყუდრო და სადაც რამ ქონებოდეს მისის მთითა, ბარითა, სახლითა, საყდრითა, წყლითა, საწისქვილოთა, სახნავითა, უხნავითა ყოვლის კაცისაგან ხელშეუვალად აგრეთვე გიბოძეთ ყანდაურიანში ბაგრატიშვილისეული ნაოხარი მისის მთითა, ბარითა, ველითა, ვენახითა, წყლითა, საწისქვილოთი, სახნავითა, ქვევრ-მარნითა ყოვლის მისის სამართლიანითა გასადევრითა რაც ბაგრატის შვილს ქონებოდეს ყანდაურიანში ყოვლის კაცისაგან შეუცილებელად თქვენთვის გვიბოძებია დი ანუ სადაც სამკვიდრო იყოს თქვენი ანუ გაღმა და ანუ გამოღმა და ანუ ჩაღმა ხელახლავ სიგელითა ამით დაგვიმტკიცებია ნურვინ მკვლელ მშლელ იქმნებიან ანუ ამ ზემოწერილს წმინდათა თავდებობითა მინდობითა და შუამდგომლობითა ესე ასრე გაგითავდეს და არა მოგეშალოს არა ჩვენგან და არცა სხვათა შემდგომად ჩვენთა სხვათა მეფე მეპატრონეთაგან ქონდეს და გიბედნიეროს ღმერთმან ჩვენსა ერთგულად სამსახურსა ქვეშე, ანუ ვინცა და რამანცა ძემან კაცისამან ხელყოს შლად და ქცევად სიგლისა ამის, ანუ მეფემან, ანუ დედოფალმან, ანუ ეპისკოპოზმან, ანუ თავადმან, ანუ აზნაურმან, ანუ დიდმან და ანუ მცირემან—ხელჰყოს სიგლისა ამის შლად და ქცევად შემცაიკვალე ბის იგი სჯულთა ქრისტიანეთაგან, რისხავსმცა დაუსაბამო და დაუსრულებელი ღმერთი მამა ძე და სული წმიდა, სვეტიცხოველი, ძვართი საუფლო და მირონი ღვთისა მყოფელი პატიოსანი ძარისა ღვთისმშობელი და ყოველნი წმიდანი მღვთისანი ზეცოსანი და ქვეყანისანი ხორციელნი და უხორცონი და რაჟთამცა სინანულითა ანუ იქმნების ხსნა სულისა მისისა დღესა მას დიდსა

განკითხვისასა, მის ზედამცა აღესრულების მეთადარვე იგი ფსა-
ლმუნი. ხოლო დამამტკიცებელი ამისნი ლმერთმან აკურთ-
ხნეს. დაიწერა მტკიცე და შეუსვალელებელი და ყოვლის კაცი-
საგან მოუდღვარი სიგელი ესე ქკს ტკე. თუ თქვენ ჩვენზედა
არა სტყუოთ რა, ჩვენ ეს ასე გაგიტაოთ შეწევინთა ღვთისა
მიმართ მეფე თეიმურაზ ვამტკიცებ. ხორეშან. ღავით.

ქ. ძველთ კელმწიფეთაგან უწინაც ძველი გუჯარი გქო-
ნებოდათ და ესმთა ვითარებისაგან და ქვეყნის აშლილობისა-
გან დაგკარგოდათ და ბატონს ხელმწიფეს პაპა ჩვენს მეფე
თეიმურაზს და დედოფალს ბატონს ბებია ჩვენს ხორაშანს
კიდევ ეს გუჯარი გაეახლებინათ და დამტკიცებინათ და პაპა
ჩვენს ხელმწიფეს ბატონს ღავითსაც დამტკიცებინა, და
ჩვენ თვით ხელმწიფემან იესიან, ღავითიან, სოლომანიან,
ბაგრატიან მეფეთ მეფემან და დიდის ხელმწიფისაგან შვილად
აღზრდილმან პატრონმან იმამ-ყული ხან და დედამან ჩვენმან
დედოფალთ დედოფალმან ბატონმა ანამ ვითაც ჩვენის მამა
პაპათა ხელმწიფეთაგან წყალობა გქირვებოდათ და ეს გუჯა-
რი გქონდათ და ჩვენგან ეს აღარ მოიშლებოდა და ამის დამ-
ტკიცებას გვეჯავნით, ვისმინეთ აჯა თქვენი და გიყავით წყა-
ლობა თქვენ ჰორჯადეს სახლის უხუცესს ნოდარს, შვილსა
თქვენსა ღავითს, ძმის წულსა შენსა მნანას, ბიორგეს, აშ-
რანს (?), როსტომს, მომავალთა სახლისა თქვენისათა რისაც მამ-
ყულისა და სახელის მქონებელი იყოთ და დღეს ხელთ გე-
ქიროთ და ან ამ გუჯარში გეწეროს ზომტასაბის ნაქონი ბეი-
თალმანი მამყული და მაშრეხი ბეითალმანი ასლამაზისა და
მნანა ბულადაშვილისა მამყული კიდევ ხელახლა გვიბოძებია
და დაგვამტკიცებია ყოვლის კაცის უცილებლად, გქონდეს და
გიბედნიეროს ღმერთმან ჩვენსა ერთგულებასა და სამსახურსა
შიგან, არა ოდეს არ მოგეშალოს ჩვენგან და არცა ჩვენსა
შემდგომად სხვათა მეფეთა და მეპატრონეთაგან ქკს ტჟე.

თეოდორე (თეოდოსე) 1614—1616 წწ. იოანე რო

განდევნა შაჰაბაზმა, ესე ჰქმნეს კათალიკოზად. წინად მთ-
ეპისკოპოსი მცხეთისა და დესპანი მეფეთა რუსეთში.

ქრისტიანობა 1616 - 1660 წ. თ. ამილახვარი, შრდო.

ბეგის ძე, ძმა დედოფლის ანნასი; გამეფდა თუ არა ბაგრატ
შირზა, კათალიკოზობა უბოძა თავის მეუღლის ძმასა, ძრი.
სტეფორეს. ამის წინად იყო მთავარ-ეპისკოპოსად და თავის
მეტოქად ქ. ტფილისში განაახლა ტიემურლანგისაგან შემუსრ-
ვილი კვირაცხოვლის საყდარი, რომელიც ამ ცოტა ხანწი
დაანგრიეს და საკურთხევლის ნაალაგევზედ უწმ. სინოდის
უქაზით—ან ბაღი უნდა გაშენებულიყო, ან ნიში აგებული-
ყო. მორწმუნე ქრისტიანე ქართველნი დღესაც ყოველ შა-
ბათს საღამოს ანთებენ სანთელს. გამურულ ქუჩის კარებთან.
ამის დროს საქართველოში მოვიდა ანტიოქიის პატრიარქი
მაკარი 1653 წ. (ქ-ცხ, 49 გვ. древ гор. Тифл. Юсс.
59 გვ.). ამისავე დროს მოვიდა საქართველოში იერუსალი-
მის პატრიარქი პაისიოსი და ტიემურაზთან ერთად წარვიდა
მოსკოვში 1659 წ. ქრისტიანობის შემწეობა-მფარველობის
სათხოვნელად. (Переп. LXIV გვ.). ამა ძრისტეფორეს თხო-
ვნით როსტომ მეფემ განუტევა და გზა მისცა იმერეთისაკენ
დამარცხებულს ტიემურაზს 1648 წ., რომელსაც იმერეთის
საზღვრამდე ძრისტეფორე თან იახლა და გააცილა. ქ-ცხ.
123 გვ. რომ ძრისტეფორე მართლა 1618 წ. აღრე დასვეს
კათალიკოზად, ამის დასამტკიცებლად მოგვყავს ათონის ივე-
რიის მონასტრის საინტერესო გუჯარი:

...ობისა :წიგნი: და :სიგელი: მოგახსენეთ :ჩვენ: მღე-
ბრიშვილმა აბესალომის შვილთა: პაპუნამა და ბეჟან შვილმა
და მამავალმა სახლისა ჩვენისამან თქვენ :ქართლისა: კათალი-
კოზსა (კზსა) პატრიარქსა პატრონსა ძრისტეფორეს :თქვენ-
თა ძმათა: და თქვენთა :ძმისწულთა: ავთანდილს: სულხანს:
ბერუკასა: და ხოსიტასა: პაპუნასა და შრიდონს: იოთამსა:
და :შრიდონის: შვილთა: და სახლისა: მამავალთა: ყოველ-
თავე: ასრე: და ამა პირსა: ზედა: რომე: მამასა: და ბიძასა:

ჩვენსა: შალავანდიშვილის: ზვიადისაგან: ნასოფლარი ერკენ-
თი ეყიდა და ჩვენ: კაცი: ვერ: დაგვესახლებინა ჯერეთ და
თქვენ: მეფისა: და: დედოფლისათვის: ფეშქაში: მიგერთმიათ:
და: ის: ნასოფლარი: მრკნეთი: თქვენ გეშოვნათ: და
თქვენ: თქვენა: დაზრდილი: მსახურები: დაგესახლებინათ:
ამაზედა: ყაენი: მოვიდა: ქართლშია: და თქვენ: იმერეთს:
გარდახვედით და ის თქვენგან: აშენებული: მრკნეთი: ჩვენ
დავიჭირეთ: ამაზედა მოგვიხდა: თქვენი ძმისწული: ავთანდი-
ლი: ჩემი ძმა: ლონენა: მოკლა: და: ბეჟან: დაქრა: მასუკან
მობრძანდა: ბატონი: კზნი: ჩვენსა: შემოგვეხვეწა: წამოგვასხა:
ჩავიყენა: შინა: ჩვენის მოყვრითა და მოსამართლითა: ბა-
ტონმა: კზმა: ჟამი გვიწირა: მისის ერთობილის საყდრის: შეი-
ლითა: ჩვენის: მკვდრისათვის: და სხვა რიგადაც: შეგვიჯერა:
რითაც ჩვენი გული შესჯერდებოდა: და სისხლიც: მოგვეციოთ:
და რაც იმ ნასოფლარისათვის: ფასი: გაგველო: ისიც: მოგვე-
ციოთ: საქონელი: და გარდაწყვიტეთ: და ჩვენსა და თქვენს
შუა ძმობისა და მოყვრობის მეტი: აღარა: დარჩარა: თქვენ
ის მამული: მთაწმინდას: შესწირეთ: კემწიფეთ: სალოცვად:
და: თქვენად: სასულიეროდ: ამ: ნასოფლართან: აღარას:
კაცს: კელი: აღარა აქვს: აღარც ჩვენს ნათესავსა: და აღარც
სხვას: ერის: კაცსა: აწე: ვინცა: ესე: ჩვენგან: გარდაწყვეტი-
ლობისა: წიგნი: მოშალოს: რისხავსმცა: დაუსაბამო: ლთი:
ძმა: ძე: და: სული: წმინდა: კრული: იყოს: და: შეჩვენებუ-
ლი: ლთისაგან უკუნითი: უკუნისამდე: თუ: სხვა: წიგნი: და:
სიგელი: გამოჩნდეს: ამ: წიგნმა: გააცულოს: არიან: ამისნი:
და ხუდურნი: და: შუამდგომელი: გარდამწყვეტელნი: ხერხე-
ულიძე ბეჟან: დივანბეგი: სვეტიცხოვლის: დეკანოზი: ჯვა-
რის მტვრითველი: და დეკანოზი და კანდელაკი: ქადაგი: სა-
მალანიშვილი: ბიორგი: ერთობილნი: მცხეთის შვილნი: და:
საყდრის ყმანი: ძნის მრისთვის: ნაცვალი: შალვა: მამისთვა-
ლა: შვილი: მამასახლისი და სრულიად: ქრცხინვალელნი:

დაიწერა: წიგნი: და სიგელი: ესე: თვესა: მაისსა: თექუსმეტსა: ქკსა ტვ. (1618 წ.) + + “.

მეფე ბაბრატ მირზამ რომ ქრისტიანთა აღიყვანა კათალიკოზად 1616 წ., თეიმურაზმა ზაქარია ნეკრესელი დაადგინა კათალიკოზად, როგორც შესანიშნავი მეცნიერი და უბიწო ცხოვრების კაცი. კათალიკოზი ქრისტიანთა მიიწვალა 1660 წ.

თუ რა უფლება ჰქონდა მცხეთის კათალიკოზ-პატრიარქს სვეტიცხოვლის საკუთვნო მამულში და მასზედ დასახლებულ ყმებზედ, ამაზედ იხ. ქრონიკ. II შორდ: 453 გვ.

ველომის I. 1630—1642 წ. ზაქარია კათალიკოზი რომ მიიწვალა (1630 წ.), თეიმურაზ მეფემ ესე მვდემოსი დაადგინა კათალიკოზად; იგი იყო ძე ბართლომე დიასამიძის; ამა მვდემოსის ძმის ლევანის ასული მლენე იყო რძალი თეიმურაზ I მეფისა (მეუღლე თეიმურაზის ძის დავითისა, † 1648 წ. მალარაში როსტომ მეფესთან ბრძოლის დროს) *). მვდემოს კათალიკოზი დიდი თავდადებული მოღვაწეა საქართველოსათვის და თავის სიცოცხლეში არა ერთხელ მოუყარა ერთად თავი ქართლის წარჩინებულ ვაჟაკობას სპარსეთთან საბრძოლველად. ის-კი იყო შაჰბაზ I მოკედა (1628 წ.) და ქართლის მეფის სიმონ II-ს (ზურაბ ერისთავმა მოჰკლა ცხვილოსის ციხეში, საამლახვროში) მემკვიდრეობა სპარსეთმა როსტომს ჩააბარა. 1500 წლიდგან სპარსთა უფლება ნელნელა განმტკიცდა საქართველოში; ამისათვის სპარსნი არასა ჰზოგავდნენ: სამეფო—ბაგრატიონთა გვარის შვილთა ზ სხ. დიდებულთა იბირავდნენ საჩუქრებით, ანუ პატარაობითვე მიჰყვანდათ იგინი ყეენის კარზედ, ზრდიდნენ

*) ლევან დიასამიძე თან გაჰყვა თავის ქალს-დედოფალს მლენეს და ბატონიშვილს ნიკოლოზს მოსკოვში 1656 წ., ვიარკა დესპანი თეიმურაზისა, და მეცადინეობდა მათს დაბრუნებასა და კეთილად შეწყნარებასა წინაშე მოსკოვის მეფისა. Переп. гряз. и. Св рус. гос. LXII გვ.

მაჰმადიანურს ფუფუნებაში, შემოსავლიან ადგილებს აძლევდნენ და ბოლოს მთელი ქართველთა დარაზმული ჯარით იბარებდნენ შუაგულ სპარსეთში მოსამზღვრე მტრებთან საომრად. მათგან, ვინც მაჰმადის სჯულს მიიღებდა და მეტს ერთგულობას აჩვენებდა, სპარსნი გამოისტუმრებდნენ საქართველოში ანუ მეფედ, ანუ უმაღლეს მოხელედ მეფის წინაშე. ამისთანა გადაგვარებულ ქართველთა შემწეობით შემოჰქონდათ სპარსელებს საქართველოში ღალატი—სამშობლო მიწა-წყლისა, ენისა, მამა-პაპათა სარწმუნოებისა და გარყვნა ზნე-ჩვეულებისა. მრთი ამისთანა გადაგვარებულ პირთაგანი იყო როსტომ მეფე. უნდა ვიფიქროო, რომ თუ ოციმურაზის და იმერეთის მეფის ბიორგის ჯაბრით როსტომს არ შეერთო ცოლიდ დადიანის მანუჩარის ასული მარიამი მეტად ძნელი დრო დაუდგებოდა საქართველოს. ეკლესიას საზოგადოდ და კერძოდ ქართველთა ზნე-ჩვეულებასა, მწერლობისა და განათლების საქმესა: მხოლოდ მარიამ დედოფალი თავის ქკუითა და გონიერებით აქარბებდა როსტომის ბოროტებასა და გარყენილებასა: ქრისტიანობის მფარველად, დანგრეულ საყდრების განმანახლებლად, დატყვევებულ ქართველთა გამომხსნელად აქცია გამაჰმადიანებული როსტომი. მარიამ დედოფალი მუდამ თავს უყრიდა ერთად და სწყალობდა საუკეთესო მწერლებს, მხატვრებს და ხელოსნებს. მარიამის მეოხებით როსტომის მანებელი პოლიტიკის ერთად ერთი მძლავრი მოპირდაპირე იყო მედემოს კათალიკოზი: მისი ბრძოლა როსტომ მეფესთან წინააღმდეგ მაჰმადიანობისა სამეგალითოა მთელი XVII საუკუნის ქრისტიანობის ისტორიაში. ქრისტიანობისა და არა მოყვარობის გამო მედემოსი უფრო ოციმურაზს უწევდა მომხრეობას, ვიდრე გამაჰმადიანებულს როსტომსა.

მედემოსის გამო მთელი ქართლის თავად-აზნაურობა მუდამ მერყეობდა და ხშირად ჰღალატობდა როსტომსა. იოთამ ამილახორი, ზაალ მრისთავი, ნოდარ სიციშვილი, ბიორგი ბოჩაშვილი, რევაზ ბარათაშვილი, ზურაბ და ივანე სააკაძე

ბი, ლარგველი მრისთავი, ბეჟია და ზურაბ ჩხეიძეები—მთელ ქართლს ჰპატრონობდნენ და როსტომს მოსვენებას არ აძლევდნენ მკდემოსის ჩაგონებით. ან კი როგორ დამორჩილებოდნენ როსტომსა, როდესაც იგი „გამოიყვანდა მთავართა და აზნაურთა შვილთა ვაჟთა და ქალთა და წარუგზავნიდა ყვენსა. ჩამეთუ განმრავლდა სიბოროტე, ვინაჲდგან არღარა იყო ზრუნვა სულიერი და არა ჭრუნვიდა მეფე სუფუვისა და ქვეყანისათვის, გარნა განცხრომისათვის, ვითარცა წესი არს მაჰმადიანთა, ...“ *) სადაც კი შეხედებოდა მკდემოსი როსტომსა, მუდამ აყვედრიდა და მოსვენებას არ აძლევდა— „მაჰმადიანების მამა ხარ, და ქრისტიანეთა მამინაცვალიო“. მსრეთი მხილება თანდათან ძლიერდებოდა მკდემოსის მიერ და მით უმეტეს, რომ მარიამ დედოფალი დიდად პატივსა სცემდა და ხელს უმართავდა. მაგრამ გაიძვერა ბებერი როსტომ მეფე ძლიერი შეიქმნა და იგრძნო თუ არა თვისი ძალა, მკდემოსა ჯერ დააპატიმრა კალას ციხეში და მერე მალლა კლდიდან გადმოაგდებინა აბანოების მხრივ (1642 წელს), ხოლო მისი ძმის ლევანის შვილები დაახოცვინა. **) მარიამ დედოფლის სათნოებით სავსე ცხოვრება ქართველთა მწიგნობრობისა და ქრისტიანობის მფარველობისათვის ერთის მხრივ მკდემოსის გაუღენას უნდა მივაწეროთ. ჩვენი საეკლესიო მუზეუმის ერთი (უწინ სვეტიცხოველის) ხელნაწერი (№ 84) მეტად გულსაკლავ ცნობებს გვაძლევს: 1642 1735 წლების განმავლობაში ოთხჯერ დატყვევებულა იგი ხელნაწერი თათრებისაგან და ოთხჯერვე დაუხსნიათ. აი მაგ ხელნაწერის წარწერანი:

ა... „ნებითა ზე შეწვენითა ლეთისათა ზე მეოხებითა შდ წმ. ლთის მშობელისათა ჩვენ დედოფალმან ჰპატრონმან მარიამ დავიხსენით ჟამნი ესე მას ჟამსა, ოდეს ღიასამიძე კზნი ქილაქს ციხეში მოკვდა; ეს ჟამნი თათრებს დარჩა, ერთს წელიწადს

*) იხ. ქ.-ცხ. 49 გვ.

**) 114 გვერდი. ქ.-ცხოვ. 48 გვ. Исторія Грузиц. к. 106,

უკან ვიბოვეთ და აწ, ვაჟ ჩემს პირში სულის ღმრას! ამავე ჩემის შვილის (მუტიას) საფლავზედ დავსდევით ასრე, რომე არაოდეს არ მოეშალოს ამის ცხედარს ჭ არც გადგყაროს სვეტს ცხოველს, ვინცა და რამანცა დიდმან და ანუ მცირემან, ანუ კზნ: მეფემან, ანუ დედოფალმან.... მსე წნი ჟამნი სვეტს ცხოველს გამოსწიროს. და ან სვეტისცხოველის საყდარს ეს წიგნი გაჰყაროს, რისხავსმცა ლთი და ყოველნი მისნი წმინდანი ზეცისანი და ქვეყანისანი—ხორციელნი და უხორცონი და ეს სვეტიცხოველი კუართი საუფლოჲ და მირონი ლთ მყოფელი.... შეიწირა წიგნი ესე ქსა ტლზ=1645 წ.

ბ. „ნებითა და შეწევნითა ლეთისათა ჩნ ძეს ლისაჲ მიერ საქართველოსა მაკურთხეველმან კზმან პატრონმან დი. ასაზიძემ იოვანემ ეს ჟამნი ძუსლითგან ბიძის ჩემის კზისა ყოფილიყო და ციხეში დატყუებულყო, მარიამ დედოფალს დაეხსნა და სუსტისცხოველისათვის შემოეწირა მასუკან ამილახორს კათალიკოზს საერისთოს წაეღო და იქ დატყუებულყო და მერმე ჩუნ დავიხსენით და შეეწირეთ ისევ სუსტისცხოველს სულისა ჩუნისა სახსრად. .. ქსა ტოზ=1689 წ.

გ. „შეწევნითა ლისაჲთა დავიხსენ ჟამნი ესე ჩნ მეფეთმ შარავანდედმან კზ პატრიარქმან ლომენტიმ ოდეს ჯერ ლეკთა გასტებეს სვეტიცხოველი და მერმე ოსმალნი-ურუმნი მოვიდეს და დაიპყრეს ქვეყანა ესე ჩი ქართლი—მაშინ იავარ ყვეს და წარმოსტყვენეს საყდარი და ტყვე ყვეს საყდრისა ამის როდენი წიგნები ჰპოვეს და ჩუნ ძიებაჲ გყავით რაოდენი ვბოვეთ, დავიხსენით ფასითა და ისევ სვეტს ცხოველს შეეწირეთ, ისიმც რისხავს, ვინც გამოსწიროს ჭ ან დაუყარგოს.... ქსა უიგ=1725 წ.

167 ფურც. არ შიაზე.

დ. „ქ. ოდეს თამაზხან ქალაქს შემოვიდა და მღვიმე გატებეს და მაშინ ყიზილბაშთ ეშოვნათ ეს ჟამნ-გულანი და მე ანჩისხატის კანდელაკმა ღავით დავიხსენ და მე ისევ სვეტს

ცხოველს შეესწირე ჩემის მიქელის სადღევრძელოდ და სულისა ჩემისა მოსახსენებლად ქკსა უ.ძ.ზ. — (1735 წ.).

ძრისტიანობისათვის წამებულის ნეტარ ხსენებულის კათალიკოზ-პატრიარქის მედემოსის წმიდა გვამი წამოიღეს საიდუმლოდ მისმა თაყვანისმცემლებმა და ანჩისხატის ტაძარში დაკრძალეს, ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში. *)

დომენტი. 1660—1676 წ. ძე ძაიხოსრო მუხრანბატონისა. ძათალიკოზად ეკურთხა 15 ოქტომბერს 1662 წ. (Посл. Іерус. патр. Досиф. 14 გვ.). „მოკვდა კათალიკოზი ძრისტეფორე, დასვა მეფემან (შახტანგ V) ბიძაშვილი თვისი დომენტი, კაცი ღირსი საყდრისა“. (ქ.-ცხ. 51 და 249 გვ.). იყო დიდი საყვარელი და პატივცემული მეფისა მიერ (შახტანგ V). ამან დაასაფლავა ალავერდის ტაძარში ასტრადიდან მოსვენებული გვამი თეიმურაზ I მეფისა († 1663 წ.) დიდას სამღვდელოთა კრებით (არჩილ. 174 გვ.). ააშენა მქადიჯვრის მთავარ-ანგელოზთა საყდარი ლუშეიის მახლობლად. წილკნის ტაძარს შესწირა ორი პატარა ტყავზედ ნაწერი სახარება ვერცხლის ბუდეებში. განაახლა ტფილისში ანჩისხატის ტაძარი და აღაშენა სამრეკლო 1675 წ. ანჩის ხელით ქმნელი ხატი ჩამოასვენა ლიტონიით ს. ქალიდგან, სადაც ამილახვრის ბივის სახლში ესვენა რამდენსამე წელს, და დაასვენა ტფილისის ლეთისმშობლის საკათალიკოზო ტაძარში, რომელსაც მას აქეთ ანჩისხატი ეწოდა. (Опис. древ. гор. Тифл. 1000. 25 გვ.). მიიცვალა 1675 წ. სექტემბრის 22-ს ქ. ტფილისში.

ნიკოლოზ. 1677 წ. მალაღძე მცხეთის სვეტისცხოველის არხამანდრიტი, გამოჩენილი მწერალ-მწიგნობარი, ადამ ქადაგისძე. მცირე ხნობით განაგებდა მცხეთის საკათალიკოზოს, დომენტი კათალიკოზის სიკვდილის შემდეგ, კათალიკოზის ნიკოლოზ ამილახვარის აღრჩევამდე. მსე ნიკოლოზი არის

*) იხ. Древн. Анчисхат. соб. 78 83.

აღმშენებელი (თუ განმაახლებელი?) მშვენიერის წინარების ბეთ-
ლემის ღვთისმშობლის („მაღალანთ“) ტაძრისა ბორის მაზრა-
ში, კავთისხევსა და ქვათახევის მონასტრის შუა. აჰა თვით მხე-
დრული წარწერა აღმოსავლეთის კედელზედ მაღლა კამარას ქვე-
შე: „მე კათალიკოზმან ქართლისამან ნიკოლაოზ ძადაგ ადამის-
ძე მაღალაძემ აღვაშენე საყდარი ესე, ტაძარი ყოვლად წმი-
დისა. აღიდე სული დედისა ჩემისა მღენესი: შესანდობელად
მამისა ჩემისა ადამისა და მოსახსენებლად. ქკს ტნიე (365 —
1677 წ.) ამა საყდრის შენების დროს დაჰხოცვია ნიკოლაოზს
ძმები ბიორგი და ილია ნიკოლაოზი ასაფლავია: იქვე, საყ-
დრის ეზოში და საფლავის ქვაზედ გამოსახულია ცხენზედ
მჯდომარედ. *შისი სჯული ვყარს ხათი ნ შიუ*

ნიკოლაოზ 1676—1687; 1691—1696 წ.წ. აღზრდი-
ლი ქრისტეფორე კათალიკოზისა. „პრამედ მომკედარიყო კა-
თალიკოზი ლომენტი ჩქოე წ. აწ მეფემან (ბიორგი XI) და-
სეა ძმა ბივი ამილახორისა, ძე იოთამისა ნიკოლაოზ ქათა-
ლიკოზად“ **ქ-ცხ. II ნაწ. 56 გვ** წინათ იყო რუსთავის
ეპისკოპოზად მარტყოფში. ბიეს ამილახვარს ჰყვანდა ცო-
ლად ბიორგი მეფის დაჲ თამარი.

ნიკოლაოზი იყო ფრიად კეთილი და თავდადებული მო-
ღვაწე მამულისა და ქრისტეანობისათვის. მსე ნიკოლაოზი თავის
კრებით სწერს 1676 წ. 6 თებერვალს მოსკოვის მეფეს თეო-
დორე ალექსის ძეს გრამოტას—შემწეობა გაგვიწიე წინაშე
სპარსეთის ყეენისაო; თან ჰსთხოვს ბატონიშვილის ნიკოლა-
ოზის (შემდეგში ნაზარალი ხანი, ანუ ირაკლი) დაბრუნებას,
რომ არ გავთათრდეთო. ამ გრამოტაზედ აწერენ ხელს: ალა-
ვერდელი ბრავოლ, ბოდბელი მათე რუსთველი, ნინოწმინ-
დელი ნიკოლაოზ, ნეკრესელი, სამებელი.*) როგორც დავი-
ნახეთ, შემდეგში, ნაზარალიხანმა დაამხო ნიკოლაოზი კათა-
ლიკოზობიდაჲ. ნიკოლაოზმა დიდი ამაგი დასდო ქართულს

*) იხ. Переп. Груз ц. сь рус. год. 93 83.

მწიგნობრობასა: შეჰკრიბა გაფანტულნი ხელნაწერნი ერთად და შეადგინა დიდი წიგნთსაცავი სვეტისცხოვლის ტაძარში. მოუყარა თავი საუკეთესო მხატვართ: და წიგნთა გადამწერ კაცებს და აწერინებდა მხატვრობიან საეკლესიო წიგნებსა. მრთსა და იმავე დროს რამდენიმე ათი ცალი წიგნი იწერებოდა ერთის მოკანანახეს ინაბარა. ამა წიგნთა გადამწერთა შორის შესანიშნავნი არიან—საბა და მიქელ. ანჩისხატის მხატვრობიანი მშვენიერი გულანნი ორ დიდ წიგნად, რომლის წარწერა ბოლოს *, და ქისტაურში თ. ძიაზო ერისთავის ლოცვანი მხატვრობიანივე**), ორივე აღწერილია 1681 წ. სვეტცხოვლის გალავანი მთლად ხელახლა აღაშენა თავის საყარაულო გოდოლ-ზღუდით, განაახლა თვით ტაძრის სამხრეები ჩრდილოეთით და სამხრეთით. 1687 წ. გამეფდა თუ არა ნახარალი ხანი, შემოერტყა მცხეთას ღ ზარბაზნები დაუშინა***), გადააყენა ნიკოლაოზი და კათალიკოზობა მისცა თავის დედის ძმას იოანეს. 1688—1691 წ. შორის ნიკოლაოზი იმყოფებოდა რაქაში ჩხეიძის ძაიხოსროს სახლში. ძვლავ გამეფდა თუ არა ბიორგი XI, მაშინვე ისევ ნიკოლაოზი დააყენა კათალიკოზად და 1696 წლამდე მწყსიდა საქართველოს ეკლესიასა. ამ დროს იერუსალიმის ჯვარის მონასტრის არქიმანდრიტი სერგი აგროვებდა შეწირულობას და ნიკოლაოზ კათალიკოზთან ერთად ჯვარის მონასტრისათვის გაისტუმრეს იერუსალიმში ყოველნივე სახმარნი ნივთნი ვერცხლისა, (Послание Досифея, 21 გვ.) ნიკოლაოზის თხოვნით ბიორგი მეფემ და მისმა ძმამ ლევანმა მოიშორეს ჯვარის მონასტრის ვალი 94,000 პიასტრი, ანუ 4700 მანათი (პიასტრი ერთ შაურს უდრის), რაკი სომხები და ფრანგები აპირობდნენ მეგვალის მოშორებასა და ჯვარის მონასტრის ხელში ჩაგდებასა.

*) იხ. „ივერია“ 1877 წ. № 44.

**) იხ. მწყემსი № 10, 1894 წ.

***) შემდეგში, 1695 წ., პრეკლემ ამ შეცოდების მოსანანიებლად ნაცვლად განუახლა სვეტსცხოველს გუჯარი ძველ დროთა შეწირულებათა დამტკიცებით.

ნიკოლოზის რჩევით შიორგიმ დაიბარა რუსეთიდან არჩილ მეფე—მტერს ერთად ვებრძოლოთო. ნიკოლოზ კათალიკოზი მიიცვალა 1704 წ., ჰმარხია სვეტიცხოვლის საკურთხეველის ჩრდილოეთად ეკვდერში შესავლის მარცხნივ.

იოანე V, 1687—1691; 1696—1700. წ.წ. თ. ღიასამიძე ლევანის ძე, დედის ძმა მეფე პრეკლე I, ნაზარალი ხანისა. 1687 წ. შაჰ-სოლიმანი სწერს ფირმანში იოანე კათალიკოზს: „რადგან თქვენი წინამოადგილე (ნიკოლოზი) არ დაემორჩილა ნაზარალი ხანს, იგი განვკვეთეთ და თქვენ იოანე დაგადგინეთო“ (Михетск. акты 238 გვ.). შაჰაბაზმა რომ ღვით ბარეჯის უდაბნო ააოხრა და ექვსი ათასი ბერ-მონაზონი გაჟლიტა (1615 წ. აღდგომის დღით). იმ დროდგან დაწყებული არ იქნა და ეგ უდაბნო წელში ველარ გაიშალა, ძველებურათ ბერ-მონაზონთა სიმრავლემ თავი ველარ მოიყარა; მართალია არჩილ II მეფემ ძახეთში ბატონობის დროს (1664—1675 წ.) განაახლა ღვით ბარეჯის და იოანე ნათლისმცემლის უდაბნონი, მაგრამ მაინც ბერ-მონაზონობამ ფეხი ვერ მოიკიდა. ამიტომ კათალიკოზმა იოანემ, მეფის პრეკლეს შეკითხვით 1690 წ. მარტის 12 მოახდინა მღვდელთმთავართა კრება და შემდეგის მშვენიერი განაჩენით აღადგინა ღვით ბარეჯის უდაბნო:

„მართლისა მაკურთხეველი კათალიკოზი იოანე ღიასამიძე, აშბა აღავერდელი ნიკოლოზ წინოწმინდელი, არსენი და სხ. ეამთა ვითარებისაგან ღვით ბარეჯის უდაბნო მოოხრებულყო და შენობა აღარ იყო. მართველთა მეფის შაჰნაოზის პირმშო ძემან, მეფედ დადგინებულმან არჩილ კვალად შენობა ჩააგდო, მღვდელ-მონაზონები და წინამძღვარი დაუდგინა, წლითი წლად გამოსაზრდელი საზრდო განუჩინა, პირველებრ გარიგებას უპირობდა, მაგრამ არ დასცალდა. ძიდევ შენობა არ მოიშალა: ის წმიდანი მღვდელ-მონაზონნი კორცთაგან განვიდეს, აწ ჩვენ შეწვენითა ღიასათა და წმ. მამისა ღვით ბარეჯელისათა და

ბრძანებითა მეფეთ-მეფის მრეკლესითა ვიგულსმოდგინეთ განვაწესეთ და განვარიგეთ და დავადგინეთ მამად და ვინც იქ მღევია, მის უფროსად და წინამძღვრად—მაჭუტაძე მნოფრე: ¹⁾ ასრე რომ ყველა მისი მორჩილნი იყვნენ და მდაბლად მსახურონ, ვისაც იქ დგომა და მოღვაწება უნდოდეს, მამის მორჩილებით და ნების-მყოფლობით იყოს, ახლიანდელნიც და შემდგომნიც მისი კელქვეითნი იყუნენ, რაც იქ მდგომიან მონაზონნიან ან წირვით, ან სხვის მოღვაწეებით რამ იშოონ, უკლებლივ წინამძღვარს მიაბარონ, იმან როგორც მართებულია, მონასტერსაც ისე მოაკპაროს და იქ მღევსაცა. ვინც ამ ბძანებასა და განაჩენს გადვიდეს, მონასტერს მართლად არა მსახუროს—განიდევნოს და შეჩვენებული იყოს შვილის კრებისაგან, ჩვენგან და ჩვენის კრებისაგან. და თუ იქ დგომა არ უნდოდეს, შენდობით და მონასტრის უზიანოს საქმით და უკანონოდ გამოვიდეს; ვისაც დგომა უნდოდეს, ესეები ქნას და ამ წესსზედ დადგეს. მარტის ი²ბ, ქკ²ს ტოპ. (1690 წ.); ბოდბელი მღვდელმოს, რუსთველი ნიკოლაოზ, ალავერდელი ნიკოლაოზ, სამეგბელი ნიკოლაოზ, ნინოწმიდელი პრსენ, ტფილელ მთ.-ებისკოპოსი ლომენტი, მთ.-ებისკოპოზი შარისტეფორე“.

„1691 წ. გამეფდა ბიორგი და კვალად დაადგინა კათალიკოზად ნიკოლაოზივე“. (ქ.-ცხ. 62 გვ.) შემდეგ: „1696 წ. მრეკლემ დაიპყრა სრულიად ქართლი, განაყენა კვალად კათალიკოზობიდან ნიკოლაოზ და დასვა იოანევე“ იქვე 67 გვ. მრეკლემ რაღაზედაც აწყევინა იოანეს 1690 წ. იოანე † 1700 წ.

ევლემოს II, 1700—1703 წ. თ. ღიასამიძე, იყო ძმისწუ-

¹⁾ ბატონიშვილმა ლევანმა, ვახტანგ VI-ს მამამ, 1670—1673 წლებში შეირთო გურიელის ქალი თუთა (+1678 წ.), რამელსაც თან მოჰყვა მოძღვარი მღვდელ-მონაზონი მაქსიმე მაჭუტაძე და მისი ძმა მთარი. მაქსიმეს უბოძეს შემდეგ ბოლნისის ეპარქია, ხოლო მთარი ბერად შედგა მნოფრეს სახელით და მიეცა ღვით გარკჯის წინამძღვრობა.

ლი იოანესი. „შემდგომად მოკვდა ქათალიკოზი იოანე 1700 წ. დასვა მრეკლემ მვდემოს, ძმისწული იოანესივე. (ქ.-ცხ. 67 გვ.) ესე მვდემოს და დედოფალი ანა ურჩევდნენ მრეკლე მეფეს კეთილად ცხოვრებასა და არა შეურაცხებად ქრისტიანობისა; გარნა მან არავის უსმინა და ტფილისის მეტეხის ტახარში ჯერ წირვა-ლოცვა აღკრძალა, მერე თოფის წამლის შესანახად გადააქცია. ამ ხანებში ყუენმა იმერეთში მყოფ ვახტანგ VI დაუბრუნა საუფლისწულოდ ქართლი; ამისათვის აღში მოსრულს ვახტანგს (1701 წ.) მრეკლემ მიაგება კათალიკოზი მვდემოს და სპასპეტი ლუარსაბ შათლანიშვილი და შეპფიცეს არა დაგიშავდება-რა, მოდი და მიიღე შენი საუფლისწულო“. (ქ.-ცხ. 69 გვ.).

ლომენტი III, 1704 – 1724; 1738—1742 წ. ძე ლევანისა და ძმა ვახტანგ VI სჯულის მღებელისა. ლომენტი პატარაობიდანვე სუსტი აგებულებისა იყო; 1689 წ. იერუსალიმში ჯვარის ქართველთა მონასტერში მყოფი (პატრიარქს ლოსითეოსს გაჰყვა) ახალგაზდა ლომენტი პატრიარქმა ლოსითეოსმა იეროდიაკონად აკურთხა, გახდა აქ ავათ და მხოლოდ მონასტრის ძმათა თავგამოდებულმა მოვლამა და ყურისგდებამ გადაარჩინა სიკვდილსა. აქ ლომენტი დაუმეგობრდა სტამბის გამგეებს, შეისწავლა, წიგნის ბეჭდვის საქმე და თან წამოიღო ზოგი ერთი რამ საქირო მოწყობილობა სტამბისა; ნატრობდა დღე და ღამ — როდის ეღირსებოდა თავის სამშობლოში სტამბის გახსნასა, რომ ხელნაწერ წიგნთა მაგიერ დაბეჭდილი წიგნები ეხმარნათ! ამიტომ შურის თვალით შეჰყურებდა სხვა ერთა სამღვდლოებასა, რომელთაც კარგა ხნიდგან შემოღებული ჰქონდათ დაბეჭდილი წიგნების ხმარება, მაგ. სომხებს უკვე 1686 წლიდგან დაბეჭდილი ჰქონდათ „სადღესასწაულო“, რომელიც ქართულს ენაზედ მხოლოდ 1805 წ. დაიბეჭდა. შოვიდა სამშობლოში გახარებული, მაგრამ შინაურ და გარეულ მტერთა მძლავრე-

ბამ ახლა რუსეთისკენ გაამგზავრა მეფე არჩილთან ერთად. 1) ამიტომ მხოლოდ 1704 წ. მოახერხა ეზრუნა რამე სტამბაზედ თავი მოუყარა მწერალ-მწიგნობართა, შეჰკრიბა მრავალნი წიგნნი, გახსნა ყრმათა სასწავლო სკოლა და სხ. 2) 1705 წ. აღრჩეულ იქმნა კათალიკოზად და შეუდგა სტამბის გამართვასა. ამ სასიქადულო საქმეში წინ გაუძღვა ლომენტის გონება განბრწყინვებული მეფე ვახტანგ VI და მეორე წელსვე (1706 წ.) სტამბა მზად იყო. აქ შრომობდნენ: ნიკოლოზ მრბელიანი, ბერმანე, ჯვიპრიანი, სამთავენელი, ანჩისხატის დეკანოზი იოსებ, ბრიგოლ მხატვარი და სხ. აქ დაი-

1) სწორედ ამ დროს სცხოვრებდა რაღაც შემთხვევით უნგრო-ვალახიაში ქართველი მღვდელთ-მთავარი ანთიმოზი, რომელმაც გახსნა ქართული სტამბა 1700 წ. ახლო ხანს. ამა ანთიმოზმა გამოუგზავნა მეფე ვახტანგ VI სტამბის მოწყობილობა და ჩამოსხმული ასოები (იხ. Очерк. по ист. Груз. словес. А. Хаханова, В. III, №67—368 стр.) 1699 წ. არჩილ მეფე მივიდა მოსკოვში და მაშინვე შეუდგა სტამბის გახსნასა და 1705 წ. დაბეჭდა კიდევ დავითნი. არჩილს მღ.-მონაზონი ლომენტი თანა ჰყვანდა. მკვი არა გვაქვს, რომ ლომენტი სამშობლოში მოსლვის უმალ (1704 წ.) შეუჩნდა თავის ძმას ვახტანგ VI და გაახსნეინა სტამბა. რომ ლომენტიმ გაიცილა ანთიმოზ მღვდელთ-მთავარი იერუსალიმში ყოფნის დროს, არც ეს მიგვაჩნია საეჭვოდ. იმ დროს ქართველთათვის შეუძლებელი იყო უნგრო-ვალახიაში სიარული სტამბის საქმეზე. რომ ლომენტიმ და ანთიმოზმა მოილაპარაკეს და დააწყეს თავდარიგი საქართველოში სტამბის გახსნისათვის იერუსალიმშივე, და გამობრუნებულთ იერუსალიმიდგან ერთად უნდა ემგზავრნათ ქონსტანტინეპოლამდე—ჩვენ ჰქმნარიტებად მიგვაჩნია.

2) ს. მელანში თ. ზ. ანდრონიკაშვილის კარის საყდარში დატული ძველი მშვენიერი ხელნაწერი სახარება. მათეს თავის ბოლოს ს ერია: „ქმნეთო შეიწყალე ფრიად ცოდვილი ლევანის ძე ლომენტი, მთხროთა მეოხ მექმენ დღესა მას განკითხვისასა. ლვთის გულისსათვის ვინც წარკითხნოთ, მე ცოდვილს მომიხსენებდეთ; მე ყოველთა კაცთა უცოდვილესი გვედრებით შენდობაც მიბრძანეთ, თქვენც შეგიდგნეს ღმან. შეუთბა ბიორგისსა. ქკს ტპგ“—1695 წ.

ბეჭდა პირველად ოდიკი ტილოზედ, რომელსაც გარს აწერიან ხუცური ასო მთავრული ჩართულით:

„ჩვენ ძირმოღვით: ლთივ: გვირგვინოსანმან: მეფეთაგან: აღმოცენებულმან: ძის ძემან: მეფის: შახტანგისამან: და: ძემან: ლევანისამან: ბატონის შვილმა: შახტანგ: მოვიხვეცხ: ბეჭედი: ესე: ოდიკისა: წისა: ქალაქისა: იპერუსალიმისა: სანატრელისა: პატრიარქის: ღოსითეოსის: მიერ: შესანდობელად: ცოდვათა: ჩემთა: შეუნდოს: ლმერთმან: შახტანგს: მეუღლით: ძით: და: ასულით: შესაწირავი: საღმთო: და: სამღვდელი: შეწირული: და განწმედილი: წმიდისა: კათოლიკე: ეკლესიასა: და: კვართსა: საუფლოსა: და: მირონ: ღმერთ-მყოფელისა: ზედა: მჯდომარისა: სანატრელისა: კათალიკოზის: მიერ: ქკს ტყე (1707 წ.)¹⁾.

შამეფდა თუ არა შახტანგი ქართლში 1702 წლიდგან, მოიწადინა მეღმოსის გადაყენება (უმეცრებისა გამო). და ისევ ნიკოლოზ ამილახვრის დადგენა, მაგრამ სამღვდელითა კრებამ უარ-ჰყო ერთიც და მეორეც, აღიარჩის რუსეთიდან ახლად მოსული (1703 წ. შემოდგომაზედ) ლომენტი და აკურთხეს კათალიკოზად 1705 წ. (ქ-ცხ. 73 გვ.) კახეთში რაც საკათალიკოზო მამულები იყო ძველადგანვე. ლომენტის აღარ ანებებდნენ კახელნი; ამისათვის 1707 წ. ლომენტი წავიდა ყეენთან საჩივლელად და მისი წყალობის ფირმანით შერე კახეთში ჩავიდა იმამყული ხანთან, შარალაჯში; გაარიგა საქმე და მოვიდა მცხეთაში. ლომენტი დიდად მოწადინებული იყო მაჰმადიანთა უღლისა გან განთავისუფლებასა და ამიტომ მაშინდელ სომეხთა კათალიკოზ ალექსანდრესთან მიწერ-მოწერა ჰქონდა. 1711 წ. თებერვალში გაუგზავნა ერთი საპალნე ატენის ზვრის ღვინო

¹⁾ ამავე სტამბაში დაიბეჭდა ჯერ დავითნი 1707 წ., მერე ჟამნი სხამი გამოცემა—1710. 1713 და 1719 წ.), კონდაკი (ორი გამოცემა 1710 და 1721 წ.), სახარება, სამოციქულო: საქრისტიანო მოძღვრება წინასწარმეტყველო, ვეფხის ტყაოსანი, ჰაიათი და სხ მრავალნი; წიგნნი,

და სთხოვდა სხ. შორის ისპაანურ სამკურნალო არაყსა. აღეკ. სანდრემ მარტის დამდგეს მოსწერა პასუხი და აღუთქვა მალე გამოგზავნა ისპაანური არაყისა.

ღომენტი თავგამოდებით შეუდგა საკათალიკოზო შემოსავლის მომატებასა. სხვათა შორის გასცა იჯარით საბაჟოები. აი ამაზედ პირობის წერილი:

„... ბატონმა კათალიკოზმან ღომენტიმ გიბოძეთ ბაჟი — ქალაქისა, ზორისა, ძრცხინვალისა, და ალისა და ყოვლის ჩვენის სამეფოსი — თევზისა ახალისა, ძველისა, რაც სვეტისცხოვლის შემოსავალი ბაჟია, ამაში ჩუპნი ყმა თარხანი არ არის, ოც და სამ თუმნათ შენც აიღე და ჩუპნც გვბოძებია: საგარაშვილმა გასპარამ და ალასშვილმა ასატურამ ავიღეთ და უნდა მოგართვათ ამ ნავროზით იმ ნავროზამდის: ზურგიელი სამი ერთ აბაზათ, დოში შვიდ ფულათ ($3\frac{1}{2}$ კაპ.), გვერდი ნახევარ შაურათ, ხიზილალა შაურ ორ ბისტათ ლიტრა (9 კაპ.), თეთრი ბრინჯი ლიტრა ოთხ ბისტათ, გელაქნური შვიდი შაურათ, ზუთხი მუცლიანი აბაზათ, ტარალანა ორ შაურათ. აპრილის, ა. ქკს ტედ= (1706 წ.) *).

იესე აღიძრა შურით და ვახტანგი დააბეზლა ყვენთან — „თათრობის მტერიაო, მიწაზე დაახეთქა ყორანი და მერე ცეცხლში დასწვაო.“ შეენმა გამომძიებელი გამოგზავნა; სვიმონ ბატონიშვილიც იესეს მიემხრო; ვახტანგს არ ღალატობდა მხოლოდ სამღვდელოება. ვახტანგის მოძულე თავადებმაც იესე მოითხოვეს მეფედ; ღომენტიმ და თითო-ორიოლა სამღვდელოთ უნებლიეთ უმოწმეს სვიმონს ვახტანგის წინააღმდეგ. 1713 წ. გამეფდა იესე. ვახტანგის სახლეული ზორში გაიხიზნა. სვიმონმა შეიპყრო ღომენტი კათალიკოზი და ბაქარს გაუგზავნა თვალების დასათხრელად, „სპარსეთში მყოფს ვახტანგს რად ემხრობიო“. მაგრამ დედოფალმა რუ-

*) იხ. АКТЫ АРХ. КОМ. Т. I, 54 გვ.

სუდანმა (ვახტანგ VI მეუღლე) არ უყო. ლომენტიმ კრები-
სათანა დასწყევლა სვიმონი, გაჩნდა საშინელი ჭირიანობა და
სიმონს ცოლ-შვილი ერთიანად ამოუწყდა; ხალხი კათალი-
კოზის წყევლას აწერდა სიმონის უბედურებასა. ამასობაში
(1712 წ.) მამია გურიელი (იმერეთის მეფედ ნამყოფი, სიძე
ბიორგი აბაშიძისა) ეწვია ლომენტის, ბიორგი მეფისაგან და-
მარცხებული და დევნილი, რაჭიდან გადმოვიდა ცხინვალში
ბაქარის ნებართვით და ზორში ჩამოვიდა, სადაც კათალიკო-
ზი ლომენტი გულუხვად უმასპინძლებდა. (ქ.-ცხ. 224 გვ.)
იასე რომ მეფედ მოვიდა (1714 წ.), ვახტანგის სახლეული
ზორიდან რაჭას გაიხიზნა, ლომენტი-კი ჩამოვიდა ტფილისში
და პატივისცემით იქმნა შეწყნარებულ იესესაგან. (ქ.-ცხ
78—79 გვ.). ამ დროს ლომენტი ჰპატრონობს მამობრივის
მზრუნველობით თავის სამწყსოს და ჰკრებავს წიგნებს, წა-
ნაწილებს და სხ. შეამკო ძვირფასი ხატი „მრავალნაწილია-
ნი“ და დაასვენა ტფილისის ანჩისხატის ტაძარში, საიდგანაც
1795 წ. 11—13 ენკენისთვეში გახიზნა ხელითუმქნელ ხატ-
თან ერთად სოლომან დეკანოზმა ანანურში და იქიდგან ჩა-
მოასვენეს მცხეთის სვეტისცხოველში, სადაც დღეს კანკელის
მარჯვნივ სვეტშია დასვენებული:

„ჰ. შევამკვეით ხატი ესე მრავალნაწილიანი ჩნ
მეფედ შარავანდედმან ქართლისა და კახეთისა, რანთა და
სამცხე საათაბაგოსა მწყემსმან და მაკუთხეველმან კზმან
პატმან ლომენტი ცოდვათა ჩვენთა შესანდობელად. აწ
გევედრები მრავალმოწყალეო ღმერთო, მამაო, ძეო და
სულო წაო და ყდ წაო ღის მშობელო, შემიწყალი და
განმწმიდე ყოვლისა ცოდვისა და ბიწისაგან და ყოვლისა
სატანჯველისა და ეშმაკთა ხელისაგან მიხსენით დღესა მას
დიდსა განკითხვისასა. ტფილის ქალაქს კათალიკოზის პატ-
რიარქის საყდარს ანჩის ხატში დაგვისვენებოა. შინც გამო-
გახოს, ესემც რისხავს. ქკს უვ.“—(1718 წ.).

დაიპყრეს ოსმალთ ქართლი თუ არა (1723 წ. ივნის-

ში), ისაყ-ფაშას გაიძვერობით ღომენტი იძულებული იყო ქ. ლორიდან სტამბოლში წასულიყო სულთანთან, რაჟიღეთის მოყარე ღომენტი თავგამოდებით უფროთხილდებოდა ეკკლესიის ყოველგვარ ქონებასა და ხელთ არა ჩაუგდო. ძველადგანვე ჩვეულებათა ჰქონდათ, ოცა მტერი შემოესეოდა საქართველოს, კათალიკოზნი მიუვალ ადგილებში გაპხიზნავდნენ ხოლმე სვეტიცხოველის ყოველგვარ ქონებასა; ამისთანა მიუვალ ადგილებად ჩვენ ორი ვიცით: ბერგეთის სამეზის საყდარი თავის ქვაბებით ჩრდილოეთის მხრივ და ლარგვისის წმ. თევდორეს მონასტერი ქსნის ხეობაში. ჩადგნენ თუ არა ოსმალები ტფილისში (10 ივნისს 1723 წ.), ღომენტიმ მაშინვე გახიზნა სვეტიცხოველის განძი. აი წარწერა სვეტიცხოველის სვინაქსრისა (№ 48):

„ქრისტეს აქეთ ჩღკგ წ. ყოველი სვეტიცხოველის სამკაული ლარგვის მონასტერს იყო ხიზნათ: გვირგვინი: გხატი: მურასა: დ: და წიგნი მრავალი და გუჯარნი სრულიად: ყოველნი სამსახურებელნი: დიდისა: კათალიკე ეკლესიისა: ოდეს: ურუმთ: შეიპყრეს: ყოველი საქართველო: ძახეთი და ყიზილბაში ვიდრე თავრიზამდი: და ლეკთ გააოხრეს; ძახეთი და საქართველო“.

ღომენტი რომ სტამბოლში წავიდა ისაყ-ფაშამ იესეს ჩაგონებით თან დაადევნა დაბეზღების მოხსენება; ამისთვის სტამბოლში დააპატიმრეს ღომენტი და ბოხჩა-ადას კუნძულზედ დაამწყვდიეს *). აქედგან, მტერთაგან დაცემულის სამშობლოს კვლავ აღდგენის მონატრე შემდეგს გულ საქლავ წერილსა სწერს თავის მოადგილეს ბესარიონ კათალიკოზს: „რაჟ მოგიოხრა, თუ ვითარ აოხრებულ არს ქვეყანა ჩვენი. მე არა მწყენია, რომ მამა-პაპათა სარწმუნოების უარ მყოფელმა იესემ შენ დაგადგინა ჩემს ნაცვლად-კათალსკოზად. მე ვსასოგბდი, რომელ მეფესთან ეგ

*) სადაც სწ. წელიწადი ტყვეობაში გაატარა.

რე დაახლოვებული მცველ და მფარველ ექმნებოდი სარწმუნოებასა ჩვენსა და ეკკლესიასა. შენ ალაგას სხვა ყველა შეიძლებდა შერყეულის ეკკლესიის დამშვიდებასა; ღანიილ ეპისკოპოსის ცრემლითა და მუხლმოდრეკით ვედრებასა, 50 ყრმათა დახსნისათვის ოსმალთა ტყვეობისაგან, უნდა აღეძრათ გული შენი და დაგეხსნა იგინი საუკუნოსა და დროებით დაღუპვისაგან. მითი მაგ ყრმათაგანი აქ ქონსტანტინეპოლში გამოსყიდულ იქმნა სომხის გასპარას მიერ და ჩემდა მოყვანებულ მოსამსახურედ. შრმა ესე არის მუხრანიდამ და ძე ბონიაშვილისა; დღე და ღამ აფრქვევს ცრემლთა და ვერ ივიწყებს სამშობლოს განშორებასა. შერა რაჲმე ვერ ანუგეშებს მას და მისი მწარე სიცოცხლე სამშობლოს მოშორებისა გამო უალრესად ამძაფრებს სულიერთა ჩემთა წყლულთა. სხვა 49 ყრმანი სტამბოლის სალაყბოზედ განსყიდულ იქმნენ და წაყვანებულ ტყვეებად მგვიპტეში და ალჟირში. რას ფიქრობ, რა პასუხი უნდა მისცე ლმერთსა, რომელმან მოგმადლა შენ დაცვა ქრისტეს ეკკლესიისა შეილთა? ვსწუხარ სულით, რომ შენს მოვალეობას მოგაგონებ, თუმცა მე ღირსი არა ვარ განკიცხვად შენდა. ჰქმენ, რაჲცა გსურს: მე განშორებულ ვარ გამგეობასა, გარნა სიყვარული ლეთისა და თვისთა მაიძულებს მოგაგონო მოვალეობა შენი, ვითარცა უბუცესსა მწყემსსა ეკკლესიისასა.

შე მომიტხრეს, ვითარმედ საეკლესიო საუნჯენი და ყოველი შემოწირულებანი ჩვენთა მეფეთანი წარტაცებულ არიან. ბანა შეუძლებელი იყო მათი სამალავებში დაკრძალვა; როგორც უწინ ჩვენი წინამოსაყდრენი ჰკრძალავდნენ და იფარვიდნენ განძარცვისაგან? უფალმა ლმერთმა დაიცვას ჩვენი ეკლესია სრულიადისა აოხრებისაგან, ხსნა მის მიერ არს და ესასოებ, რომ ეკკლესია ოდესმე განბრწყინდება და ჩვენზედ მხოლოდ ამას-ლა იტყვიან, რომ ჩვენის უღირსებისა გამოა ქვეყანასა ჩვენსა მოველინა უმწარესნი უბედურებანი. სახელითა ლეთისა და იესო ქრისტესითა, შოველთა წმიდათათა, ზეცით:

მხილველთა ჩვენთა საქმეთასა, გთხოვ და გვედრები იქონიო ზრუნვა ჰქრისტეს სამწყსოზედ, რომლისათვის ისე სახელოვნად იღვწოდენ უწინარეს ჩვენსა მწყემსნი სულიერნი და დასდებდნენ სულთა თვისთა წინდად მწყსილისა სიტყვიერისა ქრისტეს სამწყსოასა ცხოვნებისათვის. ზანა არა ფიქრობდა იესე ქრისტეს უარყოფელი, რომ ოდესჲე წარსდგებოდა წინაშე მისსა, რომელიც უარჰყო მხოლოდ იმიტომ, რომ მტრებთან ერთათ აღელო მახვილი დასათრგუნავად სამშობლოასა ყოველთა სიწმიდეთა? ჰვეყნიერი ტანჯვანი წარმავალნი არიან, ლმერთი განჰკურნავს წყლულთა მორწმუნეთა ძეთასა, გარნა ვაჲ მათ, რომელნი თავ ერისა სდგან და უდებებით არა იფარვენ თანამდებობისაებრ მომაკვდავთა ერისაგანთა. ძურთხევა ლვთისა იყავნ სამშობლოსა ზედა ჩვენსა, განუსვენოს ლმერთმა სულსა აღწყვედილთასა სასუფეველსა თვისსა! აკურთხნეს ლმერთმან იგინი, რომელნი ზეციერთაებრ შემწედ ქრისტიანე ერისა იღვწიან და ექმნებიან მამად და ნუგეშინისმცემლად დაობლებულთა და ჩაგრულთა“ *). ლომენტი მოვიდა სტამბოლიდამ იმერეთში მაისის 25 1738 წ. ხოლო ამავე წლის ნოემბრის 27 ჩამოვიდა მცხეთაში მ.-ცხ. 342—344 გვ. ლომენტიმ აღწერა საქართველოს ისტორია და წმიდათა ცხოვრება. 1741 წ. შემოდგომაზედ ლომენტი ავით გახდა ტფილისში და 1742 წ. იანვარში მიიცივალა. თამარმა დიდის პატივით დაასაფლავა მცხეთის სვეტიცხოვლის ტაძარში. მ.-ცხ. 349 გვ. ლომენტი კათალიკოზი რომ ავათმყოფი შეიქმნა 1741 წ. შემოდგომაზედ, მის სანახავად ჩამოვიდა ქახეთიდან დედოფალი თამარი, ასული შახტანგ VI; თამარმა მოახდინა სამღვდლოთა კრება და ლომენტის ჩვენებით აღირჩიეს კათალიკოზად მეფის იესეს ძე ანტონი, იმ დროს ძუთათელი; ანტონმა უარი სთქვა. ამისათვის ლომენტიმ მოუწოდა ურბნელს ნიკოლოზს (ხერხეულიძეს), დააჩოქა წინაშე თვისსა, აკურ-

*) იხ. Ист. ввгл. на сост. груз., Тоссед. 83—86 გვ.

თხა ხელის დადებით კათალიკოზად და მისცა ხელში ძვერთხი საკათალიკოზო.

ბესარიონი. 1728—1735 წ. **მრბელიანი.** აღი-
ზარდა იოანე ნათლისმცემლის უდაბნოში 1680 წლი-
დგან. ღიდი ამაგი დასდო ღავით ბარეჯის უდაბნოს განახლე-
ბასა, თავის ძმის სვიმონ ბერის დახმარებით, შეჰკრიბა ბერ-
მონოზონნი და მით საბაბი მისცა მეფე მრეკლეს და კათა-
ლიკოზ იოანე V 1690 წ. 12 მარტს დადგენილი განჩინე-
ბისათვის. ღიდი მეგობარი იყო იასე მეფისა და შახტანგ VI
მტრობდა. ამიტომ 1727 წ. იასეს დახმარებით ნელ-ნელა
მოიძხრო ისაყ-ფაშა, შეაპარა ქრთამი და მიიღო კათალიკო-
ზობა ასე, 1728 წ. ნახევარში. იყო კაცი ფრიად განათლე-
ბული, შეადგინა მშვენიერი „ქართველთა წმიდათა“ ცხოვრე-
ბა, „სვეტიცხოვლის სვინაქსარი“, „გრღემლი“, რომლის და-
წერაში ეხმარებოდა ფრანგის ბერი შრანჩესკო. მბრძოდა სომ-
ხებსა, კათალიკოზი ბესარიონ ვგონებ ძმა იყო გათათრებუ-
ლის ასლამაზ-ხანისა, ბესარიონ კათალიკოზი რომ მართლა
1728 წ. აღვიდა საკათალიკოზო ტახტზედ, და არა 1724 წ.,
როგორც მრავალნი შეცთომით სწერენ, — ამას ამტკიცებს მისი
საფლავის ქვის წარწერა სვეტიცხოვლის ტაძარში. აი თვით
წარწერა იამბიკოს ლექსად: „ლოცვამან ანნა.“ ქ. ბე-
სარიონმა მრბელიანმა ტომად, აქა პატრიარქ ვიკამარ-ხარისხ-
კიბედ: ვ: წელს, მიწა ხარისა ხმამან განმგმირმა, ყოვ-
ლითურთსა თიხის-შლად რღვევით მიწამა მიწადს, მწყემსი
სიტყვითთა უხმო გეტყვი შეილთა ჩემთა ვითარ აღნა-
გი მეცა ხატი მაგისა, ქვედ ნაქსულ-არსულთ, ვიყავ მო-
ღვაწე მამა სულთა, განმხრწნელ ავ-სულთა ვსდგენილი მტერ-
თა. არ ნათნი მათნი უწყალმა ხელნი იწრო; უქმ კვერთხ-
პორფირნი და მწყემსებრ ტკბილ სიტყვანი, ცრემლთგან
მონაღბოდ გეტყვიან მოწათენი: მამაო, ვით არ დაისრულე
ძილთ ეამი. . სადა სულისა ფრთაჲ, სადა გულისა ცაჲ, დას-
ჯედ მზეს... მას ზენას წარსაგზაენსა აქა სცვენნი... აღაღე ბაგე

და ოხაჲ გვაგე შეილთა შენთა. ჰრისტეს: აქათ: **ჩღლე** წ. 4.

ნიკოლოზ X, 1742—1744 წ. კათალიკოზი ნიკოლოზი იყო თ. ხერხეულიძე, წინად ურბნელი. 1744 წ. შაჰნადირმა ქართლის მეფობა თეიმურაზს მისცა და ძახეთისა მრეკლეს; ამისათვის თამარი ჩამოვიდა ძახეთიდან ტფილისში, ვითარცა ქართლის დედოფალი დიდის დიდებით და სხ. თანა თან ჩამოიყვანა იმ ჟამად ძახეთში მყოფი ქუთათელი ანტონი (თავის ძმისწული). ჰოლაგირში მყოფს მეფე თეიმურაზს ნიკოლოზის სიკვდილი რომ გავგო, შემოეთვალა—ანტონი ჰქმენით კათალიკოზადო *) ანტონში ახლაც უარი სთქვა, მაგრამ დედოფალმა თამარმა, დიდებულთა და ეპისკოპოზთა ძალა დაატანეს და დაითანხმეს. ნიკოლოზ კათალიკოზი მოკლა ტარიელ თაზიშვილმა 11 აგვისტოს 1744 წ.

ანტონ I. 1744—1755; 1763—1788 წწ. საქართველოს საეკლესიო ისტორიაში კერძოდ და საზოგადოდ მსოფლიო საეკლესიო ისტორიაში ანტონ I კათალიკოზი არის ფრიად შესანიშნავი კაცი და მთელ მეფვრამეტე საუკუნეს მოკაშკაშე ვარსკვლავივით ჰნათობს. ანტონი თავისს გონების განვითარებით არის სრულიადი ნაყოფი იმ გონებრივი მოძრაობისა, რომლის მეთაური იყო კეთილად სახსენებელი შახტანგ VI ქართულის სტამბის დაარსებით 1706 წლიდგან. ანტონი იყო იასე მეფის ძე; მისი დაბადების დრო დღემდე სადაო საგანს შეადგენდა. ზანსვენებული ისტორიკოს-არხეოლოგი პ. იოსელიანი წყობ. სიტყვაობის თავში (გვ. V) მის დაბადებას აღნიშნავს 1714 წ. მაგრამ ეს ცნობა შესაწყნარებელი არ არის. ამ წელს ჯერ ცოლიც არ შეერთო იასე მეფეს. სპარსეთიდან მოვიდა ტფილისში და მეფედ იქმნა 1714 წ. 20 ოკტომბერს (ქ. ცხ. 253, 326 გვ.)

*) ამითი თეიმურაზმა მიტომ აამა ზიეს ამილახვარს, რომელიც ამ დროს მდგრად ებრძოდა თეიმურაზისა და სპარსთა უფლებას ქართლში.

„გამოხდა ხანი რაოდენიმე, შეირთო (იესემ) ასული შაფლანის შვილის მრასტისა მარიაჲ, ესე ძე ამასთან ბიორგი (შემდეგ აბდულაბეგი?); გამოხდა ხანი, ქორონიკონს უგ: (1715 წ.), მეფეს იესეს წინათ ნათხოვნი ჰყვანდა მეფის მრეკლეს (ნახარალი ხანის) ასული ბეგუმ (მლენე), გაშვება მისი არ ეგებოდა: წაბძანდა მარტყოფს, ქნა ქორწილი, მოიყვანა ქალაქსა თვისსა, შეიქმნა ქორწილი, სიმხიარულე გამოჩვენება დიდი, რვას დღეს და ღამეს ჩირალდანი. ბურთაობა და ფარჩათა ხევა; დედოფალ იქმნა მლენე, იყო განსვენებასა და სიხარულსა შიგან“ (ქ.-ცხ. 326 გვ.) „1715 წ. შემოდგომაზედ ქორწილი ქმნა იესე მეფემ მარტყოფს მრეკლე მეფის ქალზედ მლენეზედ“ (253 გვ. ქ.-ცხ.) 1716 წ. აგვისტოში შახტანგს (სპარსეთში მყოფს) ყვენმა დაუბრუნა მეფობა და მისს მოადგილედ ბაქარი გამოაცხადეს; ამისათვის რაჭაში მყოფი ბაქარი გადმოვიდა მცხეთაში 17 ენკენისთვეს, იასეკი გაერიდა ქახეთში, სადაც მისი მეუღლე იმყოფებოდა დედის (ანა დედოფლის სიკვდილისა გამო მისში). 1716 წლიდგან ყვენის ბრძანებით იასეს ცოლშვილი ძალათ უნდა ჩამოეყვანათ ტფილისში, მაგრამ მეფე იმამყული ხანმა, დოდოფლის მლენეს ძმამ, ნება არ მისცა (რათა?) ქ.-ცხ. 79, 327 გვ.), რადგან საქართველოში ჩვეულებაა პირველად ორსულს ქალს სამშობლოში მოალოგინებენ. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ მეფე იმამყული ხანმა „ნება არა სცა“; 1716 წ. იასეს-მლენეს დაებადათ ვაჟიშვილი, მაგრამ თეიმურაზი კი არა, და შემდეგ, მეორედ რომ მოითხოვა ბაქარმა იასეს ცოლშვილით ტფილისში ჩაყვანა, მეფე იმამყული ხანს კრინტიც არ დაუძრამს. „მზამეტყველების“ ბოლოს (604—605 გვ.) თვით ანტონი გვაძლევს თავის წლოვანებაზედ შემდეგს ცნობასა: „დასრულდა წიგნი ესე მზამეტყველება თთვესა მარტისა 11, წელსა 1752; ხოლო ვიწყე წერად წელსა 1750, თთვესა ოკტომბერსა 1... ვიყავ ოდეს სრულ იქმნა წიგნი ესე, მე ანტონი სრულიად საქართველოჲსა მამათ-მთავარი

წლისა ვიდრე მე 31 და თთვისა 4; ხოლო მონაზონებისა აღკვეცისა შემდგომად დამეყო წელიწადი ვიდრე 13 და თვე 4; ხოლო მამათ-მთავრობასა შინა წელიწადი ვითარ 7 და თვე 8. აქედგან სჩანს—ანტონი დაბადებულა 1720 წ. ნოემბრის 11; ბერობა შეუმოსნია 1738 წ. დეკემბრის 10; კათალიკოსად აღყვანილ იქმნა 1744 წ. აგვისტოს 11; მაგრამ ანჩისხატის ტაძრის კონდაკის ბოლოს (დღეს საეკლესიო მუზეუმშია № 123) ჩვენ ამოვიკითხეთ ნამდვილი ცნობები ანტონის ყმაწვილობის შესახებ:

„ღაიბადა: თეიმურაზ: ანტონი: დასაბამიდგან: წელთა: კსკთ: ძრისტეს აქათ: ჩღძ: თვესა ოკტომბერსა: იზ: დღესა. კვირიაკესა: ჟამსა: ლამისა: მესამესა; ათვრამეტისა წლისა: მონაზონ: იქმნა: და აღიკვეცა ბერად მონასტერსა: წრისა ღთის-მშობელისასა: ბაენათს: ფებერვალსა ორსა; ფებერვალსა სამსა: დიაკონად: კელ: დასხმულ იქმნა: დღესა შაბათსა: კელითა: გაენათელ: მიტროპოლიტისა მფთვიმისათა; წლისა ოცისა: მიტროპოლიტად: კელ: დასხმულ: იქმნა: აფხაზეთისა: კათალიკოზისა: ბრიგოლის მიერ: საყდარსა: ზედა: ჭუთათისისა: სეკტემბერსა ძზ. დღესა შაბათსა; წლისა ოც და ორისა; დაეწესა: მონასტერსა: წრისა: ნათლის-მცემელისა: იოანესსა: თვესა: იანვარსა: შ; დღესა ოთხშაბათსა, დამტევებელი: სამწყსოსა: და ეკლესისა: თვისისა: ძრისტეს აქათ ჩღმზ“.

ეს მშვენიერი წარწერა სრულიადს ნათელსა ჰფენს ანტონის ახალგაზდობის დროსა და საბოლოოდ ამყარებს მისს დაბადების დროს (17 ოკტომბერი 1720 წ.). ღაერთ რექტორის მიერ თქმულნი და წაკითხულნი იამბიკონი ანტონის დაბადების დღის გამო (17 ოკტომბერსა), ჩვენ ხელთა გვაქვს და ამ საბუთითაც ანტონის დაბადების დღედ უეჭველად 17 ოკტომბერი უნდა აღვნიშნოთ; ხოლო მონათელის დღედ 11 ნოემბერი.

წერა-კითხ. საზოგადოების ბიბლიოთეკაში არის ხელ

ნაწერი „კავშირი“ № 192, რომლის, შესავალში ანტონი მოგვითხრობს, რომ „შახტანგ VI-მ შემასწავლა ქალღმერთი ვარსკვლავთ-მრიცხველობაო (астрономія). ჩვენ ვიცით, რომ შახტანგ VI რუსეთში გადასახლდა 1724 წ. ივლისის 15 (ქ.-ცხ 254 გვ.); ამა 1724 წ. ზამთარ გააფხულს ისეთი განუწყვეტელი აღრეულება იყო, რომ შახტანგს ერთი კვირაც არ განუტარებია სასახლეში. მაშასადამე დაგვიჩინა დრო 1720 წ. ნოემბრის 11-დან 1723 წ. დამლევამდე, ანუ სამი წელიწადი. ზანა სამის წლის ბავშვის სწავლება შეიძლება და მერე ქალღმერთი ვარსკვლავთ-მრიცხველობისა? მერე დაუძინებელი მტრობა იასეს და შახტანგს შუა? უნდა ვიფიქროთ, რომ ანტონმა ასურულ-ქალღმერთი ვარსკვლავთ-მრიცხველობა შეისწავლა შახტანგ VI მიერ დაბეჭდილის 1720 წ. „ჰაიათი“-ს წიგნით და ამიტომ აღიარებს შახტანგს თავის მასწავლებლად.

პატარა თეიმურაზის ნათლიად იყო ღვით გარესჯის უდაბნოს წინამძღვარი არხიმანდრიტი სფრიდონ, ხოლო აღმზრდელებად მიუჩინეს — ლუარსაბ ამირ სპასალარი, მრბელიანი, იასე მეფის დედიდაშვილი და მეფე ბიორგის დედის (დედ აფლის როდამის) ძმისწული; ნოდარ ხერხეულიძე, იოსებ შალავანდიშვილი და ილია ისპანელი (თათრობაში მირზა-ალი). 1721 წელს გაზაფხულზედ მოკვდა კახბატონი იმამყული ხანი (იასეს მეუღლის მღენეს ძმა) და მისს მაგიერ გამეფდა მისივე ძმა მაჰმადყული ხანი. ამ დროს ისე აირ დაირია მოსამზღვრე სახელმწიფოთა პოლიტიკური საქმეები, რომ ქართველებმა არ იცოდნენ ვის მიმხრობოდნენ. იასე მეფე მერყეობდა — ხან ოსმალებისკენ იყო, ხან სპარსებისკენ და ამ მერყეობაში მოკვდა 1727 წ. ტფილისში მარტის 7. პატარა თეიმურაზი ჯერ ღვით ბარესჯის უდაბნოში იზრდებოდა ნათლიასთან; შემდეგ, რაკი ლეკები გაძლიერდნენ და ყარაიაზე მალ-მალ თარეშობდნენ, თეიმურაზი წაიყვანეს ოსეთისაკენ 1729 წ. და ბოლოს სამთავისში გაატარა რამდენიმე

წელიწადი სამთავნელ იოსებთან (შანჩაველი), სადაც ამ დროს იმყოფებოდა ბერძენი პართენი, მიტროპოლიტი პამფილიისა და ამისაგან ჰსწავლობდა ბერძნულ ენას. ამავე ხანში მოვიდა ტფილისში ნახიჯივანდის მხრიდან სომეხთა მეცნიერი ეპისკოპოსი ავეტიქი ქ. შაუკიდგან. ამისგან შეისწავლეს პროკლე დიოდოხოსის საფილოსოფოსო კავშირი — თეიმურაზმა, იოანე ორბელიანმა, კარის მღვდელმა ნიკოლაოზმა (ხულაშვილი?), ბიორგი ნათლის ძემ. *) თეიმურაზი ხშირად დაიარებოდა ს. შალაში ბივი ამილახვართან, რომელიც ამ დროებში უძლიერესი კაცი იყო მთელ საქართველოში. ამიტომ ახალგაზდა თეიმურაზმა თავის მახლობელთა ჩაგონებით განიზრახა ბივის დამოყვრება და დასრულდა კიდევ: 1736 წ. ახალგაზდა თეიმურაზი დაინიშნა ბივი აზილახვრის ქალს თამარზედ. სპარსეთის მბრძანებელმა შაჰ-ნადირმა გაიგო თუ არა ეს ამბავი, მაშინვე აფრინა მემანდარი ბივთან — ეგ ქალი მე გამომიგზავნეო. ეს ამბავი სწორედ ნარდის თამაშობის დროს გაუმელაფნეს დანიშნულებს და ქალს გული შეუწუხდა. ამ ხანებში (1731—1733) თეიმურაზს დაეხოცნენ დები — ანასტასია და მარიამი: მისი დედა მღენე მოლოზნად შედგა და მლისაბედის სახელით გაემგზავრა (1737 წ.) რუსეთში იმპერატრიცა ანნა იოანნოვნასთან ბედის საცდელად; თეიმურაზიც თან გაჰყვა, მაგრამ ასტრახანიდან გამობრუნდა და იმერეთში მოვიდა, სადაც ჭუთათელის ბიომოთე ბაბაშვილის ჩაგონებით ბელათში ალიკვეცა ბერად და სახელად ეწოდა ანტონი. ამ ამბავმა თავზარი დასცა მოსკოვში მყოფს მლისაბედ მოლოზანს (დედოფალს მღენეს): ძლივს გაუბრწყინდა იმედი თავის შვილის გამეფებისა ქართლში, რაკი სახელოვან ბივ ამილახვართან დამოყვრება მოახერხა მლისაბედმა, რომ იგი იმედი სრულიად წყალს მიეცა! ქართლის სამეფო ტახტის მემკვიდრე თეიმურაზ

*) იხ. წ.-კით. საზოგად ხელნაწ. № 192.

იასეს ძე იყო, რა-კი შახტანგ VI თავისი ცოლ შვილით სამუდამოდ გადასახლდა რუსეთში და ამ დროს უკვე მიცვლილი იყო (1737 წ. 26 მარტს, ასტრახანში); თეიმურაზ-მრეკლეს ძე მემკვიდრე იყო ძახეთისა და ჭართლის სამეფო ტახტზე გამოიწოდა ხელი თავის მეუღლის თამარ შახტანგის ასულის გამო. ბერად აღკვეცილ თეიმურაზ იასეს ძემ დაჰკარგა სამუდამოდ ჭართლის სამეფო ტახტი. მიზეზი ეს იყო, რომ მლისაბედი მწუხარებით ჰსწერს მოსკოვიდამ ანტონს: „რად, შვილო ჩემო, მახვილი ეც გულსა ჩემსა, მწუხარესა უცხოებითა? ახლა დაიკარგა ყოველი იმედი ქრისტიანად ჩუენსა მოქცევისა! ძმა შენ არა გყავს და რად დაჰკარგე სამეფო და იმედი მეფობისა, რომელსაცა გამოიხსნის ღმერთი რუსთაძალითა, რომელნიცა მეცადინეობენ შეწევნასა განსადევნელად თურქთა...“ (წყობ. სიტყ. VII გვ.).

ანტონის დანიშნულის მოთხოვნა შაჰნადირისაგან და მისი ბერად შედგომა თეიმურაზ-მრეკლეს და თამარის პოლიტიკური მოხერხება იყო: მიზეზი ეს იყო, რომ ზივი ამილახვარი სიკვდილამდე ებრძოდა სპარსებს და ჭართლის სამეფოს არ ანებებდა თეიმურაზსა და ერეკლეს; ჯერ შახტანგის შვილებს იწვევდა ჭართლში გასამეფებლად და მერე აბდულაბეგი (პრჩილი) წამოაყენა ჭართლის მემკვიდრედ.

ანტონი მალე შეიქმნა გელათის წინაძღვრად. 1738 წ. დამდეგს იმერთა მეფე ალექსანდრემ მოსკოვში გაგზავნა ქუთათელი მიტროპოლიტი ტიმოთე ბაბაშვილი და მისი ადგილი ახალგაზდა ანტონს მისცეს (27 სექტემბერს 1742 წ.) ალექსანდრე მეფის დედა როდამი ანტონის პაპის და იყო. ღომენტი კათალიკოზი რომ გარდაიკვალა, ანტონს შეიძლიეს ხარისხი კათალიკოზობისა, მაგრამ უარი განაცხადა *).

*) ჩვენ ვფიქრობთ, რომ 1742 წ. ზივი ამილახვარი უკვე გაშთთებული იყო თეიმურაზ-მრეკლეს გაძლიერებით ჭართლ-ძახეთში, გამკლავებას უპირობდა შაჰნადირსა და თეიმურაზ-მრეკლეს და ამიტომა სთქვა ანტონმა უარი კათალიკოზობაზედ.

თვით ახალგაზდა ანტონის ცხოვრებაში უებრო შემთხვეულობა მოხდა: 24 წლის ყმაწვილი კაცი შეიქმნა საქართველოს უძველესის ეკლესიის გამგებელი. ბუნებით თან დაყოლილი ჰქონდა ტრფიალება მბრძანებლობისა; და თუ ბედმა არ ირგუნა გარეშე მტერთაგან ბურბუშელასავით მერყეობას დაჩვეული სამეფო ტახტი, ანტონისთვის კლდეში გამოკვეთილი სენაკის შეიცვალა საკათალიკოზო პალატებით მცხეთაში და ტფილისში. ბონება განათლებულმა ანტონმა უხვად ისარგებლა თავისი უფლებით: მტკიცედ იპყრო საქე ეკლესიის გამგეობისა და საქართველოს შინაურ ცხოვრებაში გაცილებით მეტი გავლენა მოიპოვა, ვიდრე მრეკლე მეფემ; შემოიკრიბა მგალობელნი, მწერალ მწიგნობარნი, განაახლა წირვა-ლოცვა დახურულ ეკლესიებში, გახსნა ხელ-ახლავ ყრმათა სასწავლო სკოლანი, დაუახლოვდა მეფე თეიმურაზს გონიერულის მოქმედები, შემწეობას აძლევდა საეკლესიო ქონებიდგან გაჭირვების დროს და სხ. მაგრამ ანტონი მაინც ყოველ შემთხვევით სარგებლობდა ქართლის ტახტი როგორმე ჩამორთმეოდა თეიმურაზსა.

კათალიკოზი ნიკოლაოზ ხერხეულიძე † 11 აგვის. 1744 წ. და ანტონი აღყვანილ იქმნა კათალიკოზად 1 ოკტომბერს 1744 წ. ამავე წელს ხომ შაჰნადირმა ქართლის მეფობა თეიმურაზს მისცა და ძახეთისა მრეკლეს. მაგრამ ამ დროდგან გამძვინდა ბივი ამილახვარი და მედგარი ბრძოლა აუტეხა თეიმურაზ-მრეკლეს.

ანტონი ბეჯითად შეუდგა საეკლესიო საქმეების გამგეობასა. შეადგინა წესი მეფის კურთხევისა და ამ წესით დაიდგა გვირგვინი მირონის ცხებით თეიმურაზმა 1 ოკტომბერს 1746 წ. აი როგორ აგვიწერს ჩვენი მემატრიანე პაპუნა მრბელიანი მეფის თეიმურაზის კურთხევასა:

„...ყენიც დაბრუნდა (დალისტნიდგან) გამარჯვებული ერანისაკენ, ებრძანა მეფის თეიმურაზისათვის: „ვითაც თქვენი მეფობის რიგი იყოსო, ეგრევე კურთხევა მიიღეო“

რამდენი წელიწადი გარდასულიყო ქამთა ვითარებისაგან და ცხებული მეფე ქართლში არა მჯდარიყო... იწყო მზადება მეფემ კურთხევისა და მოიწვივნა ყოვლგნით დასნი სამღვდელლონი... გაგზავნა კაცი ბატონმა (თეიმურაზმა) ქახეთს და მოიწვივნა ძე თვისი მეფე კახეთისა მრეკლე და დედოფალი ანნა კახეთის დარბაისლით კურთხევისათვის. აღარ დაიყოვნა მეფემ მრეკლემ და წამობძანდა ერთპირად... ბძანა მეფემ „დროშათა გაკეთება გააკეთეს, ვითაც ძველად რიგი ყოფილიყო, დროშა ოთხი ჯვართა მოცულა. ერთი უბოძა მარბელიანს შაიხოსროს, მეორე მუხრანბატონს ქოსტანტინეს, მესამე ამილახორს ლიმიტრის და მეოთხე ბატონის კერძო ვლიდა. გაემართნენ მცხეთას მეფენი ორნი და დედოფალინი, ერნი და დარბაისლნი ქართლისა და კახეთისანი სახლეულითურთ, აგრევე დასნი სამღვდელლონი სრულიად, ვინ ვისა დროშაზე ჯარი ყოფილიყო, ისევ ძველსა რიგზე განაწესეს და შემოეხვივნეს თვის-თვისი ჯარი დროშათა... მიბძანდნენ მეფენი და დედოფალინი ქართლისა და კახეთისანი მცხეთას. ანტონი კათალიკოზი, კეთილ-სათნოებითა აღჭურვილი, ტრფი-ალებითა სახენაოთა ზედ-მიწევნითა აღზნებული და ყოვლად სარწმუნოებითა მტკიცედ დამტკიცებული, ხოლო მადლთა მიერ განბრწყინებული, — არ დააცადებდა ქამითი-ქამად სიბრძნე მრავლობით წესთა მართლიად გამოიკვლევდა წერილთაგან კურთხევასა მეფისასა; ასაკითა იყო მცირე, მაგრამ სოლომონისა სიბრძნესა არა-რად კლებულ ექნებოდა, მეფეთა შვილი იყო და სულიერსა მეფობასაცა ღირს ექნა. მგრემ მრჩობლ მეფობისა საკადრად განაგებდა ყოველთა საზღვართა კეთილისათა. ორი დღე დაიყოვნა და განაწესდა ყოველნი სამღვდელლონი, ანუ საერონი და წესნი დღისა მისისანი მზა-ჰყვნა ყოველნი. ღღესა მესამესა გამობძანდა ბატონი გარეთ საყდარს წინ ანტიოქიასა) ზემორე სეფე აღგეს დიდი ფა

იმ მოსახიბრებელსა და სხვ. ირგვ. სპ. მეორეაგვის კოდოვან ნაპირზედ დგას ეს საყდარი დღესაც და უძველესი შენობაა დღეს მთელ მცხეთაში.

სეფესა გვერდით სევანი დაედგნეს; დაბძანდა სევანსა შინა და გვერდთა იახლნეს დარბაისცლნი, ვინა ჯდომისა ღირს იყვნეს, ვინა დგომისა, ეგრეც ყოველნი განეხესნეს. მოიტანეს სამეფო შესამოსელი: პორფირი, ბისონი, და დიადიმა ბოხებით, ეგრევე გვირგვინი: ხმალი, სკიპტრა და ქვეყნისა სფეროჲ. ესე ყოველი ამიერ და იმიერ მოუწყვეს; ამისა შემდგომად მოვიდა მთავარებისკოპოსი არსენ შეოსილი, მთავარ დიაკონნი შემოსილნი წინა უვიდოდეს კმევითა საკმეველისათა, აგრევე ჯვარისა მტვირთველსა. ჯვარი პატიოსანი აღმართნეს და მგალობელთა დასნი მოუძლოდეს და გალობდნენ გალობასა. მოვიდნენ წინაშე მეფისა და თაყვანისცეს და ეამბორნეს მეფესა. ხოლო აღიღეს ერთი ეს სამეფო შესამოსელი და იარაღი, მისცეს მთავარ ეპისკოპოსსა, იტვირთა ორთა მკლავთა და წამოვიდნენ ეგრევე გალობითა, შეიტანეს ეკლესიასა შინა. დარეკეს მწუხრისა, წამობძანდა მეფე ეკლესიასა, ჰკრეს ქოსთა და სპილიცმ-ჭურთა; მოეგებნეს ეპისკოპოზნი, ყოველნი მდინარითა მოსილნი ბატონს წინ და თაყვანისცეს და იწყეს ლოცვა მწუხრისა. განსრულდა ლოცვა მცირედი, დაიყოვნეს და შევიდნენ ეკლესიასა; იყო ღამისთევით გარდახდა, დღესასწაული იყო სვეტიცხოველისა დღე და მეფის კურთხევის რიგიც შესდა ეს ყოვლად ნეტარმა ანტონი პატრიარქმა არად კლებულ-ქმნა მოჩობლ დღესასწაული, ყოველივე სრულიად გარდაიხადა პურის კურთხევით, სანთლის გაყოფით, ზეთის ცხებით და ყოვლისა წესითა განაბრწყინვა ეკლესიად. გათენდა დილა, მოფარდაგნეს სეფე და მოიტანეს დროშანი ოთხივე და აღმართნეს სეფესა წინ და თვის თვისი ჯარი გარსა შემოეხვივნენ.

მობძანდა ბატონი და დაბძანდა სეფესა შინა. ამისა შემდგომად მოვიდნენ დასნი სამღვდელონი შემოსილნი: კარისა დეკანოზსა ხატი პატიოსანი, ჯვარის მტვირთველსა ჯვარი ეპყრა, მთავარ-დიაკონნი აკმევედეს საკმეველთა, მღვდელნი უკანა უვიდოდეს, ყოველთა დიდრონი ლამპარნი

ეტვირთვნეს და მგალობელნი გალობდნენ. მოვიდნენ ეგრე და თაყვანისცეს. წარდგა პატრიარქის არქიდიაკონი და ბატონს დიპტვილა ¹⁾ მოახსენა — ქება შეასხა გამობრუნდა და ბატონის მეფობით ნუგეშსცა და მიიწვივს ბატონი ეკლესიად. წარუძღვნენ ეგრევე დასნი სამღვდელონი, ჰკრეს ქოსთა და სპილენძ ქურთა. უწინარეს ყოველთა მორთულთა აქლემთა კიდებულნი ქოსნაღარანი და სპილენძ-ქურნი მიუძღოდეს და ამას დროშა სარდლისა მისდევდეს, მარქათანი შეკაზმულნი ამას შეუდგნეს, გამგენი კარისანი, მახლობელ წინა უძლოდა სიძე თვისი იმიტრი მრბელიანი, მანდატურთუხუცესი და განმგე დიდებულისა კარისა; აგრევე წინა უძლოდა ზაალ მრბელიანი, რომელსა ებარნეს წინამძღოლნი მეთოფენი მეფისანი; მობძანდებოდა ბატონი, მარჯვნივ მკლავი სარდალს შაიხოსროს მრბელიანს ეპყრა და მარცხნივ მკლავი მუხრანბატონს ქოსტანტინეს; უკანა მახლობელ მოსდევდეს დიდებულთა კაცთა შვილნი, ტვირთულნი სააბჯროთა იარაღთა, ყოველივე იარაღნი მეფისანი თითო-თითოსა ეპყრნეს და ეგრე მოსდევდეს. ეგრევე სამივე დროშანი თვისის ჯარებით, ამიერ და იმიერ მახდევდეს. რა მიეახლნეს ეკლესიასა, სამი დროშა მარტივად კარზე დააყენეს და ჯარი იარაღით ეკლესიასა შევიდნენ, ბატონის დროშა მორდალს. ღავითს ეჭირა, შეიტანეს საყდარსა და აღსავლთს კარზე დააყენეს. კარისბჭეში მიეგებნეს ბატონს პატრიარქი შემოსილი და ეპისკოპოსნი ანუ სამღვდელონი ყოველნი და თაყვანისცეს, ცალკერძ პატრიარქი მიუდგა, ცალკერძ მთავარეპისკოპოსი; სამღვდელო დასნი წინ შეუძღვნეს ხატითა, ჯვარის წინძღოლითა და ლამპრებითა მნთებართითა და ეგრე გალობით შეიყვანეს ეკლესიასა შინა; ფინდაზი ეშალა კარითგან საყდრისა შუა გულობამდის.

¹⁾ მრავალეპიერობით მოხსენება შეფისა. მეფის სახლის შეილთა სამღვდელთა ჩამოთვლით და შთამომავლობისა მოხსენებით.

პირველად მიიყვანეს აღსავლის კარის ქვემოთ დააყენეს, ეპისკოპოზნი უოველნი ამიერ და იმიერ მოუდგნეს, აგრევე სომეხთა დასნი და ფრანგნი უოველნი იდგნეს შემოსილნი და განკრძალულ ისმენდეს.

პატრიარქმან ჰკითხა მეფესა სარწმუნოება და მერე აღთქმისა ეპისტოლჲ წაუკითხა; მერე წამოაუძღვანეს წინ და საყდრისა შუაგულობას ტახტი იდგა დიდი, ოთხი ხარისხი შეივლიდა, აიყვანეს ორი სელი იდგა, ერთზე მეფე დაბრძანდა და მეორეზე პატრიარქი, ცალკერძ მთავარ-ეპისკოპოზი და ცალკერძ ალავერდელი, სხვანი ეპისკოპოზნი ექვსი ამიერ და ექვსი იმიერ განეწყვნეს. ამისა შემდგომად მოიტანეს მარტივ ბისონი და ჩააცვეს.

ღაიწყეს წირვა; ოდეს მოვიდა ჟამი, წაბძანდა პატრიარქი, შებძანდა წმიდა წმიდათასა. ამისა შემდგომად მიიწვივეს მეფე საკურთხევლად, ცალი მკლავი სარდალს შაიხოსროს ეპყრა და მეორე მკლავი მუხრანბატონს; აღსავლის კარზე მთავარეპისკოპოზი და ალავერდელი მოეგებნეს და შეიყვანეს საკურთხევლად, სცხეს საცხებელი შუბლთა, ბექთა და გულთა ჯვარის სახედ. თქვა პატრიარქმა „საღმრთო მადლი“ და შემდგომი ამისი. ბისონსა ზედა ჩააცვეს დიადიმა, წამოასხეს პორფირი, დაადგეს გვირგვინი სამეფო, მისცეს მარჯვენასა ხელსა სკიპტრალმარცხენასა ხელსა ქვეყნისა სფეროჲ ხოლო მოვიდა ჟამი წმიდისა ზიარებისა, პირველად სამღვდელთა დასნი ეზიარნეს და მერმე გარდმოასვენეს წმიდა ბარძიმი და მიიღო მეფემ წმიდა ზიარება პატრიარქის ხელითა. ამისა შემდგომად სკიპტრა ჩევაზ ორბელიანს მისცეს და სფეროჲ მეთარს ზურაბს. ეგრე ხელთა მტვირთველნი მეფისა მახლობელ იდგნეს; განსრულდა ჟამის წირვა; გამობძანდა მეფე ცხებული საკურთხევლით, ცალკერძ პატრიარქს ეპყრა მკლავი, ცალკერძ მთავარეპისკოპოზს; მოიყვანეს, მარჯვნივ კერძო სამეფო ტახტი იყო, იქ დაბძანდა. მოიტანა სარდალმა

ქინოსრო მრბელიანმა, რომელი იყო ამირ-სპასალარი, ხმა-
ლი მეფისა, დაულოცეს და შემოარტყეს: პირველად მივიდნენ
დასნი სამღვდელონი და ხელთა ეანბორნეს, მერე მივიდნენ
დარბაისელნი, გუნდნი ერთანი და ხელთა და კვარცხლბეკთა
ეამბორნეს.

ამისა შემდგომად გამობძანდა ეკლესიით, შეიქნა სრო-
ლა ზარბაზანთა ანუ თოფთა, სცემდენ ქოსთა სპილენძ-ქურ-
თა, რომ ყურთა ხმა აღარ ისმოდა, მადლობდნენ მორწმუ-
ნენი ღმერთსა, აკურთხევდენ დასნი სამღვდელონი, აქებდენ
ერნი, ამკობდენ მგალობელნი, ლოცვიდენ გლახაკნი, აღამა-
ლლებდენ ხმასა ქვრივნი, შეფრფინვიდენ ობოლნი და ყოვე-
ლნი სულნი შეასხმიდენ ქებასა მეფესა მეფეთასა. შებძანდა
საყდარსა, გარემოს სევანნი იღგნეს ოქსინოთა მოფარდულნი,
დაბძანდა მასშინა და დიდებულნი თავშიშველნი თავს იღგნეს.
მიბძანდა დედოფალი და მიულოცა, გარდააყარა გუარი, მერე
მიბძანდნენ უფლისწულნი, მიულოცეს, ეგრევე ჯალაზნი დარ-
ბაისელთანი მივიდეს და მიულოცეს, გათავდა რიგი მილოცვი-
სა. წამობძანდა მეფე სეფესა შინა, ვითაცა ზეით აღმიწერია,
ეგრე დიდებითა და რაგ-წესულობითა; მობძანდებოდა სარ-
დალი და მუხრანბატონი, მკლავთა მპყრობელი ამიერ და იმი-
ერ უღგნეს, პორფირისა უკან მკლავთა ცალკერძო რევაზ
მრბელიანს ექირა და ცალკერძო მეითარს ზურაბს. მიბძანდა
სეფესა შინა და დაბძანდა. დროშანი ოთხივე სეფესა წინ აღ-
მართნეს და ჯარი გარს შემოეხვივნეს. მივიდნენ ყიზილბაშნი
და დასხდნეს; ვისა მეფისა სააბჯრო იარაღი დიდებულთა
შვილთა ეპყრნეს, ეგრე თავს აღგნეს; შეიქნა და, რა გან-
სრულდა რიგი მილოცვისა, წამოდგნენ მდივნები წესისაებრ
წაიკითხეს დავთარნი, მოიწვივნეს დარბაისელნი, ვინა ჯდო-
მისა ღირსი იყვნეს, ვინა დგომისა. ღიმიტრი მრბელიანი
საუნჯე ყოვლისა კეთილისა, ეგრე განაგებდა რიგთა და წეს-
თა მეჯლიშისათა. შეიქნა ლხინი, ვითაც ქართლის რიგი ყო-
ფილიყო ცდილობდენ გამოჩენასა, ვითა მართებდათ ქართველ-

თა, ეგრე გულსრულობით სიხარულს არა დააცადებდენ, ამით რომე დიდი ხანი გარდაცვლილიყო ქრისტიანე მეფე არა სჯდომოდათ, მერე კურთხევით გვირგვინოსანი მეფე არ ეხილათ.

ახლა ეს ღვთის წყალობა მოეფლინათ, ქრისტეს მორწმუნე და სარწმუნოება შეურყეველი მეფე დაუჯდათ, ვითაც მართებდათ, დიდნი ანუ მცირენი მადლობდნენ ლმერთსა. გაიყარა მეჯლიში... აიყარნეს მეფენი მცხეთით და წამოძანდნენ ქალაქს, მოეგებნენ მოქალაქენი, ანუ დასნი სამღვდლონი, შეასხეს ქება, შემობძანდა ქალაქსა შინა, დაჯდა ტახტსა ზედა და იპყრა სასწორი სიმართლისა¹⁾ შეუდგა ამავე დროს სტამბის განაჯღებასა და 1747 წლის დამდეგს უკვე დაიბეჭდა ლოცვანი, სტამბა მუშაობდა 1755 წლამდე

შემდეგ წელს (1747 წ.) აბდულაბეგმა განიზრახა ქართლის ტახტის დაჭერა, რაკი თეუმურაზ მეფე ამ დროს სპარსეთში—თავრიზში იყო და მრეკლე მარტო დაიგულა. 1747 წ. 1 ივნისს ქალაქის ციხის კარი დაკეტეს ციხის უბნელებმა და მთელი ათი თვე სისხლის ღვრა იყო. ანტონ კათალიკოზმა სხარი დაუჭირა აბდულაბეგს (თავის ძმას) და დაულოცა ამისთანა საფათერაკო განზრახვა. ბოლოს თითონვე შეარიგა გამარჯვებულ მრეკლეს.

ანტონი შეუდგა ყრმათათვის სკოლების დაარსებასა და სახელმძღვანელო წიგნების შედგენასა. ამ საქმეში დიდთ შეველოდნენ ფრანგის ბერები. შეადგინა კიდევ გეოგრაფისა, არითმეტიკის, რიტორიკის, კატეხიზმოსი, გრამმატიკისა, ღვთისმეტყველებისა, მეტაფიზიკისა, ლოდიკისა და სხ. შეკრიბა საუკეთესო მწერალნი და მოკანანახეს ხელქვეით ოცი და ოცდაათი ცალი ერთსა და იმავე დროს იწერებოდა და ვრცელდებოდნენ სახელმძღვანელო წიგნები. 1755 წ. 1 იანვრიდგან გახსნა ანჩისხატის ეზოში სემინარია და გაჩაღდა საქმე. სემინა-

¹⁾ იხ. ქ.-ცხ. 382—386 გვ.

რის შესავალ კარების თავზედ სამხრეთის მხრივ მარმარილოს ქვა ჩასვა შემდეგის ხუცური ასომთავრული ჩართულის წარწერით:

„**მითარ, საშინელ არს ადგილი ესე! ესე არა რაჲ არს, გარნა სახლო ღვთისა და ესე ბქე ზეცისა! შექმნ 28, 17. მეფობასა თეიმურაზისასა და ძისა მისისა მრეკლესსა, პატრიარქობასა ანტონისსა 1755 წ. იანვრის 9.**“²⁾.

ამ დროს წიგნთა გადამწერნი იყვნენ: დეკანოზი ნიკოლოზ მალაღძე, დეკანოზი იოანე ბარსიევანაშვილი, მთაყარ-დიაკონი ბიორგი, ისაკ ბაბაშვილი, ანჩისხატის დეკანოზი პლექსი, ამისი შვილი დეკანოზი ბიორგი, მღვდელ-მონაზნი მიხეილი და სხ. მრავალნი. ამ სემინარიის მოწაფენი იყვნენ — მარლაამი, ღავით რექტორი, ბაიოზი, იონა პროველი, ღოსითეოზ ნეკრესელი, ამბროსი ნეკრესელი, ზერვასი სამთავნელი, სტეფანე რუსთველი, იოანე ბოდბელი, ღოსითეოზ შიცხელაური, არსენ ტფილელი, ათანასი ამილახვარი († 1845 წ.), იოანე ოსესძე, ხოლომან დეკანოზი, არხიმანდრიტები: ტრიფილე, ბამალიელი, ზაქარია, თეოჟანე, ნიკიფორე, გერონტი, მღვდთერი, იოსტოს ანდრონიკაშვილი, ტარასი, შილადელფი ბერი, პორფირი, იონა ხელაშვილი, აბრამ მღვდელი, ღავით მღვდელი, პეტრე ლარაძე, ბიორგი პაიჭაძე, პეტრე ქებაძე და სხ. მრავალნი.

მაგრამ ანტონს შესწამეს გაფრანგება და სამღვდელთა კრებამ მცხეთაში 16 დეკემბერს 1755 წ. ახალა კათალიკოზობის ხარისხი და მღვდელ-მოქმედება აუკრძალა, ხოლო მისი თანამოაზრენი და მეგობარნი დასაჯეს. ამ კრიზისზედ ანტონმა არ აღიარა თვისი შეცოდება, ხოლო შემდეგ კრებაზედ, 4 აპრილს 1756 წ., შეინანა თვისი დანაშაული და გამოუტყდა კრებას ყველაფერში. ბამოსთხოვა თეიმურაზ მეფეს, ნებართვა მღვდელ-მოქმედებისა და რუსეთში წასლვისა. მოგვყავს ეს საინტერესო განჩინება:

²⁾ ეს ქვა დღეს ანჩისხატის ტაძარშია დაცული.

„ზ ა ნ ჩ ი ნ ე ბ ა“

კათალიკოზს ანტონის ზედა—დამხობად, განდევნად და წირვისაგან დაყენებად. და კ'დ შენდობა და მიტევება და რუსეთს გაგზავნა მისი.

წელსა განხორციელებიდან სიტყვისა ლეთისა 1755 წ. თვესა დეკემბერსა 16. ჩვენ მეფემან ძართველთამან ოიმიურაზ და ძემან ჩ'ნმან მეფემან ძახთამან შრეკლემ და ერთავე ამის სამეფოსა ეპისკოპოზთა მოგივლინენით არხიმანდრიტნი ორნი შენ ანტონის კათალიკოზსა ჩვენსა გამოკითხვად, თუ რომლისა სარწმუნოებისა ხარ; ამისთვის, რომელ გვესმოდა და ქეშშარიტცა იყო ლათინთა სარწმუნოებისა მიმართ მიდრეკა. შენნი და იღვწიდიცა შეძინებად მათდა, იღუმალ ერისა. მაშენ მოვლინებულთა ჩ'ნ მიერ არხიმანდრიტთა არღარა დაუფარე და საანჯმონდ აღიარე წვალება ლათინთა და საუწყებელად ჩვენდა გამოუცხადე და ვ'ა ესე ვსკანით, მყის დაგამხევიო საყდრისაგან შენისა და შენთანა ერთხმანი სამღვდელონი დაესაჯენით და ერის კაცნი უზიარებელ ვჰყვენით.

ხოლო შემდგომად რაოდენთამე დღეთა მოეგე გონებასა ცნობად ქეშშარიტება სარწმუნოებისა და იწყე გოდება და ტირილი და შევრდომა და თხოვად შენდობისა და უარ ჰყავ ბოროტი ცხოვილება შენი და განჰგმე სიდრკუე და სარწმუნოება ლათინთა, რ'ლიცა შეგეწყნარა და აღაქმითა და ფიცითა და შეჩვენებითა დაგვაჯერენ არღარა მიდრეკად გმობათა მიმართ ლათინთასა.

ამას ზ'ა ვითარ შენოდა პ'რლსა მახლობელობასა და ჩვენ მიერ სიყვარულსა შენსა, ფ'დ საყვარელ ჩვენდა იქმენ გარნა საყდარსავე აღსლვა შენი ცხოვრებასა შ'ა შენსა არღარა იქმნებოდა, ორთვე მეფეთა და კრებასა ფიცით ესრეთ დაგვეტკიცა.

ხოლო განგიწესეთ კანონად დაცადებაჲ შეწირვისაგან უსისხლოჲსა მსხვერპლისა თთვეთა ათვრამეტთა და მეგრელა

შეწირვად სამღვდელთა ლიტურგიისა, ესოდენი თვენი დაგვეყენეს განდრეკილებასა შინა ლათინთა მიმართსა და კუალად შდ თთვეთა სამთა განცხადნა ფდი სინანული შენი და ყოვლითურთ უცხო ყოფა წვალებისაგან ჰაპის მოსავეთა ლათინთასა და სდ აღმოსავლეთის ეკლესიის სარწმუნოება იპოვებოდა შენთანა თვინიერ ყოვლისა იქვისა.

და ფდ წადიერ იქმენ ყოვლითურთ კეთილ-მსახურსა და ყოვლითურთ მართლ-მადიდებელსა იმპერიასა რუსეთისასა წარსლოად, რლოცა უმეტეს გულსავე გვეყოფდა მართლ-მადიდებლობასა შენსა. ამასზედა ყოველთავე ერთობით მეფეთა და კრებამან შევამოკლეთ კანონნი, რლნიცა განგვეწესნეს, რა ღირს იქმნე უსისხლოსა მსხვერპლსა შეწირვად. შდ წასა საუფლოსა დღესა აღვსებასასა, რლსა დღესა აღსდგა უფალი ჩვენი იესო ძრისტე და ესრეთ პატივითა მღვდელ-მთავრობისათა წარგზავნეთ და ღირს არს შეწყნარება შენი მღვდელთ მთავრად მართლ-მადიდებლად და სადაცა მიხვიდე დაუყოვნებლად ხელყოფად სამღრთოსა ლიტურგიისა ყლისა სამღვდელთ-მთავროვასა მოქმედებისა, ვა მღვდელთ-მთავარი. აქავე აღვისრულებიეს საღმრთო ეამის წირვა, სამთავროსა ჩვენსა და მშვიდობით წარხველ.

ხოლო სამღვდელონი კაცნი, რომელნიცა შენთანა ერთხმა იყვნეს ლათინთა ცთომასა ზედა, მათცა განმართნეს მიდრეკილებანი თვისნი და შენთანავე აღიარეს მართლ-მადიდებლობაჲ და მათცა შეუნდევით მღვდელობად და მსახურიბად საღმრთოსა საიდუმლოსა დღესა საუფლოსა აღდგომისასა“.

პ რ ზ ა

პნტონ კათალიკოზისა მეფეს თეიმურაზის თან ექსორიობასა თვისსა ზედა.

ღმერთმან ჩვენის ხელმწიფის საქართველოს მეფის ცხებულის უფლის კირი მისცეს, ცოდვათა ჩემთაგან

დანთქმულს, მათს დისწულს ანტონის, თაყვანის ესტემათსა სიმაღლესა და ხელს ვაკოცებ. რავექნა ჩემი სინიღისი მამხილებს, რომ ამდენი თავის წყენა არა გაიბედება ჩემგან, ასეთი დანაშაული მაქვს; მაგრა ზუნებიოის მოწყალებით ცხადო შეიქმნა, რომ არ მომკალით, ჩემთანა საექველი ფლოორენციის უკეთურის შესჯკრებელისა არღარა არის რა, წმიდამან სამებამან იცის. ღა ზეცისა ძალმან იციან, არც დღეს მჯდომის რომის პაპის წვალების მწიკული ჩემს გონებას შვამწიკულებს, და თუ აღმოსავლეთის ეკლესიის მართლ-მადიდებლის სარმმუნოებისათვის დავისჯები, ეგ თქვენის მართლ-მსაჯულობისაგან არ იქმნება, ვიცო, მეც მოგახსენეთ და თქვენმა სიმაღლემაც მიბრძანა რუსეთს წასვლა და დიდათ წყალობად მიფითვალე. მაგრამ რომ ასე გამგზავნოთ, იქაც ასე საქმე გამიჭირდეს მწუხარებისაგან მოვკვდე და კიდევ წარწყმდე, აქვე რომ მომკლათ, ბევრით უმჯობესია ჩემთვის. თქვენის დისა ჩემის მეტი აღარა არის რა იმისის სიყვარულისათვის ასეთს წიგნს ნუ გამატანთ, იქ მივიდე, სიკვდილი და წარწყმედა მოიწიოს ჩემ ზა. იქაც რომ არ შემიწყნარონ, სადღა წავიდე? ამ ქვეყნიდგან ხომ დავიკარგე და იქ რომ ცოცხალი ვიყო და იქილამაც არ დავიკარგო, თქვენის სიმაღლის დასაკლისი არა არის რა! იქ ცოცხალი ვიყო და ჩემის სულის მეტი საზრუნავი არა მქონდეს რა, ამას გეხვეწებით: მამა არა მყავს, დედა და დაი და თქვენს მეტი ნათესავი არა ვინა მყავს, ნუ გეშინისმცემელი და მოწყალე ჩემის ცოდვისაგან ახოცილია საქართველოში, ჩემი ობლობა და უდედ მამობა შეიწყალეთ, მე უძლები შვილი ვარ და თქვენ სახიერი მამა ბძანდებით. შემიწყალეთ, წარწყმედას და სიკვდილს ნუ მიმცემთ! რომელიც ნუსხა მოგართვით, რუსეთს გასატანებელი წიგნი, ამ ნუსხას პირით მიბოძეთ, რაც ჩემი საზიანო და დასაკლისი არა სწერიარა, თქვენი საზიანო ხომ არა არის რა. ამ ნუსხას ჩემგან მორთმეულს ნურც მოემატება და ნურც დააკლდება, და თუ ამ წიგნს არ მიბოძებთ და არ წაფაღ, ქრისტიანე

ლოარ ვიქნები; და ამ ნუსხაში რაც სწერია—ამ წიგნს არ მიბოძებთ—დასტური მიბოძეთ. იმერეთს მაინც წავალ და თუ რაც იმერეთს გამიშვებთ—მამკალით, სხვა ამის მეტი აოარა ვიქნებარა, ღირსი არა ვარ შეწყალებისა. შაგრამ თქვენის ხელშეწყობის მაისის და დედის შვილის-შვილი ვარ და თქვენის გამბრდელის და დიდათ ქინახულის დის შვილი ვარ, იმათ აპატივეთ ჩემი დანაშაული და ასეთს საქმეს ნუ მიზამთ, რომ წუხარებებისაგან მოვკვდე და წარვსწყმდე და ან ცოცხალი იყო და ერთი საკვირველი საქმე რომ დამემართოს. როგორც ნუსხა მოგართვით, იმისთანა წიგნი მიბოძეთ და თუ ამისთანა წიგნს არ მიბოძებთ, როგორ წავიდე? ამისგან უარესი წიგნი როგორ წავილო? ჭეშმარიტებამ იცის, რელი სჯად მომავალია, რომ წერილისაგან შევსცდი ამ ორს სიტყვაზე უღლისა წიგნის საქმეზე და პაპის უფროსობაზე. ამისგან უფრო თავის წყენა არ იქნება“. 1)

„ბღღვომა დღეს, 14 აპრილს სწირა ზორში და დავიდა რუსეთში, სადაც სინოდმა მიიღო მთავარეპისკოპოსის ხარისხით და მისცა ელადიმირასა და იეროპოლის ეპარქია; აქ დარჩა 1763 წლამდე

იოსებ. 1755—1763 წ. წინათ რუსთველი, თბუ. ჯანდირი. იოსები სუსტი ხასიათის კაცი იყო, სწავლა-განათლებლათაც ბევრ მღვდელთ მთავრებზე დაბლა იდგა; ანტონის დაწვებულ საქმეთა განგრძობებაც კი ვერ შესძლო. მისის კათალიკოზობის განგეობის დროს კრების ოქმი საინტერესოდ მიგვაჩნია და ამიტომ უცვლელად მოგვყავს:

„წელს ქრისტეს აქათ ჩღებ, ქრისტეშობის კ.

ქ. წმიდათა და ყოვლად სამღვდელთა ეპისკოპოზთა

1) იხ. კრებული ნინოწმ. ეპარქ. გუჯართა, სახელმწ. ქონებ. დეპარტამენტში.

ესრეთ ეუწყოსთ, რომელიცა ჩვენთან წმიდას პატრიარქთან და ღირსთა თქვენ ეპისკოპოზებთან კრებაში პირობა დაიდვა,

პირველი ესე, რომ ეპისკოპოსმან თავის სამწყსოში უაღსარებო არავინ დააგდოს.

მეორედ, ესე საუფლოს დღესასწაულს და კვირას წირვის მოუსმენლად ნურავის გაუშვებთ და უქმე დღისა ყადაღა უყოთ, რომ კარგად დაიცვან და არავინ გატეხოს.

მესამედ, თუ წმიდათ ეპისკოპოსთ თქვენთა სამწყსოთა შინა ურჩი ვინმე გყვანდესთ—ჩვენ მოგვაკსენოთ და ეგვითართა ჩვენ დავსჯით.

მეოთხედ, ხუცესთა ყადაღა უყოთ, რომელიც წმიდას მღვდელობას არ ეკადრებოდეს, ისრე არ მოიქცნენ შესამოსლითა, თუ ტანისამოსითა და ნურც თავიანთ სამწყსოში უსამართლოდ მიუშვებენ ხუცებსა.

მეხუთედ, წმიდას ეკლესიაში ან დაძველებული რამ იყოს, ან დამწვარი, ან წამხდარი,—უნდა განსწმინდოთ, გალესოთ, განაახლოთ და წმინდად შეინახოთ წმიდა ეკლესია, და უკადრისად ნურავის აჩვენებთ წმიდას ეკლესიასა. მგრეთვე თუ გაშავებული რამ იყოს, უნდა გალესონ და გაათეთრონ.

მეექვსედ, წმიდას ტრაპეზზედ ჩასაცმელი უნდა ყუთნისა იყოს და თუ უკეთესი რამ არის, ისი სჯობს და თუ არასურათის ჩითი უნდა იყოს; და ამას გარდა სხვა აღარა იქნება. რომელიც წმიდა ტრაპეზი კედელზედ იყოს მიკრული, ჩამოათარონ და რომელიცა საშუალო საკურთხევლისა იყოს—ჩააცვან.

მეშვიდედ, ხისა და ან თუ გატეხილი რამ იყოს, წმინდად ბარძიმად, ანუ ფეშხუმად ნუ იყოფინ და ნუმცა სახელედებინ.

მერვედ, თუ ვისმე სამღვდელთაგანსა სიბერითა, თუ სხვისა რომლისამე მიხეზითა წმიდის ტრაპეზის მსახურებად

წირვა აღარ შეეძლოს — თავისმან ეპისკოპოსმან განაგოთ მისი და თუ თქვენ ვერ უსაჯოთ, წმიდას პატრიარქს მოაკენოთ და სხვათ ეპისკოპოზთ, იგინი საქმეს განგიმართვენ, ერთსა უბას მოგცემენ და განუწესებენ რასმე.

მეცხრედ, თუ სამღუდელოდ წვრთილი ვინმე არ იყოს, შესწავლელი და უცოდინარი, ნუ ვინ მოუკლებიან მღუდელობად და კურთხევად, რომ აღსარების თქმევენება არ შეეძლოს და ან წმიდას ტრაპეზზედ იდგეს და წმიდას სახარებაში ტყუილებს ამბობდეს.

მეათედ, რომელიც რომ ჩვენ ვერ მოვიგონეთ, ეპისკოპოსთ მართებსთ მარადის მღვიძარე ყოფად.

მეთერთმეტედ, წმიდათ ეპისკოპოსთ თავეთს ერსა და სამწყსოსა წმიდას ეკლესიაში შესლვა, დგომა და პირს ჯვარის დაწერა, სწავლონ

მრეკლე მეფისაგან და ყოვლისა საქართველოსა, ძათოლიკოზ პატრიარქისა იოსებისაგანა ესრეთ სიყვარულით ეუწყოს მისს სიწმიდეს ყოვლად სამღუდელოს არქიეპისკოპოზს აპბ, ალავერდელს ზენონს.

წმიდასა და ყოვლად სამღუდელოს ნეკრესელ ეპისკოპოსს ღოსიათეოსს და წმიდასა და ყოვლად სამღუდელოს სამებელ ეპისკოპოსს იოანეს.

შამსა როდესაც კრებაში საქართველოთ წმიდათ ეპისკოპოსთ მოუწოდეთ, მაშინ ესრეთ გამორჩევით და პირობით აღვთქვით რომელიც ზემორე სიით აღწერილა, რომ ლუთის მებით ყოველს საეპისკოპოსოებში ესრეთ განეგოს ყოვლად სამღუდელოთ ეპისკოპოზთაგან და იმავ კრებაშიაც ესრეთ განისაჯა, რომ ჩვენგან ესრეთითა აღწერილითა თქვენ ყოვლად სამღუდელოთა გაუწყოთ.

და აჰა, გვიუწყებიეს თქვენის სიწმიდისაგან ექმადმდე, შეულისა ძრისტეს აღდგომამდის, რომ ეს უნაკლულოთ აღასრულოთ და აღასრულებინოთცა, თვარემ იცოდეს თქვენმა

სიწმიდემ, ჩვენი კაცი ჩამოვიღოს იმ ჟამზედ და რომელსაც
ხუცესს ესრეთ არ გაუმართავს თავისი სამწყსო და თავისი
თავიც, იმასაც სამართლით განვსჯით და თქვენც დაგემღუ-
რებით.

რომელნიც ამ საეპისკოპოსოში ან თავადნი ბძანდებით,
ან საბატოს კაცის შვილნი, ან აზნაურშვილნი ხართ, და ან
მოხელენი - ეს რომ მოგვიწერია, ამაზედ მღვიძარე უნდა
იყვნეთ და თქვენნი მორჩილნიც განადვიდით და წმიდის ეპ-
კლესიის სამსახურზედ და რაც მოგვიწერია—ამაებზედ გაფ-
თხილებულნი იყვნეთ და თქვენი მორჩილნი კაცნიც ამყოფოთ,
და რომელიც ეპისკოპოსმან და მღუდელმან გამცნოსთ, იმა-
ზედ დაადგრეთ და დააყენოთ: შემწე ექმნით ეპისკოპოსს და
მღუდელსა ამ საქმეზედ; ჩვენს უკან რომ თქვენ ვალი გაქვსთ
და, რომ უნდა, რომ შემწე ექმნეთ—ამისთვის გვიცნობებია

მრეკლე.

ჩვენ ყოვლისა საქართველოს კათალიკოზ პატრიარხი
იოსებ წარვწერთ“.)

1756 წ 11 მაისს საქართველოში მყოფი ქრისტეს სათლავის
არხიმანდრიტი სიმეონ სწერს კათალიკოზს, რომ კაცი
გაუგზავნე იერუსალიმის პატრიარქს პართენიოზს და სთხოვე.
ლომენტისაგან მიბარებული დიდძალი სიმდიდრე ქონსტანტი-
ნოპოლში ფრანგებთან, როგორმე დაიხსნას და ვალი მოიშო-
როსო. უცხო ხომ არ არის, შენი ბიძა, შენი მამა არისო. ამ-
ხანათ ორ კაცსა ვგზავნი ქონსტანტინოპოლში და კარგი
დროა თქვენც გაუგზავნოთ ამათის ხელით წერილიო. (იხ. *Ис-
т. Груз. Итерет. Синод. конторы № 1902, 4 июля 1828 г.*)

1) იხ. № 856 გუჯარი საეკ. მუზეუმში.

ანტონის საუკეთესო მეგობარი და თანამოაზრე იოანე მსაჯული ორბელიანი იყო; ამისი მეუღლე ანა ერეკლე მეფის და იყო, იოანე მსაჯული ფრიად დაახლოვებული იყო ფრანგების პატრებთან და მიიღო კიდევ ლათინთა ეკლესიის მოძღვრება. ამიტომ იოანეც განდევნეს საქართველოდგან: „... მესმს, ვითარმედ უკუ მოქცეულხარ საქართველოდვე, რომლინს თვისცა.... იშვებს შინაგანი კაცი ჩემი, გარნა ითნოს ღმერთმან, რათა უკუ მოიქცე ქეშმარიტებადცა (ე. ი. მართლმადიდებლობა მიიღოვო) და შენისა მის სიბრძნის მოუკარებისა შესაფერ მართლმადიდებელ იქმნე, დამტევებელი ანაღთა და ზედშემოსრულთა არა ქეშმარიტთა სარწმუნოებითთა სჯულთაცა...“ სწერს ანტონი ვლადიმირიდგან იოანე მსაჯულს ¹⁾

ანტონ კათალიკოზი თვრამეტი თვის პყრობილების შემდეგ, ²⁾ აპრილის ნახევარში 1756 წ. გაემგზავრა რუსეთისაკენ და 15 აგვისტოს უკვე მოზღოქში იყო. აქედგან ასტრახანზედ აიარა და მოსკოვში მივიდა 16 იანვარს 1757 წ. აქ ინახულა თვისი ბიძაშვილები, მოემზადა თავის გასამართლებლად და პეტერბურგში მივიდა 8 მარტს. მესამე დღესვე გამოცხადდა უწმიდეს სინოდში ვრცელის არხით და სიმკობლო სარწმუნოების აღსარებით და ბოლოს დაურთო შემდეგი: „... ხოლო წმ. შვიდთა მსოფლოთა კრებათაგან ყოველთა აღსარებულსა, დამტკიცებულსა, შეწყნარებულსა და გლოვულსა, რასაცა აღიარებს და დამტკიცებს, შეიწყნარებს

¹⁾ ანტონი კათალიკოზი და მისი თანაზიარნი (მაგალ. ანჩისხატის დეკანოზი ალექსი) კრების განჩინებისამებრ გაკრიტეს (თმა და წვერი) „... მერმეცა ჰგონესვე მრავალთა მაგათ დალილათა და ასკალონელთა და ანტოტელთა და გეთელთა, რამეთუ ძალნი მღვდელობისა ჩვენისანი. რათა იყენესცა კოწოლთა შინა თმათა ჩვენთაა“... სწერს ანტონი ვლადიმირიდგან ალექსი დეკანოზს. იხ. ივერია 1879 წ. № 7.

²⁾ იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 120 გვ.

და მიიღებს დღეს წმ. ეკკლესია აღმოსავლეთისა, რომელ
 არს — კოსტანტინეპოლისა, ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და
 იერუსალიმისა და ყოვლისა რუსეთისა, — მეცა აღვიარებ,
 შევიწყნარებ და სურვილით ამბორსტყოფ. და წმ. მეიღოთა
 მსოფლიოთა კრებათაგან და დღეს კოსტანტინეპოლისა,
 ალექსანდრიისა, ანტიოქიისა და იერუსალიმისა და ყოვლისა
 რუსეთისა ეკკლესიისაგან შეჩვენებულსა და განგდესულსა —
 მეცა შევაჩვენებ და განვაგდებ.“ ესრეთივე არზა ანტონმა
 მიაართვა იმპერატორიკას, ელისაბედ პეტრეს ასულსა:

რომ მღვდელ მოქმედებიდან დაყენებული არ იყო
 ამის დასამტკიცებლად ანტონმა წარადგინა სინოდში შემ
 დეგი გრამოტა მეფე თეიმურაზისა: „უფალს ზატორიას კნტანს
 დადსა და უწმიდესსა მამათათაგანსა, ჩვენსა დისწულსა პატ
 ნისშიჯილსა, მათის დეკრქელობით და კეთილთა გაგებისა უს
 ზღვრად მონატრე ბიძა მეფე თეიმურაზ მარჯვენას ამბორებსა
 მოგახსენებ. ზაქარია მღვდლის ხელით წარმოგზავნილი წყაღა
 და სია მივიღეთ და ზასუხიც ამით მოგვიხსენებია: ნება გაქმს
 თქვენის კრებით სწირთ გორში ბრწყინვალე აღდგომის დღეს და
 შემდეგ წაბძანდეთ რეგორც ინებებთ. ვისაც თქვენს ნახვა უნდა,
 მანდ გორში გაიხლებიან. სხვას ზაქარია მღვდელი მოგახსენეს
 სიტყვიერად აზრლის 4, 1756 წ.“

ამიტომ უწმიდესის სინოდის მოხსენების თანახმად
 იმპერატორიკამ ანტონი გაამწესა დეკემბერს 1757
 ვლადიმერ — იერაპოლის მთავარ-ეპისკოპოსად და თაოჯინის
 მიუჩინეს იმ დროს მოსკოვში მყოფი ქართველი დეკანოზი
 ორგი დავითიშვილი. ანტონს თან გაჰყვნენ რუსეთში: ართ
 დრიტნი — სტეფანე და ზაისიოს, კანდელაკი მიქელ (ინსასრისე)
 კანოზა ზაქარია (მცხხი), მთავარდიაკონი კაბრეკა, იეროდიაკონ
 იოანე (შემდეგ მროველი იოანა), ბერა ზორთფიკო, იპოდიაკონი
 ეფრემ, იოანე, გიორგი (ნათლისძე), მკობრელი მრთულა
 (ჯორაშვილი); თავადნი: იოანე ხერხეულიძე, როინ ში
 ქიშვილი, პართენ გედევანისშვილი, ბეჟან თავყულოშვილი;

მსახურნი: ვიორგი ნანეზაშვილი, პავლე, ზურაბა, გიორგი, ეფრემ, ივანე და სხ. 3)

რუსეთში ანტონი შეუდგა ქართულს ენაზედ სასარგებლო წიგნების შედგენასა და სხ ენათაგან თარგმნასა. წიგნებს ზედი-ზედ გზავნიდა საქართველოში. სხვათა შორის გამოგზავნა „მიწყაფეს თარგმანება“, მაგრამ ზაქარია მღვდლის (გაბაშვილი) და სხ. ჩაგონებით უარჰყვეს იგი „მიწყაფეს თარგმანება“ წყაღებით არის სავსეო, და დაწვეს. ვინც ანტონის მეგობარნი დარჩნენ საქართველოში, იოსებ კათალიკოსმა დაუსჯელი არავინ გაუშვა. სხვათა შორის აღგილიდან გადააყენა და მღვდელ მოქმედება აუკრძალა ანჩისხატის ტაძრის სახელოვანს დეკანოზს ალექსის. თუ რა ტანჯვა-ვაება გამოარეს ანტონის თანამოაზრეთა და მათში აღექსი დეკანოზმა ყური ვაბთხოვით თვით ანტონის წერილს ალექსისთან ვლადიმირიდგან: „... რამეთუ სახელითა თვისითა მოსრულთა ჩვენ, სახელითა უფლისათა მოსრულნი, აღგვქრნეს და განგვაბნინეს, და შენიცა ქაიხელი იგი დაახეული მასინ აღვიღოდა წინაშე უფლისა სტახლსა თანა აბელ მართლისასა და ზაქარიასსა... ჰატოხსნესა თაჟისა შენისა უპატოება უმკვეთრეს განსჭრის შინაგანთა ჩემთა... გარნა შენისა ჰატოხსნებისა კაცსეკვა ავაზაკთაგან, და შემრთავთა სახლსა სახლისა მიმართ და აგარაკთა აგარაკისა მიმართ, რომელ გეწია მიზეზითა ჩენითა — მეკდიშების ღეთასაგან ჩემისა, და შენსაცა განკრძალულსა ღეთის მოშიშებასა ვევედრები, რათა მოტევება ჰყო ჩემზედა ბრალისა მის, რომელი დაჰსდევს თავსა ჩემსა უპატოება შენი...“

ამისსავე უტყუარს მოწმობას ეპოულობთ პატრის ჯულიო ბონავენტურას მოხსენებაში 1757 წ. 12 დეკემბრიდგან: „... ქართველებმა თავიანთი ჯავრი ამოიყარეს სამ კათოლიკე სასულიერო პირზე, რომელნიც პატრიარქს (ანტონს)

3) იხ. წყობილ სიტყვ. წერილი 3. ივანე ილიანისა.

ახლდნენ. სამი დღე ქალაქის მთელ ქუჩებსა და შენობებში ატარეს ყოველნაირი შეურაცხყოფით და გაუპატიურებულნი; ეგრეთვე სიბრაზით ეგოდნათ გალახეს ორი კათოლიკე დედა-კაცი, რომ მეტის სიმწარისაგან ორივე სამის დღის შემდეგ მიიცვალა....“⁴⁾

ჩვენ ექვი არა გვაქვს, რომ ერთი სამთაგანი შეურაცხყოფილი სასულიერო პირი არის ალექსი დეკანოზი, ხოლო ორ დედაკაცთაგან ერთი გვგონია ბატონისშვილი ხვარაშანი უნდა იყოს. აი ანტონ კათალიკოზი რას გვეუბნება: „... დღე დიდა ხვარაშან მომიკვდა ზე ჩემი სიყვარულის პატივი მკვდარს საც მიეხადა, რომ მეფის ერეკლეს (ნაზარ ალიხანის) ქალი სამის ხელმწიფის დაი (კონოსტანტინე, დავით და თეიმურაზ), ორის ხელმწიფის ძმის წულგების მამისდარ (ალიმირზა და ერეკლე II) ცილ დაწამებული ძაღლთა და მხეცთ მისაგდებელადცა დაისაჯა...“ იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 115. გვამასვე ემოწმება მ. თამარაშვილიც⁵⁾

ანტონის განდევნა კარგად არ დაუჯდა საქართველოს; მისი ზიდაშვილები, მეფე ვახტანგ VI შვილები მოსკოვში სცხოვრებდნენ და ქართლის ტახტის დასაკუთრებას ცდილობდნენ. ამიტომ ანტონის მისვლა დიდათ იამათ და გაძლიერეს ჩერქეზეთში⁶⁾ მიწერა მოწერა. აქედგან დაღისტანში კაცი—კაცზე მიდიოდა და თარეშებს ისტუმრებდნენ ქართლკახეთის ასაკლებად. ანტონმა კარგად იცოდა საქართველოს უბედურებანი და მწუხარებით სწერს ალექსი დეკანოზს: „... ჰგონეს დაცხრომაი საქართველოსა ზედა აღძრულთა მთელღვათა და პერვათა რისხვისა ღვთისათა, ... გარნა არა

⁴⁾ იხ. ისტორია კათოლიკე საქართვე, მ. თამარაშვილისა. 375 გვ.

⁵⁾ იხ. იქვე.

⁶⁾ მეფე ვახტანგის მეუღლე რუსუდან ჩერქეზეთ ბატონის ქალი იყო.

ლაქსტერენ და არცა დაყუდნეს ქარნი და ღელვანი განსაც-
დელთანი, ...“

ამის გამო ერეკლე მეფეს მამასთან დიდი უსიამოვნო-
ბა ჰქონდა და ნიადაგ აყვედრიდა ანტონის გაძე-
ვებასა. ⁷⁾ ქართლში მრავალი თანამგრძობნი ჰყვანდნენ
ანტონს და ვახტანგ მეფის შვილებს. თვით ანტონი თუმცა
ფუფუნებით სცხოვრებდა, მაგრამ ძალიან ნაღვლიანობდა
სამშობლოს მოშორებებსა: „... გარნა მე არა ემრთელობ,
ვითარცა იგი სულითა, ეგ სახედ არცადა სხეულითა, რა-
მელი არა თუ სიმძიმისაგან ჰაერისა შემხდომიეს, არამედ
ურთიერთარს მრავალთა სცნაჲ ერთად ზაგებითა“ ... სწერს.
ხაქარია დეკანოზს 1759 წ. ელაღიმირიდგან.

გვიან იგრძნო თვისი შეტომა თეიმურაზ მეფემ და
1760 წ. დიდის ამალით გასწია რუსეთში იმპერატრიცასთან
მითომ და სანახავად. ნამდვილად კი ვახტანგ მეფის შვილების
და ანტონის გავლენის დაცხრომა ჰქონდა გულში. მაგრამ
თეიმურაზმა ვერა გააწყურა და გზაში მიიცვალა. ანტონ კა
თალიკოზმა მწუხარების გრძობით სავსე სამძიმრის წერილი
მოსწერა ანახანუმ დედოფალს — „... ელისაბედის პატარა
ობლობა სულის კვეთას მიყენებს. თავისი ხელმწიფე მამა
(თეიმურაზ) რასაც თურე ჰნახევდა საკაზმავს ჩასაცმელს და
იარაღს, ელისაბედის მოსატანად თურე ხარობდა ...“ ⁸⁾

გაიგო თუ არა მამის სიკვდილი ერეკლე მეფემ და მისმა
დამ ანნამ, ანახანუმის წინააღმდეგ, მაშინვე კაცი აფრინეს
ანტონთან წერილით და დაიბარეს. ანტონი მალე დაეთხოვა
უწმიდეს სინოდს და წამოვიდა საქართველოში; სინოდმა

⁷⁾ ანტონს მისწერა ერეკლემ გამოსაღმების წერილი 1756 წ.
თებრის 20-ს და სხ. შორის: „... მე უშენოდ ვერ ვიქმნები, თორემ
ბოლოს გამოჩნდება; მე უშენოდ არა მიამებარა“ ... იხ. ივერია № 8,
1879 წ. 57 გვ.

⁸⁾ იხ. ივერია 1879 წ. № 7, 114 გვ.

საგზაოდ 1500 მან. მისცა. 1764 წ. დამდევს საქართველოში მოვიდა. იმ დროს ერეკლე მეფე კახეთში იყო თელავში და იქ შეიყარნენ. მაშინვე ჩამოვიდნენ ტფილისში. მოახდინეს კრება 1764 წ. 2—18 ოქტომბერ კრებაზედ დაესწრნენ: მეფე ერეკლე, ანტონ კათალიკოზი, მთავარ-ეპისკოპოსი კირილე, ბესარიონ ეპისკოპოზი, ტფილელი ქრისტეფორე, მროველი გერმანე, სპინოწმიდელი, მანგლელი ნიკოლოზოზ, იოსებ რუსთველი (ამ დრომდე კათალიკოზი). ანტონის მოსვლის შემდეგ იოსებ მისცეს ხარკაშნელობა, და ვინც ანტონს ცილი დასწამა და „მიწყალებს თარგმანს“ უარჰყვეს, ყველანი განჰკანონეს. ზაქარია მღვდელი გაბაშვილი ვანჰკვეთეს მღვდელობიდან „წელიწად ნახევარს აღსარება არავის ათქმევინოსო“. მოგვყავს თვით განჩინება კრებისა უცვლელად.

„განჩინება ზაქარიაზე“

განჩინება და მსჯავრი სამოციქულოა ზემოსა საქართველოდსა მამად მთავრისა ანტონის მიერ და ეპისკოპოსთა, სამეფოსა ქალაქსა ტფილისს. პალატსა საკათალიკოზოსსა შეკრებულთაგან ზაქარიასთვის ხუცისა და ვიეთთამე მიმდგომთა მისთა, ცხადად დამორგუნველთა სჯულთა საღვთოთა და მამათა კანონისათა.

მათ. 18, 17.

მაცხოვარი ჩვენი და ული მეტყველი გვასწავებს კდ „უკეთუ კრებულისა არა ისმინოს იუვენ იგი შენდა ვა მეზვერე და წარმართი“.

გამოჩნდა უკვე ჩვენსა ეპარხიასა შაკაცი გამრყვნელი ქეს სავენახისა ზაქარია უკვე ხუცესი „ამაღლებული მეცნიერებასა ვა ღვთისასა“ — გონება იგი ასურისტანელ ღმერთ

უკ. 3, 13.

ოცნებული თავისაგან თვისისა, რომელი ნებისთ ჰურიებრითა „შერიოთა ტევექმხუღე

თან. 13, 15.

სიძულედიოთა მოყვასითა, სდ დამვიწყებელი სჯულათა სიეგარუფისათა, რა მოეცა მოწათეთ:

კმ. 22, 28.

ქესთა და მთავრობითაცა რნი წერილ არს „მთავრისთვის ერისა შენისა ანა იტუოდუ ძვირსა“.

პიგლასიბი

აღღა ცილისწამებად კეთილ მსახურსა ზა მეფესა ჩვენსა და მამადმთავარსა ზა ჩვენსა,

დუბეფენი

და ყდ სამღუდელოთა მღუდელთ მთავართა და ყსა ზა სავსებასა ეკკლესიისასა, და მთავართა ზა და, უდიდესი ვთქვა, ეკკლესიასა ზა

სიიგორტოთ

საქართველომსა, ვა მწვალებელთა ზა, და სჯულსა ცხადად დამთრგუნველი ნებსით,

ამ ათიუდ

არა მოხუნე, იქმნა. „ანა ცილის წამო მოყვასისა ზა შენსა წამებითა ცრუთადთა“ და დაივიწყა

ან ასოუნდუ

ვდ თქმული იგი ეკლესიასტესა შა (ცილისწამებულთათვის) „ვიხიდე უოგელი ცილი წამებაჲ ქმნილი მუხეს ქვეშე, და აჰა ცრემლი ცილხისა წამებისანი და ანა ანს ნუგეშინის მტემელი მათი“.

დუბეფენი

ვინაცა სიმადღემან მისმან მეფემან ჩვენმან, და წმინდამან კრებულმან შეუნდო და მრავალ ვზის მიუშვა იგი აღღგომად და ჰყო დაგებაჲ მისთანა ესე ვითარი, ვდ რომელთაცა მართლმადიდებლობითა ზა წერილთა წვალებად აღმოაჩენდა უკეთური იგი

დუბეფენი

(ზემოხსენებული ზაქარია), წერილი ესე კეთილ მსახურმან მეფემან და წმინდამან კრებულმან აღიღო შორის და დაიღუმა მისთვის სიტყვის გებაჲ არა თუ ამისათვის, ვდ წვალებისა რაჲიშე წადიერება იყომცა წერილთა მათ შა, რომელნიცა ყოვლითური

დუბეფენი

აღმოსავლისა ეკლესიისა შეუდგებოდეს დოდ

დუბეფენი

გაგლეს. 4 1.

კდ თქმული იგი ეკლესიასტესა შა (ცილისწამებულთათვის) „ვიხიდე უოგელი ცილი წამებაჲ ქმნილი მუხეს ქვეშე, და აჰა ცრემლი ცილხისა წამებისანი და ანა ანს ნუგეშინის მტემელი მათი“.

დუბეფენი

ვინაცა სიმადღემან მისმან მეფემან ჩვენმან, და წმინდამან კრებულმან შეუნდო და მრავალ ვზის მიუშვა იგი აღღგომად და ჰყო დაგებაჲ მისთანა ესე ვითარი, ვდ რომელთაცა მართლმადიდებლობითა ზა წერილთა წვალებად აღმოაჩენდა უკეთური იგი

დუბეფენი

(ზემოხსენებული ზაქარია), წერილი ესე კეთილ მსახურმან მეფემან და წმინდამან კრებულმან აღიღო შორის და დაიღუმა მისთვის სიტყვის გებაჲ არა თუ ამისათვის, ვდ წვალებისა რაჲიშე წადიერება იყომცა წერილთა მათ შა, რომელნიცა ყოვლითური

დუბეფენი

აღმოსავლისა ეკლესიისა შეუდგებოდეს დოდ

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

დუბეფენი

მატთაცა შა და საქმეთა, ად სიყვარული-
 სათვის, რათა წინა აღმდგომნი იგი ჩვენთანა
 ასო იყვნენ წისა ეკლესიისა, — ყოველივე სი-
 მალღებან მისმან მეფემან ჩვენმან და კრე-
 ბულმან ყვეს ენკენიებრთ სიხარული ეკლე-
 სიისა განხეთქილებისა შეერთებისათვის და
 მოუწოდეთ ჩვენთანა მღვდელმოქმედებად უკე-
 თურსა ზაქარიას საღმრთოთა ზა ლიტურგიისა,
 რომელსაცა, და ეზიარა ზაქარია ხელითა მა-
 მათ მთავრისათა საღმრთოსა საიდუმლოსა პა-
 ტიონისა სისხლითა მისითა: „მუცლადედ
 სლამობჳ იგი მწარე“ ესე იგი განხეთქაჲ კდ
 ეკლესიისა ქრისტესისა, შეკრებულისა კდ
 განმაორებელმან მან საქმეთა იუდასთამან, მო-
 წაფემან მზაკვარმან ლ მოციქულმან წარწყმე-
 დილმან, ზაკვით ზიარებითარე უხრწნელისა საი-
 დუმლოსათა, ვრ იგი მონამან მისმან იუდა ქურ
 ეშმაკისა ჰყო თავი თვისი, რამეთუ შევიდა მისა
 ეშმაკი და, განსრულმან კრებულისაგან სამო-
 ციქულოასა წისა ეკლესიისა, მწვალებელ
 უწოდა მამად მთავარსა ანტონს და არა
 მოიხსენებდა ეშმაკეული იგი კდ „მღუდელთ
 მთავართა თვისთათვის ბრტრტის მზრახველთა
 მართლ მსაჯულ არს დმერთი.“ ვითარ იგი ოდესმე
 არონისა ზედა აღდგომილთა მიმართ საჯა
 რტ. 16, 32. „განხება ქვეყნისა და ცოცხლივ დანთქმაჲ ჳხეთს
 შა და ცეცხლის აღტეხილება“.

ა) ვინაცა მამად მთავარი ჩვენი ანტონი
 მრავალ-გზის ქადაგებასა შა აბიონსა ზა წინაშე
 მეფისა და წინაშე ჩვენსა, და წე ყოველისა ერისა
 აღიარებდის აღმოსავლეთისა ეკლესიისასა აღ-
 სარებასა, და ლათინთა სარწმუნოებისა აღმსა-

ფს. 7. 17.

რია 16-ით.

იან. 13, 14.

რტ. 16, 32.

რებელთა საშინელითარე შეჩვენებდეს სი-
ტყუებითა; ბ) გარნა ეშმაკულმან მან და არ
შემწყნარებელმან მლუდელთ მთავრობისა მი-
სისამან, რაფეცა მუცლად ეღო, შვა - უსჯუ-
ლოება იგი სიძულილისა მოყვასთა და ძმათა
თვისთა — განიპარა სამეფოთ საქართველოსათა
სხვად სამეფოდ ესე გვართარე სივერაგითა,
ვ'დ იტყოდა ურცხვინოდ რეცა მეფისაგან
განტევებისა თვისსა. გ) წარვიდა სხვად სამეფოდ
ამისათვის, რათა ეკლესია საქართველომსა
კეთილ მსახურით მეფითურთ მწვალებლად,
ესე იგი შემწყნარებლად ლათინთ სარწმუ-
ნოებისა, და არა წ'ისა პაპისა, რომელთაცა
გამოაჩინოს და საღმრთოთა პატრიარქთაგან სა-
ბერძნეთისათა შეჩვენება მოატყვას ეკლესიისა
ზედა საქართველიამსასა, ვერ გულის ხმის
მყოფელმან, ვ'დ მუნებურნი მეფეცა და
მლუდელთმთავარნი თვინიერ ქეშმარიტისა
ცნობისა არა ეწამებიან; დ) ოდეს, შევკრბით
რა პალატად საკათალიკოზოდ და მიუვლინეთ
მას მოციქულნი ორნი ხუცესნი, — პორფირი
ხუცეს მონაზონი და გ'ი პროთოპოპი ტფილი-
სის საკათალიკოზომსა ეკლესიისა — შეესთვა-
ლენით სიტყვანი ესე გვარნი, რათა მოვიყვა-
ნეთცა სინანულად, მაგრა ჭური იგი ეშმაკისა
უქვემიეს ეშმაკთა დაადვინებდა თავსა თვისსა
და, მწვალებლად მწოდებელი ჩვენი — წინა
აღმდგომთა მოგვიგებდა; ე) მერმელა მო-
ვიყვანეთ კრებად პურობილი და ზვაობით და
დაუმდაბლებლად მოგვიგებდა. ვინაცა მოილო
ომფორი, შემოსეველმან პეტრახელითურთ
და სამკლრეით მამათმთავარმან ჩვენმან ან-

ტონი, მოიდრიკნა მუხლნი და იტყოდა მალ-
ლითარე ხმითა: „სულე უდ წო და ცხოველს
მუთუელთ თვითებო, მხლოდესაცან მამისა გამ-
სრულთ, მხლოდთ რომელიცა სიონს ცეცხლის
ენებისა სახედოკარდამოხედ მოციქულთა ზაი უკეთუ
მე წინააღმდეგმისა ჩასამე აღმოსავლეთისა ეპკლე-
სიისა, ანუ თარგმანებასა შა მეერკვასისა ფსალმუ-
ნებისასა, ესე იგი მიწყალებს ანუ ახლოდისა
შინა ჩემსა, ღათინთა საწმუნებებისა რამე — ანუ
გონებით, ანუ მოკონებით, ანუ ჭასრით, ანუ
სიტყვით წარმოჩენილით დაშეღვასცა, ანუ და-
შეწერას, — მყავ მე წყეულ, კრულ, შეჩვენებულ სუ-
ლით და ხორციით და საფლავით ამა სოფელსა
და შერქესა მას; და უკეთუ ცილის წამებით მა-
ბრალებდეს მე ზაქარია ხუცესი — ჭყავ ესე წყეულ,
კრულ, შეჩვენებულ სულით და ხორციით და სა-
ფლავით ამა სოფელსა და შერქესაცა მას“. ხო
ჩვენ ყოველთა მუნ მდგომთა მიტროპოლიტთა
ღებისკოპოზთა, ძრწოლით მსმენელთა, ვთქუთ
ერთობით „ამინ“. 3) გარნა ეშმაკეულმან
მან წარმოსთხია კდ სიმყრალე თვისი მე-
ტყველმან — „შემაჩვენებიეს თარგმანებაცა, მიწყა-
ლებსი, და ყოველნი შემწყნარებელნი მისნი“.

ამისათვის ჩვენ შეკრებულთ ყდ სა-
მღვდელთა მთავართა, ესაჯეთ უსჯულოდ
გამოყვანებად და შეჩვენებად ყდ უკეთური
ხუცესი იგი — ზაქარია დაღათუარა მწვა-
ლებელი, ად ვა გარდამავალი მამათა კანო-
ნისა ზემო წერილთა მათ რიცხვთ განყოფილ
ბრალთა მისთათვის. პირველისათვის ბრალისა,
ესე იგი არ შემწყნარებისათვის უმსჯავროდ
თვისისა მღვდელთმთავრისა ვყოფთ განკვეთასა

მისსა მღვდელობისაგან ჯუ კანონთამებრ წათა მოციქულთა მით, რა კანონითა მით წათა მოციქულთათა: ოცდამეათექვსმეტითა არა თუ ხოლოდ არ შემწყნარებელნი მღვდელთმთავართანი განიკვეთებიან მღვდელობისაგან, ანდ იგინიცა, რომელნი არა მწრთველ არიან მღუდელ მთავრისა მიმართ დაუმორჩილებელისა ერისა დამორჩილებად; კდ ამისთვისვე ბრალისა განვკვეთთ მას მღვდელობისაგან ნუ კანონითა წათავე მოციქულთათა, მით რომელ უდიდესი გინება არა რამე არს, ვრ მწვალებელად წოდებაჲ;

მეორისათვის ბრალისა მისისა განვკვეთთ მას მღვდელობისაგან კანონითა წათა მოციქულთათა იუ კანონითა, და კრებისა ანტიოქისათა ჳ და ია, რომლისათვის განვაქიქებთცა და სრულიჯდ განვხდით და პატივსა მიუღებთ და ლაოდნიკისა მა-მე და ხალკიდონისა იგ და კოსტანტინოპოლისა ე კრებისა ირს და მეორედ ნიკის ი კანონითა; და მესამისათვის მუხლისა და მეექვსისა შევაჩვენებთ, და უქვემოეს ეშმაკისა დავადგინებთ, ვა მასწავლებელსა სახლისა ლვთისა, ესე იგი საქართველოჲსა წისა ეკლესიისა და მას შინა ქმნილისა წისა კრებისა ადვილად შეურაცხის-მყოფელობისასა, კანონითა ვ და ვ წისა კრებისა ლანგრისათა;

მწვალებელად წოდებისათვის კეთილმსახურისა მეფრისა ჩვენისა, მიუღებთ შესახებსა პატიოსანსა მღვდელობისასა, ვა არს ჩვეულობა წმინდისა და დიდისა ეკლესიისა რუსეთის მაგინებელთა ჩა მეფისათა; ამასათანა

მიუღებთ სახელსაცა, რი ეწოდებოდა მღვ-
დელობასა შა, მით რომელი არა ნათლისღებასა
შინა წოდებულყო სახელი იგი მის შა, ად
მღვდელობასა შა და, რომლითა სახელითა
იწოდებოდა ერის კაცობასა შა, ვბრძანებთ
რათა იგივე სახელ ედებოდეს ამიერადგან.

მეოთხისათვის ბრალისა ვყოფთ, ვა მე-
ზვერესა და წარმართსა სიტყვისაებრ უსა
ჩვენისა იესო ქესა (მათკ. 18, 17.) და
ვსწრთვით მას ძრიელად, ვა ურჩსა და წი-
ნააღმდგომსა კრებისასა; ხო ყოველთა ბრალ-
თა მისთა ზემო წერილთა—უმორჩილებათა და
აღმაშფოთებელთა და განხეთქათა ეკლესიი-
სათა, და მის ძლით სხვა და სხვად ერად
ყოფათათვის ჩვენთა და უდიდესი ვთქვათ, დე-
დასა თვისსა წასა საქართველოჲსა ეკლესიასა
ზედა აღდგომისათვის და მწვალებლად წო-
დებისათვის მისისა და მრავალთა მათ უკე-
თურებათა მისთა თვის ყდ უკეთურსა მას
და უსჯულოსა ზაქარია ხუცეს ყოფილსა
განკვეთილ ვყოფთ წინაგან მღვდელობისა:
შევაჩვენებთ, ვსწყევთ, შევკრავთ ჩვენდა მო-
ცემულთა მღვდელმთავრობითითა ხელმწი-
ფებითა, მით უკვე რომელი იგი რქვა ხელმწი-
ფათ. 18, 18. ფემან სიკვდილისა და ცხოვრებისამან საღმრ-
თიან. 20. 23. თოთა და სამღვდელოთა მოწაფეთა თვისთა
„რომელ შეკრათ ქვეყანასა შა, იყვენ შე-
კრულ ცათა შა,“ და კდ „რი შეიპყრათ შე-
პყრობილ იყვენ“, და ყოველთა მეოხთა და
შუამდგომელთა მისთასა ვყოთ შეჩვენება, და
მისთა მისრულთა ყთა შევაჩვენებთ მით, რომელ

წერილ არს ესრეთ: ვ'დ „რ'ი შეეხოს თვისსა გაშავდეს,“ და ყოველთა შემწეთა მისთა შევაჩვენებთ.

განვკვეთეთ დიაკნობისაგან და შევაჩვენებთ შვილსა ცა მისსა იოსებს, ვ'ა მამისა თვისისა შემწესა, და თანა მწვალებელად მწოდებელსა წ'ისა საქართველოასა ეკკლესიისა; შევაჩვენებთ ქურსა ცა მას ეშმაკისასა მოწაფესა მისსა ისაკს ვ'ა ყოველსავე შ'ა ზაარსა მოძღვრისა თვისისა.

ხოლო უკეთუ მოვიდნენ სინანულად, და დიდითარე სინანულითა უკუ თქვენს ყ'ვე წართქმულნი თვისნი, და შეურდენ წმიდასა მამათმთავარსა ჩვენსა და წ'ასა კრებისა სრულითა გულითა - შევიწყნარებთ და მოუწყდებთ სინანულად, და არა ს'დ წარწყმედილ ვყოფთ, ვ'ა მოჩანულთა; გარნა შვილსა მისსა იოსებს მოსრულსა სინანულად და ორთაგანვე უმოლხინესად შევიწყნარებთ. წელსა 1764 თვესა ოქტომბერსა 18.“

მაგრამ ზაქარია მაინც გაკერპდა და საქართველოდგან რუსეთში წასვლა არჩია 1767 წ. ამიტომ მეფე ერეკლემ შემდეგი გრამოტა მისწერა ყიზლარის ციხის თავს (КОМЕНДАНТУ) გენერალ მაიორს პოტაპოვს: „ხუცესი ვინმე სახელით ზაქარია, ხათესავით გაბაშვილი ჩვენისა სამეფოასაგან ბოროტ განმსჯელი და უკეთურესსა გზას ზედა დადგამილი, მისმან უწყინდესობამან მამთმთავარმან ჩვენმან და ეპისკოპოსთა სამეფოასა ჩვენასათა შეკრებათ შეჩვენეს და უოფლისაგან მადლისა განაშიშვლეს წელიწადსა ჩდდდ, წელსა, თთვესა ოქტომბერსა იწ. ქალაქსა ტფილისისასა, და ოდეს იგი შეიჩვენა, მიერიტგან უუკეთურესთა საქმეთა მოქმედი წელიწადსა ამას ჩდდზ განვაცდეთ

სამეფოთ ხვენიტ და გვესმის რომელ უიზღარ ქალაქად მისრულ
არს, რომლისა ჭეშმარიტი უწეება მოკართვით თქვენსა ზედმაგ-
ლობასა, სუ შეიწყნარებთ ამას ვითარცა ქრისტიანესა ამაღ, რომელ
ყოფლისაგან ქრისტიანეთა მადლისა შიშველ არს. "

მრეკლე.

თავის მხროვ ანტონ კათალიკოზმა მისწერა „სულიერსა
პრაკილენიესა უიზღარ ქალაქისასა ანტონი კათალიკოზი ყოფლისა
ზემოდასა საქართველოდასა უფლისა მიერ ღოცვა გურთხევით
მოკვიკითხავ! მიზუნა ესე არს ჩვენ მიერ თქვენდა მომართ აწინ-
დელისა ეპისკოპოსისა, რომელ უწეება გვნებას თქვენდა მომართ,
ვითარმედ ხუცესი ვინმე იყო სახელით ზაქარია, ნათესავით გა-
ბაშვილი, ეპარხიისა ჩვენისაგანი, რომელიცა დირსად და სამართ-
ლად განიგეთა მღვდელობისაგან და შეიჩვენა და ანათემა იქმნა
ჩვენგან და ეპისკოპოსთა ჩვენთა დიდთა სიბოროტეთა მისთა-
თვას წელიწადსა 1764, ოკტომბერსა ის, ხოლო ბრადი უკუ-
თურისა მის ესე იყო, რამეთუ შესცდდა უმაღლესსა მეფობასა
კეთილმისხურისა და მწყემსთმთავრობისა ჩვენსა, რომლი-
სათვის უწეება ესე იმისთვის მოგვიწერიეს თქვენდა: უკეთუ
მანდ ზაკვიით და ვერავობით სამღვდელთა მოქმედება რამე მოინ-
დომოს -- სუ მიუშვებთ სამღვდელთა შიშვით მრჩმედებისა. მადლობ
უფლისა ჩვენისა იესო ქრისტესი ამინ. დაიწერა სამეფოსა ქა-
ლაქისა ტფილისს. წელს 1767 თთვესა ოკტომბერსა 20 დღესა
„ანტონი კათალიკოზი ყოფლისა ზემოდასა საქართველოდასა“.

ამ გრამოტებმა, რასაკვირველია, ზაქარია მღვდელს საქმე
გაუჭარეს და რაკი მეტი ღონე არა ჰქონდა, ადგა და ასტრა-
ხანის მღვდელთმთავარს შემდეგი მოხსენება გაუგზავნა:
„დადსა უფალსა უფლად სამღვდელთა მეტოდი ეპისკოპოსისა
შტარხნიისა და სტარაზოლისასა. საქართველოს მეფეთ მოძღვრისა
ზაქარია ხუცესი მიერ უქვემოქი მოხსენება. ექვსისა წელსა საქმე“

ესე უკეთეს თქვენს ეოვლად სამღვდელთების თვითუქლად მოვანს
 სენო, განგრცულდების. ამის ძლით შემოვლებით მოვანსენებთ.
 ანტონი კათალიკოსი რომ ვლადიმირს არქიეპისკოპოსი იმუროვუ
 ბოდა, იქ 50 ვსალმუნის მიწყალეს საზგმანი ჭაეკუთებინა, დიდათ
 კარჯილიუო; რაც მეცნიერება ქქანებოდა და დიხ: კრძლადაც აღე-
 წერა, ღათინთა ჰაზისტა: ბორტ-მადიდებლობა და წჭალება მრ-
 ვალს ადგილს დაეწერა, ეოვლად წმიდა სული მამის და ძისკან
 გამომავლად ბევრს ადგილს დაეწერა, წმიდა კათალიკე და ს-
 მატრიქულა ეკლესიას ძალი ქრისტიანი არც არას დღეს იერუს-
 ლიმისა, არც ეოსტანტინებლისა, არცა აღექსანდრიისა, და არც
 ანტიოქიისა; არამედ მარტო რომის ეკლესია არის და რომელ-
 ნიც სმწესოდ განესაკუთრებენ მას ეოველსი სამეფოსი. კიდევ
 სწერს ამალღების ძლითსა შინა—იესო ქრისტი რომ ზეცად
 ამალღდათ, ქრისტეს ხორციელი არსება მესამე ცასე დარჩა და
 და ჰტოესო. ხოლო შენ მსმენელო, კეთილმისახურად შერაცხე ესე,
 ხუ უკეთადმისახურესად შერაცხო თქმულსა ჩემსა მესამეს ზეცა
 ცასა დარჩომისაჲვის ქრისტეს ხორცისა. (?) კიდევ ამასუდ ჰსწერს
 და უკუ იტყვის რამ „არ არის იესო ქრისტი მჭდომარე ხორ-
 ცითა ქრებაბითა საუდართა ზედაც, რუკეთუ ვთქვას, ქრებაბითა საუ-
 დართა ზედათ ხორციოთ დაჯდომა ქრისტესი, ესე არა რაღთა
 იქნების, შეიწუნარება“ წმიდა იოანე დამასკელისა, დიდისა სთ-
 ნასის და გრიგოლის ნოსელისა და მრავალს ადგილსა წინააღმ-
 ღებოსა სწერს წმიდათა მამათა ჩვენთასა.

ეს წიგნი რომსაით ქართლში ქარაველთ მეფის თეიმურა-
 ზანთვის გამოკვზავნა, შემოკთუაღა—ამა და ამა რიგზე ვარდა-
 სწერდენ ურმანი ქარაველთანიო. სწადოდა რომ ქართლის ქვეყ-
 ნაში განფენილიყო. წერილის მეცნიერო რომ ცნხხრიკეს, თქვას
 —„არა შეიწუნარება, წვალებით სავსე არისო“. ის წიგნი მიშინვე
 დამალეს და აღარ გამოაჩინეს. ქარაველთ კეთილ მადიდებელი
 მეფე თეიმურაზ პეტრებურელს რომ შიიცვალა, ირაკლიმ ქართველთ
 მეფემ ანტონი კათალიკოსი საქართველთში დაიბარა. მფიდა კ-
 სეთს, არაგლიც იქ ამუოაუებოდა, ერთად შეიყარებენ. იმ წიგნის

ადმსარებელნი, ვისაც ხელი მიაწერათ ეპისკოპოსნი და რომელნიმე სამღვდელთაგანნი, თვით შეუეც, ანტონი კათალიკოზი და თანხმანი მათნი ჩამოვიდნენ ქალაქსა ტფილისსა. ზირველათ ჩუხედ განახენი დაწერეს, იმ უამად განუკითხველად და უღაზარაკად რომ წელიწად და ნახევარს აღსარებას ნურავის ათქმევინებსო, სახელი და კარი წამართვეს. — იოსებ საქართველოს კათალიკოზმა რომ ჭერეთ ისევ საუღარხედ იჯდა, იმ წიგნის ადმსარებელი და ხელით წამწერელნი ურმანივე ძლიერად შეაჩვენა და დასწუველს შეიქმნა ჩვენსა და იმათში განხეთქილება და შუთათი და ერთად აღარა ვსწირვედით. და ვინც ოს მიწყალეს თარგმანი არ იწმუნებ არც ხელი მოაწერა — ესენი არიან იოსებ საქართველოს კათალიკოზი, კახეთს მიტროპოლიტი და ზირველი ალავერდელი ბენცხი არკადი ხუცეს მონაზონი, მღვდელი დავით, იოსებ დიაკონი დრამმატიკოსი, მე საქარია მოძღვარი, ისაკ დიახოქი დრამმატიკოსი და სხ. რომელნიმე სამღვდელთაგანნი“.

მეთოდი ეპისკოპოსს აბა რა შემწეობა შეეძლო მიეცა ზაქარიასთვის? ადგა და უწმინდეს სინოდს მოახსენა ზაქარიას მღვდლის საქმე. რის ვაი ვაგლახით ზაქარიაშ მიალწია ქუტერბურგში 1768 წ. და შემდეგი მოხსენება მიართვა მათან „მიწყალეს თარგმანი“ წარუდგინა.

„უყოვლითადეს უუწმინდესსა სამთოდ მმართველ მსჯელ მსაჯულთა წმიდათა სინოდთა ყოვლობასა განმკარგებით მოვახსენებთ, უნლა გლახაკი. ვინმე მწირი ხუცეს მოძღვარი ზაქარია, უბადრუკება განმრავლებულთ იატაკ წინაშე ფერხთა მათთასა ცრემლით. შეუფრდები და ყოვლობასა მათსავე მიწამდე მუხლდადგმით მრავალგზის თაყვანის ვსცემ. წასრულს წელიწადსა წინააღმდეგობათა და მაქარვე ბელთა ჩვენთაგან ჩვენზე დადებული ქირი და იწროება ყოველივე აზრით (არზით?) მოგეხსენებათ და განცხადებულა წინაშე სიწმიდისა თქვენისა, და შემდგომად მისა რასაც მი

...თ მღრღელობიდამ გარდამაყენეს და ტანჯვით და კიცხ-
ით თმა და წვერი დაგვპარსეს. იმათი განაჩენი და იმათი
დაწერილი წიგნი, რომელიც დღეს სპასის მონასტრის არქი-
ვანდრიტს მფრემს აქვს; იმათი სიტყვა და იმათი ხელი: იმისი
გარდანაწერი პირიც თქვენს წმიდას მეუფებას მოგროო; ახლა
მესამე წელიწადი არის რომ ყოვლად მოწყალეს ხელმწიფის
საამპერიოს შემოვეხიზნე. ამ ორ წელიწადში რაც ჩემს სიგ-
ლასაკეს ძალედვა; დიდის ცდით და ჭირით ცეცადე. და ან-
ტონი კათალიკოზის მიერ მლადიმერს გაკეთებულის წიგნი-
საგან მიწყაფეს თარგმანები რომ დაარქვა, იმ წიგნიდამ გა-
მოდებული შემოკლებით ან საქართველოდან მომივიდა და ან
თქვენს ყოვლად უხადოს სიწმინდის წინაშე მოგვირთმეგია—
სავსებით ირწმუნოს თქვენთან წმინდამან მეუფებამან, რომ
ქეშმარიტად და უტყუვლად ანტონ კათალიკოზის მიერ მლა-
დიმერს ყოფაში ქმნილის წიგნისაგან არის გადმოწერილი, და
თქვენ ის მიწყალეს თარგმანი, დავითნზედ ბევრით უდიდესია,
და თავით ბოლომდი წვალეებს ღვარძლით სავსე არის, რო-
მელსაც თქვენი უვნებლობის ცაში აღსრული გონება უმჯო-
ბესად დახედავს, ოდესმე მიფარვით სწერს და ოდესმე გამო-
ჩინებით, და აღმოჩინებულს კარგად დაათვასებს რასმე; და
წმიდათა მამათა ჩვენთა წიგნთა ბრუდათ თარგმანებითა, და
ელმად გადარყენითა ხელოვნებით მეცადინობს რათა ჩვენთა-
ვე წიგნთა შა აღმოუჩინოს ლატინთ სარწმუნოება და ნე-
ლიად ნელად მიიზიდნეს ყრმანი ქართველთანი. ხოლო უხშირეს
ყოველთასა სწერს ამას მრავალ გზის ვდ არა ძისაგან არცა
ამისაგან გამოვალს ყოვლად წმიდა სული და შდ მისისა
იტყვის არა რაჲ შესაწყნარებელ არს მხოლოდ შობილისა
ძისა და ხორციელად დაჯდომა მარჯვენით მამისა და დი-
დებისა და პატივისა შა ღვთაებისასა და ვიდრე დასასრუ-
ლამდე წიგნსა თვისსა მრავალთა იტყვის გამობათა და წვალე-
ბათა. ხოლო აქა ყოფასა შა ჩემ გლახაკისასა სამ გზის კაცნი
მოველინეს ანტონისა არა კარით შემოწვეულსა მწყემსსა და
მოემცნო „მობრუნდი, ჩვენი თანახმა შეიქენიო; ჩემგან განკ-

ვეთილს ვერავინ ვაგხსნისო“. გარნა სიკვდილი უმჯობეს
და ვიდრე მუნ მიქცევა: და ამაზედ ფ'დ უმხურვალესად
ცრემლით და სულთქმით შევრდომით და მუხლ დადგმით წ'თა
ფერხთა თქვენთა წინაშე დავეცემი; შემიწყალეთ, შემიწყალეთ
წმინდანო სინოდნო! და ღმობიერ იქმენით ჩემზედა წ'ნო
მეუფენო მე ერთი მწირი გლახაკი კაცი ღ'ან თქვენს თკალ-
უხილავ სამართლის ხელში შემომადგლო, მოხუცებული ვარ
ფ'დ და ამ ქვეყნის ჰავა ვერ მივიღე, მუდამ სწეულად გახ-
ლავართ უღირსი; შვიდი წელიწადია რომ ანტონის მიერ
წმიდის ეკლესიისაგან მძულვარებით გამოგდებული ვარ და,
სადაც მივალ, იქაც მდევნის ეგების ღონე გარდაუწყდეს და
ისევ მოვიდეს და შემოგვიერთდესო. წმიდანო მსაჯულნო, შე-
მიწყალეთ შედონებული ესე ევმანუილისებრი მოწყალეებადა
სახიერება დამახთ ავაზაკთაგან მოწყლულსა, მწუხარებელთ
გულისათ ნუ გამხდით, რომ იმათი სიტყვით განვეყენო. მღუ-
დებლობასა; უკეთუ ცილსა ვწამებდე წინააღმდგომთა ჩემთა
და ბნელ ვიყო შურით, მადლისათვის მამხილეო და შემანანე-
ბინეთ და უკეთუ ქეშმარიტს მოგახსენებდეთ და ვეველტოდე
შომსურელისა, სახიერებისათვის წირვის შენდობის წყალობა
მიყავით, რომ უხიარებელი არ მოვკვდე! თქვენი წმიდა ეკ-
ლესიის ასო ვარ, წ'ნო მეუფენო, რათა მმადლობელ და თაყ-
ვანისმცემელ თქვენდა ვიყო ყოველთა დღეთა, ყოველად
უღირსი ხუცეს მოძღვარი ზაქარია ვიპროთმელებ. წელსა ჩლათ;
დეკემბერსა ა“.

სინოდმა უპასუხა ზაქარიას—წადი და ანტონ კათალი-
კობთან შენდობა მოითხოვეო.

ანტონმა დააარსა დიკასტერია (სასულიერო გაქვებობა)
იმგვარადვე, როგორც რუსეთში იყო განაახლდა სტამბა და
ჰბექდავდა რუსეთში შესწორებულს საეკლესიო წიგნებსა 1767
წ. ერეკლე მეფის ნებართვით შეადგინა მშვენიერა დარიგება
საქართველოს მღვდელთ-მთავართა მიმართ და დაბეჭდილი დაუ-
რიგა ყველა ეკლესიებს. მოგვყავს ეს საინტერესო დარიგება
უცვლელად:

თავში დახატულია სამება, გარს. ორის არშით; შიგნით არშიაზედ სწერია: „სამება წმიდა არს მხერობელი ეფუელთა.“ გარეთ არშიაზედ სწერია: „სამება წმიდა აღიდე მადიდებელი შენი ბეჭდისა ამის მეორედ განმასდებელი მეფე სრულიად საქართველომას ირაკლი“, ქვეშ უწერია: ეკლესიანო ჩვენ ქართველთაო გიხაროდენ, ესე ვითართა — კეთილ-მსახურისა მეფასა და მღუდელთმთავრისა ქონებისათვის“.

ეპისკოპოსთა მიმართ.

შათი უმადლესობა და უკეთილ-მსახურესობა მეფე ირაკლი და შათი უწმიდესობა და უნეტარესობა ზატრიარქი მეფის-ძე ანტონი:

ესრეთ განვსაზღვრებთ, ვამცნებთ მოვახსენებთ და უბრძანებთ ყოველთა საქართველომასა მღვდელთ-მთავართა და მწყემსთა ჭეშმარიტთა, ესრეთ.

ეპისკოპოსნი შიიყვანდნენ თავისის სამწყსოსა მღუდელთა დადგენილთა, გინა ახლად დასადგენთა, და კეთილად განიხილვიდნენ მათსა ცხოვრებასა და მეცნიერებასა. უკეთუ შემძლებელ იყვნენ სწავლად და სწავლულ იყვნენ შვილთა ამათ საიდუმლოთა ჭეშმარიტად აღსრულებად.

შვიდნი საიდუმლონი წმიდისა აღმოსავლეთისა ეკლესიისანი ესენი არიან:

ა) ნათლევა; ბ) საღმრთო წირვა; გ) ცხება მირონისა; დ) მღვდლის კურთხევა და მიცვალებულის წესთ აგება და დამარხვა; ე) აღსარების თქმევენება; ვ) პატიოსანი ქორწინება; ზ, ზეთის კურთხევა ამათი სრულებით აღსრულება. თუ შეეძლოსთ — კეთილ, და კურთხევით მიაბარონ ეკლესია და სამწყსო ქსი, და წარავლინონ განკრძალვით მღვდელობად — ლოცვით და კურთხევით; და რომელთაცა არ შეეძლოსთ ამ საიდუმლოებისა აღსრულებად, უბრძანონ — ან თვითონ თავის ეკლესიაში შიიყვანონ ის მღუდელი ეპისკოპოსთა, ან რო-

ქელსამე მონასტერში მიაბარონ მეცნიერთა, და ეგოდენ კულსმოდგინეთ ეცადნენ, რომ ისწაონ, და ვინემდი ისწავლიდენ, ეპისკოპოსმა ამ სამწყსოს სხვა მღვდელი განუჩინოს, შეკეთუ ისწაოს ამ საიდუმლოების აღსრულება, მერმე სამწყსოც მიაბაროს და იმღვდელ-მოქმედოს; თუ არ ინებოს და ვერ ისწავლოს - სამწყსო ჩამოართვან, თვითონ საცა უნდა წარვიდეს, სხვა მღვდელ-მოქმედებას ნურას იკადრებს თვინიერ წირვისა, სადაც ენებოს წიროს თვინიერ სხვათა მღვდელ-მოქმედებათა, შენდობა აქვს მოძღვრისა თვისისა წამებითა.

რომელთაცა ეკკლესიისაგანთა, სამღვდელოდ განწესებადთასა, საეკკლესიო წიგნნი, რომელნიც დაშპირნო არიან, რომელ ამავების უცოდნელად მღვდელობა არა ჯერარს - ღვთიი, ჟამნობა სრულად, სხვახეობა, სომოციქულთ, მარკელიტონი, კურთსეკვანი და კონდაკი, ესენი თუ იცოდეს კარგად - აკურთხენ; და ესენი თუ არ იცოდენ სრულად, განვაკრძალვებთ ეპისკოპოსთა ესე - ვითართა ნუ აკურთხებენ; და რომელნიც ეპისკოპოსნი ესე ვითართა უმეცართა აკურთხებენ, უწყოდენ მაკურთხეველიცა და კურთხეულიცა ძლიერად იმხილებიან.

ეპისკოპოსნი მღვდელთ ამცნებენ, რომელ თავთავის სამწყსოთ, ერის კაცთა, გინა ქალთა პირჯვარის დაწერას ასწავებდენ მართლად; და რომელთაც აღსარების თქმა შეეძლოს, უაღსარებოდ ნუ დააყენებენ, შვიდის წილიწადისას, და ყოველს სულს წმიდა ღმერთის, თვისის მუხლებით, და მამა ზენის, მიწყაღეს და მრწამსის ზებირით თქმას ასწავლიდენ, და მართლ მადიდებლობას სარწმუნოების აღმსარებლობასა ქეშმარიტსა; და რომელთაც არ ისწაონ და უღებ იქმნენ, მღვდელი ნულარ უმღვდელობს და ეპისკოპოსს შეასმინოს, და ეპისკოპოსმაც სიტკბოებით სწორთენას და შაშითაცა ეცადნენ რომ ასწავლონ, თავის ნებაზედ ნურავს თავის სამწყსოს ნუ მიუშვებენ ნურც ეპისკოპოსნი და ნურც მღვდელნი.

სოფელში რ-მელიც თავი და პირველი და უპატიოსნესი ეკლესია იყოს, გაწმენდილი ჰქონდეს და დაგვილი, და კედელნი სარკმელნი ყურენი, გარეთ და შინათ მოწმენდილნი. სიწმიდის იარაღი და წმიდა საკურთხეველი, და ტრაპეზი, უზეშთაესად პატიოსნად ტრაპეზი შემოსილი სიწმიდას სამსახურებელი — ბარძიმი, ფეშხუმი, კოვზი და კაპარა, ან ვეცხლისა ან კალისა სხვას ნიეთისა არ იმსახურება, პერექლები და დაფარნა ფარჩისა წმიდა და უჩირქო, ტრაპეზი შემოსილი, რაოდენ ძალედვას, უჩირქოს სამოსლითა; ოდიკი ახალი და კარგი და უჩირქო, და ამ ოდიკს სუდარი ჰქონდეს უჩირქო, რომ შიგ შეხვევდეს. მღვდლის შესამოსელიც რისაც შემძლებელ იყოს, უჩირქო და დაუკერებელი, დაბეჭკილი და ჩირქიანი არ იკადროს მსახურებად წმიდა წმიდათასა ზედა; სეფისკვერი რჩეული და ზედაზე ფეროვანი წმიდა უქანგო და უბრკო, სუნისა და გემოსი არარას მქონებელი; კრეტსაბმელი უჩირქო და გასწორებული, აგრეთვე წიგნნი, დავითი, ჟამნი და ჰარაკლიტონი, თორმეტის საუფლოს სადღესასწაულო, ათორმეტები დღესასწაულისა და ვნებისა, სახარება-სამოციქულო, კურთხევანი და კონდაკი.

მსენი უნდა ჰქონდეს, სადაც შეეძლოს ბრწყინვალე კარს კარები შესასხან და ისე იმღვდელონ და სწირევდენ, და სამწყსოც ამისთანას მღვდელთა და ეკლესიათ ჰქონდესთ, სხვათი არ იქნება, არც ვბრძანებთ; და რაგვარადაც ეპისკოპოზთათვის გვიმცნია, ეგრეთ მღვდელთ ამცნონ და განაკრძალონ, თორემ ეპისკოპოზნიც კანონ ქვეშ იქნებიან და მღვდელითაც სამწყსოზედ ხელი აიღონ; თუ სხვა საყდარიც იყოს იმ სოფელში, ან სიახლოეს ერის სალოცავად დღესასწაული საღმე იცოდენ და იმ ეკლესიას ეს განწყობილება და სამსახურებელი არ ჰქონდეს, რომლისაც სამწყსო იყოს იმ მღვდელმა ამ სამუდამოს ეკლესიის სამსახურებელი წარიღოს ყოვლითერი და იმითი შეამკოს ის ეკლესია და ისე სწიროს და იქავ მოიტანოს. ჩვენ ვგონებთ, როც ყოველთა

უწყით, გარნა ამისი უმეცრება არავინ ქმნას, რომ იმ დღის მსახურებული სიწმიდის სამსახურებელი ჭურჭელნი, გინა შესამოსელი და ოდიკი, თვინიერ წიგნისა, ოღრისა და საკაცხურის მეტი იმ დღეს მეორედ იხმაროს, სასიკვდინედ სცოდავს და განიპატიჟოს დადად ეპისკოპოსისაგან.

რომელნიც ან მისანნი, ან მწამველნი არიან, ან სიყვარულისა, გინა სიძულილის წამლის მოქმედნი, ანუ მათნი მეძიებელნი და მიმყოლნი, გინა მექერეობისა და მელობიობისა მკითხველნი და მათნი მრწმუნებელნი, — უნდა შეინანონ და დღეის იქით თუ ვინმე იკადროს, — იცოდენ, რომელ მათთა ეპისკოპოსთა სამღუდელოს მსჯავრით განპატიჟონ და მღუდელს ნულარ მისცემენ, ნურც ქრისტიანეთლა სახელ სდებენ, ნურც ეკკლესიაში შეუშვებენ და ნურც საფლავს აღირსებენ; და მერმე მათის სიმაღლის ძეფის სამშჯავროში მოიყვანონ და, ვგონებთ, რომ მათის კეთილ-მორწმუნეობის მსჯავრმა სიკვდილადცა დასაჯოს, რომ მათზედ არს სამართალი ესე მიჰყრობილი; და რომელნი მათნი მორწმუნენი და შემწყნარებელნი იქმნებიან, ისინი ხორციელად ჯარბით განიპატიჟებიან, და სულიერად მღუდელი აღარ მიეცემათ:

მგრეთვე, რომელიც ხეთა და ძელთა, გინა სადმე ნიშთა და ძეგლთა და ადგილთა რათმე უეკლესიოთა თაყვანისცემენ, მათაც ასე ეს სასჯელი მიეცემათ, ვითირ იგი მისანთა და მწამველთა: ეპისკოპოსმა საცა ან ხე, ან ძელი, ან ნიში და ძეგლნი, და უეკლესიოდ ამგვარები ნახოს, ძირითურთ აღმოფხვრას, და საწვაფი დაწოს და ეს საცთური დაადუმოს და გააქარვოს.

ძვირას და უქმეს ვაკრძალებთ ყოველთა ქრისტიანეთა, ძველისა და ახალის სჯულითა და აღთქმითა: ნუმცა ვინ იკადრებს კვირისა და უქმის ტეხად; კვირიაკესა სრულიად ყოველი უქმობა ჯერარს თვინიერ ლოცვისა და წირვისა, და ეკკლესიად მისვლისა კაცთაგან პირუტყვამდე; ვგრეთვე თორმეტთა საუფლოთა დღეთა და დღესასწაულსა ყდ წმიდისა

ღთის მშობლისასა და საჩინოთა წმიდითასა, ამათი წესი და რიგი მღუდელს ეპისკოპოსისაგან განეწესოს და მღუდელთა თავის სამწყსოს განუწესონ და შეატყობინონ, რომ დღეს უქმი არისო. თუ ვინმე ურჩ ექმნას და არ იუქმოს, მისი ნამოქმედი ცეცხლით დაწვან, იმ კაცს ორმოცი ჯოხი დაჰკრან, თუ გლეხი იყოს; და თუ მაღალი ვინმე იყოს, მათს სიმაღლეს მეფეს მოახსენოს, და იმან საჯოს, ვითარ ჯერარს.

ასევე ვამცნებთ, ნუმცა ვინ იკადროს პირუტყვის ბორბოს სიტყვით შეგინება; ამცნიას მღუდელმა, და თუ არ დაიშალოს, ეპისკოპოსთ შეაშინონ, ნუღარ იტყვიან ამგვარს უშვერსა; და თუ არ დაიშალონ ორმოცი ჯოხი დაჰკრან თუ ბაქი იყოს, და თუ კაცი იყოს—მცირედ დაარბიონ.

შოველთა მღვდელთ მთავართათვის გვიმცნია და მოგვიხსენებია, რომ ეკკლესიის მამულს, ნურც სახელოს, ნურცა დიდსა, ნურცა მცირესა, სე რომ ერთის დღის მიწა იყოს, გინა საბოსტნე, ანუ მცირე სახლის ალაგი, — არა ხელეწიფების მიცემად ვისდამე, გინა მისყიდვად; ნურც ერთს გლეხს, ნურც საგანძურს, და ნურც შემოსავალს, რაც თავისის კონდაკით არ იშოვოს და თვითან სახმარად არ მისცემდეს დამჭირებობისდა, მათს სიმაღლეს, კეთილ-მსახურს მეფეს მოახსენოს და მისს უწმიდესობას პატრიარხს, და მათის ჯერჩინების თუ რიგიანი არის, ნებას დაუთხოვენ და მიაცემინებენ; თუ არა და თვით თავით თვისით ვერარას შემძლებელ არს. და თუ დღეის წალმარა რომელიც ეპისკოპოსი ამგვარებს იქს და თავის თავად გასცემს ან სახელოსა, ან მიწა-ალაგს, როგორც გვიქმნია, ან საგანძურს და შემოსავალს და ეკკლესიას გააღარიბებს — ან საგანძურისაგან, ან ხატისა, ჯვარისა, შესამოლისაგან, ან მამულისაგან — თავს არ დავანებებთ, სარწმუნო ბძანდებოდენ არ დაუთმოთ. ვინც შემატებასა ეცდება, და შეეკობას დიდად მადლობელნი ვიქნებით.

ეკკლესიის ხატთათვის ნებითა ღვთისათა მხატვრები არიან და წიგნათათვის სტამბა არის, და სხვა სახმარებელ ხომ უოგუდვივ

იშავება ამავე ჩვენს საბრძანებელში, ფასით სასყიდელნი, რომლითაჲმე ეპისკოპოსნიც შეეწივნენ, რომლითაჲმე მღუდელნი თვით დაიხარჯნენ, და რომლითაჲმე იმ ეკკლესიის შემავალნი ერნი — და ისრე განაწყონ ეკკლესიანი, და ნუ იმიზეზებენ უქონლობასა რათა ყოველნი ეკკლესიანი ნებისაებრ ღვთისა და წმიდათა მამათა მოცემულისა კანუნისაებრ, და წმიდათა ოთხთა პატრიარხთაგან დამტკიცებულისა, და ვითარცა არს ყოველსა სამართლ-მადიდებლოსა ქუეყანასა შინა საბერძნეთისა და რუსეთისასა, ეგრეთ ჯერ არს ჩვენთაჲცა ეკკლესიათა ყოფა, რათა შეწირულ იქმნას წინაშე ღვთისა მსხვერპლი და ლოცვა და ვედრება ჩვენი. და მოგვეტვივნენ შეცოდებანი ჩვენნი და ვიხსნნეთ ხილულთა და უხილავთა მტერთაგან. შეფენი და მთავარნიცა, და მღუდელ-მთავარნი და მღუდელნი და ერნიცა და ყოველნი სურნი მართლ-მადიდებელნი ქრისტეანნი ყოვლისა განსაცდელისაგან ერთბამდ დაცულ ვიქმნეთ უფლისა და ღვთისა და მაცხოვრისა ჩვენისა იესო ქრისტეს მიერ, რომელსა შვენის ყოველი დიდება და თაყვანისცემა, თანა დაუსაბამოთ მამით, და ყოვლად წმიდით სულითურთ აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამან.

დაიბეჭდა საუფლოსა ქალაქსა ტფილისს,
პალატსა სამეფუფოსა: ქრისტეს აქეთ, ჩლმზ.

(ცალკე ფურცლებზედ არშიაში).

<p>წყალობითა ღვთისითა ირაკლი მკორე ქრისტეს მიერ მეფე მართლისა, ძახეთისა და მფლობელი ბორჩალოსა, შამშადინლოუსა, და შახახისა ბრძანებით დავამტკიცებ.</p>	<p>წყალობითა ღვთისათა ანტონი მდაბალი არხიეპისკოპოსი მცხეთისა, და ყოვლისა ზემოესა საქართველოესა ბრძანებით დავამტკიცებ.</p>
--	---

(ანგელოზი) შდ კიდევ დავამტკიცეთ ამას ზედა (ანგ) ჩვენ ირაკლი მეფემან, მპყრობელმან მართლისა, და ძახეთისამან თანა ნებაყოფლობითა სრულ ერთიანად ჩვენის ქვეყნების თავადთა, აზნაურთა, დედ ვაჭართა და გლეხთათა:

ღვთის მოწყალებით ამას ზედა დიაღვულ დაჯერებული ვართ, რომ ჩვენს ქვეყანაში არც ყოფილა და არც არის ამისთანა ავნი და ღვთის განმარისხებელნი საქმენი, მაგრამ ჩვენს ხალხს ვაბრთხილებთ. თუ ვინმე ამისთანას საქმის მქნელი გამოჩნდეს ან მომწამლველნი, ან კაცის შემკრველნი, ან სიყვარულისა და სიძულვარის წამლის მიმცემელნი, ან ღვთის დიდად განმარისხებელისა და მიუტევებელის ფინთისა და მყრალისა და ცეცხლით საუკუნოდ მწველისა, მამათ მავლობის მქნელნი, მამალნი ანუ დედალნი — ესენი უნდა ძალიანი და საანდაზოს ჯაჯაებით დაიხოცნენ. და ეს განჩინება ყოველმა ეპისკოპოსმა თავისს სამწყსოს საყდრებში თავის ხალხს წაუკითხონ და გაათხილონ“¹⁾).

ანტონი დიდათ ხელს უწყობდა საქართველოს რუსეთთან დაახლოვებასა. 1769 წ. ანტონმა პირველათ დაიბარა მიწონი რუსეთიდან. 1771 წ. 29 დეკემბერს მრეკლე მეფემ გაგზავნა ანტონი და ბატონიშვილი ლეონი დესპანებად იმპერატრიცა მკატირინესთან და დაბრუნდნენ 1774 წ. ივლისის გასულს²⁾).

მოგვეყავს ერთი საინტერესო საჩივარი და მასზედ ბრძანება კათალიკოზის ანტონისა:

„ქ. ღმერთმან ყოვლისა საქართველოს პატრიარქის ქირილათ მიწა მტკერს დიღმელს აბრამ მღვდელს მომცეს. მერე ჩემო მოწყალევ! მე ჩემს თავს რომ ვატყობდი, ერის კაცობით გარჯილობის გზა და სიცოცხლე არ შემეძლო. გამოვარდი ჩემს თავათ, აქა-იქ ვიმსახურე და წიგნი ისე ვისწავლე. მერე ხუცათ ვეკურთხე, ღვთისა და თქვენის მადლით თელავს მღვთაების საყდარში გახლდი და ჩემთვის კარგათ ვცხოვრობდი. თქვენ სოფელმან თავი გაწყინათ ჩემის მოყვანისთვის და მე თქვენს ბრძანებას ურჩ ვერ ვექმენ, ავდგე და გიახელ,

¹⁾ იხ. საეკ. მუხეუმის ხელნაწ. 317, 179--196 ფურც.

²⁾ იხ. Грамоты, А. Цагарели 365 და 394 გვ.

ვწირავ და ვილოცავ, მარამ არა თუ დიდათ არავის გაუქირ-
დათ — ზედ არავინ შემომხედავს და არც-კი მომიგონებს და
ამ გზით როგორ გავძლო? მე ეს შეძლება არა მაქვს, რომ
ერის კაცულათ კიდევ ვხნა და ვთესო და კიდევ ვიხუცო და
სოფელს მოუარო: მე ორი არ შემიძლიან. თქვენგან ამ მოწ-
ყალებას ვითხოვ, როგორც სხვას თემს არის, რომ ხუცესს
ერთს დღეს უხვენენ-უმკიან და რთველსა და კალოზედ მოუკ-
რევენ და მისცემენ და გააძლებინებენ, — მეც თუ ასე განმი-
წესებთ, ეგვევის გავძლო, თორემ ჩემი აქ ყოფნა და გაძლება
ძნელია. წყალობას ვითხოვ, რომ განმაძლებინოთ, სოფლის
მოვლა ძნელია. ივნისს. კვ უაზ“. (1779 წ.) ამ საჩივარზედ
ანტონ კათალიკოზი იმავე დღეს შემდეგ ბრძანებას აწერს:
„ქ. დიღმის მამასახლისო გაბრიელ და ერთობით დიღმეელე-
ბო! მერე ეს აბრამ მღუდელი დია სამართლიანის საქმით ჩი-
ვის და თქვენ ამ ორისაგან ერთი უნდა აღასრულოთ: რად-
გან ჰავლე მღუდელი არ ინდომეთ და ეს აბრამ გამოით-
ხოეთ, ჩვენც მოგვეცით, რომ სულიერათ მოგიაროსთ და გი-
ხუცავსთ. თუ მაგ სოფელში ეს ერისკაცულად რჩომას და
გარჯას მოინდომებს თქვენ სულიერი მოვლა დაგაკლდებათ.
თქვენ ერთი დღე უნდა უხნათ და ერთი დღე უმკოთ. თუ
ამას არა იქთ, რომელნიც მკვიდრნი იყვნეთ, ერთი კოდი
პური ახალში მიეცით და ეუღთ ნახევარ კოდი და აგრევე
პატივი შეძლებისამებრ, ამიტომ რომ ეს საქმე სხვა სოფელ-
შიაც იციან და თითონ თქვენმა მახლობელმა სოფელმა აქა-
ლაამაც, და თქვენც ამ საქმით უნდა გააძლებინოთ მღუდელი
აბრამ. თუ ამას არა იქთ და ორისაგან არც ერთი ნუგეში არ
მიეცემა თქვენგან, — ამ მღუდელს მანდ ვერ დავაყენებთ და
უხუცოდ ბძანდებოდეთ. ივნისს. კვ. წელსა ჩლოთ. კათალი-
კოზი ანტონი“.

ამავე 1779 წ. აღექსანდრე ბაქარის ძე რომ სპარსეთიდან
იმერეთში გაჩნდა და მრეკლე მეფეს ხელი შეუშალა აღრიბე-
ჯანის დაპყრობის საქმეში, სხვათა შორის ანტონ კათალიკოზს

დიდათ გაუწყრა მრეკლე, ვითარცა თანამგრძნობსა და ხელის შემწყობსა ალექსანდრე ბატონიშვილისას და ვგონებ, დიდი შეურაცხებაც მიაყენა.

1783 წ. ივლისში რუსეთთან დადებული ტრაქტატის ძალით ანტონი აღიარებულ იქმნა რუსეთის სინოდის წევრად. ამ წინდაუხედავმა საქმემ შეარყია თავისუფლება საქართველოსათვის ოთხას წლოვანი ეკკლესიისა და ნელნელა დაუმორჩილა რუსეთის სინოდსა ოცდა რვა წლის განმავლობაში.

ანტონ კათალიკოზი დიდი მადლიერი იყო რუსეთისა. მისი მხრივ დიდი შეცოპომა იყო, რომ ქართული საეკკლესიო წიგნები სლავიანურზედ შეასწორა, ანუ თვით შეადგინა ზოგიერთი საგალობელი და უგულვებელ ჰყო ძველი ქართველ მამათაგან შედგენილნი საკითხავ-საგალობელი: სლავიანურ საეკკლესიო წიგნების შეცთობანი შემოიტანა ქართულში ენის უცოდინარობის გამო. რუსეთიდან მობრუნებული მუდამ ცდაში იყო საქართველო დაეხლოვებინა რუსეთისათვის და მეფის შახტანგის შთამომავალთათვის ამ გზივ გაეადვილებინა მართლის სამეფოს დაქერა. ანჩისხატის ტაძრის ეზოში ანტონმა აღაშენა პატარა საყდარი მცხეთის ჯვარის სახელზედ, მტკვრის ნაპირზედ. მს საყდარი კათალიკოზის სახლებთან ერთად დაანგრიეს ყიზილბაშებმა 1795 წ. ამ საყდრის ნანგრევებზედ კათალიკოზის ანტონ II ნებართვით მღვდელმონაზონმა გენადიმ 1797 წ. ააშენა ორი ოთახი და 1808 წ. მიჰყიდა უმიწოდ მღვდელმონაზონს. ათანასი ბიბილოუს³⁾. თებერვლის 20 ანტონი ავით გახდა და ამიტომ 27 თებერვალს ანჩისხატის ტაძარში სწირა ტფილელ მიტროპოლიტმა ბერმანემ. წირვის შემდეგ შემოსილი გამოვიდა წმ. ბარძიპით ანტონის საზიარებლად. ამ დროს დასუსტებული ანტონი წამოსვეს ცხედარზედ, დაიბანა პირი, დაივარცხნა თმანი, შეიკრა კაბის ღილები, შეიპოსა საბუხრეები, მოისხა ომფორი

³⁾ იხ. საქმე სინოდის კანტორისა 1828 წ. № 1978.

და თავის ხელით ეზიარა წმ. საიდუმლოთა, რადგან მტირალ-
მა ბერმანემ უარი სთქვა—ვერ ვაზიარებო.

ამ კარის საყდრის გვერდით მიიცვალა ანტონი 1788 წ.
29 თებერვალს, სამშაბათ საღამოს⁴⁾). ანტონი დაიბადა 17
ოქტომბერს 1720 წ.

ანტონი II, იყო ძე მრეკლე მეფისა, დაიბადა 8 იანვარს
1762 წ. და სახელად უწოდეს თეიმურაზი, რადგან ამ დროს
ასტრახანში მიიცვალა მეფე თეიმურაზი II. 1783 წ. მეფე
მრეკლემ პეტერბურგში გაისტუმრა ელჩად ბარსევან ჭავჭავაძე
და თან გაატანა თავისი შვილები—მირიანი და იერო დიაკო-
ნი ანტონი (თეიმურაზი). გზად გაიარეს ბესარაბიაში და ქ.
იასსში მივიდნენ კნიაზ პოტემკინთან, რომელმაც მირიანს
პოლკოვნიკობა მისცა ცხენოსან პოლკში. ხოლო ანტონი
პეტერბურგში გაემგზავრა. 1784 წ. ერეკლეს აზოვნით უწმი-
დეს სინოდში აკურთხეს ახალგაზდა ანტონი ნინოწმიდის ეპის-
კოპოსად საზათსულო სასახლის კარის ეკკლესიაში, ცარსკი
სელოში⁵⁾). 1788 წ. ღვინობისთვეში ანტონი კათალიკოზად
დაადგინა სამღვდელოთა კრებამ მცხეთაში. ანტონი მშვიდი,
თავდაბალი კაცი იყო, მეტად მოწყალე და მწიგნობრობის
მოყვარე. მშვიდად ჰმწყსო საქართველოს ეკკლესია ოცდასამი
წელიწადი.

საქართველოს სამეფო რაკი რუსეთს შეუერთდა და რუ-
სეთის მთავრობის მიერ დანიშნულმა საქართველოს მთავარ-
მართველებმა ხელთ იგდეს საერო გამგეობა, აუცილებელი
გახდა უსიამოვნობა და დავიდარაბა სასულიერო გამგეობას-
თან. მთავარ-მართველი პავლე ციციშვილი მეტად მხნედ შე-
უდგა ადგილობრივ მართვა-გამგეობის გაერთიანებასა, მუდამ

⁴⁾ ასე სწერს ერეკლე მეფე იოანე აბაშიძეს მეორე დღეს 1 მარტს.

⁵⁾ იხ. დავით ბატონიშვილის ხელნაწერი «ახალი მოთხრობა საქარ-
ველოისა».

ერეოდა საეკლესიო საქმეებში და ზედო-ზედ მუქარას უთვლიდა კათალიკოზსა და მღვდელთ-მთავრებსა. 1803 წ. გაზაფხულიდგან დიდი ქირიანობა გაჩნდა ტფილისში. ციციშვილს მიუტანეს ამბავი ანტონ კათალიკოზი იხიზნებაო, ამის გამო ციციშვილმა მისწერა 15 ივნისს კათალიკოზს — ქალაქიდან ფეხი არ გადგა თორემ იმპერატორთან გიჩივლებო⁶⁾. ნამღვილად-კი ანტონი მცხეთაში მიდიოდასაპეტრეპავლობოდ.

ნათლის მცემლის უღაბნოს წინამძღვარი არქიმანდრიტი მეთიმე მიიცვალა 10 აპრილს, 1804 წ. და სტეფანე რუსთველის წარმოდგენით კათალიკოზმა დანიშნა მის მოადგილეთ ღომენტი არქიმანდრიტი და მისწერა ციციშვილს: „უბრძანეს იხიზნავს გლეხნი და მამულები ჩაბაროსო“. ციციშვილმა უპასუხა: „...უწინ საერო მთავრობას ეკითხებოდით ხელმე და ესდაკი მე არა შეითხეთ-რა წინამძღვარის დანიშვნაზედაც, და შემწეობას კი მთხოვთ. თქვენის წერილის მიღებამდე მივიღე — ნიქოზელის ათანასეს თხოვნა — ეპარქიის მოვლა არ შემიძლიან საბერის გამოც. მომეცით ნათლის მცემლის წინამძღვრობა და ან სიკვდილამდე წელიწადში თორმეტი თუმანიო. ამიტომ ათანასე დანიშნეთ წინამძღვრად და ღომენტი თანაშემწეთ დაუნიშნეთ, და წელიწადში თორმეტი თუმანი ეძლეოდეს სიკვდილამდეო. ნიქოზის ეპარქია მცხეთის სამთავროსას მიაწერეთ. თუ ათანასეს არ დანიშნავ წინამძღვრად, მაღე მაცნობე, რომ იმპერატორს ვაგნებო ამისთანა არეუ-დარევა სასუფიერო გამგეობაშიო“.

მეტი რა გზა ჰქონდა: ანტონმა დანიშნა ათანასე († 1816 წ. 20 ივნისს) და წელიწადში ექვსი თუმანი ჯამაგირი დაუნიშნა. ციციშვილი დასთანხმდა გაჯავრებული და ექვსი თუმანიც ხაზინიდან დაუნიშნა; მაინც აცნობა იმპერატორს 24 აპრილს 1804 წ. № 25 და თავმოწონებით დაუმატა: „...თავის ნებით ეხისკობოსთა გადადგომა ჩემის აზრით. საუკეთესო საშუალებასაო ეპარქიების გაუქმებისათვის და სხვებზედ მი-

⁶⁾ იხ. АКТЫ Археолог. к. III т. 264 зз.

წერათ; ამ გზად სამი ეპარქია გავაუქმე და სამი კიდევ დამრჩაო“⁷⁾... პეტერბურგიდგან გაათრთხილეს ციციშვილი: „...ქრიდე უსიამოვნებას და აურზაურს ეველასთანაო“. ღღეს-ხვალიობით გამწვავდა უსიამოვნობა სამოქალაქო და სასულიერო გამგეობათა შორის და დაბოლოვდა არსენ ტფილელის საქმით.

1808 წელს რაღაც უბედურმა შემთხვევამ უსიამოვნობა ჩამოაგდო ანტონ კათალიკოზსა და არსენ ტფილელს შორის. ამის გამო ანტონი გაიწვიეს პეტერბურგში 1811 წელს ივნისში.

იმპერატორმა ალექსანდრემ ორი რესკრიპტი უბოძა ანტონ კათალიკოზს 1811 წ. 10 ივნისს:

ა) წყალობითა ღვთისათა, ჩვენ ალექსანდრე ზირველი, იმპერატორი და თვითმზერობელი სრულიად რუსეთისა და სს. და სს. და სს. ჩვენს მოსიყვარულეს ერთგულს, უკანათლებულესს მეფის ძეს ანტონს ირაკლის ძეს, საქართველს კათალიკოზს.

„ვაფასებ რა თქვენს დიდხნიერს სათანოებით სავსე ეკკლესიის სამსახურს და რუსეთის ერთგულებას, ჩვენ აღვასრულებთ ჩვენს გულთადას სასიამოვნო სურვილს და მოვადლებას გამოგიცხადოთ თქვენ, ვითარცა დირსსა მწუემსთ-მთავარს ჩვენი განსხვავებული წყალობა და სათანოება. მათდა დასამტკიცებლად ჩვენ მიგათვალეთ წმ. ანდრია მოციქულის ზირველ წოდებულის ორდენსა, რომლის ნიშნები ამასთანავე წარმოგიგზავნეთ, რათა დაიკიდოთ გულზედ და განწესებისამებრ ატაროთ. ჩვენის იმპერატორებითის წყალობით მარად თქვენდა მმადლობელი ვართ ალექსანდრე. ს.-პეტერბურგი, 10 ივნისს 1811 წ.“

ბ) უკანათლებულესო მეფის ძეო, კათალიკოზო ანტონ!

საქართველს სამეფოს რუსეთის სახელმწიფოსთან შემოერთების შემდეგ საქართველს ეკკლესიაც უთუოთ უნდა შეერთებულიყო უწმინდესის და უმართებელის სინოდის გამგეობასა. ახლ

⁷⁾ იხ. იქვე.

მართვა-გამგებობასთან მოუთავსებელი იქნებოდა საქართველოში კათალიკოზის ფოფსა. უეჭველია, თქვენ წინაშე იგრძნეთ ესე და მომართვით მე თხოვნა — თქვენის მომავალი სვე-ბედის მოწყობისათვის და თქვენის დიდხნიერი ღირსების შერჩენისათვის. ზემოთ აღწერილ მიზეზთა ზატივსა ვცემ რა, ყოფილდ უმოწყალესად გითხოვთ თქვენ საქართველოს ეკკლესიის საქმეების განმგებლობიდან, უწმიდესის სინოდის წევრობის და კათალიკოზობის სახელის შერჩენით; სადმართო მსახურების დროს გექმნებათ თქვენ ყველა სასულიერო უზირატესობანი, რომელნიც აქამომდე გქონდათ; ხალხსა და ც საეკკლესიო განწყობებისამებრ საჭირო იქნება, თქვენ უნეტარესად მოგიხსენებენ. ბერძენთ რუსთა იერარქიაში თქვენ აღირიცხებით ზირველ ხარისხოვან მღვდელთ-მთავართა შორის, რომელნიც დღემდე ოთხნი არიან: მაშასადამე თქვენ დაიჭერთ მეხუთე ადგილს, რასედაც არ დავიყოფნებ უწმიდესს სინოდსაც მივსტე ბრძანება. მე ვუბრძანებ ფინანსთა მინისტრს აწინდელის ზენსიონის ნაცვლად სახელმწიფო ხაზინიდან კეძლეოდეთ წელიწადში ათასი თუმანი თეთრი. ამ გზივ დავსდე რა მტკიცე საფუძველი თქვენის უზრუნველყოფისათვის შიდა რუსეთში, მე შესიამოყნება განგიახლოთ ჩემი თქვენდამი შეგურვევლი თნება.

ს.-პეტერბურგი, 10 ივნისს, 1811 წ⁸)

ალექსანდრი.

უწმიდესმა სინოდმა დანიშნა კათალიკოზის მოაზგილედ ქსნის ერისთავის ღავითის ძე მარლამ მთავარ-ეპისკოპოსი „საქართველოს ექსარხოსის“ სახელით.

მცხეთის საკათალიკოზოს ძალიან ბევრი მამულები ჰქონდა ქართლ-კახეთში ძველადგანვე და დიდი შემოსავალი მოსდიოდა ყოველ წლივ. საქართველოში მოსვლის უმაღლ მთავარ-მართებელმა ციციშვილმა მოსთხოვა კათალიკოზს ანტონს — „წელიწადში შემოსავალი რა გაქვს, მაცნობეო“. კათალიკოზმა, რასაკვირველია, ერთი-ორათ ნაკლები აჩვენა:

⁸) იხ. წ.-კითხ. საზოგ. ხელნაწ. № 1491.

წელიწადში ვიღებ—3980 მანათს, 2900 კოდ პურსა და 395 საპალნე ღვინოსაო“.

კათალიკოზის წასვლის შემდეგ ბევრი საეკლესიო მამულთა დაიკარგა: თავად-აზნაურობამ თავის მამა-პაპათაგან შეწირული მიმუღლები დაიჩემეს — ჩვენი უპრაანიაო; მაინც 1815 წ. სვეტიცხოველს 615 კომლი ყმა ჰყვანდა და მამულებიდგან შემოსდიოდა: 4550 მან. 93 კაპ, 1706 კოდი პური, 420 კოდი ქერი და 535 საპალნე ღვინო. ამ დროს კი კოდი პური ფასობდა ოთხბაზათ, კოდი ქერი — ათ შაურად და საპალნე ღვინო ერთ თუმნად⁹⁾

საქართველოს საეკლესიო გაშგეობა-დიკასტერია 1815 წ. 8 მაისამდე დარჩა და ამ დროდგან მის ნაცვლად დაწესდა სინოდის საქართველო-იმერეთის კანტორა ამავე დროს ეგზარხოსი შარლამი გაიწვიეს პეტერბურგში და მის მოადგილედ დანიშნეს რიაზანის მთავარ ეპისკოპოსი თეოფილაქტე რუსანოვი.

ანტონ კათალიკოზმა იწყო მზადება რუსეთში წასასვლელად. ამ დროს მისი ერთგულნი თანამსახურნი საქართველოს ეკლესიისანი კარგათ ხედავდნენ რაც მოვლოდათ მომავალში. ანტონი ყველას ანუგეშებდა და ღმერთს ავედრებდა თავის საყვარელის სამწყსოს ბედ-იღბალსა, ყველას განუახლა ძველი სიგელ-გუჯარნი, ზოგს ახალიც უბოძა. აი სხვათა შორის როგორი გრამოტა უბოძა ანჩისხატის ტაძრის ახალგაზდა დეკანოზს დიმიტრი ალექსიძე მესხს:

მივცა ღრამოტა ესე მოწმობისა

ჩუცნ სრ საქართველოდსა კათალიკოზის ანტონის მიერ კელით-უქმნელისა ხატისა მაცხოვარისა ეკლესიისა პროტოპოპსა დიმიტრი სოლომონის ძეს, კეთილშობილს ალექსიევსა. რლიცა მიერ აღკუთილ იქმნა იზოდიაკონად წელსა

⁹⁾ იხ. საქმე სინოდის კანტორისა 1816 წ. № 1/17.

ჩვენ, შდ კელდასხმისა თანამდებობისამებრ. თვისისა ჰმსახურებდა ეკლესიასა მას ეგრეთ, რომელიცა განამარჯლებდა წოდებასა მისსა; კვლად წელსა ჩვენ, ოდესღაც მოვიდა პლაგამად ხან ტფილისსა ზა, მაშინ ხსენებულმან ამან იპოდიაკონმან შემწემან მამისა თვისისა დაუტევა ტფილისსა შა ყოველი საცხოვრებელი თვისი მტერთა და წარიდო ხატი იგი კელიო უქმნელი ახლის ხატისა სხუათა ძვირფასთა კბეჭკისისა სამკაულთა თანა. ხოლო წარდებასა ამასა შინა უმსხტპრპლაცა მტერთა მიერ სისხლი თვისი, რომლისათვის განსტუნებულნი მეფენი ირაკლი და ბიორგი, მადლობისა მისდამი მთქმელნი, აღუთქმიდნენ ესე ვითართა ეკკლესიისადმი ჩტუნებულთა მოკრებლობათათვის ჯილდოთა, რომელსაც ცხადუყოფს განსტუნებულისა ძმისა ჩტუნისა მეფის ბიორგისა ღრამატაცა. წელსა ჩებ ტფილისს ქალაქსა შინა მომსვრელისა ჭირის გამოჩენისასა არა დატევებულ-ჰყო თანამდებობისოებრ თვისისა ეკკლესია იგი. წელსა ჩვენსა მიეცა ჩტუნ მიერ დიკასტირიისა ჩტუნისა მწერალთ-ფხუცესობა, ბომებითა მისდა შესაფერითა ჯამაგირისა და ულუფისათა; განგრძობასა შა ამის თანამდებობისა უბიწოდ მსახურებისასა და კეთილთა თვისებათა, და მეცნიერებისათვისაცა მისისა კმად მცნობელთა მღუდელობითის თანამდებობის აღსრულებისათვის წელსა ჩვენ კურთხეულ იქმნა ბრძანებითა ჩტუნითა და დადგინებულ მეორე მღუდელად ხსენებულსა ეკკლესიისა შა, რომელმანცა წოდებასა შინა თვისსა განაგრძო ვიდრე ხუთ წლამდე. წელსა ჩვენ, შდ გარდაცულებისა მამისა მისისა პროტოპოპის სოლომონისა, ებოძა მას ჩტუნ მიერ ხსენებულისა მისვე ეკკლესიისა პროტოპოპობა და დაიდგინაცა წევრად დიკასტირიისა ჩვენისა, მომატებითა საკმაოჲსა ჯამაგირისა და ულუფისათა, რომლისადმი რწმუნებულ ვიყავით, რომელ იგი მიმღებელი ხარისხთა ამათ, უმეტეს განამრავლებდა მღვიძარითა შრომითა თვისითა დიკასტირიისა შინა წარმოებულთა საქმეთა ზა; და ეგრეთვე უმჯობესსა მდგომარეობასა შინა

მოყუანებისათვის მისდა რწმუნებულისა ეკლესიისა. და ნამდვილ განამართლა ხედული ჩუპნი მოკლესა ეამსა შინა: რომელმანცა იწყო საკუთარითა ნივთითა თვისითა აღრითვე შერყეულისა ტაძრისა მის განახლება და საჭიროთა ნივთთა შემატება, რომლისა ძალით სათქმელ არს, რომელ იქმნა იგი სახე და მაგალით ტფილისსა შინა მყოფთა პროთოპოპთა. და ეგრეთჲც დიკასტირიასა შინა მყოფთა საქმეთა სიმართლითა და კეთილად აღსრულებითა ვიდრე ამა ჩუია წლამდე. ამათ მრავალთა სხუათა და სხუათა მისგან ჩუპნებულთა ეკლესიისადმი და დიკასტირიასა შა საუკუნოდ სახსოვართა სამსახურთათვის მიეცა ფურცელი ესე ჩნ მიერ კელმოწერითა და დახმითა ბექდისათა. აგვისტოს გ, წელსა ჩუია.

საქართველოს კათალიკოზი მეფის ძე ანტონი.

ბექელი

მგზავრობის წინა დღეებში ანტონ კათალიკოზმა სწირა სიონში და მეორე დღეს ანჩისხატის ტაძარში, და პარაკლისის გარდახდის შემდეგ გაემგზავრა 10 აგვისტოს რუსეთში. მცხეთაში ერთი დღე დაჰყო და მეორე დღეს სწირა სვეტის ცხოვლის ტაძარში, გარდაიხადა პარაკლისი სვეტის წინ მუხლმოდრეკით და დიდის ტირილისა და ცრემლის ღვრის შემდეგ გამოეთხოვა თავის საყვარელს საკათალიკოზო ტახტსა და მამა-პაპათა საწეფო სასაფლაოსა და იმ ღამეს მუხრანში ავიდა თავის და ქეთევანთან. აქედგან დუშეთზე გაუდგა რუსეთისაკენ. მოსკოვში მისრულმა საცხოვრებელ ბინად აირჩია ნიენი-ნოვგოროდი, რომლის მახლობლად ს. ლისკოვოში სცხოვრობდნენ მეფე შახტანგ VI შთამომავალნი ბატონიშვილები.

თან გაჰყვნენ — ტფილისის კვირაცხოვლის დეკანოზი პარონ ალექსის ძე მესხი ცოლით, გიორგი დეკანოზი (მცხეთე

ლი), ტვილისის მოურავად ნამყოფი ესტატე ციციშვილი ¹⁾,
მცხეთის სარდალი ბეცია გედევანიშვილი, აზნაური ნიკო-
ლოზ მლიოზისძე, თ. იოსებ მაღალაშვილი, აზნაური ბიორ-
გი ნათანლისშვილი, ბოქაული თ. ნიკოლოზ შალაგანდიშვილი,
თ. იაკობ ბარათაშვილი, აზნაურები: იოსებ თულაშვილი,
ნიკოლოზ ნაცვლისშვილი, მზარეული იაგორა ოშმანიშვილი,
ბიორგი მზარეული, ბასილა მსახური, წინია თომაშვილი ²⁾
და სხვა.

1812 წლიდგან ანტონი გადასახლდა ნიენი-ნოვგოროდ-
ში და დაბინავდა გუბერნატორის სახლში, წელიწადში ას.ოც-
თუმანს ქირას იხდიდა. იმპერატორმა უბოძა ექვს ცხენიანი
ოქროში დაფერილი კარეტა. მთელი ქაღაჩი დიდიდ პატიე-
სა სცემდა ანტონს. როცა გზად მიდიოდა საითმე კარეტით
ხალხი მუხლმოდრეკით თაყვანსა სცემდა და პირჯვარს იწერდა.
შინაურ ცხოვრებაში მეტად გულუბხვი და კაცთ-მოყვარე იყო:
ყველა თავის მოსამსახურეს აჯილდოვებდა და ასაჩუქრებდა,
როგორც კი შეეძლებოდა. სხვათა შორის თან ახლდა განუ-
შორებლად შუამთის მონასტრის ბერი ძრისტეფორე 1806
წლიდგან.

ანტონმა სთხოვა სინოდის ობერ-პროკურორს ბოლი-
ცინს 1815 წ. — „ცხრა წელიწადია ქრისტეფორე ბერი ერთგუ-

¹⁾ ესტატე ციციშვილი იყო დისწული ანტონისა — მარტო ბატონი-
შვილი მრეკლეს ასული დედა იყო ესტატესი.

²⁾ ამათგან: უკანვე საქმობლოში დაბრუნდნენ — ბეცია გედევანიშვი-
ლი და ნიკოლოზ ელიოზისძე — ტიტულიარინის სოვეტნიკის ჩინით და ას-
სი თუმანი პენსიით წელიწადში; იოსებ მაღალაშვილი კოლლეესკი სეკ-
რეტარის ჩინით და 750 მან. პენსიით წელიწადში; გრიგოლ ნათანლიშვი-
ლი გუბერნსკი სეკრეტარის ჩინით და 500 მან. პენსიით; ნიკოლოზ ფა-
ლაგანდიშვილი ტიტულიარნი სოვეტნიკის ჩინით; იაკობ ბარათაშვილი,
იოსებ თულაშვილი, და ნიკოლოზ ნაცვლისშვილი გუბერნსკი სეკრეტარის
ჩინით და საგზაო ხარჯით; იაგორ ოშმანიშვილს მიეცა საგზაო ხარჯი და
თი თუმანი საჩუქრად. იხ წერაკითხვის საზოგ. ხელნაწერი № 1491.

ლად შემსახურება — უთველ დღე მიწირავს და მილოცავსო კთხოვთ
ბოჭორმის არხიმანდრიტობა უბოძოთო“. უწმიდესმა სინოდმა უქა-
ზით (15 ოქტომბერი 1815 წ.) მოსწერა კანტორას ტფილის.
ში — „საქართველში ბოჭორმის მონასტერი არის, თუ არა?“ კან-
ტორამ უპასუხა (24 ნოემბერი 1815 წ. № 309) — „არის
მტერთაგან დანგრეული, ნანგრევების მეტი არა არის-რათ. ნაწი-
ლებიანი ხატი აღაგერდშია დაცული, ამასეუ არის მიწერილიო და
მთავარ-ეპისკოპოსი დოსითეოსი (ფიცხელაური) განაგებსო. თავი-
სუფალი არხიმანდრიტის ადგილი არ არისო. 1811 წლიდგან 13
არხიმანდრიტია უმონასტრათ, (ამათგან ორი რუსეთშია)“.

სინოდმა მოსწერა კანტორას (10 თებერვალი 1816 წ.
№ 519) — „ბერი ქრისტეფორე არხიმანდრიტათ აკურთხეთ მაშინ,
რატა მაგ 13 არხიმანდრიტებს მონასტრები მიეცეს და ასადი
ადგილი გიხსნასო“. რა თქმა უნდა ქრისტეფორე არხიმანდ-
რიტობას ვერ ელირსა.

მართალია ათასი თუმანი პენსია ეძლეოდა ყოველ წლივ,
მაგრამ ფული აკლდებოდა; თუ რა ეხარჯებოდა კათალიკოსს
თვეში, წვრილმანხარჯს გარდა ამას შემდეგი დანახარჯის
ნუსხებიდგან დავინახავთ. ანტონის სახლთხუცესი მსტატე
ციციშვილი იყო და ყოველგვარი შემოსავალი და ხარჯი
იმის ხელთ იყო. მსტატეს თავის ხელით უწერია დანახარ-
ჯის ნუსხები ცალკე დავთრებში; ერთი ამ საინტერესო დავ-
თართაგანი დღეს დაცულია წერა-კითხვის გამავრცელებელი
საზოგადოების მუზეუმში (№ 1469); ამ დავთარში მოთავსე-
ბულია ყოველთვიური ხარჯი 1825 წ. იანვრის პირველიდგან.

წელსა ჩუკი იანვრის ა პირველსა:

ქ. ბიორგი დეკანოზს მიეცა შესამოსელში წასვლის
დროს (?) ოცდა ექვსი თუმანი;

ქ. აგრეთვე გავლილი იანვრისა მიეცა დეკანოზს გიორ-
გის ჯამაგირი თექვსმეტი რუბლი;

ქ იოსებას მიეცა წასვლის დროს სამი თუმანი საჩუქრათ-
ქ. პარმენ ღვდელს *) გაუგზავნეთ დაბადებისა ორისა ოცი
თუმანი ასიგნაცია, ხანუმაშვილს გავატანეთ მოსკოვში.

ქ. ამავე თვეში მიეცა ბატონის მენენიკის (19 იანვარს)
ღვინოებში ოთხი თუმანი.

ქ. ორს ბუთლიკას რომში მიეცა აქსენტიჩისა ერთი თუ-
მანი.

ქ. ამავე თვეში მიეცა შეფქვილესა ქერისა ექვსი თუმანი
თორმეტი კულისა ³⁾).

ქ. ორს მეშოკის ფქვილისა მიეცა ოთხი თუმანი და
ოთხი რუბლი.

ქ. ამავე ქრისტიშობისთვის პირველს ვიყიდეთ ორი თუმ-
ნის ქონის სამთელი.

ქ. მკალავს მივეცი ერთი ფუთისა და შვიდის გირვანქი-
სა მოსაკალავი ხუთი რუბლი და თოთხმეტი შაური.

ქ. წელსა ჩყვე იანვრის ოცს ვიყიდეთ ათასი ფუთი თი-
ვი, ოცდა ხუთი თუმანი მივეციოა. წელსა ჩყვე თებერვლის

ქ. თორმეტს კულს ქერში მივეცი ოთხი თუმანი და რვა
რუბლი.

ქ. ერთს მეშოკს ფქვილში მივეცი ოცდა ორი რუბლი.
ამავე თვეში მოვიტანე ერთი მეშოკი.

ქ. ქონის სამთელში მივეცი ორ ფუთნახევარში ორი
თუმანი და შვიდი რუბლი და ათი შაური.

ქ. ლუბერნატორს მიეცა ორის ტრეტისა ოთხმოცი თუ-
მანი ასიგნაცია (სახლის ქირა).

წელსა ჩყვე წელსა იანვრის ჯამაგირები მოგვეცა ქართ-
ველთა და რუსთა თებერვლის ორს.

ქ. ნინია თომაშვილს მიეცა ოთხი თუმანი იანვრის ჯა-
მაგირი.

*) პარმენ მღვდ. გვარათ წინამძღვრიშვილი იყო, მოძღვარი მარიამ
მედლოელისა.

³⁾ კული—9 ფუთი.

- ქ. გიორგი მზარეულს მიეცა ჯამაგირი ოთხი თუმანი.
- ქ. ბასილას მიეცა ოთხი თუმანი ჯამაგირი.
- ქ. ნიკიფორეს მიეცა ანუშკათი ხუთი თუმანი და ხუთი აბაზი.
- ქ. ხარიტონასა და სიმონას მიეცათ სამი თუმანი.
- ქ. ვასილ ივანიჩს მიეცა კუჩარს ოთხი თუმანი.
- ქ. ილიასა და ფალეტარს მიეცა ოთხი თუმანი.
- ქ. პავლე კუჩარს მიეცა თხუთმეტი რუბლი.
- ქ. ნიკანორას მიეცა ერთი თუმანი.
- ქ. ტრინოგა ცოლს მიეცა ექვსი რუბლი თავისი ჯამაგირი. თებერვლის თვის ოცდა ხუთს ყინულში მიეცეთ ოთხი თუმანი. თებერვლის ოცდა ექვს ოცს საყენს შეშაში მიმეცეთ ცხრა თუმანი და ექვსი რუბლი.
- ქ. პარონ დეკანოზს მიეცა ათი თუმანი თებერვლის ჯამაგირი.
- ქ. აბდოთია პრაქკას მიეცა ერთი მანათი....
- ქ. სოლომანა დიაკვანს მიეცა აპრილის ჯამაგირი სამი თუმანი....

თიბათვეში.

- ქ. ორს, ლუბერნატორს მიეცა მესამე ტრეტისა ორმოც თუმანი ასიგნაცია სრულდათ, შეუსრულდა და მიეცა ერთი წლისა ას ოცი თუმანი ასიგნაცია.
- ქ. ათი ვედისა ღვინის ფული მომეცა თერთმეტი თუმანი.

წელსა ჩუკე კათათვის ორსა.

- ქ. ღვინოში მიეცა ას ოცდა თორმეტი თუმანი.
- ქ. შაქარსა და ჩაიში მიეცა სამოცდა ჩვიდმეტი თუმანი, ხუთი რუბლი და თვრამეტი კაპეიკი...

მარიაშობისთვეში.

- ქ. პარონ დეკანოზს მიეცა თავისი მეუღლით, ცოლი რომ გაისტუმრა თორმეტ თუმანახევარი.

ქ. ოთხს ბოქკა ღვინოში, თორმეტს ფუთს შექარში, ოცდა ორედ ფუნდს ჩაიში მიეცათ ორასი თუმანი.

ქ. ერთი ფუთი ზურგიელი სამ თუმნათ.

ქ. ერთი ფუთი დოში ვიყიდეთ სამ თუმნათ.

ქ. ოცდა ათი წყვილი შამაია ორ თუმნათ.

ქ. სამი ფუთი ლობიო ვიყიდეთ ოცდა ოთხ რუბლათ.

ქ. გასპარას უბოძეთ ოცდა ხუთი რუბლი.

ქ. პეტრე დიაჩოქს მიეცა სამი თუმანი....

ღვინობისთვეში.

ქ. არხიმანდრიტს თეოფანეს მიეცა ჯამაგირა ხუთი თუმანი *).

ქ. სიმონას მივეცი თხუთმეტი რუბლი.

ქ. წელსა ჩუკე ქრისტიშობისთვეში გადიცვალა გიორგი მზარეული, იმაზედ დაიხარჯა დასამარხავათა და საწირავათ ოცდა ოთხი თუმანი და ნახევარი.

ქ. ამავე თვეში მიეცა აფთიაქში ათი თუმანი.

ქ. ცხენების საქედათ მომეცა ხუთი რუბლი.

წელსა ჩუკე იანვარში.

ქ. ბატონის კაბაზეუ დაიხარჯა ცხრა თუმანი შესაკერავით.

ქ. სამი ცხენი ვიყიდეთ, მივეცით ოცდა ცამეტი თუმანი.

*) არხიმანდრიტ თეოფანე პეტერბურგიდგან მოვიდა ნიჟეგოროდში 1825 წ. შემოდგომაზედ და ანტონთან ჩამოხდა; გაზაფხულზედ აპრობდა საქართველოდგან იარბუკაზედ მოსულს ვაქარს ვისმეს გამოჰყოლოდა. მაგრამ 1826 წ. გაზაფხულზედ ავით გახდა და აპრილის 29 მიიცვალა. დარჩა გერცხლის ძეწკვიანი ჯვარი ნაწილებით სავსე. ჰკითხეს ანტონს— ჯვარი ვის ეკუთვნისო? ანტონმა უპასუხა— „იმ მონასტერს ეკუთვნის, სადაც ოცდა ათის წლის წინად წინამძღვრად იყოფო“. ამიტომ ნიჟეგოროდის ეპისკოპოსმა გამოუგზავნა ჯვარი სინოდის კანტორას, ხოლო კანტორამ გადასცა ეგზარხოსს იონასს მონასტერში გასაგზავნად. (რომელია ეს მონასტერი?) იხ. საქმე კანტორისა 1826 წ. № 312.

ქ. აპრილის თვეში შეიკერა ბატონმა ანათორა, დაჟდა სარჩულით ცამეტ თუმანახევარი.

ქ. ჰარნიკის მინებისათვის მიეცა ორი თუმანი

ქ. კარატის მინებისათვის მიეცა თექვსმეტი რუბლი.
წელსა ჩყავ, თიბათვის ხუთსა,

ქ. ბატონის ახალუხებისათვის მიეცა ხუთი თუმანი და ორი რუბლი.

ქ. მებაღეს მიეცა შვიდი რუბლი.

ქ. საპონში მივეცი ორი რუბლი.

ქ. ორი გირვანქა ჩაიში მიეცა თოთხმეტი რუბლი.

ღვინობასთვეში.

ქ. ორს ღვინობისთვის ბერების მოსაყვანი იზბოშისკი მიეცა ხუთი თუმანი ასიგნაცია *).

ქ. კაპუსტაში მიეცა ხუთას თავში ოცდა ექვსი რუბლი.

ქ. ბერებს ორი საბანი შეუკერეთ, დაიხარჯა ხუთი თუმანი და რვა რუბლი.

ქ. ამავე თვეში ათანასე არქიმანდრიტს გაუგზავნეთ მოსკოვში ათი თუმანი ასიგნაცია ბერებისათვის.

*) 16 მარტს 1826 წ. ანტონ კათალიკობმა მოსწერა საქართველოს ეგზარხოსს იონას—ორი ბერი (ერთი მღვდელ-მონაზონი და ერთი იეროდიაკონი) გამომიგზავნე, რომ ქართულად მიწირონ და მილოცონო. დაუსახელა კიდევ თეოფანე ბერი მაჩაბელი, დავით გარეჯის ხაზინადარი, რამდენიმე წლის წინად იონამ გადმოიყვანა ტფილისის დარიის მონასტერში ბერი ფილადელფი კიკნაძე. თეკლე ბატონიშვილის თანხმობით და რჩევით იონამ გაუგზავნა კათალიკოზს ანტონს ფილადელფი ბერი და იეროდიაკონი დანიელ მეტრეველი. ამ ბერების გზის ხარჯათ ანტონმა გამოუგზავნა იონას ოცი თუმანი ფული. ივლისში შივიდნენ მოსკოვში. აქ ათანასე არქიმანდრიტს ანტონმა გამოუგზავნა ბერებისათვის ათი თუმანი ჯავაოთ და ექვსი თუმანი და რვა აბაჯიც სახარჯოთ: მოსკოვიდან სექტემბრის გასულს ჩავიდნენ ნიჟეგოროდში ანტონთან. 1827 წ. იანვრის 20: ფილადელფი ბერი ცხევ საქართველოში გამოისტუმრა ანტონმა.

ქ. ბერებისათვის გაუგზავნეთ იონა არქიერსა ოცი თუმანი ასიგნაცია.

ქ. კიკნაძე ბერს მიეცა ღვინობისთვის ხუთი თუმანი ჯამაგირი.

ქ. მეტრეველის შვილს ბერს მიეცა ხუთი თუმანი.

ქ. ფილადე (კიკნაძე ფილადელფი) ბერს მიეცა ქრისტი-შობისთვის ჯამაგირი ხუთი თუმანი.

ქ. დანიელ ბერს მიეცა...

წ. ჩუკხ იანვრის ხუთსა.

ქ. დანიელს ბერსა და ფილადე ბერსა კიკნაძეს ორივეს შეუკერე პოლბარჩატის ანაფი რები გამდიდურის სარჩულებით და აგრეთვე კაბები განდიდურის სარჩულით, ამებზედ დაიხარჯა ოცდაცხრა თუმანი და სამი რუბლი და ოთხი აბაზი, ოცდა შვიდი რუბლი შესაკერი მიეცა.

ქ. რვა ადლი სარჩული დააკლდა ანაფორებს, რვა ადლში მივეცით ჩვიდმეტი მინალთუნი და სამი აბაზი.

ქ. იანვრის ოცს კიკნაძე ბერი გაისტუმრეს საქართველოში, ბატონმა უბოძა ორმოცი თუმანი ასიგნაცია.

ქ. კიკნაძე ბერს უყიდეთ სამგზავროთ:

ჩანა, ტყავი, ქუდი, ჩექმა, ხელჯაგები, რუდქები და თოკი. ამაებში გავიდა ექვსი თუმანი და რვა აბაზი.

ქ. სიმონ დიაკვანს მიეცა სამი თუმანი თებერვლის ჯამაგირი *)

ქ. სოლომონ ღვდელს მიეცა თიბათვის ჯამაგირი ხუთი თუმანი.

ქ. ათ გირვანქა ყავაში მიეცა თოთხმეტი რუბლი.

ქ. ერთი ფუთი ყველი თხუთმეტი რუბლი

*) სიმონ დიაკვანი იყო გვარათ ერიაშვილი, ვაჭირული გლეხი ანტონმა აკურთხა მღვდლად და საქართველოში გამოგზავნა. თან გამოატანა ბატარა პირიღეთის ფინიქტის ხატი ხეში ჩასმული, ნაწილებით სავსე. ეს ხატი დღეს ანჩისხატის ტაძარშია. იხ. ანჩისხატის ძველი ტაძარი, გვ. 38.

ქ. სამი თუთი ბრინჯი-ოცდა ორი რუბლი და ათი შაური.

ქ. მარიამობისთვის ჯამაგირი მიეცა სვიმონ ღვდელს ხუთი თუმანი.

ქ. პრეკაშიკს გასპარას ერთი ბოჭკის ღვინის ფასი ოც და ოთხი თუმანი და ექვსი რუბლი და თოთხმეტი შაური.

ანტონ კათალიკოზი ჯანმრთელი კაცი იყო, მაგრამ უცხო ჰაევამ და სამშობლოს მოშორებამ დაასნეულეს და სიკვდილი მოუსწრაფეს. რაკი იგრძნო მოახლოვება სიკვდილისა, მოუწოდა სასამართლოს მოხელეს 13 ოკტომბერს 1825 წელს და შეადგენინა შემდეგი ანდერძი:

„სახელითა შოვლად შემძლებელისა, წმიდისა და განუყოფელისა სამებისა — მამისა და ძისა და წმიდისა სულისა, ამინ. მე ქვემოთ ხელის მომწერელი ჩემის მოხუცებისა გამო მუდამ ვფიქრობდი და გონებაცა ჩემი დამიმტკიცებდა ბუნებრივ და ძრისტეს სარწმუნოებისამებრ, რომ თვითოეული კაცი სცხოვრებს ცხოველის ღვთის უფლებასა ქვეშე და არა ძალუძს წინასწარ განიგულოს რა მოულოდნელი შემთხვევანი მოელოინ მის სიცოცხლესა. ამიტომ ვიდრე ზე მონიჭებულის გონებით აღჭურვილვარ — მაქვს ხსოვა და სრული ჭკუა, და მეორე მხრივ აღსავსე მადლობითა ჩემის ღვიძლი დისწული-სადმი, ბატონის დეისტვიტელნი სტატსკი სოვეტნიკისა და კავალერისა თავადის მესტათი დავითის ძე ციციშვილისა, რომელიც დიდის ხნიდგან ჩემთან სცხოვრობს და აკმაყოფილებს ჩემთა სურვილთა და უფრთხილდება ჩემსა სიცოცხლესა და ქონებასა როგორც ნათესაობისა გამო, ეგრეთვე განსაკუთრებულისა ჩემდა მომართისა მეგობრობისა და სიყვარულისა გამო, თუმცა ხშირად მოვსულვარ გრძნობათა საცხებასა გადამეხადნა სიკეთე, გარნა ვერა რამე ჯილდო და საჩუქარი ვერა ვეცი რა შეძლებინ უქონლობისა გამო, რადგან უშაღლესად ბოძებულის პენსიონიდან და წმ. ანდრია პირველ წოდებულის ორდენის შემოსავლიდან ჩემს ყოველ წლიურ

ხარჯს შემდეგ არა მრჩებოდა რა: ხშირად ხარჯი სქარბობდა შემოსავალსა, რაკი ვალები მქონდა ხოლმე მოსაშორებელი. ამიტომ მე მოვახდინე შემდეგი განკარგულება, რათა ჩემნი ნათესავნი და მემკვიდრენი არ შეეხნენ ჩემს დისწულსა და ტყუილ-უბრალოდ დავა არავინ დაუწყოს.

მე განვსაზღვრე ა) ყოველი ჩემი მცირედი მოძრავი ქონება, რომელიც ორას თუმანზე მეტს არ შეადგენს, და ფული, რაკ-კი ჩემს უკანასკნელს დანახარჯებს გადარჩება—ჩემის სიკვდილის შემდეგ მიანდერძებოა უცილობელ საკუთრებად ჩემის ღვიძლის დისწულისათვის თავ. მესტათი დავითის ძე ციციშვილისათვის, ნიშნად ჩემის გულითადის მისდა მადლობისა, მისის ჩემდა წრფელის სიყვარულისა და ერთგულებისა, და, განმეორებით ჩემის მისდა უზადო სიყვარულისა. მე შესაფერად ვერ დავაჯილდოვე. რადგან რაც საქართველოში ქონება მქონდა, ყოველივე მცხეთის სვეტის ცხოვლის ტაძარს შევსწირე, რაზედაც საერო განათლების მინისტრს თავ. ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე ბოლიცინს მოხსენებულო აქვს; ბ) ჩემს დისწულს მესტათი დავითის ძესა ვსთხოვ მიწისაგანი გვამი ჩემი დაასაფლავოს; უკეთუ არ ეყოს ჩემი სამარხი, თავისი დახარჯოს, თუ საჭიროდ დაინახოს, რასაც მივანდობ მისს, დისწულის ნებაზედ. გ) ძეალად ვსთხოვ ჩემს ნათესავებს და მემკვიდრეებს, რომ ჩემის სიკვდილის შემდეგ არა რაიმე დავა არ დაუწყონ ჩემს დისწულს მ. დ. ციციშვილს, რადგანაც ამას ზეით წმინდა სინიდიისით მომიხსენებია, რომ რაც მიუქვამს იმაზედ მეტი არა მაქვს რა და არც შემეძლო მქონოდა, და თუ ვინმე წამოედაოს და თხოვნა დაუწყოს, ყოველმა სასამართლომ იგი დავა უქმად ჩაატაროს. დასამტკიცებლად ამისა ჩემს საკუთარს ხელს ვაწერ და ჩემს საკათალიკოზო ბეჭდით (ღერბი) ვბეჭდავ. დაიწერა ანდერძი ესე ნიუ-

წინოვგოროდში, 13 ოქტომბერს, 1825 წ. კათალიკოზი ანტონი საქართველოსი“ *)).

ანტონ კათალიკოზი გარდაიცვალა 21 დეკემბერს 1827 წ. და დაასაფლავეს წიფეგოროდის ხარების ტაძარში. მსტატე ციციშვილმა თავი შესწირა ანტონს: ხუთი თვე არ გავიდა, რომ 1828 წლის მაისის დამდეგს მსტატე იქვე გარდაიცვალა.

ანტონ კათალიკოზის გულსაკიდი ხატი (პანაგია) 3915 მანათათ, და შუბლის ბრილიანტის ჯვარი 3905 მანათათ დაფასებული — ეპისკოპოსმა ათანასემ წარუდგინა უწმიდეს სინოდს. ეს ფული (7820 მან.) უწმიდესმა სინოდმა გამოუგზავნა სინოდის კანტორას და ჩააბარეს მსტატეს მემკვიდრეს, პრაპორშიკს ლავით მსტატეს ძე ციციშვილს ოქტომბრის 25, 1829 წ. *).

*) ამ ანდერძის ნამდვილი რუსულ ენაზედ დაცულია ჩვენს საეკკლესიო მუზეუმში, № 559. გან ვენებულმა დ. პ. ფურცელაძემ 1889 წ. დაბეჭდა ცალკე წიგნაკად ყალბი ანდერძი ანტონ კათალიკოზის სახელით: იგი ანდერძი არის ხონის მთავარ-ეპისკოპოსის ანტონი აბაშიძისა, რომელიც მიიცვალა 1822 წ. ივლისში და იყო ძმა მაქსიმე კათალიკოზისა.

*) იხ. საქმე სინოდ. კანტორისა 1829 წ. № 2147.

(1389—1796 წ.)

არსენი 1389—1425, ესე იყო პირველი კათალიკოზი აბხაზეთისა, დადგენილი გიორგი მეფისაგან (ცხოვ. იმერეთ. 183 გვ.) სსვა-და-სხვა წყაროებიდან ამა არსენიმ შეადგინა მთხრობა (სკინაქსარი) წმ. აბიბოს ნეკრესელისა. არსენის დროსვე შეირყა ორმთვიოდე წლის განმავლობაში დამთუკიდებლობა აბხაზეთის საკათალიკოზოსი ქართლის მეფეთამძღაფრებისა გამო (გიორგი, ალექსანდრე და ვახტანგ 1407—1450 წ.წ.) და ამ ხნის განმავლობაში ისევ მცხეთის კათალიკოზი განაგებდა აბხაზეთის ეპკლეზიას.

აბხაზეთის საკათალიკოზო განმტკიცდა იმერეთის სამეფოს განმტკიცებასთან ერთად, სახელდობრ 1464 წლიდან, როდესაც ბაგრატ მეფემ ოსმალთა მომხრეობით გათამამებულმა დაუძღურა ქართლის მეფენი.

იოაკიმე 1464—1489 წ. წინაღ ბედიელ-ცაიშელი, განმტკ საკათალიკოზოსი. აბხაზეთის (იმერეთის) ეპკლეზიის განცალკევებისათვის დიდად იღუწოდნენ იდუმალ საბერძნეთის სამღვდელონი, რომ ამით დაესუსტებინათ გავლენა მცხეთის კათალიკოზისა. ბაგრატ მეფის გაძლიერებით ის რგებდა ანტიოქია-იერუსალიმელ ჰატრიარქმა მიხაილმა, მოვიდა ქუთაისში და 1464—1474 წ. ესე იოაკიმე აკურთხა კათალიკოზად აბხაზეთისა, იმერეთის სამღვდელთების სურვილის სიხარულით შემწყნარებულმა—„განდგომად

მონაწილეებისაგან მცხეთის კათალიკოსისა“. ჰატრანქმა ვრცელი „სასჯულო მცნებაც მისცა“ კათალიკოსს იოკიძეს *)).

სტეფანე 1490—1516 წ. (?)

მალოქია I, 1519—1542 წ. აბაშიძე. ამა მალაქიას წინადადებით, ბაგრატ მეფემ განჭყუო ლიხთ-იმერი სამ საეპისკოპოსოდ, სადროშოდ. გელათის საეპისკოპოსო ამ დროს დაარსდა (ქართლ. ცხ., 271 კვ.) 1533 წ. მალაქიამ აკურთხა ხონის ეპისკოპოსი მანუელ შიძეთიძე; ამ წელსვე წარვიდა ჯიქეთში და საფასითა გამოიხსნა გვამი მუხ მოკლეულის გურიელისა და მრავალნი ტყვენი.

ევდემოს I. 1543—1578 წელს ჩხეთის ძე. გარდაიცვალა 1578 წ. ზაფხულში.

მოგვეყავს ამ დროის (1570—1576 წ.) საინტერესო გურჯარი:

...ნებითა და ჭერ-ჩინებითა ღთისა უღისა მშერობელისათა, აწ უკუ მონამან შესმან გიორგის შვილმან ჰატრანქმან გურიელმან ვანტანგ გიძღუწნ შენ მთასა წდასა მთაბორს განბრწყინებუეს სატსა ღთაებისასა, ოდეს ცოდვათა ჩუწნთა და უსჯულოებათათვის ჩუწნთა შემცირდა ჭეშმარიტებანი ძეთა კაცთანი და უმეტეს ჩუწნ ქრისტიანეთანი, მას უამსა შინ ოდეს ჰატრანქსანი და დიდი საათაბაგოსა ქრისტიანთა უსჯულოთაგან და უდმითოთა აგარანთა მიერ განირუენა. იწუო მოკლება ჭსჯუღმა ჩუწნმან და აღორძინებად სჯუღმა მახმადისამან, მამინ მას უამსა საათაბაგოს ურწმუნოთა და ბილწთა თათრთაგან განირუენა ღარზმის საუღარი, მონასტერი მოიშალა და მოხსრდა და აიშალა და ზარზმის ხატი შენი ძლიერი მთაბორსა განბრწყინებუელი აქ გურიას ჩამოსაგენეს, ვითარცა ექსორია ქმნილი და ვითარცა ქრისტი დღეთა ჭეროდესთა ვითარცა ეტუოდა ანგელოზი იოსებს აღდეგ და ივლტოდე ეკვიპტედ, — მას უამსა შნ აღვაშენეთ და შევაძვეკეთ ზარზმის საუღარი შემოქმედს და დავასვენეთ საძმადესა ჩუწნსა წდა ხატი ესე შენი მეოხებად ცოდვილისა სულისა ჩუწნისა და ძმისა ჩუწნისა გურიელისა მამისა განსამარჯვებლად და ძეთა და

*) იხ. ქრონიკები II, უორდანიახი, გვ 294—297.

ასულთა მისთა სიბრძნედ და აღსაზრდელად, გაგვიწვიას ჩუქნდა სისა
 ფლად ოთხმოცი კვამლის კაცით აზნაურისშვილებითა და ამ სისა
 წინამძღვროზედ კანდელაკად მათე წინამძღვრის ძმისწული ოთანე მკა-
 ლობელი ზოგიტიყე გვირჩენია და ამ ტაძრისა შენისა კანდელაკობა
 მისთვის მიგვიცემია ხუთის კომლის კაცით... ამ კაცებით მირ-
 ჩენია და შენთვის შემოგვიწირავს ჩუქნის ცოდვილის სულის საბ-
 ხად და საცხოვრებელად და გურიელის ჩემის ძმის ზატრონის მამიას
 ჭასამარჯვებულად და საცხოვრებელად... და ამა შენისა კანდელაკისა-
 თვის შენის მონასტრის მუდამ გაურეულთბისათვის წირვა-ლოცვისა
 და სამსახურისათვის წელიწადშიდ ჟამაგირი გაგვიჩენია ათი გვერდი
 ღობი და ხუთი ქილა მარლივი წელს მიეცემოდეს... ამის მოწამენი
 არიან შემოქმედელ მთავარ-ეპისკოპოსი ბატონი ბესარიონ, სახლთ-
 უხეტესი მაჭუტაძე რამაზ, ართამელაძე ისაკ, ნაკაშიძე მამუკა და
 სხუანი ჩუქნნი. დარბაზის ერნი ელი უზედაქსნი და უქვედაქსნი.
 აწ ჩუქნსა შემდგომად უღწო ბიჭვიტისა კათალიკოსო თქუქნცა
 ასრე დაუმტკიცეთ; უღწო მიტროპოლიტო და მთავარ ეპისკოპოს
 ნო თქუქნცა ასრე დაუმტკიცეთ; არქიმანდრიტო წინამძღვარო,
 ქორეპისკოპოსო თქუქნცა ასრე დაუმტკიცეთ ხელოსანო კელის-
 უფაღხო, ნაცვალხო მოხელეხო ჩუქნხო კარის-გამგებელხო თქუქნცა
 ასრე დაუმტკიცეთ *)

ვეთიმე I, 1579—1612 წ. საეკარელიძე. აღმწერი საეკა-
 ლესიო წიგნთა. ამის ეამს იყო (1605 წ.) კრება „კანმართვად
 წესთა საეკელესიოთა და ზნე-ჩვეულებათა“

მალაქია II, 1613—1642 წ. ძე გურიელის გიორგი II,
 წინად ცაიშელ-ჟუმათელ-ხოხელი. იმერეთის მეფე გიორგიმ ეს
 მალაქია და ლევან აბაშიძე გამოუგზავნა ძღვნით სურამში მდგომს
 (1615) მკვინვარე შაჰბაზს და სთხოვდა თეიმურაზ და ლუარსაბ
 მეფეთა შენდობასა და სამეფოთა დაბრუნებასა, გარნა ამოდ ქართ.
 ცხ. 38 და 197 გვ. იხ. მშვენიერი ადგილი „არჩილიანისა“

*) იხ ბაქრაძის „Археолог. путеш. по Гурии и Абхазь, გვ.
 130—131.

65—67 გვ. ზ. იოსელიანის გამოცემა. შიშის ძვრისაგან შემუსვრალი ცაიშის ტაძარი განახლდა 1619 წ. და შეამკო ტაძრის ხატი *).

გრიგოლ I, 1612—1659 წ. ამა გრიგოლმა ამხილა შემწვარის ძაღლის გაგზავნით დადიანს ლევანს 1640 წ. ტყვეთა განსუადვა მაჭუადიანთა ზედა. დროთა შლილობისაგან ერთ უამს სამნი იუვენს კათალიკოზნი: ხან ერთი კათალიკოზობდა, ხან მეორე, ხან მესამე.

მაქსიმე I, 1628—1657 წ. მაჭუტაძე ესე მაქსიმე. დადიანმა აღიუვნა საკათალიკოზოსა ტახტსა ზედა, ვითარცა ერთგული თვისი 1628 წ., ხოლო გრიგოლ დაამხო. კარნა დროთა შლილობისაგან და უამთა-დაუდგომლობისა გამო ესე წარვიდა იერუსალიმს 1640 წ. და დაადგრა მუნ; ხოლო კათალიკოზ იქმნა კვალად გრიგოლ. 1640 წ. 8 თებერვალს მაქსიმემ ინახუდა რუსის დესპანნი მთქვის ტაძარში (ელხნი) და აწვეუნა სიწმიდენი: თეთრი ქვის თითისტარი ღვთის მშობლისა და წმ. სტეფანეს ნაწილნი **) მაქსიმე მიიცვალა იერუსალიმის უვარის მონასტერში, სადაც ჰესტია კიდევ და მუნვე დაეფლა.

ბესარიონ I, ***) 1647—1656 წ. ცდილობდა თეიმურაზ მეფისა და ლევან დადიანის შერიგებასა, მაგრამ ვერ მოახერხა: ოსმალთა ზოლიტაკამ ძირს დასცა ძლიერება იმერ-ამერ მეფეთა და მათგან კათამამბოფელი და თავგასული ლევანი საქართველოში ზირველობსა ჩემულობდა ***).

ზაქარია 1657—1659 წ. ქვარიანი, წინადა გენათელი. ოსმალთა მძლავრებისა გამო შავის ზღვის მიდამოებში, ამა ზაქარაას უამს (1657 წ.) საკათალიკოზო ტახტი ბიჭვინტიდამ გადა

*) იხ. Селезн. руковод. къ позн. кавказа 66 გვ.

**) იხ. Переп. груз. и съ русс. госуд. LXIX გვ.

***) ესე ბესარიონ ეზო იოსელიანმა შეიპყრო შემოხილი საკათალიკოზო შესამოსლით და მიიყვანა ალექსანდრე მეფესთან ბანძის ობში. სადაც ალექსანდრემ 1647 წ. დაამარცხა დადიანი და გურიელი. იხ. 41 გვ. გუჯერბი.

****) იხ. переп. LXI გვ.)

მოტანილ იქმნა გელათში, სადაც ზაქარია შიგვყავს და ასაფლავის დიდი ტაძრის ჩრდილოეთ სამწარველო ვარჯს ბაქში; მისი საფლავის ქვა დღესაც მოჩანს. იყო დიდი მოუყარე მწიგნობრობისა; ამის კენთღობას არის გადაწერილი შესანიშნავი გულანი დოდოს მონასტრისა¹⁾.

სიმეონ I, 1660—1666 წ. ჩხეიძე. ეკონები ესე იყო უფროსი ძმა სახლთხუცესის სესხია ჩხეიძისა

დავით 1666—1676 წ. 1682—1707 წ. ნემსაძე. რადაც შემთხვევისათვის მადე დაამხეს კათალიკოზობიდაშ. შემდეგ ასევე აღიუყანეს ამან აკურთხეს მიტროპოლიტად შემოქმედელი იაკობ დუმბაძე 1682 წ.

ფედემოს II, 1667—1669—1700 წ. საყვარელიძე. კაცო მადლის სათნოებისა, მწიგნობარი, აღმწერი საკათალიკოზო კანონთა.

ფთვიძე II. 1669—1674 წ. საყვარელიძე. ამის ბრძანებით აღიწერა ცაიშის გულანობ თთვესა; იყო მომხრე ბაგრატ იმერთა შუთვისა.

სიმეონ II, 1675—1661 წ. ძე სესხია ჩხეიძისა, თანა მოაწრე საბერაღის კათოლიკე აბაშიძისა, წინადა ქუთათელი (ყუჯაყუ 147 გვ.)

ნიკოლოზ 1705—1710 წ. ამან აღწერა განმარტება საღმრთოთა წერილთა და ისტორიას; უკანასკნელ დაამხეს კათალიკოზობიდაშ მხილუბისათვის ქრისტიანებრივ წესთა გარეგნისა დადაინისგან და სხ.

გრიგოლ II, 1700—1742 წ. ბეჟან ლორთქიფანიძის ძე. ამან შემოსა ბერად და აკურთხა გელათის მონასტრის წინამძღვრად სასკლოვანი ანტონ I. ამა გრიგოლს სწერს ეპისტოლეს ზატრიარქი იერუსალიმისა დოსითეოსი ადრიანოპოლიდაშ 1701 წ. სექტემბერში. იყო მომხრე ქართლის შუთვის ვახტანგ VI ლევანის ძის ნიკოლოზ კენათელთან ერთად; იყო კაცი გონიერი, დიდი გავლენა

¹⁾ იხ. საეკლ. მუზეუმში № 186.

ჩქონია მამინდელ (1705—1720 წ.) აწეწილ სამეფო საქმეთა დაწესებულება; ამის მეტადინებობით გაშეუფლა გიორგი ალექსანდრეს ძე ხოლო გიორგი ახალაქ (შეიქ) დაძაბდა. ამანვე შეარიგა დიპლომატიური გიორგი თავის შვილს ბეჟანს 1715 წ., რომელმაც პატიმარ ჰყო მამა თვისი ციხეში ღვლათით.

გერმანე 1742—1750.

ბესარიონ II, 1752—1779 წ. რაჭის ერისთავი (ვგონებ შოშიტას ძე). საწათაღიკოზოს განაკებდა 1756—1761 წელს 1781 წ. ცოცხალი იყო. 1756 წ. თავის ძმას, რაჭის ერისთავს მოჰქცა თან ტუალასში შეუმაფლად მამაა გურაქლისაგან თეიმურაზ და ირაკლია შეუქებთან და ითხოვდნენ შეწევნას (ოსმალთაგან ჩამორთმეული ჰქონდა გურაქლობა); შეუერთა ამათ მიადეს დიდის პატივით და ალავერდელის მეტოქე მისცეს ბინად; მისწერეს ახალ ტიხის ფაშას შერიგება და გურაქლობის დაბრუნება. ფაშამ ადასრულა შეუერთა სურვილა. ბესარიონი დიდის სასუქრებით გაისტუმრეს ტფილისადგან. (469 გვ. ქართ. ცხ.)

იოსებ 1772—1783 წ. ძმა მეფის სოლომონ დიდისა.

მაქსიმე II 1776—1796 წ. ახალაქ. ესე მაქსიმე ორჯერ იყო რუსეთში წარგზავნილი, ვითარცა დესპანი შეუერთა. პირველად 1769 წ. სოლომონ I წარგზავნა მოსკოვ პეტერბურგში შემწეობის სათხოვნელად წინააღმდეგ ოსმალთა; ამ დესპანობის შედეგი იყო კენერალ-მაიორის ტოტლებენის ქართლიდან გადასვლა (ასპინძის ომის შემდეგ) იმერეთში და ბრძოლა ოსმალებთან 1770 წ. მეორედ წარგზავნა მეფემან დავით (1783 წ.) ზურაბ წერეთელთან ერთად. ზურაბი უკანვე მოიქცა სამშობლოდ, ხოლო მაქსიმე დაშთა რუსეთში და 1787—1789 წ. სცხოვრობდა მოსკოვის ვისოკობეტროვის მონასტერში; 1789—1792 წ. სცხოვრობდა ასტრახანის ღვთაების მონასტერში. აქედან მოისურვა მონილვა იერუსალიმისა და ათონის მთისა, ნებაც მოუვიდა, კარნა სსეულებისა გამო დაშთა კიევში და 1792—1795 წ. სცხოვრობდა

მღვიმას (Печерская) ლავრაში, სადაც კარდაიტვალა და დასაფლავდა 30 მაისს 1796 წ. *)

მოგვეყავის შშვენიერი დარიგება მაქსიმე კათალიკოზისა გურიის უდაბნოს და ერკეთის წინამძღვართა მიმართ:

„აიხსახ-იმერთა კათალიკოსი მაქსიმე ჩუზნის ხუფიერს შვიდს უდაბნოს მამას იბის და კუალად ერკეთის წინამძღვარს ბესარიონს უფლისა ჩუზნისა იესო ქრისტეს მიერ ღოცუა კურთხევით გიგითა ხაუ და შედგომად ამისა კარწმუნებ სამწესოსა ჩემსა საკათალიკოზოსა... და ვითა შენდობისა ჩუზნისა მორჩილ იუგნეთ, ეგრეთ კეთილად მოძღურიდეთ, ასწავლიდეთ და ზედას-ზედა სულიერითა სწავლითა ამხილებდეთ და განამტკიცებდეთ და უკეთუ ვინმე სამღუდელთა კაცი უწესოდ იქცეოდეს, ანუ ნაყროვანებითა და სხვითა რომელითა ბოროტითა, — ამხილეთ, შერისხეთ და უკეთუ არა შეიკდომოს და არცა განიშოროს უწესო იგი ქცევა — დასცხერინ მღუდელობისა გან; და კუალად რომელსაცა მღუდელს წირვისა და ნათვლის სრულებით აღსრულება არ ძაღედვას, თქუზნ ასწავეთ გუფს მოდგინეთ; და უკეთუ კეთილად ვერ ისწავოს, იგიცა დააუენეთ მღუდელობისა გან; და რომელსაცა მღუდელსა შეცნიერება და შიში ღუთისა აქუნდეს და შექდოს საიდუმლოების აღსრულება მან იმღუდელმოქმედოს; ხოლო უმეტერი და უშიში ღუთისა და უკრძალველი გონებითა ეოვლადვე ნუ იკადრებენ მსახურებად წმიდისა მის წმიდათასა; და ეგრეთვე რომელსაცა ძაღედვას სწავლად და მოძღურებად მოძღურიდეს, და რომელსაცა არა, ნუ იმოძღურებს. კუალად ამას გამცნებ და გასწავებ, რომ ეკკლესიებს განიხილვიდეთ და მას ზედა დადგინებულთა მღუდელთა განაკრძალებდეთ და ასწავებდეთ, რომ ეკკლესია წმიდად და სუფთად შეინახოს, ბარძიმ-ფეშხუმი და მათი დაფარნეები და წმიდის ტრაპეზის გაღასათარებელი სადაც ჭოვოთ რომ ძველი იყოს, ან დამწვარი, ან დახუელი — გამოაცვლევინეთ და განახლებინეთ და იმ ეკკლესიაზედ მიმავალს ერსაც აუწეეთ, რომ ეკკლესიის სამსახურებელს საქმეზედ მღუდელს შეეწოდენ და

*) იხ. იონა მიტროპ. მოგზაურობა, 140 გვ.

მორჩილ ექმნებოდენ, და ესეცა ამცენით რომელიცა საყოველთაო უქმი დღე იუოს, კეთილად დაამარხებდენ და ერა სრულებით ყრბით და ჯედებითურთ კაკლესიად მიისწრაფიდენ და წირვა-ლოცვას არ დააკლდებოდნენ; და კვალად ამასაც განაგრძობდეთ, რომ შკითხავი არ შეიწყნაროს, შეჩვენებული არის; და ვინცა შკითხავი სახლად მიიუყაროს და აკითხვინოს, შკითხავი იგი და სახლად მიშუყანებულაცა და შემწყნარებელი მისი ორნივე ერთბაშად განკვეთეთ და განაუენეთ უოველსავე ქრისტეანეთა წესისაგან—ზიარებისა და ეპისკოპოსად მისვლისაგან და ნურცა მკვდარს დამარხვენ შკითხავს, არამედ ვითარცა ძადლი განცოფებული ეგრეთ შერაცხონ. ესე მცნებანი უოველნივე კეთილად აუწყეთ და განამტკიცეთ და დღითი-ღო, ნუ დაიუოვნებთ სწავლად ერისა, თორემ სასჯელსა დიდსა თანამდებხართ. დაიწერა წელთა ქრისტეს აქეთ ჩლოზ“ *).

) იხ. ბაქრაძის „Археолог. пугеш. по Гური и Аджарь, 33 338—339.